İDARİ VE BÜROKRATİK PROTOKOL KURALLARININ HALKLA İLİŞKİLER PERSPEKTİFİNDE TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ

Sıdıka Sibel Bayyiğit

131158105

DOKTORA TEZİ

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Doktora Programı
Danışman: Prof. Dr. Gül Batuş

İstanbul,
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

SIDIKA SİBEL BAYYİĞİT'ın "İdari ve Bürokratik Protokol KurallarınınHalkla İlişkiler Perspektifinde Tarihsel Dönüşümü" başlıklı tezi 27.09.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora tezi oy birliğiyle/~~oy çokluğu~~yla, başarılı/~~başarısız~~ olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Prof. Dr. Gül BATUŞ	.....
Üye	Prof. Dr. Funda Savaş GÜN Doğuş Üniversitesi	.....
Üye	Prof.Dr.Zafer KESEBİR	.....
Üye	Prof.Dr.Levent ÇİNKO Marmara Üniversitesi	.....
Üye	Dr.Öğr.Üyesi Gülseli Aygül ALAN	.....

Prof. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

27/09/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Sıdıka Sibel Bayyiğit

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında Türkiye'de kamu alanında ve yönetiminde kullanılan devletlerin ve kamu idaresinin itibarı için önem taşıyan idari ve bürokratik alana ait protokol kurallarının Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze Halkla ilişkiler bağlamında dönüşümü incelenmek istenmiştir. Yapılan bu tez çalışması ile bu alanda yapılabilecek diğer çalışma ve araştırmalara fikir vermek, dikkat çekmek amacı güdülmüştür.

Tez konusu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurarak bana yazmak istediğim bu konuyla ilgili pencere açan, fırsat veren, kendisine ne zaman danışsam kıymetli zamanını ayırıp, her zaman sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenden fazlasını sunan, her sorun yaşadığımda yanına çekinmeden gidebildiğim, güler yüzünü ve samimiyetini benden esirgemeyen, her daim verdiği fikirlerle tezimin bugünkü duruma gelmesini sağlayan ve gelecekteki mesleki hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm kıymetli danışman Hocam Prof. Dr. Gül Batuş'a teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum.

Bilgilerinden ve fikirlerinden istifade ettiğim, her zaman samimiyet ve güler yüzüyle karşılayan, danıştığım her konuda yol gösteren, değerli vaktini bana ayırıp yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, tanışmak şansına eriştiğim çok kıymetli Hocam Prof. Dr. Funda Savaş Gün'e, yönlendirmeleriyle ve verdiği fikirlerle tezimin her aşamasında bana ışık tutan, desteklerini esirgemeyen çok değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Aygül Ernek Alan'a, bugünlere gelmemde çok büyük emekleri olan, her zaman minnetle adını andığım ve insan olmak, adaletli olmak, yardımsever olmak gibi ilmin dışında da birçok şey öğrendiğim kıymetli Hocam Gülbin Göral'a, tezimi dikkatle okuyup hatalarımı düzeltmem konusunda bana çok büyük yardımları olan meslektaşım ve çok değerli arkadaşım Dr. Öğretim Üyesi Ebru Dede'ye, tezimi yazarken moral ve desteklerini esirgemeyen çok kıymetli iş arkadaşım ve Fakülte Sekreteri Ayhan Keskin'e, bugünleri görememiş olsa da bana verdiği emeklerden dolayı rahmetli babama, hep destek olan annem ve kardeşlerime, yoğun çalışmalarımda her zaman anlayış gösteren bu hayattaki en büyük şansım olan biricik evladım Ayşe Serra'ya teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunarım.

Sıdıka Sibel Bayyiğit

Eylül, 2019

ÖZ

İDARİ VE BÜROKRATİK PROTOKOL KURALLARININ HALKLA İLİŞKİLER PERSPEKTİFİNDE TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ

Sıdıka Sibel Bayyiğit
Doktora Tezi
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Doktora Programı
Danışman: Prof. Dr. Gül BATUŞ
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2019

Günümüzde insanlar arası ilişkilerin önemi ve kurumlar arası ilişkilerde yönetime katmış olduğu değer ortadadır. Sosyal ortamlardan iş hayatında tüm ilişkiler önemlidir. Kişinin bu iletişim içerisinde göstermiş olduğu tüm tavır ve davranışlar kişinin iletişiminin kalitesini belirlemesi bakımından çok etkilidir. Tarihe baktığımızda da kişiler arası ilişkilerde nezaket ve görgü her zaman önemli olmuş ve ilişkilerin yönünü belirlemiştir. İyi bir iletişim için sosyal ortamlarda adab-ı muaşeret kuralları önemliyken, devlet yönetimlerinde daha da netlik kazanan ve yazılı bir halde de görebileceğimiz protokol kuralları çok önemlidir. Protokol kuralları tarihte ilk dini törenler içerisinde kendisini göstermiştir. Devlet yönetimleri önceleri monarşik bir yapıda ve din ile devlet adamları aynı zeminde yer alırken uygulanan protokol içeren bu dini törenler daha sonraki devlet yönetimlerinde önemli bir yer edinen kamudaki protokolün de başlangıcı sayılabilir. Bu kurallar; öncelik sırası, ast üst arası ilişkiler, yazılı haberleşme, yemek, kabuller, törenler gibi birçok konuda önemli yer teşkil etmektedir.

Toplumlar her zaman belli kurallar ve düzen ile birlikte yaşamıştır. Kamu kurumlarının ve devlet yönetimlerinin alanı içerisinde olan protokol kuralları sadece iç değil dış ilişkilerde yani devletlerarası ilişkilerde de her zaman önemli bir konu olmuştur. Tüm ilişkilerin yönünü belirleyen ve yönetimin istikrarını ortaya çıkaran bu kurallar devlet yönetimlerinde de idari ve bürokratik alandaki protokol kurallarıdır. Devlet yönetimlerinde hem içe karşı hem dışarıya karşı uygulanması gereken bu protokol kuralları devletlerin gücünü ve diğer yapılarla ilişkilerinin yönünü belirleme de önemli

bir faktördür. Protokol kuralları, kurumlarla kişilerin itibarı ve bu itibarın devamlılığını sağlayan temeli saygı ile nezaket dayanan kurallardır. Protokol kuralları devlet yönetimlerinin daha etkili olmasını sağlarken, devlete güç ve itibar katar.

Tarihsel süreçte dünyada olduğu gibi Türk devlet yönetiminde sistem ve düzen her zaman önemli olmuştur. Osmanlı Devleti yönetimi süresince de titizlikle uygulanan bu kurallar teşrifat kalemi tarafından belirlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu birçok tören ve elçi kabullerinde teşrifat konusunda oldukça titiz davranmıştır. Teşrifat ile ilgili kurallar Osmanlı Devletinin yıkılışına kadar devam etmiş, Tanzimat ile başlayan değişim Cumhuriyet ile birlikte son halini almıştır.

Bu tezde Osmanlı devlet yönetiminde teşrifatı oluşturan kurallar tarihsel yapı içerisinde ele alınarak, Tanzimat ile birlikte dönüşümü araştırılıp, Cumhuriyet ile birlikte geldiği nokta incelenecektir. Cumhuriyet ile beraber yönetimin değişmesi yapının değişmesini getirmiş ve teşrifat artık protokol kuralları olarak uygulanmaya başlanmıştır. Teşrifat kuralları ile Protokol Kuralları aynı olup sadece yönetim farklılığı sebebiyle ayrılmaktadır. İkisi de devlet yönetiminde uygulanması gerekli kuralları belirlemektedir. Dışişleri Bakanlığına bağlı Protokol Müdürlüğü önde gelim listeleri oluşturarak düzen ile ilgili netlik getirmiştir. Kamu kurumlarının devamlılığı ve işlerliği içinde önemli olan kamu yönetiminin ve kurumlarının vazgeçilmesi olan protokol kurallarının tarihsel boyutta ve Halkla ilişkiler perspektifinde incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Teşrifat, Protokol Kuralları, Osmanlı'da törenler, İtibar, Halkla ilişkiler.

ABSTRACT

ADMINISTRATIVE AND BUREAUCRATIC PROTOCOL RULES IN PUBLIC RELATIONS PERSPECTIVE HISTORICAL TRANSFORMATION

Sıdıka Sibel Bayyiğit
PhD Thesis
Department of Public Relations and Publicity
Public Relations and Publicity Programme
Advisor: Prof. Dr. Gül Batuş
Maltepe University Institute Of Social Sciences, 2019

Today, the importance of interpersonal relations and the value it has added to management in inter-institutional relations are evident. All relationships are important in business life from social environments. All the attitudes and behaviors of the person in this communication are very effective in determining the quality of the person's communication. When we look at the history, kindness and manners have always been important in interpersonal relations and have determined the direction of the relations. While the etiquette rules are important in social environments for good communication, the protocol rules which are clearer in the state administrations and which we can see in written form are very important. The rules of the protocol have appeared in the first religious ceremonies in history. These religious ceremonies, which had a monarchical structure and the protocol applied when religion and statesmen were on the same ground, could be considered as the beginning of the public protocol which had an important place in the later state administrations. These rules are; Priority order, subordinate relations, written communication, food, acceptances, ceremonies constitute an important place in many issues such as.

Societies have always lived with certain rules and order. Protocol rules, which are within the scope of public institutions and state administrations, have always been an important issue not only in internal but also in external relations, i.e. in inter-state relations. These rules, which determine the direction of all relations and reveal the stability of the administration, are the rules of protocol in the administrative and

bureaucratic areas in the state administrations. These rules, which must be applied both inward and outward in state administrations, are also an important factor in determining the power of states and the direction of their relations with other structures. Protocol rules are the rules that are based on the respect and courtesy of the reputation and continuity of institutions and individuals. While the rules of the protocol make the state administrations more effective, they add strength and reputation to the state.

In the historical process, system and order have always been important in Turkish state administration as in the world. These rules, which were applied meticulously during the administration of the Ottoman Empire, were determined by the grace item. In many ceremonies and ambassadors, the Ottoman Empire was very meticulous about the attendance. The rules concerning the grace continued until the fall of the Ottoman Empire and the change that started with the Tanzimat became final with the Republic.

In this thesis, the rules of the Ottoman state administration will be examined within the historical structure, transformation with the Tanzimat will be investigated and the point it has come with the Republic will be examined. Together with the Republic, the change of administration brought about the change of the structure and the grace began to be implemented as protocol rules. Graduation rules and Protocol Rules are the same and differ only due to management differences. Both determine the rules to be applied in government administration. The Protocol Directorate of the Ministry of Foreign Affairs has established clarity on order by creating leading lists. The purpose of this study is to examine the protocol rules, which are important for the continuity and functioning of public institutions, which are the abandonment of public administration and institutions in the historical dimension and Public Relations perspective.

Keywords: Distinction, Protocol Rules, Ceremonies in the Ottoman Empire, Reputation, Public Relations.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iv
TEŞEKKÜR v
ÖZ vi
ABSTRACT viii
KISALTMALAR x
GÖRSELLER xiv
ÖZGEÇMİŞ xvi
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
1.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi 1
1.2.Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları 3
BÖLÜM 2. HALKLA İLİŞKİLERDE PROTOKOL VE KAMU İTİBARI 7
2.1. Kamusal Alan 9
2.1.1.Kamusal Alan Nedir? 10
2.1.2.Kamu Nedir? 11
2.1.3. Kamu ve Protokol İlişkisi 12
2.2.Yönetim ve Halkla İlişkiler 15
2.2.1.Yönetim ve Kamu Yönetimi 15
2.2.2.Halkla İlişkilerin Amacı 17
2.2.3.Kamu Yönetimleri ve Halkla İlişkiler 20
2.2.4. Halkla İlişkilerde Yeni Medya Kullanımı 22
2.3.Yönetim ve İtibar 25
2.3.1.Halkla İlişkilerin İtibarın Oluşturulması ve Korunmasındaki Yeri 25
2.3.2.İtibar Kavramının Kamu ve Devlet Yönetimindeki Önemi 26

2.4. Bir Halkla İlişkiler Faaliyeti Olarak Protokol'ün Yönetim İlişkisi 28

2.4.1. Protokolün Tanımı 30
2.4.2. Protokol'ün Tarihçesi 32
2.4.3. Protokol'ün Önem ve Amacı 36
2.4.4. Protokol Türleri 39
BÖLÜM 3. OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN İDARİ ÖZELLİKLERİ VE PROTOKOL KURALLARI 45
3.1.Osmanlı İdari Yapısı 50

3.1.1.Enderun 56
3.1.2.Birun 57
3.1.3.Harem 59
3.2.Osmanlıda Kültür ve Sosyal Yapı 61

3.3.Teşrifat ve Törenler 64

3.3.1.Teşrifat Kavramı 65
3.3.2.Teşrifatın Tarihçesi 66
3.3.3 Teşrifâtçılık Kalemi 69
3.3.4.Teşrifatın Önemi 72
3.3.5.Töre ve Tören Kavramı 73
3.3.6. Osmanlıda Töre ve Törenler 74
3.3.6.1 Devlet İşlerine Ait Törenler 76
3.3.6.1.1. Cülus-u Hümayun 76
3.3.6.1.2. Kılıç Kuşanma Töreni 78
3.3.6.1.3. Divan-ı Hümayun 80
3.3.6.1.4. Sefer-i Hümayun 83
3.3.6.1.5. Elçi kabulleri 84
3.3.6.2. Dini Törenler 87
3.3.6.2.1. Bayram Törenleri 89
3.3.6.2.2. Surre-i Hümayun 90
3.3.6.3. Hareme Ait Törenler 91
3.3.6.3.1. Bed-i Besmele Töreni 91
3.3.6.3.2. Doğum, Sünnet ve Düğün Törenleri 91

3.4.Fâtih Sultan Mehmet Han (1451 -1481) dönemi Teşrifat 92

3.5.Yükseliş Dönemi ve Teşrifat 98

3.5.1.Yavuz Sultan Selim(1512-1520) 99
3.5.2.Kanuni Sultan Süleyman (1520 -1566) 99
3.6.Gerileme Dönemi ve Sonrası Teşrifat 100

3.6.1. Lale Devri (1718- 1730) 104
3.6.2. III. Selim (1789-1807) 109
3.6.3. Sultan Mahmud II (1808 -1839) 111
3.6.4.Tanzimat Dönemi (1839 – 1876) 118
3.6.5. Cumhuriyet Öncesi Durum 137
BÖLÜM 4. CUMHURİYET DÖNEMİNDE PROTOKOL 139
4.1. Cumhuriyetin İlanı ve İnkılaplar 140

4.1.1. Cumhuriyetin İlanı 141
4.1.2. Atatürk İnkılapları 149
4.2. Cumhuriyet Dönemi Protokol 154

4.3.1. Devlet Protokolü ve Öndegelim 155
4.3.1.1. Resmi ve Bürokratik ortamlarda Selamlaşma, Hitâp 155
4.3.1.2. Resmi ve Bürokratik Ortamlarda Tanıma, Tanıştırma, Tanıtma 158
4.3.1.3. Resmi ve Bürokratik Ortamlarda Yemekte Protokol 159
4.3.1.4. Resmi ve Bürokratik Ortamlarda Ast Üst İlişkileri 161
4.3.1.5. Resmi ve Bürokratik Ortamlarda Resmi Yazışmalar 163
4.3.1.6. Resmi Törenlerde Protokol 165
4.4. Teşrifat ve Protokol Kuralları Farklılıkları 167

BÖLÜM 5. SONUÇ 175
EK'LER 178
KAYNAKÇA 179

KISALTMALAR

TDK	: Türk Dil Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
MEHTAP	: Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırması Projesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Vb.	: Ve benzeri
Örn.	: Örneğin
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
İmp.	: İmparatorluk

GÖRSELLER

Görsel 1	Osmanlı'da tahtta oturan Padişah ve askerler
Görsel 2	Fabius Brest, "Bayram, Sultan Mahmut Döneminde İstanbul'da El Öpme Merasimi", 1864-65, tuval üzerine yağlıboya
Görsel 3	Babüssade Kapısı
Görsel 4	Topkapı Sarayı Harem
Görsel 5	Harem-i Hümayun
Görsel 6	Merâsim-i Teşrifâtiyeye Tâbi Bulunan Kabûllerden Mâada Huzûr-u Humâyûnda Husûsi Surette Şeref Müsevvele Nâiliyet Hakkında Talimâtnâmedir
Görsel 7	Teşrifatçı Efendi
Görsel 8	Fatihin Fermanı
Görsel 9	Osmanlı İmparatorluğunda Padişahın Özel Koruma Birliği Solaklar
Görsel 10	Yavuz Sultan Selim Han'ın Cülus Töreni
Görsel 11	Kubbealtı Divan toplantısı
Görsel 12	Kanuni'nin Belgrad Seferi
Görsel 13	Osmanlılarda resmi kıyafetler, Arif Paşa serisi. Babıali Tercümanı (Sadrazamla Elçiler Arasında Tercümanlık Eden), Avrupalı Sefir (Avrupalı bir Elçi Tipi), Reisülküttab (Dış İşleri Bakanı), Buhara Sefiri (Buharalı Elçi), İç Ağası (Sadaret Dairesinin İç Hizmetlerine Memur)
Görsel 14	Sultan 3. Ahmet Hollanda elçisi Cornelis Calkoen'i Topkapı Sarayı'nda kabul ederken, 1727. Eser: Jean Baptiste Vanmour, 1727
Görsel 15	Osmanlı'da Elçi Kabulleri
Görsel 16	Sarayda Bayram Merasimi
Görsel 17	Sürre-i Hümayun
Görsel 18	Osmanlıda sofra
Görsel 19.	Sultan II. Abdülhamid yeni parlememtonun açılışı 1908

Görsel 20 II. Abdülhamid Dönemi Yenilikleri Ve I. Meşrutiyet Osmanlı Padişahı 2. Abdülhamit Devri Reformları Ve I. Meşrutiyeti Osmanlı Padişahı İslam Halifesi

Görsel 21 Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde Atatürk ve milletvekilleri

Görsel 22 Atatürk ve Meclis Konuşması

Görsel 23 Resmi Yazışma Örneği

Görsel 24 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Anıtkabir Töreni

Görsel 25 TBMM halıları

Görsel 26 Saray nöbetçilerinin yeni kıyafetleri

Görsel 27 Filistin devlet başkanını karşılama

Görsel 28 Yabancı devlet başkanının askeri selamlaması

Görsel 29 Cumhurbaşkanı Cumhurbaşkanlığı sarayından çıkışı

ÖZGEÇMİŞ

Sıdıka Sibel Bayyiğit

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Dr	2013	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Bölümü - Doktora Özel Öğrencilik
Y.Ls.	2012	Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstrisi Anabilim Dalı
Ls.	2003	Anadolu Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Lise	1991	Kenan Evren Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
2010 - Halen	Öğretim Görevlisi. Marmara Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu
2010 - 2016	Öğretim Görevlisi Acıbadem Üniversitesi Sağlık Meslek Yükseokulu
2013 - 2014	Öğretim Görevlisi Arnavutköy Polis Okulu
2012 - 2013	Öğretim Görevlisi, Fatih Belediyesi Hizmet içi Eğitim
2012 - 2014	Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu
2011 - 2013	Marmara Üniversitesi Hizmet içi Eğitimler
2007 - 2009	Avrupa Birliği Projesi (Yeni Umutlar Projesi)

Yayınlar ve Diğer Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler

Büro Yönetimi ve Sekreterlik Eğitimleri Kitabı - "Büro Yönetimi", 94 -117, 2008.
Büro Yönetimi ve Sekreterlik Eğitimleri Kitabı -"Protokol Bilgisi" 118-131, 2008

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı	: İstanbul, 1974 Cinsiyet: K
Yabancı diller	: İngilizce (iyi); İtalyanca (orta)
GSM / e-posta	: sibelbayyigit@gmail.com

BÖLÜM 1. GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Protokol kuralları, devlet yönetimleri ile birlikte yürütülen halkla ilişkiler faaliyetidir. Kamu denince sistem ve düzen akla gelir. Devlet yönetiminin belirlenmiş kurallar ve sistem dahilinde yürütülmesi devletin itibarı için son derece önemlidir. Yönetim faaliyeti esnasında devlet; halk, emrinde çalışanlar, dış ülkeler ile birçok resmi ilişkiler içerisinde bulunur. Bu ilişkiler kamu kurumlarında çalışanların yönetilmesinden, yabancı elçilerin ve bakanların kabulüne çeşitlilik göstermektedir.

Halkla ilişkilerde amaç, yönetim faaliyetinin istikrarlı ve düzgün işlemesidir. İletişimin en iyi şekilde yapılması Halkla İlişkiler faaliyetinin uygulanmasında ve amacını gerçekleştirmede önemlidir. Kişiler ya da kurumlar nerde nasıl davranmaları gerektiğinin bilinci içinde davrandıklarında etkili ve verimli bir iletişim mümkün olmaktadır. Ayrıca, kamu yönetiminde yönetim ve halk arasındaki ilişkileri düzenleyici ve kolaylaştırıcı bir etkisi de vardır.

İletişimin çok önemli olduğu ve çeşitlilik gösterdiği günümüzde bireyler için teknik bilgi kadar iletişim becerisi ve yeteneği gereklidir. İletişim içinde yazılı, sözlü, yüz yüze iletişimde dikkat edilmesi gereken toplumların kültürleriyle yöndeş bazı kurallar vardır. İletişimde dinleme ve karşı tarafın iletmek istediğini doğru anlama iletişim sürecini etkin geçirmek açısından önemliyken, adab-ı muaşeret (nezaket ve görgü) açısından da konuşan birinin sözünün kesilmesi ve konuşmasına fırsat verilmemesi, dinlerken başka şeylerle ilgilenmek nezaketsizlik olarak değerlendirilmektedir. Bu kurallar sosyal alanda görgü ve nezaket kuralları ya da eski adıyla adab-ı muaşeret kuralları, kamusal alanda ve diplomaside ise protokol kuralları olarak kendini gösterir. Toplum içinde adetler ve gelenek göreneklerle birlikte oluşturulan kurallar kimi kaynaklarda sosyal protokol kuralları olarak yer almaktadır. Toplum içinde uygulanan sosyal yaşayış kuralları adab-ı muaşeret diğer adıyla nezaket ve görgü kurallarıdır.

Nezaket ve görgü kuralları toplumun temelini oluşturan ve bir arada yaşamanın getirdiği kurallardır. Kamusal alanda görülen herkesin uygulaması gerekli olan ve genelde yazılı bir kurala bağlı olmayan bu kurallar Protokol kurallarının temelini oluştursa da bazı noktalarda Protokol kurallarından ayrılır. Örnek olarak, sosyal ortamda bir kadın bir odaya geldiğinde orada oturan erkekler ayağa kalkarken, resmi ve bürokratik ortamda üst erkek ise orada bulunan kadın çalışanlar ayağa kalkar. Söz kesme toplum içerisinde hoş karşılanmazken, üst'ün ast'ın sözünü kesmesi doğal karşılanır. Resmi ve bürokratik ortamdaki protokol sosyal alandakinden çok daha fazladır. Ast üst arası ilişkilerden, resim davet ve törenlerde öncelik sırasına, resmi yazışma şekline, hitaplara kadar çeşitli yönetmelik ya da kanunlarda yazılı olarak belirlenmiştir. Kamu çalışanları da üstlerine saygılı davranmak ve protokol gerekliliklerine uymak zorundadır. Üst'ünü gördüğü yerde selam vermek, hitap'ta hataya düşmemek gibi gereken tavırları sergilemelidir.

Devlet ve toplum hayatında önemli olan protokol kurallarının toplum içindeki evrimi ve değişimi, nereden nereye gelindiğini bilmek günümüz protokol kurallarını değerlendirmekte faydalı olacaktır. Günümüzde itibarın ve saygınlığın devletlerin yaşamında önemli olduğu ortadadır. Protokol kuralları bir toplumun kültürünün yansıtılmasından, o toplumun saygınlığına birçok alanda gösterge olabilmektedir.

Protokol kuralları Halkla ilişkiler faaliyetinin günümüzde önem kazanması ve gerek itibarın gerekse algının yönetilebildiği bir ortamda tüm kamu kurumlarının dikkat ettiği ve devlet içi ve devletlerarası ilişkilerde önem verdiği bir konudur. Tarihte her zaman gördüğümüz ve devlet yönetiminin merkezinde olan ve son derece önemli olan Protokol kurallarını teşrifat olarak geçerli olduğu günden günümüze irdelemek hem sosyal hem kültürel anlamda önemli bir değerlendirme olacaktır. Devletin gücünü gösterdiği ve itibarını kazandığı tören ve diğer kamu faaliyetleri geçmişte önemli olduğu gibi günümüzde ve gelecekte de önemli olacaktır.

İkinci bölüm bu kuralların Osmanlı'daki şekliyle alınması hedeflenmiş ve Osmanlı idari ve sosyal yapısına değinilip dönemin önemli idari yönetime yansıyan gelişmeleri başlık olarak alınarak o dönemki teşrifat çalışmalarına değinilmiştir. İdari ve Bürokratik alan devlet yönetimlerinin işleyişinin ve yürütülmesinin aksaksız ve muntazam olarak sürdürülebilmesine imkan sağlar. Dolayısıyla, yönetim faaliyetini gerçekleştiren devletin başarılı olması ve itibar kazanması mümkün olur. Bu faydayı sağlayan bu kuralların öncelikle Osmanlı dönemindeki yürütülüş şekillerine bakmanın bugünkü gelinen noktada ne kadar yol kat edildiğinin görülmesi bakımından hem de mukayese etme imkanı vermesi sebebiyle gereklidir.

Üçüncü bölümde Cumhuriyet dönemi ile gelinen son boyut değerlendirilmiştir. Protokol kurallarının değişen yönetim şekli ve yapıyla birlikte uğradığı değişiklikler ve günümüzde teknolojiden de etkilenen protokol kurallarının geldiği son durumlar güncel örneklerle gösterilmeye çalışılmaktadır.

1.2.Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları

Bu çalışmada kamuda kullanılan İdari ve Bürokratik Protokol kurallarının Osmanlı Devletinden beri gelen evrimi ve Tanzimat döneminde yaşanan gelişmelerle Cumhuriyet dönemindeki Protokol kurallarında gelinen durumu incelemektir. Çalışmada hem iki dönem arasındaki farklar saptanmış hem de yaşanan gelişme ve değişiklikler araştırılmıştır.

Bu kuralların her dönemde devletin istikrar ve itibarına olan önemli katkısı araştırmanın temel amacını ortaya koymaktadır. Bu amaçla yapılan literatür taramasında eski dönem Osmanlı Devletine ilişkin tarih kitapları ile Osmanlı protokolüne ilişkin çeşitli kaynaklar incelenmiş, arşiv araştırması yapılmıştır.

Resmi ortam için önemli olan protokol kurallarının devletin itibarını arttıran, düzenini devam ettiren ve devlet yönetimlerine bir disiplin kazandıran kurallar olduğunu ortaya koymasıdır. Her dönem devletlerin hayatında önemli bir yer tutan bu kuralların tarihsel süreç içerisinde uygulama şekilleri kültürden kültüre farklılık göstermiştir.

Zaman içerisinde değişiklik gösterdiği gibi farklı kültürlerin birbirinden etkilenmesiyle de bir değişim söz konusu olmuştur. Dünyanın da içinden geçtiği değişimle beraber birçok yenilikle de harmanlanan bu kurallar bugüne gelmiştir. Devletler gücünü yapılarından ve istikrarlı bir şekilde devam etmelerinden alırken, bunu dışa yansıtan husus Protokol kurallarıdır.

Seçilen konu ve ele alınan dönem oldukça uzun bir süreci kapsamaktadır. Örneğin Osmanlıda olduğu gibi tören ve davetlerde teşrifat kuralları uygulanırken yarattıkları algı ile devletin gücü ve itibarına katkı sağlamışlardır. Elçi karşılamalarındaki teşrifat Osmanlının gücü ve kudretini diğer devletlere göstermiştir. Bu kuralların Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman ile uygulama alanı artarak yazılı hale getirilmiştir. Tanzimat ile birlikte Avrupa'dan etkilenerek değişiklik yoluna gidilmiş, Cumhuriyetle beraber yönetim şeklinin değişmesi ile bugünkü şeklini almıştır. Bu süreçte kurallardaki değişiklikler sadece yönetim biçiminin değişmesi ile mi ya da Avrupalılaşmanın da getirdiği bir durum mudur bu araştırmalarda incelenecek olan hususlardan bir tanesidir.

Konuyu sınırlandırırken, Osmanlının geçirdiği önemli süreçlerde yaptığı değişiklik ve gelişmeler ışığında bir bölümlendirme izlenerek konu daha rahat ve net bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Osmanlılardan itibaren teşrifatın uygulandığı törenler, elçi kabulleri gibi devletin gücünü yansıtabildiği olaylar öne çıkarılarak protokolün temellerinin üzerinden günümüze geliş hikayesi net bir şekilde çıkarılmaya gayret edilmiştir.

Çalışmanın amacı; idari ve bürokratik protokol kurallarının, halkla ilişkiler faaliyeti kullanılarak, kamuya ve kurum içi çalışanlara duyurulması, bilinirlilik ve farkındalık yaratılması için nasıl kullanıldığının ve bu bağlamda gelişen teknolojinin halkla ilişkiler yoluyla bürokratik yapının görünürlülüğüne katkısının ne olduğunun saptanmasıdır. Bu bağlamda bu hedefe ulaşmak için çalışmamız kamu kurumlarında çalışan, Örneğin, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Maliye Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı vb. odaklanmış, çalışmanın alanı sınırlandırılmıştır. Halkla ilişkiler açısından değerlendirme yapılırken kurum içi Halkla ilişkiler olarak değerlendirilmiş ve Türkiye'deki kamu kurumları içerisinde uygulanan kurallar sınırımız olarak alınmıştır.

Çalışma tamamlayıcı, keşfedici bir araştırma yöntemiyle hazırlanmış mevcut durum saptayıcı bir çalışmadır. 1299 yılında kurulan Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok gelişmenin ve değişikliğin görüldüğü Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, III. Selim dönemi ve büyük değişikliklerin yaşandığı Tanzimat ile Cumhuriyetten günümüze kadar geniş bir alanı kapsayan arşiv ve literatür tarama yapılmıştır. Aşağıdaki araştırma sorularıyla yola çıkılmıştır.

1.Varsayım: Protokol devlet yönetimlerinin ve siyasal yapısının itibarının göstergesidir. Tarihsel boyutta da daima devletin gücüne güç katmıştır.

2.Varsayım: Protokol kuralları Devlet yönetimlerinde önemli bir Halkla İlişkiler faaliyetidir.

3.Varsayım: Gelişen teknoloji protokol kurallarının da değişmesine sebep olmuş ve bilinirliliğinin görünürlüğünü arttırmıştır.

Protokol türleri içerisinde devlet yönetimi ile ilgili olan kısmını ele alarak bu konuda değerlendirme yapılmak amacıyla, öncelikle kamu ve kamusal kavramlarına değinilmiştir. Kamusal alanın devlet yönetiminin dışında halkın yaşadığı alan olduğu görülmüş ve tezin çalışma alanı devlet yönetimlerinde protokol olması sebebiyle kamu erkinin bulunduğu ortam ve ilişkilere yönelik literatürde yeni bir başlık altında çalışılmak istenmiştir. Devlet idare ve yönetiminin gerçekleştiği alana tezimizde idari ve bürokratik alan denmiştir. Devlet yönetiminin ve tüm ilişkilerinin gerçekleştiği noktalar bu başlık altında değerlendirilecektir. Osmanlı dönemi yönetim ve idaresinde teşrifat kuralları olarak geçen sünnet, düğün, bed-i besmele gibi faaliyetler dış ilişkilerin arttığı, itibar ve sürdürülebilirlik kavramlarının öneminin anlaşıldığı günümüz dünyasında yerlerini önemli bir halkla ilişkiler faaliyeti olan protokol kurallarına bırakmıştır. Bu çalışmada iki farklı dönem örneklerle ele alınacaktır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kamu ve kamusal alan tanımlamaları sonrasında, Halkla ilişkiler, itibar ve protokol kavramları kuramsal olarak ele alınmıştır. Literatür taraması yapılarak kavramlar irdelenmiş ve kavramların birbirleri ile olan etkililikleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde bu kuralların Osmanlı'daki şekliyle alınması hedeflenmiş ve Osmanlı idari ve sosyal yapısına değinilip dönemin önemli idari yönetime yansıyan gelişmeleri başlık olarak alınarak o dönemki teşrifat çalışmalarına değinilmiştir. İdari ve Bürokratik alan devlet yönetimlerinin işleyişinin ve yürütülmesinin aksaksız ve muntazam olarak sürdürülebilmesine imkan sağlar. Dolayısıyla, yönetim faaliyetini gerçekleştiren devletin başarılı olması ve itibar kazanması mümkün olur. Bu faydayı sağlayan kuralların öncelikle Osmanlı dönemindeki yürütülüş şekillerine bakmanın hem bugünkü gelinen noktada ne kadar yol kat edildiğinin görülmesi bakımından hem de mukayese etme imkanı vermesi sebebiyle gereklidir.

Üçüncü bölümde Cumhuriyet dönemi ile gelinen son boyut değerlendirilmiştir. Protokol kurallarının değişen yönetim şekli ve yapıyla birlikte uğradığı değişiklikler ve günümüzde teknolojiden de etkilenen protokol kurallarının geldiği son durumlar güncel örneklerle gösterilmeye çalışılmaktadır.

BÖLÜM 2. HALKLA İLİŞKİLERDE PROTOKOL VE KAMU İTİBARI

Halkla ilişkiler kavramı için kesin bir tarih ortaya konmamış olsa da bu kavram tarihsel süreçte varlığını hissettirmiştir. Bazı düşünürler yöneten ve yönetilenin var olmasıyla birlikte Halkla İlişkiler kavramının ortaya çıktığından bahsetmişlerdir. Aslında insanlığın gelişimi içerisinde hep var olmuş olan Halkla İlişkiler kavramı 20. Yüzyılla beraber önem kazanmış ve literatürdeki yerini almıştır. Her ne kadar eski tarihlere dayandırılsa da Halkla ilişkilerin amaçlı ve bir plan çerçevesinde uygulanması oldukça yenidir.

Kamu ve özel kesimdeki kurum ve kuruluşların çevreleriyle ve çalışanlarıyla iyi ilişkiler kurmak istemeleri Halkla ilişkilere olan gereksinimlerini arttırmıştır. İlk olarak propaganda ve tanıtım faaliyetleri olarak kendini gösteren Halkla İlişkiler, bir işletmenin ya da kurumun toplum üzerinde olumlu bir etki bırakabilmesini kolaylaştırırken, iyi ilişkiler kurmasını ve kurumların itibarını arttırarak toplum ve diğer insanların gözünde saygın bir konum elde etmesini mümkün kılmıştır.

Bugünkü tanım ve çerçevesine yakın zamanda gelen Halkla İlişkiler kavramı Türkiye'de 1974 yılında Alaeddin Asna tarafından kurulan ilk iletişim ajansı ile kendini göstermiştir.

Son yüzyılda Halkla ilişkiler faaliyeti iletişimin artmasından ve hızlılığından etkilenmiştir. Farklı iletişim kanallarında kamu yönetimi ve kamu kurumları Halkla ilişkiler faaliyetini sürdürmektedir. Televizyon ve radyoya son senelerde teknolojinin ilerlemesi ile birlikte sosyal medya kavramı da eklenmiştir. Dolayısıyla, Halkla ilişkilerin etkisi artmış ve sınırları genişlemiştir. Halkla ilişkilerin artan sınır ve alanları kamu kurumlarında kullanılan Protokol kurallarının da boyutunu değiştirmiştir.

Günümüzde protokol kuralları; hitap, selamlama, resmi törenler, resmi yemekler gibi birçok alanda gerekli hale gelmiştir. Bu tür ortamlar aynı zamanda kurum ve kuruluşların kendi içlerinde ve aralarında iyi ilişkiler kurmanın mümkün olduğu ortamlar olarak görülmektedir. Kısaca, protokol kuralları tüm kamu yönetiminin uygulandığı ortamlarda ve tüm uluslararası ilişkilerde olmazsa olmaz kurallar haline gelmiştir.

Protokol'ün esas noktalarından bir tanesi olan temsil etme aynı zamanda kurumun önemli bir Halkla İlişkiler faaliyetidir. Kurumu temsil eden kişi bunun itibarı destekleyen önemli bir görev olduğunun bilincinde hareket etmelidir. Bu bilinç ile yapılan yönetimler ülkeler adına da iyi yürütülen Halkla ilişkiler faaliyetleridir. Dünyaya baktığımızda artık tüm ticari kurumlar gibi kamu kurumlarının da tanıtım, reklam, algı oluşturma faaliyetleri içerisinde olduğunu görmek mümkündür. Hatta günümüzde kamu kurumları da ticari kurumlar kadar internet ve sosyal medya organlarını kullanmaktadırlar. Kamu kurumları artık misyon ve vizyonlarını belirleyen, kalite yönetimine ve halkla ilişkilere önem veren kurumlar haline gelmiştir. Gelinen noktada halkla ilişkiler bir kamu yönetimi olan devlet kurumları için olmazsa olmazdır.

Türkiye'deki protokol kurallarının temeli Osmanlı İmparatorluğundaki adab-ı muaşerete dayanmaktadır. Bugün sosyal protokol olarak da bildiğiniz bu kurallar, toplumda bir düzen sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Toplumun kültürünün bir ürünü olan bu davranışlar zaman içinde farklı kültürlerden etkilenerek ortak paydalar oluşturmuştur. Sosyal yaşamda kişinin adab-ı muaşeret kurallarına dikkat etmesi ona itibar ve saygınlık kazandırırken, devlet kurumlarında da protokol kurallarının uygulanması halkla ilişkiler faaliyetlerinde başarı kazandırmıştır. Bu başarı da devletlerin itibarı ve devamlılığı için son derece önemlidir.

Protokol kurallarının uygulanma alanı kamu kurumları ve yöneticilerinin bulunduğu tüm ortamlardır. Dolayısıyla, kamusal alan derken buna netlik kazandırmak konumuz için önemlidir. Kamu ve kamusal kelimelerinin anlamı ve kullanım yerleri farklıdır. Kamusal alan derken Habermas'ın tanımlamasındaki gibi devlet yönetimlerinin dışında kalan ve özel alanları içine almayan kamusal alanlar toplumların sosyal protokol uyguladığı adab-ı muaşeret kurallarının geçerli olduğu alanlardır. O halde, konunun en

başında kamusal alan tanımlamasının yapılması yerinde olacaktır. Protokol kurallarının içinde alacağımız ve tezimizde değerlendireceğimiz kısım devlet yönetimleri ve idaresinde çeşitli yönetmelik ve kanunlarla sınırları çizilmiş olan protokol kurallarıdır. Protokol türleri arasında farklı sınıflamalar görmek mümkündür. Bu çalışmada tek başlık altında İdari ve bürokratik alanda kullanılan protokol kurallarından bahsedilecektir. Kamusal alan nezaket ve görgü kurallarının geçerli olduğu diğer adıyla sosyal protokol'ün geçerli olduğu alanlarken, idari ve bürokratik alandaki kurallar bu çalışmanın konusudur. Böylelikle devlet yönetiminin ve iradesinin olduğu alanlar için idari ve bürokratik protokol dememizin gerekçesi ortaya çıkmış olacaktır.

Bu kuralların kamusal alan ile ilgili netliğini kazandırdıktan sonra protokol kurallarının Halkla İlişkiler anlamında devlet yönetimlerindeki yerinden bahsederek, kattığı itibarın önemi üzerinde durulacaktır.

2.1.Kamusal Alan

Kamu ve kamusal alan arasında yapılan yanlış kullanımların ya da ifadelerdeki belirsizliğin önüne geçmek tezin temel konusunun alanını belirlemek açısından Kamusal Alan tanımlaması önemlidir. Protokol kurallarının uygulandığı alanlar olarak kamu kelimesini kullanmak ve kamusal alan ifadesiyle devam etmek anlam karmaşasına sebep olabilecektir.

Kamusal alanlar adab-ı muaşeret kurallarının geçerli olduğu alanlardır. Devlet yapısının ve yönetiminin yer aldığı idari ve bürokratik alanların hepsinde ise yönetmeliklerle de çerçevesi çizilmiş protokol kuralları geçerlidir. Protokol türlerini sınıflandıran kaynaklarda sosyal ortamlarda uygulanan davranış biçimlerini sosyal protokol olarak, devlet ile ilgili olanları devlet protokolü olarak ayırmaktadır. Tezimizin konusu olan İdari ve Bürokratik protokol kuralları devlet yönetimlerinin gerçekleştiği tüm kurum ve idarelerde uygulanması zorunlu olan kurallardır.

2.1.1.Kamusal Alan Nedir?

Kamusal alan Türk Dil Kurumunda kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer olarak geçmektedir. Kamusal alanlar, halkın bir araya gelerek devlet yönetimi ve ülke ile ilgili kendi fikrini söyleyebildiği ve paylaşabildiği alanlardır.

Kamusal alan kavramı ile ilgili temeller Aristoteles'in görüşlerine dayanmaktadır. Aristotales beden ve eve ait yaşamı özel alan olarak belirlemiştir. Polis (devlet) ile ilgili siyaset yaşamı ile zorunlu ilişkilerin kurulduğu alan olan yaşamı, kamusal alanda değerlendirmiştir. Helenistik dönem kamu modelinde kamusal alanın öznesi özgür yurttaşlardır. Bu alan, kadın, çocuk, yabancı gibi yurttaşlık sıfatı taşımayan kişilerin katılımına imkan vermemektedir. Antik Yunan döneminde özgürlük kavramı erkeğe verilmiştir. Özel yaşam alanı içinde kabul edilen kişiler kamu alanı içinde sayılmamaktadır. (Arendt, 1994, s. 52)

Habermas kamusal akıl ve özel akıl üzerinde durmuştur. İngiltere, Fransa ve Almanya'nın XVIII. ve XIX. yüzyıl başındaki gelişmelerinin tarihsel bağlamından hareketle burjuva kamusunun (Habermas, 2014, s. 15) ideal tipini tanımlamıştır. Habermas'a göre kamusal alan yurttaşların bir araya geldikleri bir alandır. Bu alanda cafelerde yurttaşlar iletişime geçerek ortak bir konu üzerinde tartışabilmekte, fikirlerini söyleyebilmekte ve paylaşımlarda bulunabilmektedirler. Habermas özel ve kamusal ayrımı yapmıştır. Bu ayrım yöneticinin müdahelesine ve iznine bağlı bir alandır. Habermas'ın kamusal alan kavramı burjuva toplumunun ortaya çıkmasıyla bağlantılıdır. Kamusal alan ve kamuoyu kavramlarını tarihsel süreç ile değerlendiren Habermas'ın bahsettiği kamu aslında burjuva kamusudur.

Ortaçağ toplumunda kamusal alan prensten bağımsız anlaşılamazken, kamusal alan kavramındaki değişim aslında burjuva toplumu ile başlamaktadır. Burjuvanın ortaya çıkışıyla beraber yani on sekizinci yüzyılın sonu itibariyle artık burjuva kamusal alanı devam eden yüzyıllarda kamusal alan ve özel alan kavramları yapısal olarak dönüşüme uğramıştır. Habermas, Kamusallığın Yapısal Dönüşümü adlı eserinde bu tarihsel ve yapısal değişimi anlatmaktadır. Günümüze gelindiğinde yurttaşların bir araya gelip fikir

alışverişinde bulunabileceği ve yine kamusal olaylarla ilgili tartışmalar yapabileceği bir yer olarak kamusal alandan söz edebilmek için buna uygun bir iletişim türünden bahsedilebilir. Habermas'ın kamusal alanda bahsettiği eylem iletişimsel eylemdir. İletişimsel eyleme göre, bireyler tahakkümsüz bir biçimde fikirlerini özgürce söyleyebilmektedir. Kimse kimsenin üzerinde bir üstünlük kurmak ve fikirlerinden dolayı eleştirilmek gibi bir durum söz konusu olamaz.

Genelde Türkiye'de literatürde kamusal alan kavramının en yaygın kullanımının Jurgen Habermas kaynaklı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. (Özbek, 2010, s. 38)

Kamusal alan, toplumun ortak yararını hedefler. Bu konuda her türlü düşünce, tartışma, fikir alışverişlerinin buluştuğu ve geliştirildiği ortak bir alandır.

Kamusal alan halkın biraraya geldiği kamu yönetiminin yönlendirmesi olmadan özgürce fikirlerini söyleme imkanı bulduğu özel alan dışında kalan yerler olarak tanımlanmaktadır. Kamusal alan ne geçmişte ne de günümüzde, resmi ya da devlete ait bir yer olarak görülmemiştir. Kamusal alan üzerinde hiçbir güç veya yapı egemenlik kurmaya çalışmamaktadır.

Kamusal alan kavramını Habermas'ın kamusal alan kavramı ile ilgili çalışmaları esas alarak, kamu kurumları ile devletin yönetiminin geçerli olduğu alanlara ***İdari ve bürokratik*** alan adıyla değerlendirmek yerinde olacaktır.

2.1.2.Kamu Nedir?

İnsanın toplu halde yaşamak zorunda olduğuna değinen Aristo, onun tek başına yaşamasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. İnsanın doğası gereği diğer insanlarla birlikte birbirlerine destek olmak durumundadır. İnsan ancak grup içinde yaşayarak insan değeri kazanmaktadır. (Dinçkol, 2016, s. 1-2)

Kamu kelimesi Türk Dil Kurumunda; halk hizmeti gören devlet organlarının tümü, bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme anlamlarına gelmektedir.

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b97e1ac4672b8.84503186 (11.09.2018) (Canpolat, Demiray, & Tezcan, 1983, s. 633)

Kamunun ortadan kalkması, Arendt'e göre insanları birbirine bağlayan ya da ayıran durumu da ortadan kaldırmaktadır. Bu da insanların birbirinden kopmasına sebep olacaktır. (Arendt, 1994, s. 96)

2.1.3. Kamu ve Protokol İlişkisi

Kamu tüm devlet yönetim ve idaresinin bulunduğu alanları kapsarken, kamusal alanın kapsadığı alan daha farklıdır. Tezin ana teması olan Protokol Kuralları Osmanlı döneminden itibaren bahsedilirken Teşrifat kelimesi ile anlatılmış Osmanlı döneminin bitimi Cumhuriyet döneminin başlaması ile değişen yönetim ile birlikte Protokol kuralları olarak geçmiştir.

Halkla ilişkiler kamuda Devletin politikasını tanıttığı gibi, vatandaş ile ilişkileri iyileştirir ve dünya barışına katkıda bulunur. (Ataol, 1991, s. 93) Biz bunlara itibar kazandırması, devletin yönetimini güçlendirmesi ve devamlılığının sağlanmasını ekleyebiliriz. Halkla ilişkiler faaliyeti içinde değerlendirdiğimiz protokol kuralları uluslararası arenada devlete itibar ve güç katmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine kadar yer alan süreç (1299 – 1923) oldukça uzun bir dönemi kapsamaktadır. Diğer yandan, değişen yönetim şekli ile birlikte idare ve hukuk konuları farklılık gösterir. Tüm bu çerçevede yani değişen yönetim şekli ile kamu ilişkilerinde Cumhuriyet dönemi ile farklılıklar görülür. Devletin monarşik yani padişah ile yönetilen bir yapıdan Cumhuriyet yönetim şekline geçmesi ile birlikte idare ve tüm kamu işleri de daha farklı yürütülmeye başlamıştır. Törenler ve önde gelim sıraları değişmiş, elçi kabulleri daha farklı bir hal almıştır. Önde gelimlerin değişikliğindeki temel sebep yönetim kademesindeki yapıdan kaynaklı değişikliktir.

İdari ve Bürokratik Protokol Kuralları kamuda uygulanan kurallardır. Kamuda birçok faaliyetin içinde yer alan, ilişkilerin belli bir sistem ve düzen içinde yürümesine imkan sağlayan bu kurallar tüm kamu kurumları için önemlidir.

Kamuda tüm ilişkiler protokol kuralları çerçevesinde yürütülür. Kamu kurumları içerisinde protokol kuralları ile bir birlik ve beraberlik sözkonusudur. Bu sistem ve düzen etrafında uygulanan kurallar ile oluşturulan istikrar ve itibar halkın anlayış ve desteğini kazanmada etkisi büyüktür. Kamudaki Halkla ilişkiler faaliyeti kurum içi olsun kurum dışı olsun yapılan ve sürdürülen tüm yazılı ve sözlü görüşmeler bir düzen ve kurallar eşliğinde yürütülür. Protokol Kamu'daki tüm Halkla ilişkiler faaliyetlerinin içinde yer alır.

Protokol kuralları makamda, toplantıda, resmi yemeklerde, resmi törenlerde, tanışma tanıştırılmalarda, giyim ve davranışta birçok yerde uygulanır. Kişinin ve bulunduğu mevkiinin itibarı için yapılan bu davranış ve hareketler iyi ilişkiler kurulması ve iletişimin devam ettirilmesi halkla iyi ilişkiler oluşturulması aşamasında önemlidir. Yönetimin halka ilişkiler faaliyetinin her aşamasında ya da yönetimin her katında tüm çalışanlar arasında belli kurallar geçerlidir.

Protokol kurallarının uygulandığı yerler ana konumuz ve tezimizin merkezi olmuştur. Toplum içinde kamu ve kamusal kelimelerinin zaman zaman farklı kullanıldığını görmek mümkündür. Bu kullanım farklılığının getirdiği karmaşayı ortadan kaldırmak, tezin mevcut konusunun uygulandığı alanları belirtirken sorun ve karışıklık yaşamamak adına Kamusal tanımını yaparak başlamak doğru ve yerinde olacaktır.

Kamusal alan derken kamunun görevlerini gerçekleştirdiği ve kamuda çalışan bürokratların bulunduğu alanı kasteden ifadeler görülebilir Ancak, tezin kamusal alan ile olan ayrımını net koymak adına Habermas çerçevesinde kamusal alan işlemek ve bu kavramı oturttuktan sonra bu kuralların detaylarına girmek ilk adım olacaktır. Sonrasında toplumun kültürü içerisinde yer alan ve temelini oluşturan örf adetlerle iç içe geçmiş adab-ı muaşeret kurallarından bahsedilecektir. Bu kurallar ortak yaşam alanlarında ortak bir kültürün de ürünüdür. Tüm toplumlarda aynı olan kurallar mevcut olduğu gibi farklı

kültürlerin bazı toplumlarda farklı davranış şekilleri ve kalıpları olabilmektedir. Osmanlıdan günümüze dünyanın gelişimi ile de şekillenen ve çeşitlenen kurallar devlet yönetimlerinde de protokol ya da teşrifat olarak görülen kurallardır. Toplum içerisinde uygulanmadığında toplumda ayıplama ve dışlamanın görüldüğü ve kişisel itibarı zedeleyeci bu kurallar kişiler için oldukça önemlidir. Devlet yönetimleri yazılı ve daha düzenli kurallar olduğu gibi uygulanmaması halinde belli cezaları birlikte getirebilir. Görevden alınma, memurluktan atılma, görevini yerine getirmeme, ast üst ilişkilerine dikkat etmeme, kıyafet protokolüne uygun giyim tarzında olmayanların uyarılması ile bu kişiler hem devlet yönetiminde kendi itibarlarını zedelemekle kalmaz bulundukları makamı da temsil ettiklerinden dolayı devletin itibarını da olumsuz yönde etkileyeceklerdir. Genel olarak itibar konusunu da konumuzla ilgisi olduğundan bu konuya kamusal alan konusundan sonra değinilecektir.

Dünyada göçler, savaşlar ve sonrasında teknolojik gelişmeler ile kültürlerde birbirine daha bir yakınlaşma ve benzeme görmek mümkündür. Artık, günümüzde küreselleşmenin getirisiyle bu çok daha fazladır. Kültür etkileşimi ile dünyada nezaket ve görgü anlamında daha genel sosyal kurallar benimsenmiştir. Bu temel kuralların üstüne devlet yönetimlerinde ve bürokrasi de dikkat edilen ve yoğun şekilde kullanılan kurallar Protokol kurallarıdır. Resmi araç protokolü, Resmi yazışmalarda uygulanan protokol, Resmi Hitaplar ve resmi törenler sadece diplomatik ve bürokratik alanda kullanılan kamusal alanda ise gerekli olmayan kurallardır. Devlet yönetimleri kamusal alanın dışında kabul edilir.

Eskiçağ devleti tam olarak bir dinsel kuruluş görünümündeydi. Devletin temeli din, siyasal iktidarın da kaynağını oluşturmaktaydı. Eskiçağ insanları özellikle de Yunanlılar hiçbir zaman siyasal topluluk kavramı ile dini cemaat kavramını birbirinden ayırt edememişlerdi. (Kapani, 2013) Toplum yönetimi din ile yapılmış ve aydınlanma çağına kadar toplumlarda içine kapalı dini kuralların ağır bastığı ve buna göre sosyal davranış kurallarının uygulandığını görmek mümkündü. Kilisede uygulanan birçok törensel kural bugünde protokol de törenlerin esasını oluşturmaktadır. Belli bir düzen sıra içinde yapılan özenli bu törenler daha sonra kralların ve devlet yönetimlerinin elçi kabul ve karşılamalarına zemin olmuştur.

2.2.Yönetim ve Halkla İlişkiler

Yöneten ve yönetilenin var olduğundan beri ortaya çıktığı varsayılan halkla ilişkiler 20 yüzyıl ile birlikte kendini göstermeye başlamıştır. (Geçikli, 2010, s. 1) Yönetim ile halk arasındaki ilişkileri iyileştirmek için öncelikle güçlükler bilinmelidir. Halkın gereksinimleri nelerdir? (Tortop & İsbir, 1982, s. 263) Devlet yönetimi bunları bilirse etkili bir halkla ilişkiler ile bunlar giderilebilir.

İnsanlar askeri, ekonomik, dini veya sosyal hangi tür yapı içerisinde olursa olsun, tek başlarına bir amaç ve hedefe ulaşabilmeleri mümkün olamamaktadır. (Gün, 1994, s. 68) Yönetim faaliyeti ile insanlar bir araya getirerek, ardından harekete geçirerek ve sonuca ulaşana kadar sürdürülerek amaçlanan ya da hedeflenen noktaya çok daha kolay bir şekilde varılması mümkündür. Bu amaçlara ulaşmanın sürdürülebilirliği önemlidir. Bunun için de hem iç hedef kitle hem de dış hedef kitle üzerinde yönlendirme, bilgilendirme faaliyetleri sürekli ve etkili bir şekilde devam etmelidir. Halkla İlişkiler faaliyeti hem ticari amaçla hem de devlet yönetimleri bağlamında kamusal olarak kullanılan önemli bir unsurdur. Yönetimin aksaksız işlemesi ve bilginin herkese ulaşması konusunda önemli görevleri yerine getirmektedir.

Yönetim çalışmalarını ve hedeflerini açıklamadığı sürece yanlış anlaşılabilmektedir. Halka yapmak istediklerini aktarabilmeli ve bunu geciktirmeden yapmaya özen göstermelidir. (Savaş Gün, 1992, s. 178-180) Halk yönetimin açıklama yapmaması üzerine yanlış anlama ve yapılan yönetim kararlarına katılmakta çekimser kalabilme ve benzeri tavırlar sergileyebilmektedir. Kamu yönetimlerinde başarılı ve etkin olabilmek adına yapılacak çalışmalarda halkın da desteğini ve güvenini kazanmak gereklidir.

2.2.1.Yönetim ve Kamu Yönetimi

Yönetim belirli hedefleri gerçekleştirmek için bir araya gelmiş iki veya daha fazla kişinin meydana getirdiği bir grup faaliyeti ya da sosyal bir olay olarak tanımlanmaktadır. (Eren E. , 2007, s. 1) Yönetimin gayesi belirlenmiş amaçların başarıyla

gerçekleştirilmesidir. Yönetim tanımları beşeri kaynakların yönetimi olmazsa yönetim faaliyetini gerçekleşmiş saymamaktadırlar. İşletmelerde yönetim sadece beşeri kaynaklar olarak değil, sermaye, hammadde ve kaynakların da yönetimidir.

İş yaşamı, tüm dünya ülkelerinde son derece dinamizm ve ivme kazanmaktadır. Bir yandan gelişen ve küreselleşen ekonomi, diğer taraftan politik, sosyal ve teknolojik gelişmeler, toplum ve iş yaşamını hızlı bir şekilde değiştirmektedir. (Ülgen & S.Kadri, 2007, s. 461)

Yönetim bilimciler bir kurumun çalışmasını insan vücudunun işleyişine benzetirler. Tüm organlar arasındaki işleyiş ne kadar uyumlu olursa, bir kurumun da tüm birimlerindeki uyumlaşma işletmeyi başarılı yapacaktır. (Göral, 2004, s. 174) Uyumlaşma için kamu kurumları yönetmeliklerle kurum içinde çalışanların nasıl hareket etmesi gerektiği konusunda rehber olmaktadır.

Kamu yönetimi, kamu bürokrasisini ve mal ve hizmet sunduğu halk ile olan ilişkilerini anlamaya ve iyileştirip daha da geliştirmeye dönük hem pratik hem de teorik yönü olan bir disiplindir. (Eryılmaz, 2000, s. 8-9)

Kamu yönetiminin temel amaçlarının en başında kamunun etkili, sağlıklı, düzgün ve istikrarlı bir şekilde yönetilmesi gelmektedir. Bunun neticesinde varılmak istenen nokta kamu yararını sağlamaktır.

Kamu kurum ve kuruluşları Türkiye Büyük Millet Meclisinin sitesinde açık şekilde duyurulmuştur. Bu kurumlardan bazıları; Cumhurbaşkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu ve MGK Sekreterliği, Genel Kurmay Başkanlığı, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Başbakanlık, Bakanlıklar (Adalet Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı vs.), Sayıştay, Merkez Bankası, Devlet Tiyatroları, Yüksek Öğretim Kurumu, Devlet Tiyatroları, Emniyet Genel Müdürlüğü gibi kurumları kapsamaktadır. (https://www.tbmm.gov.tr/baglantilar/kamu_kurum_kuruluslar.htm, 20.08.2019)

2.2.2.Halkla İlişkilerin Amacı

Halkla ilişkiler "public" yani halk kelimesinden gelir. ABD'de kurulan ilk halkla ilişkiler ajansı "The Publicity Bureau"dur. Bu ajans 20.yüzyıla adım atıldığı sıralarda, George Parker tarafından kurulmuştur. Bostan'da kurulan ajans halkla ilişkiler anlayışının gelişimi ve kabulünde önemli rol oynamıştır. Bu ajans ile birlikte daha planlı kampanyalar görmek mümkündür. Modern anlamda bu kavram ilk olarak 1900'lü yılların başlarında Ivy Ledbetter Lee ve Bernays tarafından kullanılmıştır. (Geçikli, 2010, s. 8) Halkla ilişkiler alanında ilk olarak publicity yani tanıtım bürolarını görmek mümkündür. Public Relations kullanımı ise daha sonraki zamanlarda görülmektedir.

Hükümet içindeki halkla ilişkilerdeki en yoğun gelişmeler, I.Dünya savaşı, Büyük Bunalım, II. Dünya Savaşı, Kore savaşı, Vietnam, Sovyetler istilası gibi kriz dönemlerinde ortaya çıkmıştır. (Cutlip, Center, & Broom, 1994, s. 14)

"Halkla ilişkiler nedir" sorusu konunun uzmanları tarafından bile ortak yanıt üzerinde buluşulamama niteliğini uzun yıllardır korumaktadır. (Balta Peltekoğlu, 2012, s. 1) Halkla ilişkiler Amerika'da Public Relations ile ifade edilmektedir. Halkla ilişkiler yani Public Relations ile ilgili çeşitli yerlerde çok fazla tanım görmek mümkündür. Public Relations ile hedef kitle arasında karşılıklı menfaate dayalı ve sağlıklı bir iletişim kurması ve sonrasında kamuoyunda olumlu bir imaj ve destek yaratılmasıdır. (Asna, 2012, s. 12) "Halkla ilişkiler, halkın tutumlarını değerlendiren, bir bireyin ya da örgütün siyasetlerini ve usullerini halkın çıkarlarıyla birleştirebilen ve halkın anlayış ve kabulünü kazanmak için bir eylem programı yürüten bir faaliyettir." (Orrick, 1967, s. 3) Halkla ilişkiler ilgili çıkar grupları ya da hedef kişi ve gruplar üzerinde olumlu bir imaj yaratma, olumsuzlukları giderme yolunda çok çeşitli fonksiyonları yerine getirmektedir. (Mucuk, 2012, s. 233)

İşletmelerin daha büyük ve daha iyi bir işletme olma mücadelesi içinde, büyük işletmeler ile birleşerek daha da büyük işletmelere dönüştüğü 1919 – 1933 yıllarında ulusal ve uluslararası alanda reklam, gıda ve tekstil gibi bazı sektörlerde yoğun bir rekabet durumu söz konusu olmuştur. Bu koşullar işletmelerin toplumu ikna etmedeki rolünün

daha belirleyici bir duruma gelmesinde etkilidir. Bunun neticesinde daha rafine bir hal mümkün olmuştur. (Gün, 1994, s. 87)

- Halkla ilişkiler dediğimiz görev, özel ya da tüzel kişinin yani bir insan ya da kamu kuruluşunun karşılıklı iş yapmış olduğu gruplar ile ilişkiler kurması ve varsa ilişkilerini geliştirmesi adına gösterilecek çabaların tümüdür. Bu ister kişinin kendi isterse onun adına başkaları tarafından gerçekleştirilsin, bu iş tekniklerin kullanılmasını ve çeşitli yolların izlenmesini gerektirir. Dolayısıyla, günümüzde Halkla İlişkiler bir meslek dalı haline gelmiştir. (Asna, 2012, s. 17)

- Halkla İlişkiler disiplinlerarası bir nitelik taşır. Sosyoloji, felsefe, psikoloji, işletme yönetimi ve antropoloji gibi farklı kavramlardan aldığı çeşitli kavram ve tekniklerle kendi disiplinini oluşturur. Yöneten ve yönetilenin var olduğundan beri ortaya çktığı varsayılan halkla ilişkiler XX. yüzyılda artık kendini göstermeye başlamıştır. Halkla İlişkilere organizasyonlar düzenlemek, tanıtım yapmak, ilişki yönetmek, kamuoyunu yönlendirmek, ikna etmek gibi birçok anlam yüklenmiştir. (Geçikli, 2010, s. 1)

- Halkla İlişkiler resmi ya da özel kuruluşun kamu yararına çalışması kadar yapılanları kamuoyuna haberdar etmesi gibi iki aşamalı bir fonksiyonu kapsamaktadır. (Asna, 2012, s. 12)

- Bilgi, duygu ve düşünce alışverişi olarak tanımlanan iletişim kavramı, halkla ilişkilerin temelidir. (Ülger, 2003, s. 79) Halkla ilişkilerin yaşamsal niteliğini ve omurgasını iletişim oluşturmaktadır. (Balta Peltekoğlu, 2012, s. 1) Halkla İlişkiler bu iletişimin nasıl olması gerektiği ile ilgili yapılan çalışma ve çabaların bir bütünüdür.

- Halkla ilişkilerin temeli iletişimdir. İletişim zaman zaman yüzyüze gerçekleşirken, bazen de kitle iletişim araçları üzerinden yapılır. İletişim süreci esnasında halka bazı mesajla aktarılır. Bu mesajların aktarılması iletişimin son bulması anlamına gelmez. İletişim daima çift yönlü gerçekleşir.

Halkla ilişkiler faaliyetini gerçekleştirenler halktan aldığı geribildirim ile yaptıkları faaliyetlere yön verirler.

- Halkla İlişkiler, işletmenin ilgili olduğu kitle ile daha etkili iletişimde bulunmak üzere başvurduğu bir yöntemdir. İşletmeyi iç ve dış kitleye ya da bağlantılı olduğu kişilere sevdirme ve saydırma, belirli bir tutumu benimsetmeye halkı inandırma sanatıdır. (Özodaşık, 2014, s. 11) Birçok kaynakta görüleceği üzere, genel ve en yalın Halkla İlişkiler tanımı; bir kuruluş ile onun hedef kitlesi arasındaki iletişimin yönetimi şeklinde açıklanmaktadır.

- Halkla ilişkiler söz konusu olduğunda, kuruluşların asıl amacı, saygınlıklarını ve güvenilirliklerini kamuoyuna inandırmak ve kendileriyle ilgili bilgisizliği ya da önyargıyı hatta oluşabilecek düşmanlığı önlemek ve yok etmektir. (Ülger, 2003, s. 80)

- Halkla İlişkiler, özel ya da tüzel kişilerin belirtilmiş kitlelerle dürüst ve sağlam bağlar kurup geliştirerek onları olumlu inanç ve eylemlere yöneltmesi, tepkileri değerlendirerek tutumuna yön vermesi, böylece karşılıklı yarar sağlayan ilişkiler sürdürme yolundaki plânlı çabaları kapsayan bir yöneticilik sanatıdır. (Asna, 2012, s. 23)

- Halkla ilişkiler, idari ve bürokratik alanlarda kamuoyu ile karşılıklı ilişkileri geliştirmek adına yapılan iki yönlü bir iletişimdir.

- Tanıtma çalışmalarının politik sahada yoğunlaşmasına "Politik Tanıtma" denmektedir. Bir ülke kendisini yabancı ülkelerde ne kadar çok duyurabilirse politik tanıtmada o kadar çok başarı kazanmış olacaktır. (Hekimgil, 1968, s. 80) Kamu kurumları tanıtma esnasında çeşitli araç ve yöntemler kullanırlar. Kazancı, bunları Radyo ve TV, kişisel görüşmeler, bakanlık yayınları, toplantı, seminer vb., yazılı basın olarak belirtmiştir. (Kazancı, 1978, s. 180) Son zamanlarda buna internet, sosyal medya gibi eklemeler olmuştur.

- Halkla ilişkiler kamu hizmetleri arttıkça ve çeşitlendikçe daha büyük önem taşımaktadır. Demokratik düzenle yönetilen ülkelerde Halkla ilişkiler bir hizmet olarak kabul edilir. Demokratik düzenin bir özelliği iş başında bulunanların yönetilenlere belli süreler ile hesap vermeleridir. Seçim bunlardan biridir. Halka verilen bilgiler burada önemlidir. (Tortop, 1993, s. 2)

- Yönetim faaliyeti olan Halkla İlişkiler kurumun kültürü ve hedeflerinin tespitinde de önemli görevlere sahiptir.

- Halkla ilişkiler karşılıklı kazanca dayanmalıdır. Halka birşeyler sunarken, halktan da bir şeyler alır. (Ülger, 2003, s. 8-9) Halkı etkilemek, halkı yönlendirmek ve bunu sürdürülebilir şekle getirmek çok önemlidir.

- Halkla kuruluş arasında bir güven ve itimat yaratmak için yararlanılan bütün usul ve tekniklerin tümüne halkla ilişkiler denilmektedir. Halkla ilişkilerden önce özel kuruluşlarda yararlanılmış ve müşterilerle ilişkileri iyileştirmek ve diğer kuruluşlarla rekabet için kullanılmıştır. Kamu kuruluşları başlangıçta pek ilgili görünmemişlerdir. (Tortop & İsbir, 1982, s. 259)

2.2.3.Kamu Yönetimleri ve Halkla İlişkiler

Halkla ilişkiler faaliyeti tepe yönetimden başlar ve yönetimin bir parçası olarak işlev görür. Yönetimin halkı aydınlatma ve bilgi verme görevini yerine getirmiş olur.

Halkla ilişkiler ile ilgili yapılan bir çok tanımda kamu yararı ile bağdaştırılmıştır. 1944 yılında ABD'de yayınlanmakta olan bir dergide (Public Relations News) ise şöyle bir tanım yapılmıştır: "Halkla ilişkiler, yöneticiliğin; halkın davranışlarını değerlendiren, kişinin ya da kuruluşun güttüğü politika ve eylemleri kamu yararı ile bağdaştıran ve halkın anlayış ve desteğini kazanacak bir iş programı düzenleyip uygulayan yanıdır."

Fakat, tüm bu tanımlardan genel bir tanımlamaya varmak gerekirse Alaeddin Asna'nın yapmış olduğu tanıma bakabiliriz. "Halkla İlişkiler, özel ya da tüzel kişilerin belirtilmiş kitlelerle dürüst ve sağlam bağlar kurup geliştirerek onları olumlu inanç ve eylemlere yöneltmesi, tepkileri değerlendirerek tutumuna yön vermesi, böylece karşılıklı yarar sağlayan ilişkiler sürdürme yolundaki plânlı çabaları kapsayan bir yöneticilik sanatıdır." (Asna, 2012, s. 23)

Devletin devamlılığı ve istikrarı halk ile olan ilişkilerin durumuna da bağlıdır. Devletin iyi bir şekilde yönetilmesi ve diğer devletlerle olan ilişkiler her zaman mühim olmuştur. Devletlerin bürokrasi faaliyetlerinin yürütülmesinde uygulanan kurallar devletin iyi Halkla ilişkiler yürütebilmesinin garantisi olmuştur.

Çağımızda yaşanan demokratik gelişmeler ve demokratik zihniyet vatandaşları devlet işleriyle yakından alakadar olmaya yönlendirmiştir. Ayrıca, vatandaşlar kendilerine en iyi hizmet eden bir örgütün oluşmasında etkili olmaktadırlar. Çabuk ve hızlı kalkınmak isteyen kuruluşlar idari kuruluşları etkili bir kalkınma aracı olarak kullanmaktadırlar.

Türkiye yönetiminde bu değişimler için 1933 yılından beri birçok çalışma yapılmıştır. Bu konuda hazırlanan birçok raporda mevcuttur. Planlı dönemlerde yapılan bu çalışmaların ilki ve en geniş kapsamlısı bir Halkla İlişkiler Çalışması olarak tanımlanan MEHTAP (Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırması Projesi)'tır. Bu proje yani MEHTAP projesi geniş bir uzman grup tarafından hazırlanmış ve proje ile birlikte ülkemizde Halkla İlişkilerin kamu yönetiminde yeri ve önemi anlaşılır olmuştur. Bu bağlamda Halkla İlişkileri Kamu hizmetlerinin yönetiminde güven ortamının yaratılması faaliyeti olarak tanımlamak mümkündür.

1962 senesinde gerçekleştirilen Merkezi Hükümet Teşkilâtı Araştırması Projesinde, kısaca Mehtap Projesi diye isimlendirilen ve halen büyük bir değer taşıyan dokümanda halkla ilişkiler konusuna da yer verildiğini görüyoruz. Mehtap projesinde "devlet kuruluşlarının her kademesindeki çalışmalarda ve kararların alınmasında halkla yakın ilişki sağlamak zorunludur." denmiştir. Mehtap projesinde bunun dışında halkla

ilişkilerle ilgili şu satırları da görüyoruz. "Türk idaresinde de çeşitli kademelerde, her kurumun bünyesine uygun olarak, halkla temas ve dinleme usulleri kurmak gerekmektedir." (Tortop, 1993, s. 21)

2.2.4. Halkla İlişkilerde Yeni Medya Kullanımı

Medya denildiğinde akla ilk gelenler, televizyon, gazete, dergi ve radyodur. Bu iletişim geleneksel medya olarak ifade edilmektedir. Teknolojinin gelişmesi ve internetin 1990'lı yıllarda kullanılmaya başlaması ile birlikte önemli değişiklikler yaşanmıştır. İletişimin kolaylaşmasının yanı sıra artık halk ve kurumlar arasında daha direkt bir iletişimden söz etmek mümkündür. Yeni medya yüksek hızda etkileşimin mümkün olduğu bir ortamdır. Bu ortam zaman ve yer kavramının olmadığı, zamansızlaşmış ve yersizleşmiş bir şekle dönüşmüştür.

Fransız Sosyolog J. Baudrillard'ın simülasyon ve hiper gerçeklik konularındaki öngörülerinin günümüzde gerçekleştiklerini ve hatta bu gerçekten her geçen zaman daha da koparıldığımızı, hayatımızın her noktasına müdahil olan yeni iletişim teknolojileri ile daha net görülmektedir. (Bilgili & Tan Akbulut, 2008, s. 152)

Yeni iletişim teknolojileri ve toplum üzerindeki etkileri giderek artmaktadır. Yeni Medyanın toplum üzerindeki etkisi çok önemli bir boyuta gelmiştir. Toplum yeni teknolojilerinin getirdiklerinden etkilenirken, beklentileri ve konforun getirmiş olduğu standardın daha da artmasını talepkar bir şekilde beklemektedir. Günümüzde artık, kağıda basılı gazete ve dergilerin yerini dijital ortamlar almaya başlamıştır. Kurumların halkı bilgilendirmek için kullandığı reklamlar artık sosyal medya üzerinden; reklam değilmiş gibi özendirilerek ve devamlı izlettirilerek benimsetilmek suretiyle daha etkili bir şekilde ve daha geniş kitlelere direkt iletilebilmektedir.

Teknoloji en genel tanımıyla belli bir süreç içerisinde bir yönetimin, fikir, makine ve insanlarla entegre olduğu organize edilmiş bir yapıdır. (Hoban, 1965, s. 242) XIX.yüzyıl sonunda teknolojik gelişmelerle birlikte tarım toplumundan sanayi toplumuna geçilmiştir. XX. yüzyılın ikinci yarısında hızla gelişen ileri teknolojilerle beraber sanayi

toplumunun yerini bilgi teknolojilerinin ve ona bağlı olarak teknolojinin doldurduğu görülmektedir. (https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/omer_ertekin-tubitak_sunum.pdf5, 07.08.2019)

Dijital alanlar, sosyal medya pazarlama dünyasında devrim yaratmaktadır. Dijital pazarlama ve teknoloji, iş yapılış şeklini etkilemektedir. Tüketiciler daha önceden kampanyalardan, konusunda uzman olan kişilerden kolayca etkilenmiştir. Son araştırmalar çoğu müşterinin, f faktörlerine (facebook fans, families, friends, twitter followers) daha çok inandığını göstermektedir. Çoğu kişi, sosyal medyadaki yabancılara reklamlara ve uzman görüşlerine verdikleri güvenden daha fazlasını vermektedir. (Ertuğrul & Deniz, 2018, s. 160)

Teknoloji insana artık oturduğu yerden bankacılık, kamu hizmetleri, bilgiye ulaşma, alışveriş ve daha birçok kolaylık sunarken, insanın beklenti ve istekleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bir yandan da Yeni Medya kişilerin hayatını da yönlendirmektedir. Bu küçümsenmeyecek güç ekonomik amaçlı şirketlerin dikkatini çekerken, kamu kurumları tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Medya bilgiye ulaşmayı kolaylaştırırken, bilgiyi yaratma ve yayma konusunda da kurumlara ve kişilere fayda sağlamaktadır. Yeni medyanın kullanımı kişilere ve kurumlara üstünlük sunmaktadır. Halka kolay ulaşabilmek, tanıtım faaliyetlerinin anında ve hızlı bir şekilde yapılması mümkün olabilmektedir.

Bilgi teknolojilerindeki gelişim ve ilerlemeler dünyadaki birçok değişikliğe yol açmıştır. Bu değişiklikler pazarlamada ve endüstride kendini göstermiştir. Teknolojinin gelişmesi tüm kurumların faaliyetlerini yeniden belirlemesini ve teknolojik gelişmelere entegre olmasını gerektirmiştir. Gelişen teknolojiye ayak uyduramamak gibi bir şans hiçbir kurum ve kuruluşa vermemiştir. Kurum ve kuruluşlara tanınırlık, bilgi edinme, bilgi verme, işlem yapabilme gibi birçok imkan sunan teknoloji, yarattığı bu hızlı değişmelere beklenilenden çok daha iyi adapte olabilen toplumla hız kesmeden yeni gelişim ve değişimlere doğru yolculuğuna devam etmektedir.

Teknoloji geliştikçe ticari faaliyetlere yansımıştır. Bunun neticesinde ise e-pazarlama olarak bildiğimiz alan gelişmiştir. Sosyal Medya çok geniş bir platformu kapsar. Facebook, Youtube, Wikipedia, Ekşi Sözlük, İnstagram gibi birçok alanda bilgi üretilirken paylaşılmaktadır.

Medya, zaman ve mekân içerisinde çok büyük miktarlardaki iletileri birbirinden çok farklı yerlerde bulunan alıcı kitlelerine ulaştırabilmektedir. Rogers'in da belirttiği gibi, dijital dilin tüm iletişim teknolojilerinde kullanılmasıyla beraberinde hayatımıza giren yeni medya teknolojilerinin 3 temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar: "etkileşim", "kitlesizleştirme" ve "eşzamansızlık"'tır. (Öztürk M. C., 2003, s. 17-18)

İnsanlar tüketicilerden üreten tüketiciye dönüşmüş, özellikle Web 2.0 ve sosyal medya, bireylerin kendilerini ifade etmelerinin yanı sıra, başkalarıyla işbirliği yapmasına imkan veren bir araç haline gelmiştir. İnsanlar yeni fikirler oluşturabilmekte, kendilerini eğlendirebilmekte ve tüketebilmektedirler. (https://dergipark.org.tr/download/article-file/497084, 06.08.2019)

Bilginin de hızlı yayılması itibarın korunmasını zorlaştırmaktadır. Anında yayılan her türlü bilgiyi denetim altında tutmak ve kontrol edilebilirliğini sürdürmek son derece zordur. İtibarın son derece önemli olduğu tüm kamu kurumları bu konuda titiz davranmak ve sınırları hayli geniş olan yeni medyayı doğru ve etkili kullanmak zorundadır. Bu hem önemli bir güç hem de doğru kullanılmadığında son derece zorluklar yaratabilecek bir durumdur. Halkla İlişkiler faaliyeti kurumlarda doğru yönetilmediği takdirde yeni medyanın sunduğu avantaj dezavantaja dönüşebilecektir. Bunun etkisi ve bilinciyle Bakanlık ve benzeri devlet kurumları bilhassa internetin günümüzde yoğun kullanılması üzerine bu alanda da etkili ve bilgilendiren bir konumda olmayı gerekli bulmuşlardır. Bununla ilgili olarak birçok devlet kurumu web siteler ile halka hem bilgilendirme hem de yönlendirme yapabilmişlerdir. Halkın buradan çeşitli konularda soru ve sorunlarına yönelik bilgi ve anında hizmet alabilme imkanı mümkün olabilmiştir. İnternet ortamı öncesi devlet kurumlarına ulaşmak çok mümkün ve kolay olmazken teknolojinin gelişmesi ve internet ortamlarının yoğun kullanılır hale gelmesiyle halk ile ilişkiler kolay,

esnek ve daha konforlu bir boyuta gelmiştir. Zaman ve mekan artık alınan bilgi ve hizmet için önemsizleşmiştir.

2.3.Yönetim ve İtibar

Kurum ve kuruluşlar belli amaçlar için çeşitli faaliyetler gösterirler. Bu faaliyetlerde gösterilen dikkat o kurum ve kuruluşlara itibar olarak döner. Ancak, bunun gerçekleşmesi uzun yıllar almaktadır.

Sürekli ve başarılı olabilmek aynı zamanda itibarlı olabilmekle eş anlamlıdır. Kurumların yıllar içindeki çalışmaları ve faaliyetleri halk tarafından takdir edilmeli ve beğenilmelidir. Yapılan her faaliyet ve gösterilen doğru çalışmalar itibarın kuvvetli temeller üzerine yerleştirilmesi için birer fırsattır.

İtibar kavramı İngilizce reputation sözcüğünün karşılığıdır. Çoğunlukla ün, onur ve iyi bilinirliği anlatırken kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu tarafından, "Saygı görme, değerli, güvenilir olma durumu, saygınlık, prestij" şeklinde itibar kavramı tanımlanır.

Günlük yaşamda itibar iki şekilde karşımıza çıkar. Bunlardan ilki ve ön önemlisi, bir makam veya bir rütbeyle birlikte gelen itibardır. Bu çeşit itibar protokol'ün içinde gizlidir. Özellikle kamu kurumlarında iktidar itibar sanılır. İkinci itibar ise, toplumun değerleri ve duyarlılıklarıyla birlikte bir yönetim felsefesi içinde iş dünyasının ve sosyal yaşamın içerisinde yer alır. (Kadıbeşegil, 2013, s. 119)

2.3.1.Halkla İlişkilerin İtibarın Oluşturulması ve Korunmasındaki Yeri

Halkla ilişkilerin birçok tanımı yapılmıştır. Halkla kuruluş arasında bir güven ve itimat havası yaratmak için yararlanılan bütün usul ve tekniklerin tamamına halkla ilişkiler denir. Bir kuruluş halkın desteği olmadan devam edemez. Bu sebeple yönetilenleri yönetime ve yönetim çalışmalarını da yönetilenlere anlatmak gerekir. Halkla ilişkiler politikasının asıl amacı da budur. (Tortop & İsbir, 1982, s. 259)

Robert Bosch "insanların güvenini kaybetmektense, para kaybetmeyi tercih ederim" sözünü söylediği zaman, dünyada itibar konusunda çok fazla araştırma yapılmamıştır. Bu sebeple itibarın, işletmelerin ürün fiyatına, insan kaynaklarına ve karşılaştığı krizlere etkisinin derecesi bilinmiyordu. Günümüzde, araştırmalar Bosch'un daha o dönemlerde üstünde durduğu gibi; örgütlerin itibarı, onların sosyal ve ekonomik faaliyetlerini doğrudan etkilemektedir. (Karatepe, 2008, s. 78)

2.3.2.İtibar Kavramının Kamu ve Devlet Yönetimindeki Önemi

Kurum ve kuruluşların kamuoyunda nasıl bir izlenim bıraktığı ve nasıl bir algı oluşturduğu son derece önemlidir. Kurumun başarılı olması ve sürdürülebilirliği için önemli olan bu kavram yani itibar kurumun geleceğini de belirler. Halkla ilişkiler faaliyetinin devamlılığı kurumun itibarlı bir yönetim süreci ile yönetilmesinin temel sonucudur.

İtibar yönetimi, kurum ve kuruluşların öz değerlerini nasıl değerlendireceklerinden ne şekilde koruyacaklarına kadar uzanan geniş bir süreci kapsamaktadır. Dünyada yaşanan gelişmeler karşısında, örgütlerin yönetim anlayışlarında yenilikler yapmak ve itibarın tesadüflere bırakılmadan yönetilmesini sağlamak kaçınılmaz bir hal almaktadır. (Karatepe, 2008, s. 78)

Kamu kurumları halkın gözünde istikrarlı, güvenilir, adaletli, sistemli, düzenli ve başarılı olmak ve zaman içinde itibarını arttırarak devam ettirmek zorundadır. Devletin itibarı kamu kurum ve kuruluşlarının itibarı ile aynı yöndedir.

Bu bağlamda itibar kavramı kamuoyu tarafından nasıl algılandığı, yani kendisine biçilen değer ile ilgilidir. Bu sebeple iki gerçek söz konusudur. İlki, hedef kitleler, kuruluşun itibarlı olduğuna inanmadığı sürece, kuruluşun saygınlığından ya da güvenilirliğinden söz etmek mümkün olamaz. İkincisi, bir kuruluş ancak itibarlı olduğu sürece ileride oluşabilecek krizlere karşı dayanıklılık, yetenekli işgücü istihdam etme gibi avantajlar sağlayacaktır. (Ülger, 2003, s. 94)

İtibar, özellikle son yıllarda değeri gittikçe anlaşılan bir kavramdır. Birçok şirket ve kamu kurumunda önemli hale gelen bu kavram maddi olmayan ancak birçok kişi ve kurum tarafından iş yapmak için gerekli olan önemli bir duran varlıktır. (Davies, 2002, s. 414)

Charles J. Fombrun kurumsal itibar ile ilgili araştırmalarıyla tanınır. Bu konuda kurumsal itibar için hedef kitleler üzerinde kurum ile ilgili imajların bütünü olduğunu ifade etmiştir. (Geçikli, Halkla İlişkiler ve İletişim, 2010, s. 137)

Halkla ilişkiler insanları, yerleri, fikirleri, faaliyetleri, örgütleri ve hatta milletleri önemsetmek amacıyla kullanılabilir. (Mucuk, 2012, s. 233) Halkla ilişkiler yapısı gereği yaptığı tanıtım, halkla ya da hedef kitle ile kurmuş olduğu ve geliştirdiği yapıcı etkiler çerçevesinde kurumlara ya da kişilere itibar katar. Toplum içinde sıyrılma ve önem kazanma gibi kolaylıklar sağlar. Halkla ilişkiler aslında hedef kitle ile sürekli bir iletişim içinde olma ve bunu anlamlandırarak gereken hamlelerin yapılması ile aslında devamlı yenilenen bir iletişim ve bu iletişimin kontrol içinde tutulmasını gerektirir. Alınan güncel veriler ışığında yapılan doğru iletişim çabalarıyla kurum ya da kişi istediği hedeflere ulaşmada başarı sağlar. Bu çabaların devamlılığı başarının da devamlılığı için gereklidir. Oluşan doğru ve kurumun amaçladığı yönde izlenim ve itibar devamlı korumak ve kollamak durumunda olunduğundan Halkla ilişkiler çalışmaları sürekli devam eden, küreselleşme ile birlikte değişken ve çoklu bir ortamda farklılık yaratarak o kurum ya da kuruluşun var olmasını sağlayan çalışmalardır.

İtibar, birey için ne kadar önemliyse, her boyut ve türdeki işletme ya da kurum açısından da oldukça önemlidir. Piyasaların büyümesi, rekabetin artması, piyasa koşullarının çok hızlı değişimi, teknolojik gelişimler, teknolojinin haberleşmeyi çok kısa sürede mümkün kılması, ürün ve hizmet farklılıklarının azalması ile birlikte soyut bir değer olan kurumsal itibar bir kurum için çok daha önemli ve kıymetli hale gelmiş ve piyasada sürdürülebilirliğini mümkün kılmıştır. İnsanların ve kurumların en önemli varlığı olan itibar, uzun süreli tutarlı davranışlarla kazanılan ancak iletişim çok daha kolay ve hemen olmasıyla da kısa sürede yitirilebilen bir olgu halini almıştır. Saygı görme, değerli, güvenilir olma durumu, saygınlık, prestij şeklinde tanımlanan itibar kavramı

kurumun, rakipleriyle karşılaştırıldığı zaman paydaşlarına karşı genel durumunu ve gelecekteki durumunu göstermesi bakımından önemlidir. İtibarlı olmanın sağladığı faydalar ne kadar çoksa, olumlu itibarın oluşturulması kolay olmamakla birlikte onun muhafaza edilmesi çok daha zordur. Belki de itibarı korumak itibarlı bir kurum olmaktan daha zordur. İtibarı ve kültürü inşa etmek çok uzun zaman alabilir ancak; uzun bir zaman dilimini alan bu itibarın ve kültürün yok olması haftalar içinde ya da birkaç ayda gerçekleşebilir. Burada kriz yönetimi devreye girebilir. Ancak en iyi kriz yönetimi krizi yaratabilecek etkenlerin önceden yok edilmesidir.

2.4. Bir Halkla İlişkiler Faaliyeti Olarak Protokol'ün Yönetim İlişkisi

Yönetim tüm kurum ve kuruluşlar için önemlidir. Bilhassa, kamu yönetimlerinde sürekli olarak bir yandan kendi çalışanlarıyla diğer yandan ise vatandaşlar yani yönettiği kesimle sürekli bir ilişki içerisindedir. Yöneten ve yönetilenin olduğu yerde halkla ilişkiler faaliyeti gerçekleşir. Bu hiç bitmeyen ve devamlı süren ilişki, bir halkla ilişkiler faaliyeti olan protokol ile daha sistemli ve düzgün bir şekilde yürüyecektir.

Halkla ilişkiler faaliyeti olan Protokol, devlet yönetimlerinin de vazgeçilmez bir unsurudur. Osmanlı'da halkla ilişkiler faaliyeti içinde yer alan "teşrifat" gerek elçi kabulleri, gerek törenler yönetim faaliyeti olan halkla ilişkilere en güzel örnektir. Teşrifat uygulamaları ve törenleri ayrıca bölüm 3.3'de ele alınacaktır.

Protokol kuralları, yönetimin sorumluluğunu tanımlayan ve vurgulayan kurallardır. Bu kurallar, yönetimin var olduğu her yapı içinde kendiliğinden oluşur. Temeli örf ve adetlere dayanan bu kurallar, adab-ı muaşeret kurallarını bünyesinde barındırırken yönetimin üstünlüğünü, iradesini de karşı tarafa iletişim faaliyetleri ile aktarmaktadır.

Halkın ya da kamunun ilgisini çekmek ve bunu sürekli şekilde yapabilmek akabinde harekete geçirmek ve istenildiği yönde bir davranış oluşturabilmek için gösterilen çabalar devamlılık arz etmelidir. Yani, halkla ilişkiler faaliyetleri istikrarlı bir yapı sergilemeli ve sürdürülebilir olmalıdır.

Halkla ilişkiler kamuoyunu etkilerken kendisi de ondan etkilenir. Karşılıklı etkileşimin devamlı sürdüğü bu iletişimde ilişkiler belli kurallar ve düzen ile yürütülür. Bu kurallar yani protokol kuralları yazılıdır ve geçerliliği buradan gelir. Yönetmelikler ile netleşen kurallar ışığında nasıl giyinilmesi gerektiğinden, nasıl selamlanması ve yazışmalardaki dil, üslubun nasıl olması gerektiğine kadar gerekli hususlar belirtilmiştir.

Osmanlı döneminde de yazılı olan kurallar Cumhuriyet döneminde artık yönetmelikler ile daha da net ve detaylı bir şekilde görülür. Yazışma yönetmeliği ile resmi yazışmaların şekli, kıyafet protokolü ile nasıl giyinilmesi gerektiği, önde gelim listeleri ile bir protokolde kimin nerede oturacağı net bir şekilde bellidir. Zaten, bu kurallar kurumların başındaki kişilerin inisiyatifine bırakılmamıştır. Genel geçerli ve istikrar içeren devletin tüm kurumlarında uygulanan kurallardır.

Halkla İlişkiler, işletmenin ilgili olduğu kitle ile daha etkili iletişimde bulunmak üzere başvurduğu bir yöntemdir. İşletmeyi iç ve dış kitleye ya da bağlantılı olduğu kişilere sevdirme ve saydırma, belirli bir tutumu benimsetmeye halkı inandırma sanatıdır. (Özodaşık, 2014) Bu tanımla tekrar değindiğimiz Halkla ilişkiler bu bölümün ilk kısmında detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Halkla İlişkiler faaliyeti olan protokol; kuruluşun hedef kitlesi ile arasındaki iletişimidir. Aynı zamanda, ilişki kurmaya, onu güçlendirmeye ve muhafaza etmeye yönelik tüm çabalardır. Kısaca özetlemek gerekirse; kamudaki tüm bu halkla ilişkiler faaliyeti esnasında protokol kuralları geçerlidir. Kamuda Halkla ilişkiler dediğimizde protokolden ayırmamız mümkün değildir.

Halkla ilişkiler de belirlenmiş bir strateji mevcuttur. Bu strateji yönünde yapılan eylemler; bilgi verme, istenilen izlenimi oluşturma, ikna etme, yönlendirmedir. Bu izlenim oluşturma ve diğer bütün eylemlerde de geri bildirim önemlidir. Protokol kuralları halkla ilişkilerin bu oluşturmak istediği algıya olumlu katkı sağlayacaktır.

Bu konuda deneyimli ve tecrübelerini bir kitap ile paylaşan Emekli Büyükelçi Şefik Fenmen kitabın girişinde büyükelçilik görevi ve iki kez kendisine verilen Protokol Genel Müdürlüğü yapmış biri olarak vardığı sonucu şöyle anlatır:

“Londra’da Buckingham, Paris’te Elysee, Moskova’da Kremlin Saraylarında, Washington’da Beyaz Evde ve ayrıca Danimarka, İsveç ve Norveç gibi ileri Sosyal Demokrat Rejimli ülkelerin başkentlerinde hem Devletin, hem de toplumun saygınlığını korumak amacıyla uygulanan yöntem, bizim de inandığımız gibi, protokol ve sosyal davranış kurallarının egemenliğine dayanmaktadır.” (Fenmen, 1990, s. 9)

Yukarıda belirtildiği gibi bu kuralların devletlerin toplumların saygınlığı itibarı açısından önemli olduğunun bir kez daha altı bu konuda oldukça tecrübeli bir bürokrat tarafından çizilmiştir. Yönetim faaliyeti olan Halkla ilişkiler ve protokol kamu için önemli bir kavramdır.

2.4.1. Protokolün Tanımı

Protokol de bir kamu kurumunun diğer kurum ya da halka, uluslararası ilişkilere katkı sağlayan ve yönetmelik ya da yasalarla da desteklenen resmi ilişkiler ve törenlerde uyulması gerekli kurallardır. Protokolde öncelik sırası uygulanır. Resmi yazışmalardan, toplantılara, davetlere, ziyaretlere kadar birçok alanı ilgilendiren Protokol kuralları tüm kamudaki yöneticiler tarafından uyulması ve uygulanması gerekli kurallardır.

Protokol önemli bir Halkla ilişkiler faaliyetidir. Öncelikle protokol kelimesinin anlamına bakarsak;

- Bir toplantı, oturum, soruşturma sonunda imzalanan belge,
- Diplomatlar arasında yapılan anlaşma tutanağı
- Diplomatlıkta, devletler arasındaki ilişkilerde geçen yazışmalarda, resmî törenlerde, devlet başkanları ile onların temsilcileri arasındaki görüşmelerde uygulanan kurallar
- Resmi ilişkilerde ve işlemlerde ciddiyet
- Bu gibi törenlere katılma hakkı olan kimse

(Ağakay, Türkçe Sözlük, 1969, s. 613) (Ağakay, Türkçe Sözlük, 2005, s. 1629)

Protokol resmi yazışmalar, toplantılarda oturacak yerler, yemek esnasında kurallar gibi birçok alanı kapsamaktadır. Bu kurallar ile ilgili olarak elçilerin nereye

oturacağı ya da imzalarını hangi sırayla nereye atacağı konuları hep sıkıntı yaratmıştır. Ancak, bu konular tüm katılan ülkeler için sıkıntı yaratmayacak ve kabul edilebilir kurallar olmalıdır.

Her alanda olduğu gibi devletin kuruluşlarının uygulamış olduğu kurallar, hem bir düzen ve intizam getirmesi, hem de itibar kazandırması bakımından her zaman önem arz etmiştir. Devletin kendi iç iletişiminde temeli ast-üst ilişkisine ve nezaket görgü kurallarına dayandırılan bu kurallar tanışma veya tanıtmadan herhangi bir davetteki yemeğe ya da törenlere kadar geçerli detaylı kurallardır.

Protokol kelimesi genellikle diplomatların ya da önemli siyasi kişilerin, yüksek dereceli memurların hayatlarındaki davranış kuralları olarak bilinir. Ancak, bu kelime üzerinde durduğumuzda görürüz ki; davranışlarımızın her yönünde konuşmalarımızın bütün safhalarında ve hatta düşüncelerimizin tüm gelişiminde ve hislerimizin şekil alışında protokol kaidelerine uymanın önemli bir yeri olduğunu anlaşılmaktadır. (Aker, 1969, s. 5)

Protokol kurallarının temeli adabı muaşeret kurallarıdır. Nerde kime nasıl saygı gösterilmeli, nasıl davranılmalı, nerede nasıl konuşulmalı, hangi ortamlarda nasıl giyinilmeli gibi nezaket ve görgü temelli olan bu kurallar toplumda bir birlik ve bütünlük sağlarken insanların birbirleriyle iyi ve kaliteli ilişkiler kurmasını da sağlamaktadır. Toplumda bu kuralları uygulamamanın yaptırımı insanlar tarafından kınanma, ayıplanma ve uzaklaşma olurken, protokol kurallarının uygulanmaması düşünülemez. Yazılı yönetmeliklerle değiştirilmiş olan bu kurallarda bir kurumda mevki sahibi kimsenin önde gelim listeleri harici oturtulması ya da farklılık yapılması düşünülemez. Kurumlardaki yöneticiler değişse bile, kurallar hiçbir zaman değişmez ve uygulanmaya devam eder. Yazışmalarda arz ve rica ederek bitirilmesinin üst mü yoksa ast mı kuruma yazıldığının önemi vardır. Yine bütün bu önemli ayrıntılar yönetmeliklerle netleştirilmiştir. Bunlarla ilgili detaylara tezimizin üçüncü bölümünde yer verilecektir.

Osmanlı döneminde protokol kuralları yerine teşrifatı görüyoruz. Bununla ilgili detaylı anlatım ise çalışmanın ikinci bölümünde yer almaktadır. Tüm bu kuralların temeli olan töre ve törenlere de yine aynı bölümde değinilecektir.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde madde 143'de Protokol Genel Müdürlüğünün görev ve yetkileri ile ilgili detaylar belirtilmiştir. Bu Müdürlüğün görevleri arasında; dışişleri protokolünü düzenlemek ve uygulamak, devlet protokolünü uygulamak gibi görevler yer almaktadır. (http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf, 01.07.2019)

2.4.2. Protokol'ün Tarihçesi

Protokol, tarihsel olarak baktığımızda sarayda ve kilisede doğmuştur. (Aytürk, 2011, s. 75) Protokol günümüzde bir çok alanda uygulanmaktadır. Kamu kurumlarında ve toplantı, tören, davet, ziyafet gibi bir çok ortamda uygulanan bu kurallar uygulandığı ortama asalet, intizam, düzen gibi faydalar sağlar. Tüm kurumların uyguladığı kurallar kamu kurumlarında birlik ve istikrar getirir.

Tarihte yer alan tüm topluluk ve devletler belli kurallar içinde yönetilirken yaptıkları törenlerde ve elçileri kabullerde bir düzen içinde davranmışlardır. Devlet yönetiminde çalışan kişilerin ve yöneticilerin hayatları hep bu kurallar içinde yürümüştür.

Protokol benzeri kuralları ilk defa çeşitli ayin ve törenlerde görmek mümkündür. Bu ayinlerde de belli bir sıra ve düzen sözkonusudur. Devlet yönetimleri de tarihte ilk başlarda özellikle Avrupa'da kiliseye dayalı bir yapı sergilemiştir. Burada yani kilisede gerçekleşen törenler sonrasında devlet yönetimlerinde oluşturulan protokolün de temeli olmuştur. Aydınlanma çağı öncesi kiliselerden yönetilen ve halkla ilişkilerin yoğun şekilde görüldüğü yerler olarak düşünülürse buradaki hem dinsel hem de yönetimsel yönü olan törenler her ne kadar zamanla değişiklikler gösterse de protokole temel oluşturması açısından önemlidir. Aydınlanma çağı ve sekülerlik sonrası da devlet yönetimlerinde bu eski monarşik yönetimlerde uygulanan protokol benzeri kuralları görmek mümkündür. O halde, Protokol'ün temelini bu eski dönemde kilisedeki tören ve toplantılarda uygulanan

kuralların oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz. Yani, dini törenlerde uygulanan nizam ve özen daha sonraki devlet yönetimlerinde de toplantı ve törenlerde halkla ilişkiler faaliyeti olarak kendini göstermiştir.

Bu temel üzerinden devam eden kurallar günümüzdeki şekline gelinceye kadar da çeşitli aşamalardan geçmiştir. Kültürlerin birbirini etkilemesi ve birçok faktör bu aşamalar içinde yer alır. Kültürler arası iletişim ile diğer toplumlardan alınan bazı kurallar o toplumun kendi kültürü içinde uygun bir hale dönüşerek yer almıştır. Osmanlı'da Selçuklular ve sonrasında fethettiği yerlerden etkilenmiş, hilafet ile arap kültürüne yaklaşırken sonraları Avrupa kültürünün etkisi altında kalmıştır.

Tarihe baktığımızda kurulmuş bütün devlet ve yapılarda bir düzen ve kuralların olduğunu görmek mümkündür. XI. Yüzyıl baktığımızda Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig adlı siyasetname türü eserinde bile toplum içinde nasıl davranılacağı ile ilgili bilgi ve tavsiyelere rastlanılmaktadır.

Devlet yönetimleri her zaman çok önemli olmuştur. Devlet güçlü, istikrarlı, düzen ve kurallar çevresinde yürütülmek zorundadır. Ancak, bu şekilde kalıcılığı ve ihtişamı mümkün olabilir. Devlet yönetiminde yaşayan padişah, imparator, kral ya da yönetenlerin o dönemin sosyal hayat ve koşullarına göre kurallara sahip olduğu ve bunları daha çok saray ya da yönetenlerin bulunduğu ortamlarda yoğun bir şekilde kullanıldığı ve uyulduğu görülmektedir.

Diplomatik alanda birçok kaynakta da belirtildiği gibi protokol kurallarının temelinin Yunanlılar tarafından atıldığını söylenmektedir. Elçilerin dokunulmazlığı gibi ilk diplomasi ile alakalı kural Yunanlılar tarafından daha sonrasında Romalılar tarafından da uygulanmıştır. (Altınöz & Tutar, 2007, s. 20) Elçilere gösterilen bu saygı ve itibar günümüze kadar süregelmiştir.

Romalılar, elçilere törenlerde, bayramlarda hatta festivallerde senatörler seviyesinde önem ve değer vermişler, öncelik göstermişlerdir. Diplomatik protokol kuralları XlV. Yüzyılda Romalılar tarafından adeta bir sanat olarak görülmüş ve

uygulanmıştır. Konu ile alakalı olan diplomasi okulu da yine Romalılar tarafından Venedik'te açılmıştır. Fransızlar da XlV. Louis döneminde protokole büyük önem vermişlerdir. (Aytürk, 2011, s. 5)

Protokol zaman içerisinde bulunduğu yere göre değişim ve gelişim göstermiştir. Bu değişim Avrupadaki Rönesans ve reformlar sonucunda oluşan ulus devlet anlayışı ile aydınlanma çağı sonucudur. Bu gün de dünyadaki gelişme ve değişmelere göre yenilenen kuralları görmek mümkündür. Tarihte her zaman üst düzey devletlerarası toplantılar protokolün ağır şekilde kendini hissettirdiği önemini gösterdiği yerler olmuştur. Bu kurallarla oluşturulan algının, devlet itibarına ve imajına olumlu katkısı küçümsenemez. Olumlu algı ve olumlu iletişim devletler arası ilişkilerde önemli konulardan bir tanesidir.

Geçmişe baktığımızda İngiliz ve Fransızlar'ın XVI. Yüzyıl sıralarında Osmanlı saray protokolünü merak ederek Osmanlı sarayına bu protokolü öğrenmeleri amacıyla için çeşitli görevliler göndermişlerdir. Daha sonrasında ülkelerine dönen görevliler Osmanlı saraylarında öğrendiklerini kendi ülkelerinde uygulamışlardır. O dönem batı Osmanlı'dan etkilenirken Tanzimat döneminde ise bunun tersi söz konusu olmuştur.

Aytürk'ün de bahsettiği gibi, XlX.yüzyılın başına kadar kendi hükümdarlarını temsil eden elçiler gittikleri ülkelerde sarayda diğer elçilerin önüne geçmek ve kral – kraliçeye daha yakın olmak için diğer elçilerle belli bir düzen olmadığı için itişip kakışmak ve öncelik iddiasında bulunmak zorunda kalmışlardır. Hatta 1661 yılında bir protokol skandalı yaşanmıştır. Londra'da İsveç elçisi, İngiltere Kralı tarafından gönderilen arabayla Fransız Elçisinin arabasının arkasından gitmektedir. Bu öne geçme, İspanya Kralı'na bir hakaret olarak kabul edilmiştir. Fransa İspanya ile diplomatik ilişkilerini kesmiş ve elçinin cezalandırılmasını ve özür dilenmesini istemiş, aynı zamanda İspanya'yı savaşla tehdit etmiştir. İspanya'nın protokol hatası için özür dilemesi ve tazminat vermeyi kabul etmesiyle olay kapanmıştır. 1768 yılında Londra'da İngiliz Kralı'nın sarayında bir balo verilmektedir. Fransız ve Rus Elçileri oturmadaki öncelik ile ilgili tartışırlar. Tartışma kavgaya dönüşür. Bu olay da iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir. (Aytürk, 2011, s. 6-7)

İlerleyen dönemde Osmanlı İmparatorluğunun kurulmasıyla birlikte aynı şekilde Osmanlı Devleti'nde protokole verilen önem her dönem için büyük olmuştur. Tüm devlet yapısı ve padişahların tüm yaşantıları bu kurallar çerçevesinde geçmiştir. Kanuni döneminden itibaren protokol kuralları "Teşrifat Dersi" adıyla devlet yönetim okulu olan Enderun'da yüzyıllarca okutulmuş ve sarayda "Teşrifatî Divanı Hümayun" (Protokol Dairesi) kurulmuştur. Tanzimat Dönemi ile birlikte bu dairede Teşrifat Nazırlığı yani Protokol Bakanlığı olmuştur. (Aytürk, 2011, s. 6) Resmi devlet törenleri için en önemli kaynak Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi'dir. Bu kanunnamede cülus ve bayram gibi törenlerde padişahın kimlere ayağa kalkıp kalkmayacağı, kimlerin el öpmesi gerektiği konusunda bilgiler yer almaktadır.

Protokol faaliyeti halkla ilişkiler faaliyeti ile yürütülen bir faaliyettir. Kamusal ilişkiler protokol kuralları eşliğinde yürütülmektedir. Ülkemizde Halkla İlişkiler faaliyeti Osmanlı zamanında da vardı. Padişahın fermanlarla halka duyuru göndermesi şeklinde ilk gördüğümüz Halkla ilişkiler sonrasında kendini törenlerde, camilerde yapılan duyurularda, elçilerin kabul ediliş ve ağırlanışlarında, halka açık yapılan divan toplantılarında kendini göstermektedir. Hatta, padişahın kılık değiştirerek tebdil-i kıyafet şeklinde halkın içerisinde dolaşıp nabız yoklaması gibi bir çok faaliyet bulunmaktadır. Osmanlı zamanında yönetim şekli her ne kadar padişahlık da olsa halkın fikrine ve saraydaki vezir ve diğer askeri sınıfın fikirlerine danışıldığını ve kararların alınırken etkisinin olduğunu görmek mümkündür. Cumhuriyet ile birlikte özellikle 1960'lı yıllarda basın büroları ile artık daha belirgin bir şekilde halkla ilişkilerin varlığından söz etmek mümkün olmaktadır.

Viyana'da 1815 yılında yapılan Kongre'de yabancı elçilerin uyacağı kuralları ve öncelikleri belirleyip bir yöntem anlaşması yapılmıştır. Bu şekilde uluslararası (diplomatik) protokol kuralları belirlenmiştir. (Aytürk, 2011, s. 7) Gerekliliklerden doğan kurallar sosyal ve iş ortamlarında karmaşa ve gerginlikleri önler. İletişimin iyi bir şekilde devam etmesine yardımcı olur. Herkesin hakları ve görevleri önceden belirlendiğinde kimse strese girmeyecek ve kaos yaşanmayacaktır. Düzen içerisinde görüşmelerin devam etmesi mümkün olacaktır.

2.4.3. Protokol'ün Önem ve Amacı

Protokol kuralları dünyada olduğu gibi ülkemizde de Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren yönetim faaliyetinin içinde halkla kurulan tüm ilişkilerin içerisinde yer almış ve verilmek istenen intibaa bu halkla ilişkiler faaliyeti içerisinde gerek sünnet gerek cülus törenleri esnasında teşrifat adı ile birlikte oluşturulmuştur.

Halk ve devlet arasındaki kamu hizmetleri devletin gücünü, imajını ve itibarını arttırıcı çalışmalardır. Devletin yönetimde daha tesirli ve halkın gözünde de prestijli bir konumda olmasını sağlamaktadır.

Toplumsal alanda uygulanan görgü kuralları resmi ortamlarda daha farklı şekle dönüşebilmektedir. Örneğin görgü kurallarına göre nezaketen erkeğin kadın geldiğinde ayağa kalkması kuralı, resmi ortamda astlık üstlük ilişkilerine göre yürütülmektedir.

Bir devletin diğer devletlerle olan ilişkisi, karşılama, uğurlama, törenler gibi konularda bu protokol kuralları içinde yürütülmektedir. Türkiye Cumhuriyetinde Devlet Protokolunun yükümlülüğü ve sorumluluğu, Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olarak imzasını taşıyan Ocak 1927 tarihli ve 4611 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Dışişleri Bakanlığında bulunan Protokol Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Protokol kuralları, toplum yaşamında sosyal davranış kuralları ile birlikte iç içe uygulanmaktadır. (Fenmen, 1990, s. 13)

Devletlerin ve kurumlarının her zaman yönetim anlayışının içinde yer alan protokol, bir kurumda misafiri ağırlamadan, hitap etmeye, selamlaşmadan, karşılama ve uğurlamaya, tanıtma ve tanıştırmaya kadar birçok konuda yapılması gereken hal ve tavırlar ile önemle üzerinde durulması gereken noktaları belirler. Kimin kime nasıl hitap etmesi gerektiğini ve itina etmesi gerekli noktaları netleştirmekte, bu sayede tüm kurumlarda belli bir düzen ve istikrar sağlanmış olmaktadır.

Kurallar topluluk halinde yaşamaya başlandığından beri insanların hayatında önemli olmuştur. Topluluk içinde mevcut kurallar her zaman olmuştur. Bir toplumda

kanunlar, trafik kuralları gibi bir çok kural ve uyulması gereken zorunluluklar mevcuttur. Kamu hayatında da kişilerin üstlerine ve aynı düzeydekilere ya da astlarına nasıl davranmaları gerektiği bir netlik gösterir. İstikrar ve düzen her zaman geçmişten günümüze tüm topluluklar ya da devletler için önemli olmuştur. Yönetim faaliyetinin işlemesini ve yönetim çarkının kolay bir şekilde dönmesini sağlayan kaos ve kargaşayı uzak tutan bir nizam ve düzen getiren bu kurallar kamu hayatında uygulanması beklenen ve zorunlu kurallardır.

Kurumların kamuya karşı başka bir önemli görevi de kendi gayelerini, sağladıkları faydaları, hangi işleri yapmakta olduklarını, Türkiye'nin geleceği bakımından yapacağı işleri planlaması ve kamuya duyurmasıdır. Devlet teşekküllerinin neler yapabildiğini, hangi problemlerle uğraştığını Halkla ilişkiler olmadan kimse bilememektedir. (Hekimgil, 1968, s. 9)

Devlet ile halk arasında ya da kamu da yürüyen bu halkla ilişkiler belli prosedür ve protokol kurallarıyla yürür. Kurum içinde ast üst arası ilişkilerde hitap ve selamlaşma şeklinden kuruma dışardan yazılan ve ya dışarıya gönderilen yazılarda olması gereken üslup'a kadar protokol kuralları ile yürür. Yapılan tüm seminer, konferans, toplantı gibi oturumlarda kimin nerede oturacağı bellidir. Bu hem yönetimin bir gereği hem de yönetim faaliyeti ile birlikte işleyen halkla ilişkiler içerisinde istikrar, düzen ve itibarın devamlılığı için önemlidir. Halkla İlişkiler kurumları ya da kişileri zaman içinde bulundukları zorlu durumlardan da kurtarmakta, herhangi bir konuda yaşanacak kriz doğru hamlelerle halkla ilişkiler sayesinde rahatlıkla aşılabilmektedir.

Protokol kuralları ülkelerin hem kendi aralarında, hem yönetimlerinde uyguladıkları kurallardır. Devletlerin birçok yapısıyla ilgili kuralların yazılı olması gibi bu kuralların da yazılı olması ve uygulanıyor olması diğer ülkeler ve kendi halkı üzerinde olumlu bir algı yaratırken aynı zamanda itibar kazanması bakımından da önemlidir.

Devletin halkla ilişkiler faaliyeti gereği özellikle Osmanlı döneminde bile halkın nelere ihtiyaç duyduğu ve ne düşündüğü önemli olmuştur. Bizzat dönemin padişahları halkın arasına tebdil-i kıyafet dolaşıp halkın düşünceleri konusunda fikir sahibi olmuşlar

ve aldıkları kararlarda da bu fikirler etkili olmuştur. Gerek dönemin yabancı elçilerine, gerek halka tanıtım ve bir izlenim kazandırma amacıyla törenler düzenlenmiş ve elçilerin kabulü ve bu esnada uygulanacak kurallar belirlenmiştir.

Teşrifat ise devlet büyükleri ve ileri gelenlerinin resmi günlerde, merasimlerde, bayramlaşmalarda ve kabul şekline, rütbe ve nişanların verilmesine bakan daire. (Temel Türkçe Sözlük, 1985, s. 1359) Çalışmanın ikinci bölümde detaylı şekilde bu konudan bahsedilecektir.

Teşrifat adı altında Osmanlı döneminde gördüğümüz kurallar, Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte Protokol kuralları adı altında görülmüştür. Dışişleri Bakanlığına bağlı protokol müdürlüğünce netleştirilen ve gerekli değişikliklerin Cumhurbaşkanının onayına sunulup kabul edildikten sonra yönetmeliklerle tüm kamuda uygulama zorunluluğu olan bu kurallarda öndegelim listeleri ile de bir protokol sırası oluşturulmuştur.

Protokol birçok yerde belirtildiği üzere kelime anlamı tören veya benzeri durumlarda uygulanan belli kaide ve kurallardır. Bu antlaşmalardan sonra imzalanan tutanak anlamına da gelmektedir. Bizim çalışmamızda bahsettiğimiz anlam devletin kurum ve kuruluşlarında yöneticiler tarafından uygulanan toplantı, tören, yemek, yazışma gibi bir çok konuda uygulanan kurallardır.

Devletlerarası ilişkilerde en önemli sorunlardan bir tanesi öncelik hakkıdır. Devletlerin kendilerini üstün görmeleri sebebiyle bazı sorunlar yaşanabilmiştir. Bu sorunlar zaman zaman büyük krizlere dönüşmüştür. Protokol her zaman bir nizam ve düzen gerektirmektedir. Kaos ve kargaşaya yer verilmektedir. Herkesin nerede duracağı ve ne şekilde davranacağının önceden kurallarla belirlenmesi sorunları ve kargaşayı engellemekte, bu şekilde daha iyi bir ortam oluşmasına ve sonucunda daha iyi bir iletişim ve ilişkilerin olduğu ortamı mümkün kılmaktadır.

1923 yılında Lozan Barış Konferansı'nda heyetler arasında başkanlık konusu tartışması olmuştur. Bu soruna sırayla herkesin başkanlık etmesi gibi bir çözüm

üretilmiştir. Başkanlık ve öncelik konuları protokolde önemli konulardır. Bu öndegelim listeleri ile kimin öncelik hakkı var netleştirilmiş ve düzen sağlanmıştır. (Aytürk, 2011, s. 7) Türk Heyetinden katılan Başkana farklı koltuk verilmesi sorun olmuş ve İnönü, herkesin eşit olduğunu ve ülkesini temsil ettiğini dolayısıyla da aynı şekilde oturması gerektiğini belirtmiştir demiştir. Bunun üzerine gerekli düzeltme hemen yapılmış ve diğer ülkelerle eşitlik sağlanmıştır.

2.4.4. Protokol Türleri

Protokol, yukarıda da belirttildiği gibi ilk olarak saraylarda ve kiliselerde uygulanmaya başlamıştır. Günümüze gelindiğinde devlet işlerinde ve diğer ülkelerle ilişkilerde düzenlenen toplantı ve törenlerde, törensel her türlü etkinliklerde, resmî davetlerde, resmi yemeklerde, resmi görüşmelerde yine etkili bir şekilde uygulanmaktadır.

Kurumsal ve Uluslararası alanda uygulanmakta olan protokol türleri Aytürk'ün de belirttiği gibi genel olarak dokuz ayrı (farklı) kategoride tanımlanmaktadır. (Aytürk, 2011, s. 75)

Bu konuyla yapılan kapsayıcı bir çalışmaya göre bu kategoriler aşağıdaki gibi sayılabilir.

1- Devlet Protokolü
2- Diplomatik Protokol
3- Mülki Protokol
4- Askerî Protokol
5- Adli Protokol
6- Akademik Protokol
7- Kurumsal Protokol
8- Dinî Protokol
9- Sosyal Protokol

Bu tezin konusu içerisinde devlet protokolü ve kurumsal protokol bahsedilecektir. Yukarıda kamusal alanın sınırları çizilmiş, getirilen netlik çerçevesinde devletin idaresinin yer aldığı ve devlet yöneticilerinin görevlerini yaptığı her alan, bizim tezimizin sınırları içerisindedir.

Aşağıda genel olarak tüm protokol türleri ile ilgili bilgi verildikten sonra, devlet protokolü ve kurum protokolünü içeren ve kamusal alan kısmında tanımladığımız şekilde İdari ve bürokratik protokol'den bahsedeceğiz. Tezimizde kullanacağımız ifade *İdari ve bürokratik protokol* olacaktır. Osmanlıda ya da Cumhuriyet döneminde, devlet kurumlarında ve yönetimlerde uygulanan protokol kurallarıdır.

1-Devlet Protokolü

Devletin uluslararası ilişkilerinde kullandığı diğer devletlerin yöneticileri ile kurulan siyasi ilişkileri ve yapılan törenleri ele alan siyasi ve diplomatik kurallardır. Önceden belirlenmiş öndegelim listelerine uyularak yapılan bu törenlerde, yabancı elçilerin ağırlanmasından, devlet yönetiminde olanların yazılı ve sözlü ilişkilerinin nasıl olması gerektiğinden, balo ve ziyafetlerde riayet edilecek kurallara kadar en ince detaylar belirtilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti devlet protokolü düzenleme ve yürütme yetkisi 09.01.1927 tarihli ve 4511 sayılı Atatürk'ün de imzasının bulunduğu bir kararname ile bu görev ve yetki Dışişleri Bakanlığına verilmiştir. Bu sebeple, 24.06.1994 tarih ve 4009 sayılı Dışişleri Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 1/j maddesi uyarınca, "Türkiye Cumhuriyetinin Devlet ve Dışişleri Protokolünü düzenlemek ve yürütmek" vazifesi Dışişleri Bakanlığının sorumluluğundadır. Öndegelim listeleri yani Devlet Protokol listeleri Cumhurbaşkanının onayına sunulmak üzere hazırlanması ve sonrasında kabulüyle birlikte uygulanması Dışişleri Bakanlığı Protokol Genel Müdürlüğünün sorumluluğundadır.

Liste tüm kamu kurumlarında örneğin, Belediyelerde, Üniversitelerde, Bakanlıklar ve bakanlıklara bağlı Nüfus Müdürlüğü, Emniyet Müdürlüğü vb. tüm birimlerde kullanılmaktadır. Öndegelim listesi öncelik sırasına göstermektedir.

Başkent (Devlet) Protokol Listesi

1. TBMM Başkanı
2. Başbakan
3. Genelkurmay Başkanı
4. Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı
5. Eski Cumhurbaşkanları
6. Anayasa Mahkemesi Başkanı
7. Yargıtay Birinci Başkanı
8. Danıştay Başkanı
9. Bakanlar Kurulu Üyeleri
10. Kuvvet Komutanları
11. Orgeneraller ve Oramiraller
12. YÖK Başkanı
13. TBMM Başkan Vekilleri
14. TBMM'de Grubu Bulunan Siyasi Partilerin Genel Başkanları
15. TBMM Katip Üyeleri ve İdare Amirleri
16. TBMM'de Temsil Edilen Siyasi Partilerin Genel Başkanları
17. TBMM Siyasi Partiler Grup Başkanları Ve Başkan Vekilleri
18. TBMM'de Grubu Bulunan Siyasi Partilerin Genel Başkan Yardımcıları
19. TBMM'de Grubu Bulunan Siyasi Partilerin Genel Sekreterleri
20. TBMM üyeleri
21. Sayıştay Başkanı
22. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Türkiye Barolar Birliği Başkanı
23. Danıştay Başsavcısı
24. Anayasa Mahkemesi Başkan Vekili
25. Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı
26. Anayasa Mahkemesi Üyeleri
27. Yargıtay Birinci Başkan Vekilleri
28. Danıştay Başkan Vekilleri
29. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Başkan Vekili
30. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Vekili
31. Yüksek Seçim Kurulu Başkanı

32. Yüksek Hakem Kurulu Başkanı

33. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri

34. TBMM Genel Sekreteri

35. Başbakanlık Müsteşarı

36. Devlet Denetleme Kurulu Başkanı

37. Ankara Valisi

38. Yükseköğretim Kurulu Üyeleri

39. Ankara'daki Üniversitelerin Rektörleri

40. Ankara Garnizon Komutanı

41. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı

42. Korgeneraller/Koramiraller

43. MGK Genel Sekreteri/Bakanlık Müsteşarları/AB Genel Sekreteri/Başbakanlığa ve Bakanlıklara Bağlı Müsteşarlar/Emniyet Müdürü (Vali)

44. Atatürk, Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı

45. Radyo Ve Televizyon Üst Kurulu Başkanı

46. Türkiye Bilimler Akademisi Başkanı

47. Merkez Bankası Başkanı

48. Rekabet Kurumu Başkanı

49. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanı

50. Sermaye Piyasası Kurulu Başkanı

2-Diplomatik Protokol

Uluslararası ilişkilerde ve devletler arası ilişkilerde devlet yönetiminde yer alan devlet ve hükümet adamlarının uymak durumunda bulundukları bazı kurallar mevcuttur. Bu biçimsel ve törensel kurallar, ilişkilerin daha düzen ve sistem içerisinde yürümesini kolaylaştırmaktadır.

Diplomasinin M.Ö. 2500 yıllarında bile olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu yıllarda Çinliler komşularına elçi gönderiyorlardı. Yine, Osmanlı Devletine baktığımızda 1793 yıllarında diplomasiyi görmek mümkündür. Sadrazam Mustafa Reşit Paşa diplomasi konusunda öncü olmuştur.

3-Mülki Protokol

Tüm hükümete bağlı olan birimlerde, başkentte ve illerde uygulanmakta olan biçimsel ve törensel kurallardır. Başbakanlık, bakanlıklardan, valilik ve kaymakamlıklara kadar kullanılır.

4-Askerî Protokol

Askeri törenlerde ve bu alandaki ilişkilerde uygulanan tüm kurallardır. Askeri kurallar diğer protokol türlerine göre daha sert bir yapıdadır.

5-Adli Protokol

Yargı organlarında yapılan tüm toplantılarda, kutlamalarda, törenlerde ve duruşmalarda Adli protokol uygulanır.

6-Akademik Protokol

Üniversitelerde ve benzer çevrelerde yapılan tören ve benzeri etkinliklerde; bilimsel toplantı, sempozyum, panel ya da seminerlerde uygulanan kurallardır. Bu konudaki düzenlemeler YÖK tarafından yapılmaktadır.

7- Kurumsal Protokol

Bakanlıklarda, kamu kurum ve kuruluşlarında uygulanan törensel, yönetsel ve biçimsel davranışlardır. Askeri, mülki ve diplomatik kuruluşlar haricindeki bütün kurum ve kuruluşlarda uygulanan protokol kuralları genellikle kurumsal kültür ve geleneklere göre belirlenmektedir. Dolayısıyla da, birçok kurumda farklı olabilmektedir.

8-Dinî Protokol

Din kitap ve kurallarına bağlı ve dini alanda kullanılan örf ve adetlere dayandırılan kurallardır. (Cenaze merasimleri, sünnet, mevlit…)

9-Sosyal Protokol (Adab-ı Muaşeret)

Toplumsal alanda, sosyal ortamlarda, toplumun çoğu tarafından benimsenmiş saygı, görgü ve nezaket kurallarıdır. Sosyal protokol ile resmi protokolün ayrıldığı noktalardan bir tanesi söz kesmedir. Sosyal ortamlarda konuşan birinin sözünü kesmek

nezaketsizlik olarak değerlendirilirken, resmi ortamlarda üst'ün ast'ın sözünü kesmesi kabul edilebilir. Üst'ün vakti kıymetli ve değerlidir. Sorumlu olduğu çok fazla iş vardır ve öncelik alması ya da başka konuya geçmesi kararını verebilir. Tezin ilk kısmında kuralların uygulandığı yerin ayrımını yapabilmek adına kamusal alan konusu ele alınmıştır. Kamusal alan nezaket ve görgü kurallarının uygulandığı sosyal ortamların alanıdır. Devlet yönetiminden ayrı olan bu alan topluluk içinde yaşayabilme kuralları olan örf adetlerle de şekil bulmuş kurallar olarak değerlendirilebilir. Tezimizin Davranışlar ve Sosyal Kurallar ile ilgili kısmında da ele aldığımız gibi toplum için gerekli olan bu kurallar toplumun yaşayış ve düzenini belirleyen ve kültüründen, yaşam biçiminden gelen önemli olan kurallar olduğunu ifade etmemiz mümkündür.

BÖLÜM 3. OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN İDARİ ÖZELLİKLERİ VE PROTOKOL KURALLARI

XIII. yüzyılda Anadolu yoğun bir Moğol istilasına uğramıştır. Bu yoğun baskı ve istilanın sonucunda Anadolu, Moğolların eline geçmiştir. Aynı yüzyıl sonunda ise Anadolu Selçuklu Devleti tamamen ortadan kalkmıştır.

Moğol hakimiyetinde kalan Anadolu ve Türkmenler, bağımsız çok sayıda beylikler de kurmuştur. Bu bağımsız beyliklerden en küçüğü ise Osmanlı beyliğidir. Moğollar Anadolu halkına iyi davranmamakta ve bir yandan tahrip etmektedir. Ağır vergiler ile Anadolu halkını daha da yıpratmışlardır. Bunun sonucu olarak çok sayıda Türkmen boyu zaman içerisinde Osmanlı beyliğine sığınmıştır. Başta küçük bir beylik olan Osmanlı beyliği zamanla gittikçe büyümüş ve kuvvetlenmiştir. Osmanlı beyliğinin imparatorluğa giden hikayesi de böylelikle başlamıştır.

XIV. yüzyıl başında Türkmen beylikleri, Karamanoğulları, Germiyanoğulları gibi daha daha güçlü beylikler varken en küçük beylik olan Osmanlı Beyliğine sığınmıştır. Bu da Osmanlı Beyliğinin gelecekteki konumunun bir habercisi olmuştur.

Osmanlılar başlangıçta devlet idaresinde Selçuklulardan çok etkilenmiş olsalar da, devlet ve idare sistemi zaman içerisinde ve yeni yerler fethedildikçe yeniden yapılanmıştır. (Açıkgöz, 2008, s. 124-126) Ancak, Selçukluların etkisi Osmanlının her zaman kültüründe ve yönetiminde etkisini hissettirmiştir. Birçok adet ve töre Osmanlılara Selçuklulardan geçmiştir.

Selçuklu sultanı II. Mesud, Osman Bey'e tuğ, alem, kılıç ve gümüş takımlı at ve berat göndermiş ve Söğüt ile Eskişehir'de bulunduğu bölgeyi de kendisine vermiştir. Osman Bey bu beratı törenle okutmuş ve böylelikle uç beyliğini kurmuştur. 1299 yılında Osman Bey bağımsızlığını ilan ederek fiilen ve de hukuken Osmanlı Devletini kurmuştur. Bu devlet fermanlarda, hükümlerde diğer resmi belgelerde ve halk arasında "Devlet-i Âliyye-i Osmâniye", "Devlet-i Âliyye", "Devlet-i Ebed Müddet" gibi isimlerle anılmıştır. Batıda Empire Ottomane denmesi yani imparatorluk ünvanı verilmesi üç kıtaya yayılmış olmasının yanında, bu geniş sahayı merkezi otoriteye bağlamasındaki başarısındandır. (Özbilgen, 2003, s. 35-36)

Osmanlı Devletinin ilk padişahı Osman Gâzi fethettiği yerlerde yaşayan halka her zaman adaletli olmuştur. Halkının refahı ve rahatı için camiler, çeşmeler, köprüler ve bunun gibi bir çok hayır eseri yaptırmıştır. Halkla her zaman iyi ilişkiler içinde olan Osmanlı padişahları halka her zaman iyi davranmış ve halka faydalı olacak yapılar inşaa ettirmişlerdir. Osman Gazi vefatı öncesi Orhan Gaziye bu yönde bazı nasihatler vermiştir. Vermiş olduğu nasihatlerde Osman Gazi'nin devlet yönetimine bakış açısı net olarak görülmektedir.

"Oğlum! Önce din işlerine dikkat et. İtikadı bozuk ve tecrübesiz kişilere iş verme. Allâh'tan korkmayan, kuldan hiç korkmaz. Kimseye zulmetme. Dâimâ cihâd ile devletini genişletmeye çalış. Milletin ve devletin malını koru. Devletin zenginliğini çoğaltmaya çalış! İsraftan kaçın. Askerinle ve malınla gururlanma. Allâh rızâsı için çalışan devlet adamlarını koru. Hak edenlere yardım elini uzat. Yoksulları ve yetimleri sıkıntıdan kurtar. Askerlerini koru. Âlimlere, iyi insanlara, san'atkârlara iyilik ve yardım et. İslâm dîni için çalış. Senden sonrakilere nasihat et. Allâh'ın yardımına güven. Halkını düşman işgâlinden ve zulme uğramaktan koru. Haksız yere hiçbir kimseye eziyet etme". (Yılmaz Ö. F., 2005, s. 11-13)

Osmanlı padişahları her zaman adaletle yönetim ve halka iyi davranma konusunda itina etmişlerdir. Osman beyin verdiği bu nasihatler devlet yönetiminde uzun süre dikkat edilen konular olmuştur. Osmanlı duraklama dönemi ile birlikte daha farklı bir yönetim anlayışı göstermeye başlar. Halk ile ilişkilerin her zaman önemli olduğu Osmanlı

yönetiminde huzurla yönettiği toprakları duraklama döneminde halk ile araya mesafe girmesi halktan uzaklaşılması ve halkın sorunlarına sağır kalınması sebebiyle kaybetmiştir.

Osman Gazi, vasiyetinde içinden çıkılamadık durumlar için din alimlerine danışılmasını vasiyet etmiştir. *"Ey, oğul, Alimlerden ayrılmamanı ve onları gözetmeni sana tavsiye ederim. Onlara hürmet et ve işlerini onlarla istişare et. Zira onlar ancak hayrı tavsiye ederler."* Sözünde belirttiği gibi Osman Gazi, şûranın hükmeden biri için gerekli bir husus olduğunun altını çizmiştir. Alimlerin görüşlerine müracaat etmesini ve "onlar ancak hayra delalet ederler." Sözü ile de onlara uyulması gerektiğini oğluna tavsiye ve vasiyet etmiştir. (Sallabi, 2008 , s. 27-32) Osmanlının ilk zamanlarından başlayan devletle ilgili konularda din alimlerine danışılması ve onların fikirlerinin alınması padişahtan diğer tahta geçene aktarılan bir vasiyet gibi devam etmiştir. Osmanlı her döneminde özellikle halifeliğin Osmanlıya geçmesi ile birlikte çoğunlukla din alimlerinin sözüne göre hareket edilmiştir. Bilim ve ilimden uzak olan bu görüşler zaman içerisinde Osmanlıyı zora sokmuştur.

Osman Gazi döneminin önemli gelişmelerinden bir tanesi Osmanlı Devleti resmi bandosu olan Mehter oluşturulmuş ve ilk para basılmıştır. Adına hutbe okunan ilk padişah Osman Gazi'dir. Padişahlık alametlerinden olan hutbe okunması daha sonra da devam ettirilmiştir.

Osman Gazi, başkentini ve beyliğini daha kuvvetlendirmek için bir süre barış siyaseti izlemiş ve bu esnada iç işlerinin düzelmesi için uğraşmıştır. (Kantemir, 1979, s. 15) Yeni kurulmuş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerini ve düzenini oturtana kadar fetihlerde bulunmamıştır. Öncelikle devletin yapısını ve düzenini oturtmaya öncelik verilmiştir. Burada iyi bir devlet yönetiminden söz etmek yerinde olacaktır. Osmanlı İmparatorluğu sağlam ve planlı bir şekilde yolculuğuna başlamış ve bu da zaman içerisinde başarı olarak geri dönmüştür. Sağlıklı bir yönetim ve iyi bir halkla ilişkiler başarının temelindeki önemli faktördür.

Osmanlı padişahlarının ikincisi olan Orhan Gazi (1326 -1360) iyi bir eğitim görmüştür. Babasının adaletli devlet yönetimini devam ettirmiş ve devlet daha da büyüyüp güçlenmiştir. Orhan Gazi halka yakın bir padişah'tır. Halkın arasına sık sık katılan onların düşünce ve beklentilerini takip eden bir Padişah olmuştur. Bu hem halkla olan ilişkilerin iyi tutulmasını hem de halkın içinde olan bitenden haberdar olmayı mümkün kılmıştır. Halkın nabzını tutmak yapılacak devlet politikalarında da doğru ve yerinde kararlar alabilmek adına son derece önemlidir.

Osmanlı padişahlarının hepsine baktığımızda gördüğümüz ortak nokta; cömertlik, fakirlere yardım ve yetimlere sahip çıkmaktır. Orhan Gazi zamanında fakirlere yemek dağıtılmış, giydirilmiş, dul ve yetimlere sadakalar dağıtılmıştır. Halk padişah tarafından korunup kollanmıştır.

Halkla olan ilişkilerin iyi yürütülmesi, sorunların en başında farkedilip çözüm üretilmesini ve aslında iyi bir kriz yönetimi yapıldığının da göstergesidir. Devlet yönetimindeki başarı ve istikrar gücünü halk üzerinde oluşturulan itibardan almaktadır.

Orhan Bey, Bursa'yı merkez yapmıştır. İlk defa 1328 senesinde Osmanlı padişahları namına sikke basılmıştır. İleride padişah alametleri sayılan sikke'den bahsedilmektedir. Memurlara, emirlere ve ordu mensuplarına özel kıyafetler tahsis edilmiştir. (Efendi, 1995, s. 50-51) II.Mahmud zamanında memurların kıyafetleri ile ilgili düzenlemeleri görmek mümkündür. Devlet itibarı sadece devletlerarası ilişkilerdeki alınan ve uygulanan doğru kararlarla değil, devletin yönetiminde uygulanan disiplin ve kurallarla da ilgilidir.

Orhan Gazi de oğlu Sultan Birinci Murad Han'a nasihatlarde bulunmuştur. Bunlardan en önemli nasihati şu olmuştur: *"Oğlum, uyanık ol. Benden sonra, devletimin idâresini sana verdim. Halkını koru. Onlar için çok çalış. Her işte adâletli ol. Sakın gururlanma. İslâm yolundan aslâ ayrılma."* (Yılmaz Ö. F., 2005, s. 16-17)(Yayın, 2005:16-17) Osman Gazi gibi Orhan Gazi de devlet yönetimi ile ilgili vasiyet yerine geçen nasihatlerde bulunmuştur. Doğru, ahlaklı ve adaletli olmak temelli bu nasihatler sağlam ve istikrarlı ilerlemenin de bir anahtarı olmuştur. Halkını korumasını ve adaletli

bir yönetimi öğüt olarak vermiştir. Osmanlının üçüncü padişahına kadar verilen nasihatlerde hep halk ile ilgili öğütler yer almıştır. Aslında Osmanlı halkla ilişkiler faaliyetini kurulduğu ilk günden itibaren muntazam şekilde yönetmiştir.

Şehzadelere her zaman yönetimle ilgili adaletli ve eşit davranmaları konusunda nasihatlerin devam ettiğini gösteren bu yazılı kaynaklarda halk her zaman önemli kabul edilmiş, korunup kollanmıştır. Padişahlar halktan uzak yaşamamıştır. Halkla her zaman iletişim halinde bulunmuş ve onların sorunlarını dinlemiştir. Osmanlı öncesi Türk toplumlarının da özünde bulunan hak adalet ile ilgili yaklaşımlar Osmanlının ilk devlet olarak kurulmasından itibaren varlığını göstermektedir.

Osmanlı padişahlarını çocukluklarından itibaren iyi yetiştirilmiş ve merhametli, çalışkan, halkının iyiliğini gözeten padişahlar olarak görüyoruz. Bu şekilde istikrarlı ve itibarlı ilerleme daha sonraki dönemlerinde başarılı ve güçlü sürmesine zemin sağlamıştır. Padişahların şehzadelere verdiği öğütler adaletli ve çalışkan olmaları yönündedir. Adaletli ve merhametli padişahların yönetiminde halkta mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşamış ve çok daha kolay idare edilebilmiştir. Huzurlu bir ortamda da güçlü bir yönetim mümkün olabilmiştir. Elbette bu düzgün işleyen ahenk içerisinde oluşan istikrar ile birlikte güç kazanmak kolaylaşmış ve Fatih Sultan Mehmed ile Osmanlı imparatorluğu daha ilerilere taşınarak ve 1579 yılına kadar devam eden Yükselme dönemine girmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda da günümüz devlet yönetiminde ve işlerinde geçerli olan kurallar bulunmaktadır. Teşrifat olarak bildiğimiz bu kuralların alt zemininde toplumun kültür yapısı ve örf adetler yer alır. Osmanlı birçok farklı toplumun yerleştiği ve kültürel miras bıraktığı bir yerde Anadolu'da kurulmuştur. Uzun bir imparatorluk olan Osmanlı yüzyıllar içinde aldığı topraklardaki kültürlerden etkilenmiş ve bunlara çevresinde ilişkide bulunduğu ülkelerin kültürleri de etkilenmiştir. Teşrifat, Arap kültüründen sonrasında ise Fransa ile kuruluna ilişkiler neticesinde Avrupa kültüründen etkilenmiştir. Tanzimat sonrası monarşik yapıdaki değişimlerle birlikte de bugün Protokol kuralları olarak görmek mümkündür. Kısaca, Osmanlı döneminde tören ve kamusal alanda uygulanan teşrifat, Tanzimat ile birlikte protokol kuralları olarak görülmektedir.

Osmanlı imparatorluğunun kurulduğu yüzyıllarda Avrupa'da duruma bakmak genel değerlendirmeyi yapmak adına faydalı olacaktır. XIV. yüzyılda İspanya yoktu, Fransa derebeylik esasına dayanan bir krallık şeklindeydi. İngiltere Parlamento ile yönetilirken, Almanya'da krallıklar, dükalıklar ve serbest şehirler bulunmaktadır. İtalya'da birçok italyan devleti görmek mümkündür. (Napoli, Sicilya Krallıkları) Daha kuzeyde İsveç, Norveç ve Danimarka gibi krallıklar vardır.

Protestanlığın ortaya çıkışı Batı Avrupa'yı altüst etmiş ve din savaşları ortaya çıkmıştır. Orta çağ çoktan kapanmıştır. Haçlı seferlerinden beri krallık hükümetlerinin güçlenmesine karşılık feodalite zayıflamıştır. Martin Luther etkisiyle küçük yerleşim merkezleri büyük şehirler etrafında toplanarak kuvvetli devletlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu da cahillik ve halkın yaşayışındaki fakirliği durdurmaya başlamıştır. Siyaset ilmindeki gelişmeler, ticaret, tıp, denizler ötesi seyahat ve keşifler Avrupa ülkeleri açısından hayatı olumlu yönde değiştirmektedir. (Efendi, 1995, s. 196-197)

3.1.Osmanlı İdari Yapısı

Osmanlı devleti monarşik bir yapıdan oluşmaktadır. Müslüman olan bu yapıda padişahın özellikle Yavuz Sultan Selim'den sonra Halifelik makamına da sahip olan Osmanlı padişahları hareketlerinde ve aldıkları tüm kararlarında Kur'an hukuku ile yol almıştır.

Osmanlı İmparatorluğu literatürde belirtildiği gibi 5 dönem olarak değerlendirilmektedir.

Bu dönemler:

Kuruluş Dönemi 1299 - 1453

Yükselme Dönemi 1453 - 1579

Duraklama Dönemi 1579 - 1699

Gerileme Dönemi 1699 - 1792

Dağılma Dönemi 1792 – 1922 yılları arasında değerlendirilmektedir. Tezin konusu içinde o dönem önemli padişahlar ile bahsedilecektir. Teşrifat ile ilgili çok eski

kaynaklar bulunmamakla birlikte, Fatih Sultan Mehmed ile teşrifat konusunda bilgilere rastlanmaktadır.

Türkler, XI. Yüzyılda İslâm dünyasına girerek bu dünyayı yönetmeye başladıkları andan itibaren, İslâm devlet idaresine de yeni bir gelenek kazandırmışlardır. Avrasya imparatorluklarından gelen bu gelenek, Hakan'ın mutlak bağımsızlığı ve kamuya ait konularda yasama hakkının, kanun koymanın sadece Hakan'a yani devlete ait olması şeklinde tanımlanmaktadır. Osmanlı ulemâsı, devletin bağımsız işleyiş ve yasama faaliyetini, Şerîat kuralına göre yorumlamaktadır. Anlamı ise şudur: "İslâm toplumu için daha iyi ne ise, o tercih edilmelidir." (İnancık, 2011, s. 27)

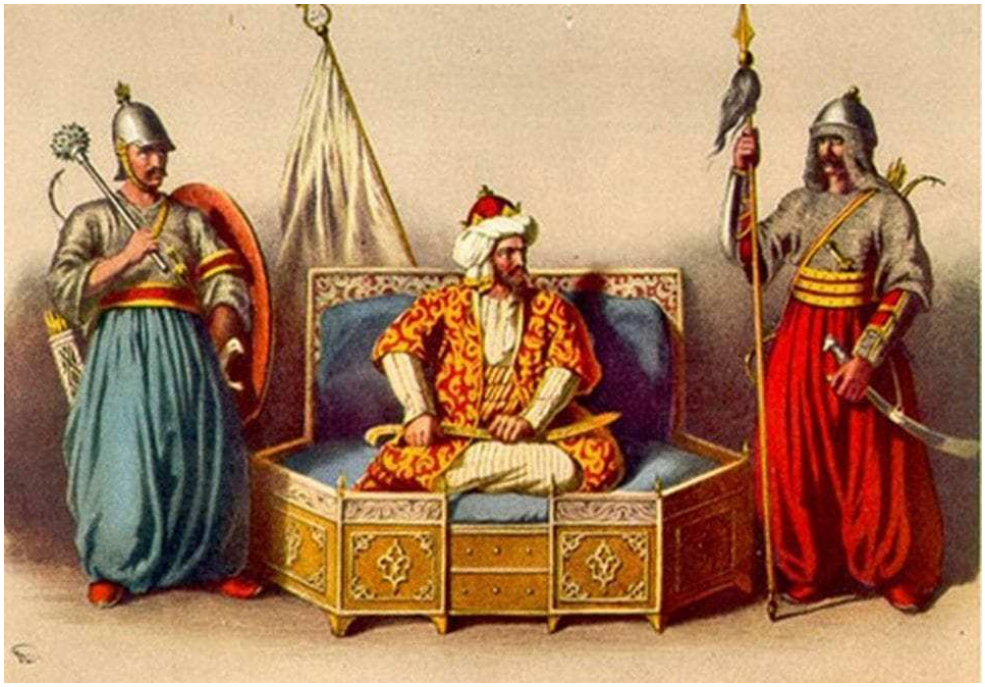
Ertuğrul Gazi'den beyliğin yönetimi Osman Bey'e geçmiş ve yönetim saltanata dönüşmüştür. Bundan sonra hükümranlık her ne kadar Osmanlı Hanedanına ait ise de, ülke padişaha ait kabul edilmiştir. Sultan I.Murad'dan sonra saltanat inşa edilmiş, Devletin adına "Devlet-i Aliyye-i Osmanîye", tahtına: "Taht-ı Âlî Baht-ı Osmanîye" denilmiştir. (Gündüz, 2012, s. 28-29)

Devlet-i Âl-i Osman isminden de anlaşılacağı üzere devlet kurucusu olan Osmanlı ailesinin ortak malı kabul edilmiştir. Dolayısıyla da yönetim "ülkenin Padişah'a kendi ceddinden verâsetle intikal etmiş bir mülkiyet olduğu" kavramına dayanan bir mantık düzeni içerisinde yürütülmüştür. (Özbilgen, 2003, s. 43)

Osman Gazi zamanında devlet hazinesine gelir elde edebilmek amacıyla araziler Tımar, Zeâmet ve Has olarak ayrılmıştır. Düzenli bir ordu olan Yeniçeri kurulmuştur. Adaletli olmaları ve devletlerine bağlı olmaları konusunda yetiştirilen bu askerler yine Orhan Gazi döneminde tek tip kıyafet giymiştir. Ayrıca, askerlerin sınıf ve rütbeleri tesbit edilmiş ve sonrasında devlet idaresi de düzenlenmiştir.

Padişahın farklı birçok unvan bulunmaktadır. Bunlar: Hân, Hâkaan, Sultân, Şâh, Padişah, Hunkâr, Hudavendigar, Padişah-ı Cihan, zat-ı şahane, zat-ı akdes-i hümayun, kayser… Halk genellikle padişah, Avrupalılar Büyük Türk veya Sultan, Saray mensubları ise Hunkâr derlerdi. Resmi lakabı, Şevketlü idi ve buna birkaç lakab daha eklenebilirdi:

Azametlü, Şevketlü, Celâdetlü… Kendisine hitaben en kısa şekilde "efendimiz", ya da daha *resmi* bir şekilde *"zât-ı şahaneleri", "zât-ı hümayunları", "şevket-meâbları"*, hitabta bulunan halktan ya da samimiyetine girmiş biri ise "padişahım" ya da "hünkârım" diye hitap etmiştir. "Şevketlü" yalnız Osmanlı padişahına mahsus resmi lakab olup başka hiçbir hükümdar için kullanılamazdı. Kral ve imparator derecesinde diğer bütün Hıristiyan ve Müslüman hükümdarlara "Haşmetlü", yalnız İran şahına "Şehâmetlü" denilmektedir. (Öztuna, 1998, s. 9-10)

Görsel 1. Osmanlı'da tahtta oturan Padişah ve askerler

Kaynak: (https://www.turkishnews.com/tr/content/2016/03/06/osmanli-devleti-1299-tarihinde-sogutte-degil-1302-yilinda-yalovada-kurulmustur/prof-inalcik-osmanli-1302de-kurulduqxkknqjf202ksuetxijwoq/ 21.06.2019)

Osmanlı yönetimini Padişah, Saray, Divan-ı Hümayun olarak değerlendirmek ve Modernleşme döneminde yine bu yapıdaki değişikliklerle karşılaştırmak tarihsel boyutta gelinen durumu görmek bakımından önemli olacaktır.

Devlet ile ilgili işler Topkapı Sarayı'nda ya da Divan-ı Hümayun'da görülmekteydi. Kanuni Sultan Süleyman sonrası toplantılar, Sadrazam konağında ve

Sadrazam başkanlığında yapılmış, 18. yüzyıldan itibaren de Sadrazam Konağında yapılmaya başlanmıştır.

Bâb-ı Âli, Osmanlı Hükümetinin bir unvanı olmakla beraber, son dönemlerde sadrazamın konağı ve dairesi hizmetinde bulunan memurların daireleri, sadrazamın, divanı ya da şurasının toplantı salonunun bulunduğu ayrı binalar grubu anlamına gelmektedir. Osmanlı'da merkez padişahlık makamı ile Bâb-ı Âli ve mahiyetindedir. Bu sistemde yasama, devamlılık ve devletin meşruiyeti tek şahısta toplanmaktadır. (Açıkgöz, 2008, s. 126-127)

Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet işlerini yürüten memurlara bol maaş ve ödenekler verilerek rüşvet ve iltimasın önüne geçilmek istenmiştir. Herhangi bir sebep gösterilmeksizin memurlarda görevden alma yapılmamaktadır. Memurun suçlu olduğu tespit olursa bir daha devlet işlerine alınmamış ve servetlerine el konarak öbür memurların tekrarlaması önlenmeye çalışılmıştır. (Sevinç, 2005, s. 97)

Osmanlı Devlet Erkanı; Sadr-ı Azamlar, Şeyhülislamlar, Kapdan-ı Deryalar, Baş Defterdarlar ve Reis-ül Küttablar'dan oluşmaktadır.

Sadrazam diğer adıyla Vezir-i Azamlar Tanzimat'a kadar aynı zamanda Başkumandan sıfatına da haiz sayılmıştır. (Danişmend, 1971, s. 8) Şeyhülislamlar dini konularda yetkili ve bilgili devlet görevlileriydi. Kapdan-ı deryalar donanmada, Divan-ı Hümayun üyesi olan Baş Defterdar ise maliye konularında yetkili ve önemli kişilerdir. Reis-ül Küttaplar devletin dış işleri ile ilgilenen bu konudaki görevli kişilerdir.

Tahta oturacak olan şehzadenin aile içinde taht çekişmeleri içerisinde kalsa da bu dönemi aşabilmesi başarılı olabilmesi açısından önemlidir. Bunun dışında sefer düzenlemek ve toprak feth etmesi de gerekmektedir. Padişah olmak bir kurala bağlı olmasa da zorlu bir yol demektir.

Osmanlı Devlet düzeninde sarayın önemli bir yeri bulunmaktadır. Osmanlı sarayı denildiğinde, akla ilk gelen Harem padişah ailesinden başka çok sayıda cariyenin de

yaşadığı bir mekan olan Saray gelmektedir. Osmanlı devlet adamları ve bürokratlarının hatta çeşitli sanat erbabının da yetişmiş olduğu adeta bir akademik kurum, bilim, kültür ve sanatın da merkezi sayılan Saray, devletin de beyni ve kalbi olarak kabul edilmektedir. (Öztürk N. , 2012, s. 29-30)

Fatih Sultan Mehmet 1453 yılında İstanbul'u alınca Topkapı Sarayı'nı inşaa ettirmiştir. 19. Yüzyıl ortalarına kadar devlet işleri şehrin merkezinde denize tepeden bakan ve manzarası oldukça güzel olan Topkapı Sarayı'ndan yönetilmiştir. (Boyar & Fleet, 2014, s. 31) Burası sadece devletin yönetiminin merkezi olmamış, padişahın ailesiyle birlikte yaşadığı mekan da olmuştur. 1860 sonrası ise Dolmabahçe, Yıldız ve Beylerbeyi sarayları yapılmıştır. Saraylar her dönem ihtişamını korumakla birlikte Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan mali sıkıntı ve karışıklıklar yüzünden bakımsız bir hal almıştır. Dolmabahçe Sarayı o dönem Tanzimat'ın ve Avrupa'dan etkilenmenin izlerini taşırken, Beylerbeyi tamamen Avrupai tarz baz alınarak yapılmıştır.

Saray, birçok görevlinin bulunduğu bir alandır. Sarayda cariyeler, iç oğlanları, Hadım ağaları, Çaşnigirbaşı, Emin, Haseki, Rikapdar, Emiriahur, Çakırcıbaşı gibi görevliler bulunmaktadır.

> *Cariyeler:* Yabancı ülkelerden kaçırılarak getirilip, alınıp satılabilen ve efendisinin isteklerini yerine getirmesi gereken kadın kölelerdir.
>
> *İç Oğlanları :S*avaşta esir alınanların beşte biri devletin payına ayrılıp, acemi ocağında toplanıp Anadolu'da Türk ailelerin yanlarına gönderilmektedir. Daha sonra bunların bir kısmı türlü devlet hizmetlerinde siyaset ve devlet adamı, asker ve bürokrat olarak yetiştirilmek üzere saraya alınmıştır. Saraya alınırken de yeteneklerine ve fiziki özelliklerine bakılarak titizlik içerisinde yapılmıştır. (Öztürk N. , 2012, s. 33)
>
> *Hadım Ağaları:* Osmanlı sarayında en yüksek rütbeli görevlilerden biri olup, Harem dairesinden sorumludurlar. Bu saray görevlileri lüzum olduğunda padişahın huzuruna çekinmeden çıkabilmektedir. Harem'e yeni cariyelerin

alınmasını, haremdeki nikah, sünnet düğünü ya da doğum törenlerini düzenlemektedir. XVII.yüzyılda nüfuzları oldukça artmış ve Padişaha olan yakınlıkları sebebiyle protokoldeki yerleri zamanla Kapı ağasının da üzerine çıkmıştır. Osmanlı yönetiminde özellikle II. Murad zamanında vezirlik makamına gelen çok sayıda Hadım Paşa görülmektedir. (Öztürk N. , 2012, s. 34-35)

Çaşnigirbaşı: Osmanlı saray mutfağında sofra hizmetleriyle ilgilenir ve padişaha yemek hazırlanması görevinde bulunmaktadır.

Emin: Emin, sarayda değişik hizmetler verilen memurlar için kullanılan bir unvandır.

*Haseki: S*araydaki bir kısım görevliler için kullanılan bir tabirdi.

Rikâpdar: Padişahın atla yolculuğu sırasında ata güvenli şekilde binmesine ve inmesine yardımcı olan görevlidir.

Emiriahur: Sarayda at işlerine bakan görevlidir. (Mirahur)

*Çakırcıbaşı: Y*ani kuşçu başı Osmanlı saray teşkilatında görev almaktadır. Çakırcıbaşının protokoldeki yeri sarayın mirahurundan sonradır. (Öztürk N. , 2012, s. 42)

Saray padişahın hem devleti idaresini yürüttüğü ve aynı zamanda da yaşamını devam ettirdiği bir mekandır. Tarihte her zaman saray, halkın ve dış ülkelerin ilgisini çekmiştir.

Saray üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar:

- Enderun
- Birun
- Harem

3.1.1.Enderun

Enderun, Birun'dan Babüssaade kapısı ile ayrılmaktadır. Padişahın özel hayatını geçirdiği bu iç saray aynı zamanda devletin de yönetildiği yerdir. Padişaha hizmet eden görevlilerin, askeri ve idari yöneticilerin yetiştirildiği saray okulu bu bölümde bulunmaktadır. Padişahın devlet ile ilgili işlerini gördüğü, ziyaretlerin kabul edildiği, kararların alındığı, elçilerin kabul edildiği bir yer olan Enderunda ilerleyen zamanda devletin yönetiminde yer alacak olan devşirme gençler yetiştirilmiştir.

Görsel 2. Fabius Brest, "Bayram, Sultan Mahmut Döneminde İstanbul'da El Öpme Merasimi", 1864-65, tuval üzerine yağlıboya
Kaynak: http://www.antikalar.com/germain-fabius-brest

Enderun'da bulunan hizmet odalarından bazıları; Has oda, Has Odabaşı, Silahtar, Çuhadar, Tülbentçi, Rikabdar, Hazine Odası, Seferli Odası'dır. Has odada Padişahın günlük işlerine bakılmaktadır. Has odabaşı Padişahın giyinip kuşamından, Silâhtar Padişahın silahlarından, Çuhadar Padişahın dış giyiminden, Tülbentçi iç giyiminden, Rikabdar Padişahın ayakkabılarından sorumlu olmuştur.

Enderun'da oymacılık, hattatlık, müzik, dini ilimler, silah kullanma, binicilik gibi birçok alanda eğitim verilmektedir. Enderundan yetişenler içinde ressam, şair, tarihçiler olmuştur. Fakat, Enderunun asıl görevi komutan ve yönetici yetiştirmektir.

Osmanlı Devletinde Enderun eğitimli 60 sadrazam görev almıştır. Enderun eğitimine başlayanlar ilk olarak seferli koğuşuna alınır ve burada her öğrenciye bir lala tayin edilmiştir. Seferli koğuşunda adab-ı muaşeret, okuma yazma, dini bilgiler öğretilmektedir. Başarılı olanlar sırasıyla kiler koğuşuna, hazine koğuşuna ve son olarak da has odaya geçmiştir. Bu koğuşlardan birine geçmek ise çok çaba gerektirmektedir. Her culûsda yani yeni padişahın tahta geçişinde ya da yedi yıllık dönemlerde, Enderun öğrencileri dış görevlere atanmaktadır. Bu işleme de biruna (dışarı) çıkma denmektedir. (Özyüksel, 2007, s. 196)

3.1.2.Birun

Birun sarayın dış bölümüdür. Babü's-saade kapısı ile Enderun'a bağlanmaktadır. Fatih devrinde buraya Arz Odası yapılmış ve Padişah işlerini bu Arz Odasından yapmıştır. Yine, buradan törenleri izlemiş ve törenlere bu odadan katılmıştır. Sarayın dış hizmetlerini yapan görevliler çalışmaktadır. Yeniçeri Ağası, Kapıkulu Süvarileri, Çaşnigirler, Müteferrikalar, Çakırcılar, Topçular-Cebeciler, Çavuşlar-Kapıcılar, Seyisler.. Müteferrikalar, çok şık giyinirler ve sarayın değişik bölgelerinde görevlendirilmiştir. Çaşnigirler ise yemek ve ziyafet işlerine bakmaktadır. Çok kalabalık çalışanlar grubu bulunan Birun'da, padişahın ve sarayın güvenliğinden ise Yeniçeriler sorumlu olmuştur.

Bâbüssaâde (Akağalar Kapısı) Saadet Kapısı denilen ve muazzam görünüşüyle İmparatorluğun ve Osmanlı padişahının hâkimiyetini simgeleyen bu kapı, padişahın özel ikametgâhının başlangıcını temsil etmektedir. Bâbüssaâde gün boyunca açık tutulmaktadır. Bu kapı gerek saltanatı gerekse halifeliği simgelediği ve padişahın ikametgâhının başlangıcı olduğu için rastgele kullanılmamaktadır. Bâbüssaâde'nin önüne Osmanlı tahtı çıkarıldığı vakit tahta çıkma, biat, arife ve bayramlaşma törenleri yapılmaktadır. Bir ayaklanma ya da hoşnutsuzluk durumunda, Orta Avlu'ya alınan

yeniçerilerle görüşmek için padişah davet edildiğinde taht yine çıkartılmaktadır. Padişah tahtına oturmadığından dolayı bu görüşme Ayak Dîvânı olarak bilinmektedir. Savaşa gidecek sadrazama veya serdara Sancak-ı Şerif bu kapıda törenle teslim edilmektedir. Bâbüssaâde önünde yapılan törenlerden bir diğeri padişahın ölümünün sonrasında yapılan cenaze ve cülûs törenleri olmuştur. (https://topkapisarayi.gov.tr/tr/content/babüs-saade, 21.08.2019)

Görsel 3. Babüssade Kapısı
Kaynak: (https://topkapisarayi.gov.tr/tr/content/babüs-saade,20.08.2019)

Önemli saray adetlerinden biri olan Mehter takımı bağımsızlığı temsil etmektedir. Osmanlı devletinin kurulduğu günden itibaren hep mehter takımı olmuştur. Birunda yer alan bu mehter takımı her gün ikindi vaktinde sarayın önünde mehter çalmıştır. Sarayda sadece asker ve görevliler değil, doktorlar, terziler bostancılar gibi sivil çalışanlar da bulunmaktadır.

3.1.3.Harem

Harem, Arapçada yasaklanan, korunan anlamlarına gelmektedir. Haram fiilinden gelen Harem, sultanların aileleri ile birlikte yaşadığı bir alandır. Günümüze ulaşabilen Topkapı Sarayı Harem Dairesi, İkinci Avlu'nun içinde ve arka bahçelerinin üzerine kurulmuştur. Saray'daki selamlıktan ve yönetim işlevlerinin gerçekleştiği diğer avlulardan yüksek duvarlarla gizlenmiştir. Harem'de üç yüzden fazla oda, dokuz hamam, iki camii, bir hastane, koğuşlar ve çamaşırlık bulunmaktadır. (https://topkapisarayi.gov.tr/tr/content/harem, 20.08.2019)

Padişah, şehzadeler ile bu kişilerin aileleri ve hizmetlilerinin bulunduğu bölümdür. Enderun'da olduğu gibi burada görev alanlar da sıkı bir eğitimden geçmektedir. Padişah ailelerine ve haremdeki kadınlara da eğitim verilmektedir.

Görsel 4: Topkapı Sarayı Harem
Kaynak: (https://topkapisarayi.gov.tr/tr/content/harem, 20.08.2019)

Harem kadınları, Türk-İslam geleneklerine göre ve yetenekleri doğrultusunda müzik, resim, dikiş, nakış ve dil ve edebiyat alanlarında eğitim almaktadır. Padişah veya şehzadelere eş olabilecek seviyede bir eğitim aldıktan sonra bu kadınlar üst düzey devlet

memurlarıyla evlendirilmiştir. Devlet yönetiminde çalışan ve etkili olan kimselerin aile kültür düzeyleri de yüksek seviyeye çekilmiş olmaktadır.

Haremdeki bu kadınlar evlendiklerinde bulundukları yerlerde haremde almış oldukları eğitimler sebebiyle çevrelerine faydalı olmuşlardır. Haremde bu kadınların dışında padişahların valideleri, eşleri, kızları da bulunmaktadır.

Harem dışarıya kapalı özel alanları içine almaktadır. Halkla ilişkilerin olmadığı, daha gizli ve ailenin yaşadığı bu alanda çalışan görevliler teşrifat kurallarına çok dikkat etmiştir. Padişahın hem ülkeyi yönettiği hem de ailesiyle birlikte yaşadığı bu alanlar teşrifatın her yerde önemli olduğunu ve uygulandığını gösteren alanlar olmuştur.

Harem-i Hümayun olarak da bilinen harem padişahların anneleri, kadınları (haseki), ikballeri, şehzadeleri, kızları (sultan) ile onlara hizmet eden usta, kalfa ve cariye gibi kadın hizmetçilerin yaşamış olduğu bölümdür.

Görsel 5. Harem-i Hümayun

Kaynak : https://osmanli.site/osmanli-devleti/saray-harem-ve-ailesi/harem-i-humayun-nedir-haremi-humayun-kimler-vardir/

3.2.Osmanlıda Kültür ve Sosyal Yapı

Orta Asya'da 1069 yılında Türk Karahanlı hükümdarı için yazılmış bulunan bir siyasetname türü eserde, yani Kutadgu Bilig'de Eski İran ve Türk devlet anlayışı bir arada incelenmiştir. Eserin yazarı Yusuf Hâs Hâcib, hükümdar ve toplum kavramlarını şu şekilde özetlemektedir: *"Ülkeyi elde tutmak için, çok asker ve ordu lâzımdır, askerini beslemek için de çok mal ve servete ihtiyaç vardır, bu malı elde etmek için, halkın zengin olması gerektir. Halkın zengin olması için de doğru kanunlar konulmalıdır. Bunlardan biri ihmâl edilirse dördü de kalır. Dördü birden ihmâl edilirse beylik çözülmeye yüz tutar."* Ve yine başka yerlerde de bu düşüncesi ile ilgili görüşlerine devam eder. *"Halk zenginleşti ve memleket nizâma girdi; halk hükümdara dualar etti. Halk kurtuldu ve zahmet denilen şey ortadan kalktı. Kuzu ile kurt birlikte yaşamaya başladı… Bir müddet böyle huzur ve âsâyiş içinde geçti, halkın ve memleketin her işi yoluna girdi. Memlekette yeni şehir ve kasabalar çoğaldı. Hükümdarın hazinesi altın ve gümüş ile doldu. Hükümdar rahat etti ve huzura kavuştu; şöhreti ve nüfuzu dünyaya yayıldı.*" Beyit 1039-1044. *"Ey hâkim! Memlekette uzun müddet hüküm sürmek istersen, kanunu doğru yürütmeli ve halkı korumalısın. Kanun ile ülke genişler ve dünya düzene girer, zulüm ile ülke eksilir ve dünya bozulur. Zalim, zulmü ile birçok sarayları harap etmiş ve sonunda kendisi açlıktan ölmüştür."* Beyit 2033-2035. Bu esasında ideal devletin dayandığı kilit kavram adalettir. Kutadgu Bilig'de devlet anlayışının, siyaset ve ahlâk kurallarının geniş ölçüde Hint-İran kaynaklarına dayandığı kuşkusuzdur. Bu kavramlar tüm Müslüman milletlerin ortak kültür mirası olmuştur. (İnancık, 2011, s. 37-38)

Bizans civarındaki şehirlerin Osmanlılar tarafından Türkleştirilmesi ve Türk-İslam kültürünün yerleştirilmesi ile Anadolu tamamen Türk kültürünün etkisi altına girmiştir. Medrese, cami, türbe, tekke, medrese, imaret, kervansaray gibi Türk kültürüne ait yapılar inşaa edilmiştir. Kültürün yayılmasına en güzel imkan sağlayan mimari ve ibadet yerlerinin yapılması elbette oldukça etkili olmuştur. Türklerde aldıkları yerlere öncelikle bu yapıları inşa etmişlerdir. Kazandığı savaşlar sonrasında Osmanlı oradaki halkın dinini değiştirmemiştir. Buralarda az olan müslüman Türkler Osmanlı devletini temsil eden yönetici bir sınıftır. Bunun yanı sıra kendi isteğiyle müslümanlığı kabul eden topluluklarda ise dilleri ve geleneklerinde serbest bırakılmıştır.

Müslüman halka dini vazifelerinin yerine getirilmesinde de devletin sık sık müdahale ettiğini görmek mümkündür. İslamiyet bu vazifelerin yapılmasında herhangi bir baskıya cevaz vermediği halde, padişah halife sıfatıyla müminlere beş vakit namazlarını cemaatle kılmalarını, ramazan geldiğinde oruçlarını tutmalarını, sadrazam ve şeyhülislâm aracılığıyla emretmektedir. Bu hususlara uymayanlar cezaya çarptırılmıştır. (Karal, 1983, s. 198)

Önemli olaylardan bir diğeri Osmanlı'da eğitim veren kurumlardan medresenin ilkinin İznik'te Orhan Gazi tarafından kurulmasıdır. Medrese eğitiminin zaman içerisinde nasıl bir yetersizlikle karşı karşıya kaldığı, ilim ve bilimden uzaklaşıp Osmanlının Tanzimat Döneminde farkederek eğitim ile ilgili yaptığı çalışmalar iyileştirmeler tanzimat dönemi içinde anlatılmıştır.

Osmanlılar ilk medreseyi İzmit'te ve ikincisini Bursa'da yaptırmıştır. Bu medreselerde tahsil Arapça verilmiştir. Bu sebeple Arap ve İran kültüründen istifade eden Osmanlılar, bir dereceye kadar Doğunun tesirinde kalmıştır. Bunda tabiiki İslamiyetin de büyük rolü olmuştur. (Kuran, 2012, s. 10)

Osmanlıda önemli kurumlardan biri olan vakıf kurumu, şeriat ile birlikte Müslüman topraklarda ileri derecede bir sosyokültürel tekbiçimlilik sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Osmanlı Devleti halka eğitim, sağlık, refah ve benzeri alanlarda doğrudan hizmet sağlamamaktadır. Bu tür hizmetlerin verilmesi ve gerekli gelirin sağlanmasını vakıflar yürütmektedir. Büyük imaretlerin desteklenmesinden kuşların beslenmesine kadar ve hatta gelin olacak kızlara ödünç kıyafet verilmesine kadar çok farklı hizmetler hep bu vakıflar tarafından görülmektedir. Vakıflar cami, zaviye ve medreseleri destekledikçe dini bir kurum haline gelmiştir. Vakıflar vergiden muaf tutulmuştur. (Karpat, 2014, s. 29-30)

Müslüman halk, sosyal yaşamında dilediği gibi, hareket etmek özgürlüğüne sahip değildi. Memurların halkın kıyafetleri hakkında, sık sık iradeler çıkmakta, hatta evlerin şekilleri için bile usul ve kurallar bulunmaktadır. İstanbul'da padişahlar, vilayetlerde valiler ve kadılar bu konularda sıkı bir şekilde teftişler yapmıştır. Selim III., paşaların

kısa kavuk taşımalarını ve büyük sarık sarmalarını, kadınların uzun hotoz ve uzun yakalı kıyafetle gezmelerini, erkândan olmayan kimselerin, erkâna mahsus samur kürk giymelerini, esnaftan olan halkın Dergâhı âli ocakluya mahsus pırpırı kıyafet taşımasını yasak etmiş ve yasağa riayet etmeyenlerin şiddetle cezalandırılmalarını emretmiştir. Bundan başka, Müslüman evlerinin siyah ve lâciverte boyanmasını da yasak etmiştir. II. Mahmut da bu hususlarda titiz davranmış ve kadınların açık renk ferace giymesini, erkeklerin de başlarına şal sarmalarını yasaklamıştır. (Karal, 1983, s. 199)

Şeriat hukuku, Müslüman olmayan devletlerin hukuk yapısını benimsemesine engel olmuştur. Fransa ihtilaline kadar Avrupa devletlerinin hukuk yapısı da genel olarak dini bir esasa dayanmaktadır. XVIII. Yüzyılda Avrupa düşünürlerinin dini bir vicdan işi saymaları Laik devlet hukuku konusunu işlemeleri ve Fransa İhtilalinin de böyle bir devlet örneği ortaya koyması üzerine Osmanlı'da devlet adamlarından bazıları Avrupa ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Jean Jacques Rousseau'nun eserlerini Rumlara tercüme ettirerek okunmuştur. (Karal, 1983, s. 200)

Osmanlı padişahlarının erkek evlatlarına, kızlarına, validelerine ve ailelerine kadar hitaplar da; Padişahların erkek evlatlarında Sultan Selim gibi ismin başına, kız çocuklarında ise Safiye Sultan gibi ismin sonuna getirilmesi adet olan kelime, valilik yapan şehzâdeler hakkında da Çelebi Sultan olarak kullanılmıştır. Padişahların valideleri için Valide Sultan, kadınları için ise Haseki Sultan- Hürrem Sultan, padişahların kızlarının kızları için de hanım sultan kullanılmıştır. Padişahların erkek çocuklarına I. Mehmed (1413-1421) zamanına kadar çelebi denmiş, şehzâde tabiri bundan sonra kullanılmaya başlamıştır. (Acar, 2015, s. 187)

Osmanlı'da sosyal konulardan bir tanesi de Selamlaşma olmuştur. Yolda karşılaşan iki kişi selamlaşmak için Selâmün aleyküm ve karşılığında da Ve aleyküm selâm demektedir. Selam verenler akran yani aynı yaşlarda ve önceden bir tanışıklık varsa selam vermede bir öncelik aranmamaktadır. Daha önceden bir tanıma sözkonusu değil ise selamlaşma mevkiye göre yapılmıştır. At üzerinde olan yolda yaya olarak yürümekte olana, yoldan geçmekte olan yol kenarında oturmakta olanlara, küçük olanlar büyük olanlara selam vermektedir. Hatta yürüyorsa büyük geçene kadar durur, oturuyorsa

oturduğu yerden kalkardı. Türk toplumunda saygı göstermek çok önemli bir yere sahiptir. Türklerde amca, dayı gibi akrabanın ya da hoca imam gibi büyüklerin eli öpülmektedir. Bugün de protokol kuralları gereği ast üste selam vermekte, resmi araçta giden üst yayaları selamlamaktadır.

Osmanlıların tarihe karışmış selamlaşma şekli olan "temennâ" kelimesi Arapça dilemek, arzu etmek, edilmek anlamlarına gelen temenni'den gelmektedir. Temennâ elleri göğüs, fakat daha fazla önem verilmek istendiğinde diz kapakları hizasından başa kadar götürülerek yapılmaktadır. Temennâ esnasında her iki taraf ya hiç ses çıkarmaz, ya da temennâ edenlerden yaşça, mevkice küçük olan "Allah ömürler versin." Diyerek dua ederdi. Mertebece büyük olanların temennâsı iltifat kabul edilmektedir. Padişah ve sadrazam başta gelmek üzere, devlet ricâlinin de teşrifat gereği olarak etekleri öpülür buna ise "damenbûsi" denilmektedir. Padişahın eteğini öpmek ise belirli törenlerde ve belirli kurallar ile mümkün olmaktadır. Ayrıca buna nâil olmak büyük şeref telâkki edilmektedir. Eğer, Yeniçeri ağası vezir rütbesinde de bulunuyorsa, hem ağa hem de vezir olarak iki kere padişahın huzuruna çıkarak etek öpmektedir. Etek öpmek aslında padişahın en yakınında olabilmek imkanı sağladığı için çok önemlidir. (Özbilgen, 2003, s. 476-477)

3.3.Teşrifat ve Törenler

Sarayda herkes hitap ve hareketlerine Padişahın bulunduğu ortamlar dışında da çok dikkat etmektedir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde dışardan alınan saray çalışanlarının teşrifat konusunda oldukça eksikleri bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde teşrifat'ın usul ve kaideleri ilk kez II. Mehmed tarafından belirlenmiştir. Divan toplantılarından ulûfe dağıtımına kadar devlet yönetimiyle ilgili oldukça geniş bir çerçevedeki kurallar bütününü kapsayan teşrifatın kapsamına önce padişah olmak üzere bütün saray halkının özel hayatlarında riayet ettiği kurallar da dâhil edilmiştir. "Bir birim olarak ise I. Süleyman (1520-1566) zamanında müesseseleşen teşrifat, resmî iş ve münasebetlerde bütün inceliklerine kadar düşünülüp uygulanmış, bu yönüyle de eski ve köklü bir devlet geleneğinin en önemli göstergesi sayılmıştır." (Acar, 2015, s. 188)

Saray, devletin idari merkezi olduğu kadar padişahın da yaşamını sürdürdüğü yerler olduğu için hem resmî işler ve hem özel yaşamın beraber yürütüldüğü bir mekân haline gelmiştir. Arza çıkarken uyulan kurallar sarayın başka bir alanında da örneğin hareme ve saray halkının mutfağa yemeğe giderken uyulan durum resmî ve özel hayata ait iki farklı teşrifatı ifade etse de aynı üst başlık altında değerlendirilmektedir. (Acar, 2015, s. 188-189)

Osmanlı İmparatorluğunda törenler her zaman önemli olmuştur. İmparatorluğun güç ve kudretinin öncelikle halka ve yabancı ülkelere gösterilmesi ve bu esnada tanıtılması önemli bir halkla ilişkiler faaliyetidir. Törenlerde uygulanan belli kurallar ve düzenlemeler söz konusudur. Günümüzde de olduğu gibi, törenlerde belli bir sıra ve kimin nerede duracağı gibi düzenlemeler teşrifatçılık kalemi tarafından yürütülmüştür. Birçok ulustan oluşan imparatorluk bu törenler ile yönetimindeki azınlıklar üzerinde hem bağlılık yaratmış, hem de onlar üzerinde olumlu bir izlenim yaratmıştır. Bu yönetimin çok daha iyi bir şekilde yapılabilmesi için faydalı olmuştur.

İlk Osmanlı hükümdarlarına baktığımızda sade bir yaşam biçimi sürdürdükleri görülür. Şatafattan uzak bu yalın tarz II. Murad devrine kadar devam etmiştir. Fatih ile birlikte İstanbul'un fethedilmesiyle teşrifatın da devralındığını ve hatta yapılan kanunlara bakıldığında önemli bir kısmının teşrifat ile ilgili olduğunu görmek mümkündür.

3.3.1.Teşrifat Kavramı

Teşrifat kelimesinin Türk Dil Kurumunun sözlüğündeki anlamı;

- Resmi günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin makam ve mevki sıralarına göre kabulü.
- Kurallara göre davranma (Ağakay, Türkçe Sözlük, 2005, s. 1968)

Teşrifat kelimesi Osmanlı İmparatorluğu'nda bugünkü protokol anlamında olup, devletin resmî usûllerinin adıdır. Teşrifat kelimesi, şereflendirme, bir kimsenin ziyaretiyle bir yeri veya kişiyi şereflendirmesi anlamına gelmektedir. Teşrif kelimesinin çoğulu olarak protokol/merâsim anlamını 18.yüzyılda kazanmıştır.

(www.derintarih.com/osmanli-tarihi/imparatorluk-sarayinda-bayram-merasimi/, 24.08.2019)

Teşrifat, Osmanlı Devleti'nde resmî işlere ilişkin protokol ve saray halkının özel hayatlarına dair merasimleri ifade eden geniş kapsamlı bir kavramdır. Osmanlı tarihi açısından teşrifat, eski ve köklü bir devlet geleneğine dayanmaktadır.

3.3.2.Teşrifatın Tarihçesi

Türkiye Cumhuriyeti'nin dış işleri, köklü bir geçmişi olan Osmanlı diplomasisi temelleri üstüne kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzyıllar boyu geniş bir coğrafyada olmasının en önemli sebeplerinden birisi güçlü diplomasisidir.

Merasimlere dair kaideler ilk defa Fatih Sultan Mehmed devrinde teşkilâtla beraber bir kanunnâmede toplanmıştır. Padişah'ın ağzından yazılmış olan bu kaideler saray ile ilgili herşeyi kapsamaktadır. Şehzade ve sultanların doğumlarının toplar atılarak ilân edilmesi, beşik alayı, biraz daha büyüdüğünde bed'-i besmele merâsimi, 17. yüzyıldan önce her bir şehzadenin sancağa çıkması münasebeti ile yapılan merâsimler, tahta çıktığında cülûs töreni, kılıç alayı ve kılıç kuşanma, Cuma selamlığı, özel günlerde göç ve sefer öncesinde türbeler ziyareti, padişahların bizzat savaşlara katıldıkları zamanlar sefer-i hümayun için başkentten alayla çıkışı, sefere serdar-ı ekrem tâyin edip gönderdiği zaman tuğ-ı hümayun ihrâcı, her sene Mekke ve Medine'ye gönderilen yardım ve sadakalar için tertib edilen surre-i hümayun ihracı ve alayı, divan-ı hümayun toplantıları, askere maaşı verildiği zaman ulûfe dîvanı, elçi kabulleri, cenaze merâsimleri, şehzadelerin günlerce süren sünnet düğünleri, sultanlar evlendiklerinde düğünleri, çeyiz ve düğün alayları, bayramlar, kandiller ve kadir gecesi, nevruz gibi özel günler, ramazan ayı ve iftarlar, hırka-i şerif ziyaretleri resmî olarak devlet görevlilerinin katılması ile icra edilmekteydi. (http://www.derintarih.com/osmanli-tarihi/imparatorluk-sarayinda-bayram-merasimi/, 24.08.2019)

Osmanlı 19.yy'a kadar dış işleri olan Reis-ül Küttap'ın yönetiminde idare edilmiştir. Burası aynı zamanda devlet ile ilgili yazışmaları da yapmakta ve kayıtları tutmaktadır.

1793 senesinde III. Selim zamanında ilk sürekli Büyükelçilik Londra'da açılmıştır. Yusuf Agah Efendi atanmıştır. Böylece Osmanlı Devleti de protokol'de önemli konulardan olan temsil ve karşılıklılık esaslarına dayalı diplomasiyi uygulamaya başlamıştır. Avrupa'da görev yapan Büyükelçiler, ikili ilişkilerin dışında görev almış oldukları ülkelerle ilgili bilgiler aktararak, Batılılaşma ve reform sürecinin hızlanmasını sağlamıştır.

Reis-ül Küttaplık sisteminin günün diplomatik ihtiyaçlarına ve koşullarına uygun olarak yapılandırılması çerçevesinde II. Mahmut döneminde Tercüme Odası kurulmuştur. 1836 yılında ise Padişah, harici işlerin çok artmış ve önem kazanmış olması sebebiyle, Reis-ül Küttaplık makamını nezaret seviyesine getirmiştir. (Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa, 31.01.2019)

18.yy Osmanlı dünyasının Avrupa'yı ve Rusya'yı bazen naif, bazen ustaca gözlemlediği bir dönemdir. Doğulular savaş meydanlarından sonra, ticarette yüz yüze gelmiş oldukları Avrupa'yı daha yoğun bir biçimde izlemeye başlamışlardır. 18.yy Osmanlı sefaretnameleri bugün Avrupa tarihçilerinin kendi toplumlarının o dönemdeki tarihi durumunu anlamak için kullandıkları kaynaklar arasında yer alır. 18.yy Osmanlısının Avrupa ve Rusya'ya çalkantılı bir fikir iklimi içinde olmuştur. Fakat bu bakıştaki bilincin evrimi bile Osmanlı dünyasında önemli değişmelerin habercisidir. Rusya'ya Büyük Petro döneminde elçi olarak giden Mehmed Ağa, Çarın yapmış olduğu geçit töreni ve yeni protokol düzeninden "Çarın maskaralıkları" diye bahsetmiştir. Öte yandan II. Katerina döneminde Rusya'ya giden elçi Mustafa Rasih Paşa, Rusya'da gördüklerini detaylı bir şekilde anlatmış, çok olumlu ifadeler kullanmıştır. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa'ya bakışını ve Postdam'a giden elçi Ahmed Rasim Efendi'nin yine ordu ve devlet düzeninden bahseden olumlu tasvirleri tamamlar. Osmanlı insanı 18.yy dan biri bulunmuş olduğu yeri ve zaman kavramını artık başka bir bilinçle

ve gözle görmeye, dünya tarihini ve coğrafyasını tanımaya başlamıştır. (Ortaylı, 2016, s. 17-18)

Osmanlılarda Resmi belgeler ve Osmanlı Fermanları o günler hakkında bilgi edinebildiğimiz kaynaklardandır. Özellikle de Osmanlı divan kaleminden günümüze ulaşan yazılı belgelerin arasında padişah belgelerinin ayrı bir yeri vardır. "Bu belgeler gerek şekilsel özellikleriyle gerekse de devlet gücünün en üst kademesindeki kişinin hukuksal yaptırımları olmaları sebebiyle öteden beri tarihçilerin ve filologların araştırmalarına konu olmuş ve sonuçta Osmanlı diplomatik biliminin şekillenmesine yol açmışlardır." (Stoyanov, 1988, s. 32)

مراسم تشریفاتیه تابع بولنسان قبولدن ماعدا
حضور همایونده خصوصی صورتده شرف مثوله
نائلیت حقنده تعلیماتنامه‌در .

۱ — ذات حضرت پادشاهی طرفندن طوغریدن
طوغری اراده بویوریلان ذوات سرای همایونه دعوتله
حضور پادشاهی‌یه قبول بویوریلور .

۲ — وکلادن هر بری ومجلس اعیان ومبعوثان رئیسلری
و ناظر وکیللری طوغریدن طوغری باش ماینجیلك
وساطتیله بالاستیذان ارزان بویوریله حق مساعدهٔ سنیه
اوزرینه حضور همایونه قبول بویوریلور .

۳ — صدارت ومشیخت معزوللری و شرف صهریت
سنیه‌یه مظهر ذوات دخی عرض تعظیمات ایچون طوغری
یدن طوغری باش ماینجیلك مقامنه مراجعتله شرفصادر
اولمق حق ارادهٔ سنیه اوزرینه حضور همایونه قبول بویوریلور .

٤ — سلطنت سنیه سفراسی ووالیلرایله مدیر عمومی
ومستشارلر ومعزولیندن اولان وکلا وسفرا وولاة وامثالی
ذوات باب عالی‌یه بالمراجعه وقوع وله حق استیذان اوزرینه
کون وساعت تعیینی ایله وباش ماینجیلك دلالتی ایله

Görsel 6. Merâsim-i Teşrifâtiyeye Tâbi Bulunan Kabûllerden Mâada Huzûr-u Humâyûnda Husûsi Surette Şeref Müsevvele Nâiliyet Hakkında Talimâtnâmedir

Kaynak:
(https://www.academia.edu/29469458/II._MEŞRUTİYET_DÖNEMİ_OSMANLI_SARAYINDA_PROTOKOL_KURALLARI, 22.08.2019)

Milli saraylar ile ilgili bir dergide Cengiz Göncü tarafından Tanzimat dönemi teşrifatı ile ilgili çeviriler yapılmıştır. Günümüz için önemli bir bilgi kaynağı olan defterleri, Milli Saraylar Arşivi 2007 yılında, yapılan bir protokolle Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Görsel 6'daki talimatname'de yazanlar şu şekildedir.

> *1- Zât-ı hazret-i pâdîşâhî tarafından doğrudan doğruya irâde buyrulan zevât sarây-ı hümâyûna davetle huzûr-u pâdîşâhiyeye kabûl buyrulur.2 Vükelâdan her biri ve meclis-i âyân ve mebûsan reîsleri ve nâzır vekilleri doğ-rudan doğruya bâşmabeyncilik vâsıtasıyla bi'l-istîzân erzân buyrulacak müsâade-i seniyye üzerine huzûr-u hümâyûna kabûl buyrulur.3 Sadâret ve meşîhat mazûlleri ve şerei-i sıhriyyet-i seniyyeye mazhar zevât dahî arz-ı tazimât içûn doğrudan doğruya bâşmâbeyncilik makâmına mürâcaâtla şereisâdır olacak irâde-i seniyye üzerine huzûr-u hümâyûna kabûl buyrulur.*

3.3.3 Teşrifâtçılık Kalemi

Bu kalem Dîvân-ı hümâyûndaki önemli görevlerdendi. Sarayda, Dîvân-ı hümâyûnda, sadrazam konağında yapılan merasimlerde protokolün gerçekleşmesini sağlardı. Teşrifât demek bugünkü anlamıyla protokolün yani resmî günlerde devlet rical ve memurlarının bulunacakları sıra ve sınıflar demekti.

Arapça teşrif kelimesinden gelen teşrifat bu kelimenin çoğuludur. Bu işi yapan kişiler ise, teşrifâtçı, teşrifâti veya teşrifâtî-i dîvân-ı hümâyûn gibi isimlerle anılmaktaydı.

Kanun-u Teşrifat Süleyman döneminde çok kapsamlı bir hale gelmişti. Elbiselerin ve sarıkların kumaşı, rengi biçimi, küçük ya da büyük törenlerdeki protokol ve bu tür toplantılara katılanlarla ilgili düzenlemeler kanun konusuydu. Batı'da yazılı olmayan

hatta hiçbir zaman kanun çerçevesi içine sokulmayan görgü ve teşrifat kuralları, imparatorluk kanunları kapsamındaydı. Kanun-u Teşrifat, Tebaa Kanunu, Tımar ve Zeamet Kanunu ile eş değerdeydi. Teşrifat ile ilgili maddeler bizzat padişahın gözünün önünde gerçekleştiği için öteki yasalardan daha bir titizlikle uygulanmaktaydı. Uygun kıyafet giyinmek, törenlerde uygun zamanda uygun yerde bulunmak, kişilerin bulundukları mevkileriyle ilgili görevlerini yerine getirmekle eş tutulan bir başka görev sayılmaktaydı. (Lybyer, 2000, s. 126)

Görsel 7. Teşrifatçı Efendi

*Kaynak :(*https://www.yenisafak.com/foto-galeri/hayat/osmanli-da-saray-ve-ordu-gorevlileri-nasil-giyinirdi-2014200?page=27*, 21.06.2019)*

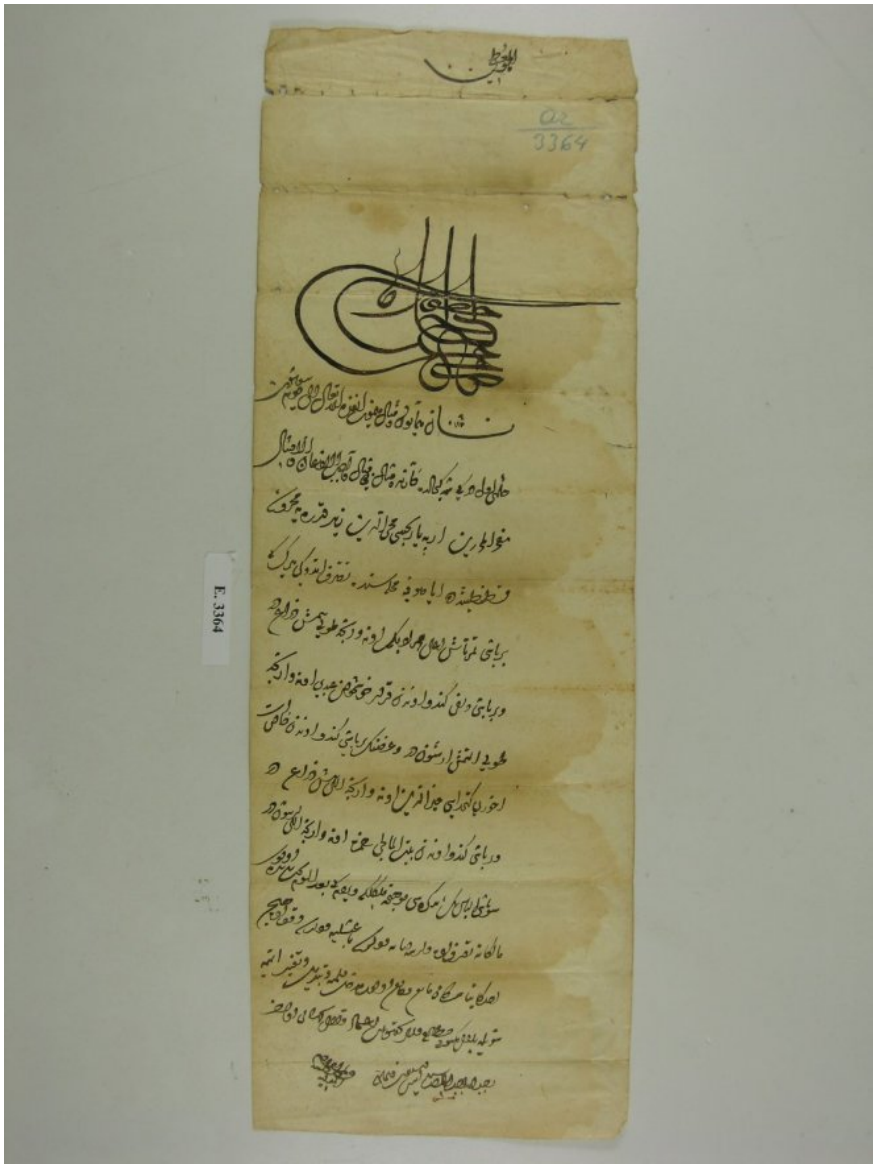
Sultani belgeler Padişah adına düzenlenmektedir. Bunlarda; Ferman, berat, ahidname, name-i hümayun, hatt-ı hümayun, irade ve sebeb-i tahrır hükmü dür. Her iki vesika da padişahın herhangi bir konu hakkında verdiği emr ve hükmü ifade etmektedir. Bir belgenin içeriği ve taşıdığı özellikler, o belgenin çeşidi, konusu, muhatabı ve yazıldığı tarihle ilgili olup, gerek Osmanlı ve öncesi gerekse Avrupa devletlerinin vesikalarında da temel olarak birbirine benzer diplomatik unsurların bulunduğu görülmektedir. (http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1267/14572.pdf, 26.08.2019)

Ferman; farsçadan alınmış bir kelime olup, emir, irade ve buyruk anlamına gelmektedir. Ferman; Osmanlı Diplomatiğinde; Herhangi bir iş hakkında yazılan, Padişahın alamet-i şerife adı verilen tuğralı emri demektir. (http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1267/14572.pdf, 26.08.2019)

Sultanı belgeler, giriş ve bitiş protokolü bir olarak kabul edilirse; esas olarak iki ana bölümden oluşmaktadır:

1. O'na Davet (lnvocatio)
2. Tuğra (Tughra)
3. Unvan ve Elkab (Intitulatio)
4. Muhatabın adı ve elkabı (Inscriptio)
5. Dua ve hayır dileği (Salutatio)
6. Nakil veya İblağ (Narratio veya expositio)
7. Emir veya Hüküm (Dispositio)
8. Te'kid, Tehdid, Te'yid ve Lanet (Sanctio et COIToboratio ve comminatio)
9. Tarih (Datatio)
10. Yazıldığı Yer (Locus)
11. Mühür (Seal).

Sıralanan bu rükün ve şartlan, sultani vesikalar içinde eksizsiz taşıyan "name-i hümayun" adı verilen padişah mektuplandır.

Görsel 8. Fatihin Fermanı

Kaynak: (http://haberciniz.biz/fatihin-fermanlari-kitapta-toplaniyor-2009011h.htm, 08.08.2019)

3.3.4.Teşrifatın Önemi

Osmanlı'da resmi yazışmalar; Osmanlı'da günlük belgelere ferman denmekteydi. Padişahın adı ve tuğrasının bulunduğu çeşitli konularda düzenlenen belgeler Padişah belgesi adıyla anılırdı. Belge, adına düzenlendiği padişahın unvanlarının ve yönetimi altında bulunan ülkelerin sıralanması ya da bu padişahın şeceresinin sayılmasıyla başlar.

Belgenin alıcısına hitap ettikten ya da seslendikten sonra metin kısmı gelir. Padişah buyruklarının yani ferman ya da hükümlerin başında sadece hitap kısmı ve ardından selamlama sonrasında metin yer alır. Giriş kısmı Avrupa belgelerindekileriyle benzerdir. Resmi belgelerde rulo haline getirmek aslında antik çağlardan beri vardır.

Bu belgelerde unvan birkaç satırdan oluşur ve tuğranın hemen altında yer alıp, belgeyi gönderenin ad ve unvanlarından oluşur. En sık görülen şekliyle padişahın egemenliği altında bulunan ülkelerin isimleri yer alır. En sonunda belgenin alıcısı belirtilir. Bu bölüm genelde bir selam sözü ile biter. Bu selamlama bölümü alıcının rütbe ve görevine göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Abbasiler döneminde görülen alıcıya sesleniş kısmı Osmanlı resmi belge ve türlerinde de vardır. Sadece hükm ve ferman türü belgeler bu şekilde doğrudan alıcıya yönelik bir hitap şekliyle başlamaktadır. (Stoyanov, 1988, s. 35)

Yazının bitiş kısmında belgenin düzenlendiği yer ve tarih hakkında bilgiler verilir. Tuğranın hemen altında belgeyi gönderenin birkaç satırdan oluşan ad ve unvan yazılırdı. Genellikle padişahın egemenliği altında bulunan ülke isimleri yer alırdı. En sonunda belgenin alıcısı belirtilerek selam sözü ile bitmektedir.

3.3.5.Töre ve Tören Kavramı

Toplumun sosyo-kültürel hayatı açısından önemli olan törenler, aynı zamanda devletlerin halkla ilişkiler alanında önem verdiği faaliyetlerdir. Özellikle Osmanlı döneminden itibaren teşrifata çok değer verilmiştir. Saraya kabul edilen elçiler son derece iyi ağırlanmıştır. Böylelikle devletin güç ve kudreti ihtişamlı bir şekilde elçiler vasıtasıyla yabancı devletlerin üzerinde etkili bir izlenim bırakması adına kullanılmıştır. Devletler güçlerini gösterişli saraylar, ihtişamlı törenler üzerinden göstermekteydi. Yapılan bu kabuller ve törenler o günkü halkla ilişkiler faaliyeti adına önemli kabul edilebilir.

3.3.6. Osmanlıda Töre ve Törenler

Osmanlı'da saltanat alameti sayılan bazı adetler bulunmaktaydı. Bunlar cülus bahşişinden hutbe okunmasına kadar çeşitli konularda yapılan uygulamalardı.

Saltanat Göstergeleri:

Hutbe okunması, İslam devletlerinde hükümranlık haklarındandır.

Sikke de bir hükümdarlık alametidir. Sikke denilen madeni para altın, gümüş, bakır, bronz'dan kestirilirdi. 1922'ye kadar Osmanlı sikkelerinde sadece padişahın ismi bulunur. (Öztuna, 1998, s. 13-14)

Tabl Mehter takımında en önemli müzik aletiydi. Bayrak gibi kutsal kabul edilen mehter, bir milli marş kabul edilmekteydi.

Bayrak ve Sancak devleti, hanedanı, padişahı milletin hükümranlığını temsil etmektedir ve kutsaldır. Bugün Türkiye Cumhuriyeti bayrağının da rengi gibi al rengindedir. Ancak Osmanlılar, hilafete de sahip olduklarını göstermek ve Peygamberin de meşru halefleri olduklarını belirtmek için, yeşil sancak da açmışlardır. Sancak, istiklali gösterir. Sancakta hilal şeklinde ay, Göktürklerden beri milli semboldür.

Tuğ, at kuyruğunun bir mızrağa geçirilmesinden ibarettir. Kuyruk, al renge boyanmaktadır. Padişah 9 (bazen 7) tuğ ile temsil edilir ki, 9 sayısı Eski Türklerde uğurlu sayıdır. Vezir ve diğer görevlilerin taşıdığı tuğlar, ancak padişah namınadır. Bu şekilde sadrazam 5 tuğ, serdar vezir 4, vezir 3, beylerbeyi (orgeneral) 2 ve sancak beyi (tümgeneral) 1 tuğ taşır. Her tuğu törenlerde ve savaşta tuğcu denen ayrı ayrı askerler yüksekte tutar. (Öztuna, 1998, s. 14-15)

Tuğra padişahın imzası olup, padişahın yaptırmış olduğu tüm yapılara ve devlete ait olan her yere konur.

Kılıç Alayı padişahın tahta çıkmasının ardından ilk Cuma günü yapılır. Saltanat kayığı ile Eyüb'e gidilir ve burada büyük bir kılıç kuşanma merasimi gerçekleşir. Eyüp'te Fatih Sultan Mehmed'in yaptırmış olduğu Camiide kılıç kuşanma merasimi yapılır.

Bîat yeni padişah devlet büyüklerinden bîat denen İslami bağlılık yemini alır. Günümüzde TBMM'inde milletvekili olanlardan devletin çıkarları için ve bağlılıkla çalışacağına dair yemin alınır.

Cülûs Bahşişi askere rütbelerine göre dağıtılır. Cülus bahşişi ilerleyen dönemlerde devlet bütçesini oldukça zorlayan bir kalem haline gelmiştir. Son cülûs bahşişi 1757'de dağıtılmıştır.

Muâyede yani Bayramlaşma yılda iki defa Kurban ve Şeker (Ramazan) bayramlarının ilk günü yapılır.

Osmanlı'da önemli adetlerden bir diğeri de **Cum'a Selâmlığı'**dır. Padişah büyük Camilerden istediğine giderek Cuma namazını kılardı.

Boğaziçinde al yelken, 3 altın yıldızlı fener, 2 çift kürek, ince uzun, köşklü, uçar gibi seyreden **Saltanat Kayığı'na**, yalnız padişah binebilirdi. Mücevherli sorguçlarıyla padişah diğerlerinden ayrılırdı. Bu sorguç, 1826'dan önce kavuğa ve sonra fese konmaktaydı. Padişah eğer askeri üniforma giyecek ise, aynen müşir ve ya bahriye müşiri (büyükmiral) üniforması giyerdi. Fakat, göğüs kısmı sırma işleme olurdu.

Otâğ-ı Hümayûn Padişahın seyyar saray gibi dairelerden oluşan çadırına denmekteydi. Tanzimat devrinde tren kullanılmaya başlandığı için bu adet kaldırılmıştır. Deniz yolu ile bir yere gidildiğinde ise padişahın yolculuk yaptığı gemiye birkaç harb gemisi refakat ederdi.

Sancak-ı Şerîf kılıfından çıkarılmaz ve yıpranmaması için açılmazdı. Padişah böylelikle halife sıfatını da belli ederdi. Padişah adına, onun tuğrası ile hükümetin çıkardığı her türlü devlet işine ait yazılı emre, ferman (Fermân-ı Hümâyûn) denmekteydi.

Valide Sultan İmparatorluk protokolünde padişahın annesi, padişah tahta çıktığında hayatta ise, 2.kişidir. İşgal ettiği mevkiye makaam-ı mehd-i ulyâ denir ve tek imparatoriçe odur. Osmanlı düzeninde padişah zevceleri imparatoriçe sayılmamaktadır. Valide Sultan protokolde veliahd'dan öncedir. Veliahd ancak 3. sıradadır. Valide Sultanlığı oğlunun padişahlığı süresincedir. Oğlu tahtan düştüğü ya da öldüğü zaman, hayatta ise o da tahttan düşmüş kabul edilir ve eski valide sultan diye anılıp protokoldeki sırasını kaybeder. (Öztuna, 1998, s. 17-19)

Görsel 9. Osmanlı İmparatorluğunda Padişahın Özel Koruma Birliği Solaklar
Kaynak : (https://listelist.com/osmanli-imparatorlugu-solaklar/, 08.08.2019)

3.3.6.1 Devlet İşlerine Ait Törenler

Osmanlı'da devlet işlerine ait törenlerden Cülus törenleri, Kılıç Kuşanma ve Divan-ı Hümayun ile ilgili törenler bu bölümde bahsedilecektir.

3.3.6.1.1. Cülus-u Hümayun

Cülûs törenleri ya da diğer adıyla *cülûs-ı humâyûn* padişahın tahta çıkması ve onaylanması anlamında yapılan biat törenleridir. Eski bir gelenekti ve devletin

kuruluşundan beri yapılmaktaydı. Padişahın ölümü padişah olacak şehzadeye boşalan tahta geçmesi için haber cülûs müjdesi ile beraber bir saray görevlisi ile verilir, şehzade sancaktan başkente gelir ve Cülûs töreni tahtın boşaldığı merkezde yapılırdı.

Padişah hayatta iken genelde bir veliahd belirlenmediğinden en liyakatli olduğuna kanaat getirilen şehzadeye cülûs müjdesi verilirdi. Hükümdarlık makamının boş kalmaması için en kısa sürede yapılırdı. İstanbul'un fethedilmesinden sonra iki istisnanın dışında tüm cülûs törenleri Topkapı Sarayı'nda yapılmıştır. Bâbüssaade önüne taht çıkarılırdı. Kalabalık törenler için Alay meydanı denen ikinci avluda bir yandan davetliler hazır bulunurdu. Padişah adayı biat için hazırlıklar tamam olunca sağ kolunda Dârüssaade ağası ve sol kolunda ise Bâbüssaade ağası ile dışar çıkar ve sağ tarafında selam için hazır bekleyenlere (dergâh-ı âlî kapıcıbaşılarına ve sol tarafında dergâh-ı âlî müteferrikalarına ve çaşnigîran ağalara, karşısında duran Divan-ı Humayun çavuşlarına) selam verdikten sonra tahtına otururdu. Aynı zamanda Divan-ı Humayun çavuşları alkış tutarlardı. (Alkış tutmak yüksek sesle "Aleyke Avnullah" yani devletinle bin yaşa gibi kısa cümlelerle iyi dileklerin belirtilip sonrasında ise dua edilmesidir ki buna bir nevi tezâhürât de diyebiliriz.)

Alkış tutan çavuşlar padişahın kimlere ayağı kalkıp kalkmayacağı konusunda da görevlendirilmişti. Karışıklık olmaması için ayağa kalkması gerektiğinde padişaha "hareket-i humâyûn padişahım" oturması gerektiğinde ise "istirâhat-ı humâyûn padişahım" diyerek alkış tutarlardı.

Törenin hemen sonrasında şehre cülûsun ilanı yapılırdı. Yine bu esnada Tophane'den ve donanmadan da toplar atılırdı. Birkaç gün sonra da yeni padişah Arz Odasında cülûs tebriklerini kabul ederdi.

Bütün camilerde hutbe okunurdu ve hükümdarlığın en önemli şiârındandı. Cülûs törenlerinde askere verilecek bahşişin hemen çıkarılması gerekirdi. Askerin biati sırasında padişah yüksek sesle, "bahşiş ve terakkileriniz kabulumdür."der ve hemen arkasından bir tatsızlık yaşanmasına imkan vermeden bahşişler en kısa süre içerisinde askere dağıtılırdı. (Tiryaki, 2009, s. 439) (II. Selim yeni padişah olurken verilmeyen cülûs

sebebiyle asker olay çıkarmıştır.) Hükümdarların sık değiştiği dönemlerde hazinenin boşalmasının en önemli sebebi bu olmuştur. Askere verilen bahşiş ve terakkilerin dışında devlet erkanına da çeşitli ihsanlarda bulunmak adetti.

3.3.6.1.2. Kılıç Kuşanma Töreni

Kılıç alayı ya da kılıç kuşanma da Osmanlılarda önemli törenlerden biriydi. Kılıç alayı Osmanlı padişahlarının tahta çıktıklarında yapılan bir merasimdir. Tahta geçtiklerinin ikinci ve yedinci günleri arasında yapılan bu merasim öncesi Eyüp'te türbe ziyareti yapılarak başlanırdı.

Hazret-i Peygamberin, Hazret-i Ömer'in, Osman Gazi'nin ve benzeri büyüklerden birisinin veya ikisinin kılıcı kuşatılır. Büyük bir askeri tören yapılırdı. Eyüb'den at üzerinde dönülürken, yolda padişah, babasının, dedesinin, Fatih'in ve istediği atalarının türbesini ziyaret eder ve büyük sadaka dağıtırdı. Halk tarafından padişah seyredilir ve Batı'daki taç giyme töreninin benzeridir. Yeni padişah tahta oturuncaya kadar eskisinin ölümünün saklanması ve cülûs eden padişahın baba ve ata türbelerini ziyareti adeti Selçukoğullarından alınmıştır. (Öztuna, 1998, s. 16)

Eyüp'e hareket büyük bir merasim ile olurdu. Devlet erkanı resmi elbiseleriyle saraya gelirdi. Önceden top arabacı, topçu, cebeci ve yeniçeri ocakları iki sıra halinde dizilerek padişahın geçişini seyreden alay sonrasında Eyüp'e gelirdi. Deniz yoluyla padişah iskeleye ulaştığında, sadrazam, şeyhülislam ve diğer devlet erkanı onu karşılar ve selamlardı. Padişah türbeye girer, sonra dua edilir, namaz kılınır, kılıcı öper, şeyhülislama verirdi. O da kılıcı padişahın beline bağlar, merasime katılanlara selam vererek saraya dönerdi. (Yılmaz Ö. F., Osmanlı Tarihi 6, 2015, s. 494)

Görsel 10: Yavuz Sultan Selim Han'ın Cülus Töreni

Kaynak: (https://www.oguztopoglu.com/2014/04/yavuz-sultan-selimin-culusu-hunername.html, 08.08.2019)

Osmanlı padişahları tahta çıktıklarında kılıç alayına katılırdı. Bu tören padişahın ilanında önemli bir yer tutmaktaydı. Yavuz Sultan Selim'den sonra gelen tüm Osmanlı Padişahlarının hepsi bir saygı ve kutlama dileği olmak üzere Fatih'in kılıcını kuşanırlar ve kılıç alayını Eyüp Sultan türbesinde yerine getirirlerdi. (Râsim, 1994, s. 24-25)

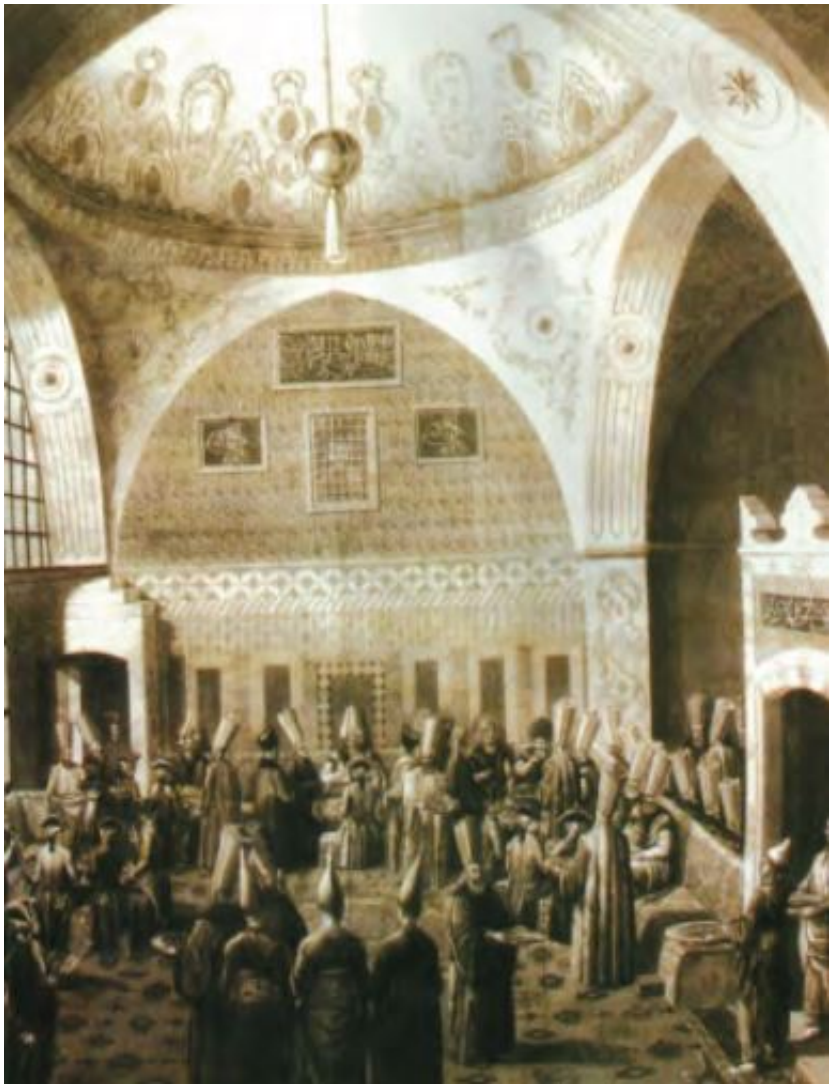
Eyüp Sultan Türbesinde namaz kılındıktan sonra kuşanılacak kılıç padişahın beline takılırdı. Yeni Padişah ve merasim alayı Fatih türbesini, Sultan I.Selim Türbesini, Kanuni Türbesini ziyaret ederdi. Böylelikle bu tören tamamlanmış olurdu.

3.3.6.1.3. Divan-ı Hümayun

Divan teşkilatı Selçuklu, İlhanlı ve diğer Türk devletleri örnek alınarak oluşturulmuştur. Osmanlı Beyliği ilk dönemlerde aldığı kararlarda devlet adamlarının fikirleriyle hareket etmiştir. Osmanlı Devleti zaman içerisinde kendi kurumlarını oluşturmaya başlamıştır. Bu kurumlardan biri Divan-ı Hümayun'dur. Bu meclis yani Divan-ı Hümayun, günümüzdeki Bakanlar Kurulu, Danıştay, Yargıtay, Anayasa Mahkemesi gibi kurumların görevlerini yerine getiren önemli bir kurumdur. Divân-ı Hümâyûn kanunların görüşüldüğü ve sonrasında karara bağlandığı bir yasama organıdır. Divanhane diğer adıyla kubbealtı Osmanlı vezirlerinin devlet işlerini görüşüp karara bağladığı bir alandır.

İlk divan Orhan Bey tarafından oluşturulmuştur. Fatih'ten itibaren divana vezir-i azamlar başkanlık yapmaya başlamış, padişahın mührü de kendisine verilmiştir. Bu durum veziriazamın devlet adamları üzerindeki gücünü artırmıştır. Padişah ise divan toplantılarını kafes arkasından takip etmiştir. (https://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/divan-i-humayun-ozellikleri/, 19.06.2019)

Merkezi idare olan divan-ı hümayun, her gün öğleden evvel sabah namazı sonrası başlardı. Ayasofya Camii'nde sabah namazı sonrası dîvan görevlileri caminin Bâb-ı Hümâyûn tarafına bakan minaresi önünde makamlarına göre *teşrifatta* belirlenen yerlerine otururlardı.

Görsel 11: Kubbealtı Divan toplantısı
Kaynak: (https://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/divan-i-humayun-ozellikleri/ , 24.06.2019)

Toplanma gerçekleştikten sonra, yüksek sesle dua edip ve sonrasında hep birlikte Fâtihâ okunduktan sonra sarayın ilk kapısı olan Bâb-ı Hümâyûn açılırdı. Kapucular Kethüdâsı ve Reisülküttâb girer, ardından ise teşrifat sırasına göre diğerleri sırayla içeri girmeye başlardı. Vezirler kapıdan içeriye girişlerde son sırayı almaktaydı. İkinci vezir önde yer almakta diğerleri de sıra halinde "vezir yolu" adı verilmekte olan yoldan çavuşbaşı ve kapucular kethüdâsı refakatinde Kubbealtına doğru yürürlerdi. (Eren G. , 1999, s. 26) (Bâbüssaade Topkapı Sarayının üçüncü kapısı olup Akağalar Kapısı olarak da bilinmektedir ve Sarayın birun ve enderun denilen bölümlerini birbirinden ayırmaktadır.)

Osmanlı İmparatorluğu'nda ana Danışma Meclisi olan Divân-ı Hümayun'un toplanma zamanlarında mehterhane-i hümayun çalınırdı. Devletin önemli işlerine ait olan evrak, reis-ül küttap (Katiplerin reisi manasındadır ve son iki asırda Dışişleri bakanları için kullanılmıştır.) efendi tarafından okunur ve kararı derhal icra edilirdi. (Efendi, 1995, s. 200)

Kubbealtına girmiş olan kazaskerler, defterdar karşılıklı saflar halinde ayakta sıralanarak vezirleri bekler ve selam vererek Dîvânhâne'ye girerler ve burada herkes yerine geçerek sadrıazamın gelmesini beklerdi. İkinci vezirden başlayarak Dîvânhâne'de bulunan herkese yaz mevsiminde buzlu şerbet, kışın ise macun ikrâm edilmekteydi. Dîvânın hazır olduğu Sadrıazama haber verildikten sonra kethüdâsı ve maiyetiyle beraber saraya gelirdi. Sadrıazamın geldiği yüksek sesle içeriye doğru "buyur" diye seslenerek haber verilirdi. Dîvânhâne'de bulunanlar sadrıazamı karşılamak üzere vezirleri bekledikleri yer olan reisülküttâb tahtası önüne vezirlerde dahil olmak üzere iki sıra şeklinde dizilirlerdi. Sadrıazam Bâbüssaâde'yi selâmladıktan sonra kendisini beklemekte olan dîvân ehlini de selâmlar Kubbealtı'na yönelirdi. Kendisini takip eden vezirler Dîvânhâne'de Sadrıazamın oturduğu sedirin sağ tarafına otururlardı. Solda ise kadıaskerler sıralanır ve onun biraz ilerisinde kapının girişine yakın bi yerde ise defterdarlar otururlardı. Nişancı da defterdarların hemen karşısındaki yere geçerdi. Görüşmelerde bürokratik muamele işleriyle ilgilenen kâtipler kendilerine tahsis edilmiş olan Kubbealtı'nın bölmelerinde ve odayı "U" şeklinde kaplayan alçak bir masanın etrafında bulunan yere serili minderler üzerinde oturarak çalışırlardı. (Eren G. , 1999, s. 26-27)

Bu meclis bir kabine gibi iç ve dış devlet hayatını alakadar eden tüm kararların alınarak yürürlüğe geçirildiği bir yürütme organı şeklindedir. Buradaki fark Divân-ı Hümâyûn tüm bu kararları padişah onayından sonra uygulayabilmekteydi.

Divân-ı Hümâyûn XVll. Yüzyılda önemini kaybetmeye başlamıştır. İmparatorluğun çöküşüne kadar da sembolik olarak varlığını sürdürebilmiştir.

3.3.6.1.4. Sefer-i Hümayun

Osmanlı'da ordunun savaş için yola çıktığı andan, savaş bittiğinde dönmesine kadar geçen süre sefer olarak bilinir. Padişahın katıldığı seferlere ise "sefer-i hümayûn" denmektedir. Fatih'in 25, Kanunî'nin 13 adet sefer-i hümayûnu vardır.

Her sefer öncesi de sefer-i Humayun düzenlenirdi. Sefere çıkmaya karar verildikten hemen sonra Bâbüssaade önüne törenle, zafer görmüş iki tuğ-ı humâyûn ve Sancak-ı Şerif dikilir ve birkaç gün önce kılıç alayında olduğu gibi türbeler ziyaret edilirdi. Yine sefer hazırlıkları da belli bir sıra ve rütbeye göre yapılır ve şehirden çıkışı belli bir düzen içinde olurdu. Sadrazam ve şeyhülislâm yanyana giderken, yanlarında vezirler, nişancı, kazaskerler, defterdar bulunurdu.

Büyük ve ihtişamlı bir alayla İstanbul'dan çıkan ordu Rumeli tarafına Davutpaşa'da Anadolu tarafına ise Üsküdar ya da Maltepe civarlarında mola verir ve sonra yoluna devam ederdi. Ayrıca, padişah araba ile gitse bile şehirlerden geçerken muhakkak at üzerinde geçerdi. Zaman zaman Padişahlar sefere çıkmaz yerine ya sadrazam ya da vezir çıkardı. Yine bu durumda da ayrı bir tören yapılırdı.

Görsel 12. Kanuni'nin Belgrad Seferi

Kaynak:

*(*http://1.bp.blogspot.com/_I_mMdJm4i9o/TUFRNLztUrI/AAAAAAAAAfI/vn0vrAkMKys/w1200-h630-p-k-no-nu/110%2BH1524_256b%25236B31.jpg*, 21.08.2019)*

3.3.6.1.5. Elçi kabulleri

İstanbul'a gelen elçiler sadrazamla görüşmeden önce Babıâli'ye ve birkaç gün sonra da Saray'a gidişlerinde teşrifat pek tantanalı olurdu. Elçi saray kayığıyla saraya gider ve karaya ayak basar basmaz Hünkar köşküne götürülürdü. Teşrifatçılık görevini yapan çavuşbaşı, elçiyi alıp köşkte reçel, şerbet, kahve gibi ikramlarda bulunduktan sonra sırmalı ve gösterişli bir ata bindirir, sağında elçi solunda çavuşbaşı ile Babıaliye gidilirdi. Arkasında bir alay toplanırdı. Sırasıyla bir bölük Yeniçeri efradı, asesbaşı, subaşı (bunlar zaptiye nazırı ve polis müdürüydü), emirahır ağa, otuz kırk çavuş, Yeniçeri bölüğünün

ağaları, mihmandarlar, sefirlerin süslü, haşalı alay atları ve hizmetkarları yer alırdı. Elçi misafir odasında biraz dinlendirildikten sonra Divanhane'ye götürülürdü.

Görsel 13. Osmanlılarda resmi kıyafetler, Arif Paşa serisi. Babıali Tercümanı (Sadrazamla Elçiler Arasında Tercümanlık Eden), Avrupalı Sefir (Avrupalı bir Elçi Tipi), Reisülküttab (Dış İşleri Bakanı), Buhara Sefiri (Buharalı Elçi), İç Ağası (Sadaret Dairesinin İç Hizmetlerine Memur)

Kaynak:(https://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı_İmparatorluğu%27nun_dış_ilişkileri#/media/Dosya:Reisülküttab.jpg , http://www.mkutup.gov.tr/osmanli/4, 21.06.2019)

Sadrazam sağ koltuğunda Kahya bey (hem müsteşar ham Dahiliye nazırı) sol koltuğunda ise Kapıcılar kahyası ve arkasından Kubbe vezirleri, Babıâli ricali Divanhane'ye gelirdi. Köşe minderine geçerek otururdu. Vezirler ise el bağlayarak erkan minderlerinin önünde, Reisülküttap Efendi ile Çavuşbaşı Sadrazamın sağında, Kahya Bey ile Yeniçeri bölükleri ağaları ise solunda otururlardı. Elçi ise sadrazamın karşısına konulan koltuğumsu bir kürsüden elçi nutku okur ve tercüme edilirdi. Elçi, nutku dinledikten sonra elindeki nameleri Reisülküttap Efendiye verirdi. O da süslü bir yastık

üstünde Sadrazama takdim ederdi. Elçi ile Sadrazamın dizlerine ipekli ve etrafı kılaptanlı havlular serirlir; reçeller, şerbetler, kahveler sunulur, gül suları serpilirdi. Teşrifatçı Efendi gelip elçinin mintanı ile setresi arasına ipekli ve etrafı sırmalı bürümcük, büyücek bir mendil sıkıştırdıktan sonra arkasına samurla kaplı kıymetli bir kaftan giydirir ve elçinin maiyetinde erkanın ileri gelenlerine de otuz kaftan dağıtırdı. Elçi sefarethaneye geldiği yoldan dönerdi. (Çorlu, 2015, s. 572-574)

Avrupa XV.yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte İstanbul'da daimi elçilikler bulundurmasına rağmen Osmanlı Avrupada elçi bulundurmayı gerekli görmemiştir.

Görsel 14: Sultan 3. Ahmet Hollanda elçisi Cornelis Calkoen'i Topkapı Sarayı'nda kabul ederken, 1727. Eser: Jean Baptiste Vanmour, 1727

Kaynak: (Jean-Baptiste van Mour - http://www.rijksmuseum.nl/aria/aria_assets/SK-A-4078?lang=nl , 21.06.2019)

Saray düğünlerine davet veya siyasi ilişkiler sebebiyle, Osmanlı ülkesine gelen yabancı ülke temsilcileri ile yapılacak olan görüşmelerde Osmanlı Devleti diplomasi kurallarına büyük bir titizlikle riayet etmekteydi. Diplomatik açıdan önem verilen ülke

elçisinin protokoldeki yeri ilk sırada olmuştur. Bunun en önemli sebebi de, bugün de olduğu gibi iki ülke arasındaki mevcut iyi ilişkileri sürdürmek ya da gelecekteki ilişkilerle ilgili beklentilerdir. Bazı Osmanlı padişahları siyasi ilişkilerin normal olmadığı ülke yöneticilerinden gelen elçileri iyi karşılamaz, sözlü hakarette bulunur ve getirdiği hediyeleri de kabul etmezdi. Hatta gerek olursa dövdürür veya hapsederlerdi. Aynı muamele karşı taraftan da gelebilmekteydi. İstenmeyen ülkenin elçisi soğuk karşılandığı gibi uğurlanması da yine aynı şekilde olmaktaydı. Diplomatik ilişkilerde saygın ve itibarlı bir kişinin elçi olarak gelmesi son derece önemlidir. (Öztürk N. , 2012, s. 125)

Görsel 15: Osmanlı'da Elçi Kabulleri
Kaynak : (https://insanvehayat.com/wp-content/uploads/2013/09/Elci.jpg, 20.08.2019)

3.3.6.2. Dini Törenler

Osmanlı'da diğer bir tören Cuma selamlığı'dır. Halk ile doğrudan bir karşılaşma olması sebebiyle önemlidir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında padişahlar Cuma selamlıklarına önem verirken sonrasında biraz ihmal edilmiş, XIX. Yüzyılda tekrardan

önem kazanmaya başlamıştır. Sultan II. Abdülhamid'in Cuma selamlıkları dikkat çeker. (Tiryaki, 2009, s. 444)

Osmanlı'da önemli adetlerden bir tanesi olan Cum'a Selâmlığı'da padişah nerede olursa olsun bulunduğu yerdeki büyük Camilerden istediğine giderek Cuma namazını kılardı. Cami içinde yapılan bu dini merasime gidip gelme önemli ölçüde askeri bir tören şeklinde gerçekleşmekteydi. Camiye gidiş yolu üzerinde halk yer alır ve yazılı isteklerini iletmek için padişaha beklerdi. Yaverleri vasıtasıyla bu yazılı istekler padişaha iletilmekteydi. Bir nevi dilekçelerin kabulünün yapıldığı bu geçişte devlet büyükleri, üniformaları ve nişanları ile katılırdı. Padişah ata binerek gelirdi. (Son üç padişah açık araba ile gelmişlerdir.)

Padişah her zaman olduğu gibi arkasında silahdar ve çuhadarı, sağında ve solunda solaklarla birlikte at üzerinde Cuma namazının kılınacağı yere giderdi. Hâcegân-ı Divân-ı Humayûn ve devlet erkanından törene katılanlar bölüğün önünde bulunurdu. Yol boyunca iki yanda sıralanan yeniçeri ve halkın önünde bulunan Divân-ı Humayûn çavuşlarının alkışları arasında camiye girilirken, girişte aynı bayram namazlarında olduğu gibi yeniçeri ağası karşılardı. (Tiryaki, 2009, s. 441-443) Saraya dönüş esnasında halk içinden şikayeti olan kimseler yazılı bir şekilde şikayetlerini verirlerdi. III.Murad cülûsu esnasında katledilen şehzadeler sebebiyle halk içine çıkmamış, karışıklıklar olduğunda yeni padişahlar halk içine yani Cuma selamlıklarına çıkmamışlardır. İhmal edilen Cuma selamlıkları XIX.yüzyıl gibi yeniden önem kazanır. Sultan II.Abdülhamid'in zamanında yapılan Cuma selamlıkları dikkat çeker.

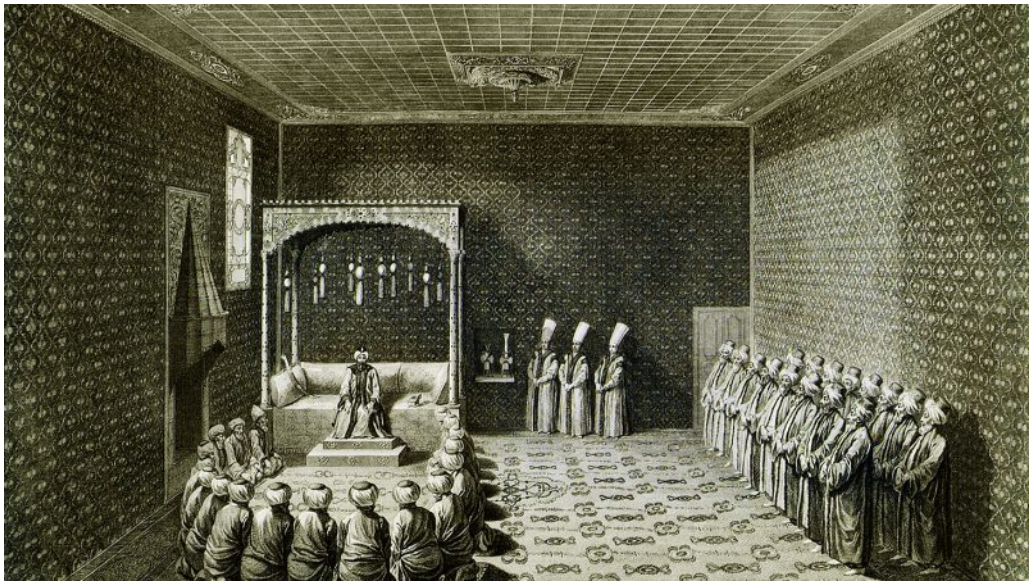
II. Selim 1574 senesinde, Cuma selamlığa çıkarken bol mücevher süslü som altından bir kılıç kuşanmıştı. Ayakkabıları mücevher kakmalı, ayaklarını dayadığı üzengiler değerli taşlarla süslü ve som altından ve dizlikler ise altın kaplamaydı. Sırma işlemeli bir kaftan ve beyaz bir sarık giymişti. Atının koşumları ve aksesuarları tamamen altından ve değerli taşlardan oluşmaktaydı. Önünde, yeniçeri ağası güzel bir atın üzerinde uzun, tüylü başlıklar giymiş yeniçeriler onların hemen arkasında ise saray erkânı bulunmaktaydı. (Boyar & Fleet, 2014, s. 58)

II. Selim şehre bir canlılık getirmesi ve düzen sağlanması, bunun da devamı bakımından şölen ve şenliklerin faydalı olduğunu düşünüyordu. Saltanatın sürekliliği ve başarılı olması için halkın eğlenmesi ve mutluluğu önemliydi. Bir yandan da şehre renk ve dinamizm katıyor canlandırıyordu.

3.3.6.2.1. Bayram Törenleri

Bayram merasimi, sarayda arefe günü başlardı. Öğlen namazının ardından divan çavuşları ve mehter takımı mevki alırdı. Has ahırdan çıkarılan ve üstlerine birer seyis binmiş atlar mehter takımının arkasına sıralanırdı. İkindi namazı arkasından mehter müziği çalınır, dua edilerek merasim bitirilirdi. (Kütükoğlu, 2018, s. 111)

Padişah altın tahtının üzerinde, çok protokollü bir şekilde ve devlet teşrifat sırasına göre ileri gelenlerin teker teker tebriklerini kabul eder. Sadrazam tebrik ettikten sonra tahtın sağında ve ayakta durur. Gelenlerin isimleri ise teker teker bağırılarak padişaha takdim edilir. Yerden sağ elle selamlamak ve tahtın, son devirde mabeyn müşirleri tarafından tutulan saçağı öpülmek suretiyle padişah tebrik edilir. (Öztuna, 1998, s. 16-17)

Görsel 16.Sarayda Bayram Merasimi

Kaynak: (www.derintarih.com/osmanli-tarihi/imparatorluk-sarayinda-bayram-merasimi/,22.08.2019)

3.3.6.2.2. Surre-i Hümayun

Eskiden beri İslam ülkelerinin hükümdarları ile Osmanlılar tarafından kutsallığına inanılan Mekke ve Medine'ye oradaki fakirlere, Haremeyn-i Şerifeyn'de hizmet eden imam, müezzin gibi din görevlilerine dağıtılmak üzere surre ve armağanlar gönderirlerdi. Bu hediyeleri götüren özel birlik ve yapılan merasime "Surre Alayı" denmiştir. (Atalar, 2015, s. 27)

Osmanlı'da padişahlar hac döneminde Mekke ve Medine'ye en ileri geleninden en yoksuluna kadar dağıtılması için para, altın ya da çeşitli armağanlar alayla ve törenle gönderilirdi. Bu hediyeler paranın dışında zaman zaman kaftan, halı, kadife bazen de yiyecek maddeleri şeklinde olabiliyordu. Surre ilk defa Abbasiler zamanında gönderilmiş ve Osmanlılar döneminde de devam etmiştir. Surre defterlerinde kime ne kadar altın gönderildiğinin kaydı tutulmuştur. 1402 senesinden önce bir kayda rastlanamamıştır. Topkapı Sarayı arşivlerinde bu kayıtlarla ilgili vesikalar bulunmaktadır.

Görsel 17: Sürre-i Hümayun
Kaynak:
(https://www.beyaztarih.com/uploads/default/photos/8eff2de7652a314ab639dd2cac856973_big_r.jpg, 21.08,2019)

3.3.6.3. Hareme Ait Törenler

Osmanlı İmparatorluğunda hareme ait törenler her dönem önemli olmuştur. Padişahın ve çevresinin yaşadığı yer olan Sarayın önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Dolayısıyla burada yapılan törenler padişahın ve şehzadelerin özel hayatlarıyla ilgilidir.

3.3.6.3.1. Bed-i Besmele Töreni

Şehzadeler eğitime bir hoca ile başlamadan önce tören yapılırdı. Çok küçük yaşlarda (dört beş yaşlarında) başlanan bu eğitimler onların ilk eğitimi olup bu merasimlere Bed-i Besmele denirdi. Padişahın olduğu yere göre merasim belirlenirdi. Eğer, padişah İstanbul'da bulunuyorsa Topkapı Sarayı'ndaki köşklerden biri tercih edilirdi.

Şeyhülislâm, sadrazam, nakibüleşraf, sadreyn efendiler, Ayasofya şeyhi, padişah hocası, şehzadeye yeni tayin edilen hoca ve ulemâdan muteber kişiler davet edilirdi. Şehzade üzerinde kürklü kapaniçe, başında ise sorguçlu destarı ile yanında lalaları ve maiyyeti ile at üzerinde gelir ve padişahın elini öptükten sonra iki ihram serilip, ortasına üstü örtülü bir rahle konurdu. Sadrazam şehzadeyi kucağına alarak buraya oturtur ve Padişahın dışında herkes ayağa kalkar, şeyhülislâm ve nakîbüleşraf dualar ederdi. Şehzadenin ilk dersi genellikle alfabenin tekrarı olurdu. (Tiryaki, 2009, s. 449-452)

3.3.6.3.2. Doğum, Sünnet ve Düğün Törenleri

Padişah kızlarının düğünleri ve oğullarının sünnet törenleri askerlerin sefere gidiş ve dönüşü kutsal Ramazan ayı bitimindeki kutlamalar, Peygamber'in doğumu veya Regaip ve Berat kandili gibi dinsel kutlamalar, şehrin minareleri arasına asılan iplere fener ve mahyalarla aydınlatılan şenlikler bunlardandı. Dolayısıyla, şehir sürekli bir gürültü ve hareketlilik içerisinde olmuştur. (1692-93 yıllarında II. Ahmed'in ikiz oğulları 1642'de İbrahim'in oğlu IV.Mehmed için üç gün boyunca, II.Osman gibi şehzadelerin doğuşunda 7 gün gibi kutlamalar yapılmıştır.) Ya sarayda bir doğum veya bir sünnet ya da bir tahta çıkışı haberdar etmek için sürekli toplar patlatılmaktaydı. Gemiler Topkapı

Sarayı önlerine geldiğinde selam vermek amaçlı top atıyordu. III. Ahmed, 1704'te ilk çocuğu Fatma Sultan'ın doğumu şerefine günde üç kez top atışı yapılmasını emretmiştir. Top atılması yaygın görülen bir durumdu. Tahta çıkış şerefine atılan toplar Abdülmecid ve II. Selim zamanında görülmüştür. Bilhassa II. Selim'in tahta çıkışında Tophane-i Âmire top sesleriyle inlemiştir. III.Murad cülus merasimi için Eyüp'e gitmekteyken şehrin dört bir yanında toplar atılmıştır. İmparatorluk donanması da Topkapı Sarayı'nın önünden geçerken top atışı ile selam vererek geçmekteydi. Bu sürekli yapılan top patlamalarının yanı sıra, şehirde bir de sıklıkla gökyüzünü aydınlatan doğum, sünnet, evlilik veya genel bazı kutlamalar için atılan havai fişeklerinin gürültüsü de yankılanmaktaydı. 1530 senesinde I. Süleyman'ın oğulları Mehmed, Mustafa ve Selim'in sünnet kutlamaları sebebiyle atılan havai fişeklerin sesi bir çok yerden duyulmuştu. Daha birçok buna benzer havai fişekli ve uzun süren kutlamaları görmek mümkündü. (Boyar & Fleet, 2014, s. 53-54) Şehir artık debdebeden geçilmiyordu. Resmi geçitler ve tören alayları sokakları dolaşıyor, zenginlik ve güç gösterileri ile hayranlık ve itaat uyandırılıyordu. Padişahlar düzenli olarak halk içine çıkmakla yetinmiyordu. Halk içine çıkışları son derece gösterişli bir şekilde olmaktaydı. Devlet bu gösteriler ve halka sunduğu coşkulu ortam için oldukça çok para harcıyordu.

Sultanların çeyizleri ile ilgili masraflar hazineden yapılmaktadır. Çeyiz bir Pazartesi günü damadın sarayına gönderilirdi. Merasimlere ise, sadrazam, şeyhülislam, vükela gibi üst düzeydeki rical, darüssaade ağası tarafından davetiyeler gönderilerek davet edilirdi. Nikahta, gelinin vekili daima darüssaade ağası, damadın ise sadrazam ya da bir paşa olurdu. (Kütükoğlu, 2018, s. 120)

3.4.Fâtih Sultan Mehmet Han (1451 -1481) dönemi Teşrifat

Fatih Sultan Mehmet Yedinci Osmanlı padişahıdır. Devrin en büyük alimlerinden ilim (matematik, geometri, hadis, tefsir, fıkıh, kelam, tarih ve coğrafya) öğrendi. Birçok dil (Arapça, Farsça, Latince, Yunanca ve Sırpça) biliyordu. Fetihler yapmış ve bir yandan da devletin zenginleşmesini sağlamıştır. İstanbul'u fethetmiştir.

Fatih'in tahta çıkışını duyan birçok devlet ve beylikler birbirleriyle yarış edercesine Edirne'ye elçiler göndermişlerdir. (Tansel, 1971, s. 33) Ordu ve donanması çok gelişmişti ve silahları sıkça yeniletirdi. Kendisi birçok top ve silah icat etmiştir. İlk mahalle mektebi onun zamanında kurulmuştur. İlme, sanata ve ilim adamlarına çok fazla değer verirdi. Daha sonraki dönemlerde gerileme ve tanzimat dönemlerinde başarısızlığın sebebi askeri yönde geri kalmışlık ile bilim ve teknolojide geri kalma ve Avrupayı takip edememek yer almaktadır.

Fatih Sultan Mehmet ilmi ve alimleri seven bir hükümdar idi. Fatih merkezi güçlendirmenin eğitim kurumunu güçlendirmekten geçtiğini biliyordu. (Özyüksel, 2007, s. 163-164) Bu sebeple Osmanlı topraklarının her bir köşesinde ilmin ilerlemesi için mektep ve medrese oluşturarak bu konuda kendinden öncekileri geride bırakmıştır. Eğitim ve öğretimde çeşitli ıslahatlar yapmış büyük küçük tüm şehirlerde hatta köylerde bile mektep ve medreselerin yaygınlaştırılmasına gayret etmiş ve vakıflar kurmuştur. Medreseleri başlangıç, orta ve yüksek gibi sınıflara ayırmış ve her sınıf içinde ayrı programlar hazırlatmıştır. Medreselerdeki bu verilen eğitim parasızdı. Medreselerde verilen eğitim: tefsir, hadis, fıkıh, edebiyat, belagat, filoloji gibi derslerdi. (Sallabi, 2008 , s. 191-192)

Osmanlı'da ilk fikir, sanat ve edebiyat hareketleri 1451'de padişah olan Fatih Sultan Mehmet zamanında başlamıştır. Fakat bu güzel gelişme maalesef idame ettirilememiştir. (Kuran, 2012, s. 10)

Fatih Sultan Mehmet özellikle devletle ilgili alanlarda yenilikler yapmıştır. Bir çok konuda kanunlar yapmıştır.

Fatih'in ilk Osmanlı kanunnamesini hazırlatması bu dönemdeki önemli gelişmelerden bir diğeridir. Farklı özellikler taşıyan toplumlar Osmanlı sistemine entegre edilirken, bu derece karmaşık bir yapı oluşturan bir toplumu, şeriat yasalarının dışına çıkmadan yönetmek imkanı artık imkansız hale gelmiştir. Fatih kendisinden önce parça parça yayınlanan ve sistemli bir bütün oluşturmayan örfi hükümleri, fethettiği ülkelerin

yasalarıyla sentezleyerek ilk Osmanlı kanunnamesini oluşturmuştur. (Özyüksel, 2007, s. 164)

Hazırladığı kanunnameler önemli alimlerin denetiminde hazırlanarak devlet idaresinde kullanılmıştır. Kanunnameler devlet memurlarının makamlarını, bazı idari gelenekleri, protokol kurallarını ve devlet merasimlerini içermekteydi. Bu kurallar dışında ceza ve bazı ekonomik yaptırımlar da yer alıyordu.

Nüfusun tekrardan artması için Orta Asya ve Avrupa'nın her yerinden ve her milletten ama en çok da Hıristiyanların taşınmasını sağladı. Bu çok kısa süre içerisinde gerçekleşmiştir. II. Mehmed yani Fatih Sultan Mehmed İstanbul'un yeniden kalabalık ve eski günlerine gelmesini istiyordu.

Şehre damgasını vuracak birçok şey yaptı. Hedeflediği nokta hem Osmanlıları hem yabancıları ihtişamıyla etkileyecek ve imparatorluğun gücüyle gözleri kamaştırabilecek bir başkent oluşturmaktı. Sonraki 470 yıl boyunca da başkent İstanbul oldu ve Topkapı Sarayı'ndan yönetildi. (Boyar & Fleet, 2014, s. 28-30)

Osmanlı devlet yönetiminde Fatih döneminden itibaren protokole büyük önem verilmiştir. Örneğin, Fatih döneminde yabancı elçilerin Padişahın elini öpmesi elçilere izinli tanınan bir ayrıcalık olmuştur. Kanunî Sultan Süleyman döneminde de, sarayda düzenlenen kabul törenlerinde yabancı elçilerin getirdikleri armağanları sunmadan önce Sadrazam İbrahim Paşa'nın kaftanının eteğini öpmeleri protokol bakımından zorunlu tutulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin tarih içinde sınırlarını genişletmesiyle birçok yabancı devletlerle ilişkiler içerisinde olmak durumunda kalmıştır. Bu ülkeler Osmanlı İmparatorluğu'na zaman zaman elçiler göndermişler ve yakın ilişkiler içerisinde olmuşlardır. Elçilerin kabul edilmesinde teşrifata dikkat edildiği ve itina gösterildiği o güne ışık tutan kaynaklarda da görülmektedir. Devletin gücünü ve ihtişamını gösterme imkanı sağlayan bu kurallar çok önemliydi ve dikkatle uygulanmaktaydı. Arap dünyasına baktığımızda iktidarın kudretinin sadece savaş meydanlarında askeri güçle değil,

saraydaki göz dolduran ihtişam ve törenler ile de ölçüldüğü muhakkaktır. Fatih Sultan Mehmet bayram usullerini ilk defa kanunlar ile teşrifata sokmuştur. Fatih'in kanunnamesinde bayram törenlerinin ne şekilde nerede nasıl yapılacağı hakkında bilgi verildiği görülür.

Fatih döneminde Osmanlıdaki devlet yönetimi ve protokolünü öğrenmek amacıyla diplomatik temsilcilik kurmuşlardır. Osmanlı Devleti büyükelçilik teşkilatını ilk defa lll.Selim zamanında 1793 de Londra'da, sonra 1794'de Paris ve Berlin'de, 1797'de Viyana'da kurmuştur. (Aytürk, 2011, s. 6)

Fatih Sultan Mehmed zamanından itibaren bey, gazi, sultan denen Osmanlı padişahlarına han, hakan, şah, padişah, şeninşah ve hünkâr gibi unvanlar da kullanılmış olmakla beraber, en çok kullanılan unvan Padişah olmuştur.

Osmanlıda ilk başlarda hükümdarlar Bey ve Han gibi ünvanlar taşımışlardır. İlk üç hükümdar birer mutlak monark sayılmakla beraber henüz askerî bir geleneğin etkisi devam ettiğinden, sade bir protokole, örf, âdet ve istişareye dayanan bir idare (yönetim) göze çarpar. "Yıldırım Bayezid'den (1389-02) itibaren Osmanlı Padişahı şaşaalı bir protokolü ve mutlak bir hükümdar kişiliğini benimsedi." Osmanlı'da Osmanlı Padişahı tipini asıl inşaa eden hükümdar, Fatih Sultan Mehmed'dir. (1451-81) Birçok araştırmacı ve yazar Osmanlı padişahı tipini incelerken ve irdelerken onun kanunları, koyduğu protokol esasları ve kişiliği çerçevesinde inceler. (Ortaylı, 2007, s. 169-170)

Fatih Sultan Mehmet döneminde özel kanunlar hazırlamış, usul ve teşkilat konularını yazılı bir şekilde düzenlemiştir. Aslında yazılı şekle dönüşmesi ve usüllerin net bir şekilde belirlenmesi devlet yönetiminde bir düzen ve birlik getirmiştir. Bugünkü protokol kurallarının ve öndegelim listelerinin belirlenmesi ile yaşanan istikrarlı ve düzenli yönetim Fatih zamanında da mümkün olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde ilk defa Kanunname-i Âl-i Osman'da protokol (teşrifat) kuralları da Fatih Sultan Mehmed döneminde belirlenmiştir. Osmanlı Devleti'nde Kanuni Sultan Süleyman döneminde "Teşrifat Nizamnamesi" ile ayrıntılı bir şekilde devlet

büyüklerinin unvanları, padişahın huzuruna çıkış ile ilgili esaslar, Harem'deki unvanlar ve Saray'daki törenlerde uygulanacak kurallar ve esaslar belirlenmiştir. Bazı esaslar bazı dönemlerde değişiklik göstermiştir. Örneğin Osmanlı Devlet Protokolünde yabancı elçilerin Padişahın elini öpmesi Fatih döneminde elçilere izinle tanınan bir ayrıcalığa dönüşmüştür. Yine Kanuni Sultan Süleyman döneminde sarayda düzenlenen bir kabul töreninde (1563) yabancı elçilerin getirdikleri hediyeleri padişaha sunmadan evvel, Sadrazam İbrahim Paşa'nın kaftanının eteğini öpmeleri protokol bakımından zorunluluk haline getirilmiştir. (Aytürk, 2011, s. 5)

Her ne kadar Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul fethedilince bazı Bizans bilgin ve alimleri İtalya'ya hicret etmiş ve Rönesans'ı geliştirmeye başlamışlarsa da Sultan Mehmed de İstanbul hükümdar saraylarında bulunan tüm kitapları toplattırmış, sonrasında bu eserleri 12 kütüphaneye yerleştirerek ulusun faydanlanmasını sağlamıştır. Hatta 1480 tarihinde İtalyan Ressam Bellini'yi İstanbul'a davet etmiş ve bu şekilde batı kültür ve sanatına verdiği önemi ispat etmişti. Fakat, 1440'da matbaaya gerekli ilgi alaka gösterilememişti. Bu da ilerleyen süreçte ne kadar olumsuz tesir yaratabileceğini gösterecekti. (Kuran, 2012, s. 10)

Fatih Kanunnamesi'nde padişahın yemeğini yalnız yiyeceği kaydedilmiştir. Sonraki yüzyıllarda mülki erkan veya ulema tarafından yapılan bazı davetlerde veya ani olarak yaptığı ziyafetlerde hane sahibi ile aynı sofrada yemek yediği görülmektedir. XIX, yüzyılda başlayan ve XX. Yüzyılda devam eden saraydaki ziyafetlerde padişah sadece şehzade ve sadrazam ile birlikte değil, Ayan ve Mebusan Meclisleri üyeleriyle, hatta yabancı devlet elçileriyle aynı sofrada oturmuştur. Ziyafetlerde uzun bir masa kullanılmaktadır. Masanın tam ortasına padişah, karşısına eğer yemeğe katıldıysa şehzade, o yoksa Sadrazam oturmaktadır. Elçilere verilen yemeklerde en kıdemli elçi sağında, ikinci gelen ise solunda oturmaktadır. Devamında oturanlar da mevkilerine göre oturmaktadır. (Kütükoğlu, 2018, s. 195-196)

Görsel 18. Osmanlıda sofra

Kaynak: (https://www.tgrthaber.com.tr/fotogaleri/osmanlidan-diyet-ve-saglik-tavsiyeleri-22508?pg=3,21.08.2019)

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldıktan ve Topkapı Sarayı'na yerleştikten sonra yemek protokolünü ve yemek adabını da belirlemiştir. Bu sebeple mutfak, saray yaşamında çok önemli bir yer tutmaktadır. Topkapı Sarayı'nda her gün hizmetçiler, yeniçeri muhafızları, divan üyeleri ve memurlar, padişah ve ailesi için ortalama 1500–2000 kişiye, bayramlarda ve bazı özel günlerde bunun iki hatta üç katına çıkan yemek verilmektedir. Yabancı ülke elçilerine saraylarda kabul törenlerinde ya da divanda verilen ziyafetlerde aynı protokol izlenerek, gümüş siniler içinde gelen yemekler, alçak masalar üzerinde konarak, küçük gruplar halinde yere oturularak yenilmektedir. (http://www.turkish-cuisine.org/print.php?id=21&link=http://www.turkish-

cuisine.org/food-and-social-life-2/ceremonial-and-celebratory-meals-21.html, 24.08.2019)

Amerikan altını, ve gümüşü mali bir bunalıma sürüklemişti. Batıdan gelen bu ani, ucuz ve bol gümüşün Türkiye üzerindeki etkisi kötü oldu. Osmanlı idarecileri bu bolluk bunalımını anlayamadılar. (Lewis, 1991 , s. 29) Tam bu bunalımlı günlerde devlet harcamalarını arttırmıştı. Fatih Sultan Mehmet bunalıma bir çözüm olarak, ücretli askerlerin sayısını düşürdü. Onun yerine toprak sahiplerinin yetiştirdiği ücret ödemek zorunda olmadığı tımarlı sipahileri arttırmayı çare olarak gördü. Ancak, 16 ve 17.yüzyılın değişen dünyasında bu yeterli olmadı. Gelişen teknik ve silahlar karşısında geçici ordular değil, devamlı ve donanımlı güçlü ordular bulundurmak şarttı. Osmanlı ise devamlı bir bütçe sorunu yaşıyordu. Çok güvenilen tımarlı sipahi fikri de beklenildiği gibi bir sonuç vermedi. Osmanlı tarım sistemi kötüye gidiyordu ve gelen az bir tarım gelirinin de tımarlı sipahiye gitmesi gerekirken saraya gitmesi bu fikri boş bir çaba haline dönüştürmüştü. Ayrıca, askeri düzen ile yönetimdeki gevşeklikler de tımarlı sipahiyi yok eden unsurlardan biridir. Bir kısım kişiler bu esnada toprak zengini haline gelmişti. Adaletin ve hukukun olmadığı bir ortamda yapılacak iyileştirmeler de hiçbir sonuç veremiyordu. Toplanamayan vergiler devletin gittikçe düşen gelirleri neticesinde artık içinden çıkılamaz bir hal almaya başlamıştı.

Görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu icatlar konusunda uzaktan bakarken, mevcut olanı bile alamayacak bir basiretsizlik içerisindeydi. Daha önceki Tanzimat bölümünde de ifade ettiğimiz gibi Batı ile aradaki fark sanayi, tarım, ulaşım gibi birçok konuda hızla açılmıştı. Asla tek bir alanda yüzeysel değişiklik ve yeniliklerin çözüm olması mümkün değildi. Osmanlıyı ancak köklü değişiklikler kurtarabilirdi.

3.5.Yükseliş Dönemi ve Teşrifat

İstanbul'un fethi sonrasında Osmanlı hükümdarları Topkapı Saray'ının duvarları ardına çekilerek ve bir nevi Bizans geleneğindeki erişilmez ve uzak bir hükümdarlık tarzını benimsemişler ve halk ile daha mesafeli bir hale gelmişlerdi. Osmanlı Devleti'ne ait olan bu şehrin ihtişamlı zenginliği karşısında sık sık gözleri kamaşan elçiler ve diğer

yabancılar üzerinde bu izlenim oldukça işe yarıyordu. İmparatorluğun can çekiştiği sıkıntılı günlerinde bile saltanat rejimini meşrulaştırdığı düşünüldüğünden şatafat devam ettirildi. Buradan anlaşılması gereken padişahın meşruiyeti çok büyük ölçüde görünür oluşuna bağlıydı. (Boyar & Fleet, 2014, s. 34-35)

3.5.1.Yavuz Sultan Selim(1512-1520)

Yavuz Sultan Selim Han, dokuzuncu Osmanlı padişahıdır. Osmanlı hanedanından (ailesinden) gelen halifelerin ilki ve İslam halifelerinin yetmiş üçüncüsüdür. Yavuz Sultan Selim alimlerin sohbetlerine katılır ve o da ilme çok önem verirdi. Diğer yandan gayretli ve sert yaratılışlı bir padişah olduğundan Yavuz ismi verilmişti.

Yavuz Sultan Selim Mısır'ı fethetmiş ve Abbasi halifesi büyük bir tören ile hilafet makamını Osmanlı'ya devretmiştir. Hristiyanlarda 2000 yıldan beri Katolik Kilisesi başı belli dönemlerde seçimle başa gelmektedir. Başa gelen papa, İsa'nın dünyadaki temsilcisi kabul edilir. Hilafet daha farklıydı. Hz.Muhammed hayatta iken kimseyi halife ilan etmemişti. Ayrıca yerine kimin geçeceğini belirtmeden vefat etmişti. Bu sebeple o dönemlerden günümüze gelen bir tartışmayı da doğurmuştur. Hilafet Emevilerden Abbasilere geçmişti. (Hz.Muhammed'in amcası Hz. Abbas'ın soyu)

3.5.2.Kanuni Sultan Süleyman (1520 -1566)

Kânûnî Sultan Süleyman Han (1520 -1566) Onuncu Osmanlı padişahıdır. Devlet ve memleket işlerine yaptığı düzenlemelerden, yaptığı kanunlardan dolayı Kanûnî unvanı verilmiştir. Avrupalılar da ona Büyük Türk ve Muhteşem Süleyman demişlerdir. Onun döneminde Barboros Hayreddin Paşa sayesinde Akdeniz hakimiyeti altına alınmıştır. 1521 senesinde Piri Reis Kitab-ı Bahriye adlı bir eser yazmış ve en modern dünya atlası olmuştur.

Kanuninin yaşadığı döneme de Türk Asrı denmiştir. Osmanlı Devleti dünyanın en zengin ve güçlü devleti konumundaydı. Fransızlar Osmanlı Devletinden yardım istediler. Bu yardım isteği üzerine Kanuni Sultan Süleyman 18 Şubat 1536'da Kapitülasyon

denilen bir ahidname vermiştir. Fransızlar bu sayede Osmanlı limanlarında ticaret yapma hakkına sahip olmuşlardır. Almanya ve Avusturya vergiye bağlanmıştır. Kanuni devrinin parlaklığı ve büyüklüğü sadece fetihlerin büyüklüğüne bağlı değildir. Türk-İslam medeniyeti her alanda en yüksek seviyesine bu dönemde gelmiştir. İlimde Zenbilli Ali Efendi, İbn-i Kemal, Ebussuûd Efendi, edebiyatta Bâki, Fuzûlî, mimaride Mimar Sinan, tarihte Celalzâde Lütfi Paşa, Nişancı Mehmed Paşa, Cografyada Piri Reis, denizcilikte Barbaros Hayreddîn Paşa, Seydi Ali Reis, Piri Reis ve Turgut Reis, devlet adamlığında İbrahim Paşa, Lütfi Paşa, Rüstem Paşa ve Sokullu Mehmed Paşa o asrın çok büyük insanlarıdırlar. Kanuni Sultan Süleyman alimlere danışmadan bir iş yapmazdı. Alimler için medreseler ve tekkeler yaptırmıştı. İstanbulda Süleymaniye Camii yanında yaptırdığı Sahn-ı Süleymaniye adındaki medreseler dünyanın en ileri ilim merkeziydi. Devrinde kültür ve sanat faaliyetleri çok ileri seviyeye ulaşmıştır. (Yılmaz Ö. F., 2005, s. 53-62) Papa X.Leon, sanayi ve eğitimde büyük gelişmeler sağlamıştı. Yapılan bu yenilikler ve keşifler Avrupa'da ticari hayatta büyük değişiklikler yapmış ve servet dağılımını yeni boyutlara getirmiştir. İngiltere, Lehistan, Venedik ve Rusya bu asrın büyük devletleri olmuştur. Şark'ta ise Hind devleti göze batmaktadır. İşte bu şartlar altında Kanuni, Avrupalılar tarafından "muhteşem" olarak tanımlanmıştı. (Efendi, 1995, s. 159)

Kanuni Sultan Süleyman, iyi devlet adamları seçmiştir. İbrahim ve Sokullu Paşa, Barbaros Hayreddin, ilim konusunda ileri gelen İbn Kemal ve Ebussuud Efendi, şairlerden Fuzuli ve Baki gibi birçok önemli kişiyi devlet hizmetinde kullanmıştır. Bu da Osmanlı devletinin gelişmesine ve ilerlemesine fayda sağlayan bir durum olmuştur.

Kanuni'nin hükümleri zamanın nişancı ve defterdarları tarafından yazılmış ve toplanmış, son asra kadar icraatta değilse de bazı açılardan devlet idaresine esas teşkil etmiştir. (Efendi, 1995, s. 183)

3.6.Gerileme Dönemi ve Sonrası Teşrifat

Osmanlı İmparatorluğu, çağdaşı olan diğer imparatorluk ya da devletlerin bir kısmına nazaran daha geç bir tarihte XIX.yüzyıl ortalarına doğru modern anlamıyla "hukukun üstünlüğüne dayalı" bir devlet düzeni arayışına girer. Padişahlardan gelen

reform girişimleri ki bunlar III. Selim ve II. Mahmud reformları ve Sened-i İttifak gibi merkezî otorite ile taşra teşkilatı arasındaki uzlaşmayı belgeleyen sözleşmeler ve de padişah tarafından çıkarılan ve bir takım haklar tanıyan Gülhane Hatt-ı Hümayunu, Islahat Fermanı gibi fermanlar şeklinde ortaya çıkan bu gelişme daha sonra devamında I.Meşrutiyet (1876) ve özellikle de II. Meşrutiyet (1908) aşamalarıyla "anayasalı bir devlet yönetimi"ne geçişe sahne olmaktadır. Şüphesiz bu gelişmeler Osmanlı Anayasal gelişmeleri diğer ülkelerde de olduğu gibi bazı toplumsal kaynaşma ve tepkilerin neticesinde doğmuştur. (Belge, 1985, s. 10)

Eski yönetimle bu büyüyen ve birçok değişik kesimi birarada barındıran toplumu artık yönetilemez olmuştur. Klasik devlet sisteminin dağılması beklenen bir sondur. Osmanlı İmparatorluğu 17. ve 18. Yüzyılda ekonomi bakımından bir gerileme ve çöküntü içindeyken aynı zamanda sosyal açıdan da bir dağılma dönemi olduğunu gösteren bir yapı içerisindedir. Yine de 16.yy'a kadar kendi iç dengesini ve istikrarını koruyor görünümünü sürdürse de sistem artık yürümeyen bir hal almıştır. O zamana kadar var olan istikrar ve denge artık kalmamıştır. Osmanlının çok farklı uluslardan oluşması belki de sonu için bir hazırlık olmuştur.

Başlangıçta Osmanlıların geriliği mutlak değil, nisbî idi. Bir zamanlar askerlik biliminin ön safında yer alan Avrupa'nın korktuğu ordulara sahipken, askeri alanda geri kalmak bir yandan, Avrupa ordularındaki büyük teknik ve lojistik gelişmeler de etkisiz bir şekilde izlenmiştir. (Lewis, 1991 , s. 26) Osmanlı ve Avrupa ordularının eğitim ve donanım standartları arasındaki geri kalmışlık farkı Osmanlı ilerleyişinin durmasından sonra daha dikkat çekmeye başladı. Diğer taraftan bu geri kalmışlık ekonomik anlamda da yeni dünyadaki keşiflerle hızlandı. Değerli madenlerin keşfedilen yerlerden Doğu Akdeniz'e gelmesi Avrupa ekonomisinin dengelerini değiştirirken Osmanlıyı içinde bulunduğu savaş gelirlerinden yoksun bir durumdayken daha da olumsuz etkileyecektir.

Avrupa Rönesans ile başlayan ve II.Dünya savaşı bitimine kadar oldukça uzun bir zaman önemli gelişim ve değişimler göstermişti. Bu 500 yıllık bir tarihi gelişim içerisinde önemli gelişmeler sonrası sanayi devrimi, Avrupa'da komünizmden faşizme siyasal alanda birçok gelişme yaşamasına sebep olmuştu. Siyasal gelişmeler dışında

ekonomik gelişme de yaşanmıştı. Avrupa kuvvetli değişim rüzgarlarıyla savrulurken, Osmanlı devleti duraklama dönemi ile irtifa kaybetmeye başlamıştı. Avrupa'ya ve gelişmelere uzak kalmak Osmanlının yaşayacağı bir çok sıkıntının temelini oluşturmuştu. Artık dünyada ulusal sermayeler rekabet halindeydi. Bir taraftan dünyada iki büyük savaş yaşanmıştı. Tüm Avrupa'yı etkileyen bu savaş zayıf ve geri kalmış Osmanlıyı çok daha derinden etkilemişti.

1625'lerde Ömer Talib adlı Osmanlı müşahidi Osmanlının geri kalmışlığının ve ileride olabilecek ihtimallerin yorumlandığı sözünü Orhan Türkdoğan aktarmıştır: "Şimdi Avrupalılar bütün dünyayı tanımayı öğrendiler; gemilerini her yere gönderiyorlar ve önemli limanları ele geçiriyorlar. Eskiden Hindistan, Indüs ve Çin malları Süveyş'e gelir ve müslümanlar tarafından bütün dünyaya dağıtırdı. Fakat, şimdi bu mallar Portekiz, Felemenk ve İngiliz gemileriyle Firengistan'a taşınıyor ve oradan bütün dünyaya dağılıyor. Kendilerinin ihtiyaç duymadıkları şeyleri İstanbul'a ve diğer İslâm ülkelerine getiriyorlar ve fiyatının beş katına satıp çok para kazanıyorlar. Bu sebeple İslâm ülkelerinde altın ve gümüş azalmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu Yemen kıyılarını ve oradan geçen ticareti ele geçirmelidir; aksi halde çok geçmeden, Avrupalılar İslâm ülkelerine hükmedeceklerdir." (Türkdoğan, 2015, s. 27-28)

Başlarda iyi idari yapı ile yönetilen ve sorun yaşamayan Osmanlı İmparatorluğu, askeri alanda yaşadığı geri kalmışlık ve maddi anlamda sıkıntılarla bir kısır döngüye girmiş ve savaşlarda kazandığı başarısızlıklar, kayıplar, sık değişen padişahlarla cülus bahşişlerinin hazineyi daha da zora sokması ile yönetimin gücü azalmıştır. Azalan bu güç Osmanlı gibi birçok kıtaya yayılmış bir yapıyı idare etmeye yetmemiştir.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa karşısında gerilediği XVIII. Yüzyıl aynı zamanda Avrupa'ya yakınlaşmaya da başladığı yüzyıl olmuştur. Bu yakınlaşmanın etkileri yüzyılın ortalarından itibaren öncelikle mimari de daha sonra ise kültürde kendini göstermeye başlamıştır. Yüzyılın sonlarına doğru ise tüm devlet kademeleri ile birlikte askeri teşkilatın yenilenme çalışmalarını görüyoruz. Özellikle bu dönemde kurulan Humbarahane, Mühendishane gibi kurumlar, ordunun batılı anlamda modernize edilmesi yolunda oldukça önemli adımlardır. (Çobanoğlu & Tiryaki, 2002, s. 426)

Merkezi bürokrasinin ve özellikle askeriyenin giderlerindeki çok hızlı artış ve nüfus artışı ile birlikte ekonomik ve siyasi anlamda krizler yaşandı. Artan kırsal nüfusun istihdam edilmesine imkan yoktu ve loncalar sınırlayıcı uygulamalara sıkı sıkıya bağlı devam etmekteydi. Küçük ateşli silahların icadı çok fazla miktarda barut kullanımı gibi askeri alanda merkezi yönetimin harcamaları da hızla artmıştı. Askeri teknolojideki değişim, güçlü bir toplumsal ve siyasal değişimi de beraberinde getirmiştir. Sipahilerin ve tımar sisteminin çöküşü klasik dönemin sona erdiğinin de bir göstergesiydi. (Karpat, 2014, s. 61) 17.yy başlarına gelindiğinde artık sipahi kurumu denen bir şey neredeyse kalmamıştı.

Savaş ve isyanların Osmanlı İmparatorluğunu zora sokmasının yanında Amerikanın keşfi sonrası Avrupa'ya gelen ucuz gümüşün yarattığı enflasyonla Osmanlı parası çok değer kaybetmişti. Bu memurların yaşam standartlarını etkilemiş ve merkezi bürokrasinin çalışmasına olumsuz yansımıştı. Sadece bürokrasi alanında değil, yeniçeriler de artık esnaf ve zanaatkarların işlerini yapmaya başlamışlardır.

1985 senesinde ölümünden önce kitaplarını ve parasını bir Osmanlı araştırmaları merkezi kurulması için bağışlayan Cambridge Üniversitesi'nin Türk Araştırmaları bölümünde öğretim üyesi ve Newnham College üyesi Susan Skilliter anısına ithaf olunan Boyar ve Fleet'in yazmış olduğu "Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi" isimli kitap İstanbul şehri üzerinden kültür ve yaşam üzerindeki değişikler irdelenmektedir.

İmparatorluğun son dört yüz yetmiş yılında merkezi İstanbul oldu ve Topkapı Sarayı'ndan yönetildi. Bu kadar uzun bir süre aynı şehir ve saraydan yönetilen imparatorluk yükselme, duraklama ve gerileme döneminin izlerini de bu şehirde bırakmıştır. İstanbul konumu sebebiyle tarihteki yerini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Sarayların yapıldığı ve önemli yapıların bulunduğu şehir, yabancı birçok elçinin ve devlet görevlisinin ağırlandığı saraylarla ve yapılarla doludur. Halen şehre renk ve değer katan bu yapılar tarihi çekiciliğini kaybetmemiştir.

3.6.1. Lale Devri (1718- 1730)

Lale devri, Osmanlı ilim ve sanat tarihi bakımından dikkate şayan bir devirdir. Lale devrinde elde edilen güç ile Avrupa karşısında 200 sene daha dayanma imkanı bulmuştur. Lale devri bir bakıma Osmanlı'nın muhasebe devridir. (Yılmaz Ö. F., Osmanlı Tarihi 4, 2014, s. 262-265) Avrupa'da onbeşinci yüzyılın sonlarından itibaren yavaş yavaş yayılmaya başlayan matbaanın Osmanlılarda 1727 yılı Temmuz ayına kadar yaklaşık olarak 250 sene sonra gelmesinin en önemli sebebi, gerek İstanbul'da gerekse taşralarda hattatlıkla geçinenlerin çok yüksek bir sayıya ulaşmasıdır. Aynı anda binlerce kitabi çoğaltabilen bu hattatların yaptığı işi o günkü teknolojiye sahip matbaaların yapmasına imkan yoktu. Ayrıca, böyle bir meslek grubunun bir anda ortadan kaldırılması da birçok sıkıntıyı getirebilirdi. (Yılmaz Ö. F., Osmanlı Tarihi 4, 2014, s. 321)

Türkiye'de çağdaşlaşma hareketlerinin başlangıcı kabul edilen Lale Devri (1718 – 1730) memleketimizde ilk defa batının sosyal hayatının yansımalarının görülmeye başladığı bir dönemdir. Bu dönemde yapılmak istenen ıslahata karşı belirli kuruluşlardan gelen reaksiyona halkın da katılması, hareketin bilhassa bu yönde gelişmesinden ileri gelir. Yüzyıllar boyunca Doğu ve İslam gelenekleriyle beslenmiş Türk toplumunun birden bire hristiyan ve batı örf ve adetlerine karşı kapılarını açması, müslüman halk topluluklarında bir rahatsızlık ve tedirginlik yaratacaktır. Bu da gayet normaldi. (Koray, 1991, s. 111-112)

Pasarofça Anlaşması'nın gerçekleşmesinde Damad İbrahim Paşa oldukça etkili olmuştur. İbrahim Paşa bir an önce barış yapmak ve ülkeyi savaşdan çıkarmak istiyordu. Bu isteğinde de başarılı olmuştur. Pasarofça Anlaşması ile yeni bir dönem başlar. Bu 1718'den 1730'a kadar devam eden dönem Lâle Devri olarak anılır. Lale devri olarak geçmesinin sebebi ise, lâle çiçeğinin İstanbul'da çok fazla yetiştiriliyor olmasıdır.

Osmanlılar 17.yy başından itibaren eski güçlerini ve hakimiyet sahalarını kaybetmeleriyle beraber, komşu doğu Avrupa ülkeleri zaman içinde yüzlerini batıya çevirmiştir. Kimliklerini tekrar batı kökenlerinde tanımlama arayışına girmişlerdir. Sonrasında da Avrupa'nın Osmanlı ürünlerine olan ilgisi giderek yok olmuştur. (1453-

1699) Ancak, Osmanlı sarayının zenginlik, lüks ve ihtişamıyla Osmanlıların ve özelikle haremlerinin egzotik yaşamlarının gizemi Avrupa'nın hayallerinin başlıca esin kaynağı olmaya devam etmiştir. (Atasoy & Uluç, 2012, s. 18-19)

III.Ahmed'in saltanatı ve Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı döneminde saray çevresinde ve yüksek dereceli devlet görevlileri ile halktan hali vakti yerinde kimseler arasında bahçe düzenleme ve lale yetiştirme merakı başlamıştı. İstanbul'da lale merakının zirvede olduğu dönem XX. Yüzyıl tarihçilerince Lale Devri olarak anılır. Klasik tercih ve zevklerden tam olarak vazgeçmemekle birlikte yeni tercih arayışlarını bu dönemde görmek mümkündür. (Cezar, 2003, s. 9)

Batı'dan bazı yeniliklerin alınması sebebiyle Lale devri önemlidir. Batı, Ortaçağ Avrupası'ndan yola çıkıp, aklın özgürlüğünde gelişip, kapitalist üretim doğrultusunda ilerlerken, Doğu yerinde saymakta ve hatta önemli ölçüde sömürgeleşmekteydi. 16.yüzyıl ile büyük deniz yollarının ve kıtaların bulunmasıyla başlayan sömürgecilikle palazlanan Batı, ticaret kapitalizminden endüstri kapitalizmine geçmiştir. Hemen sonrasında elde ettiği maddi güçle ekonomi temeline dayalı ordular kurarak, dünyaya egemen olma yoluna girmişti. Tarihte Lale Devri olarak da isimlendirilen bu dönemde (1718-1730) 17.yüzyıl Avrupasında gösterilen aşırı lale sevgisi, yüzyıl sonrasında Osmanlıyı da sarmıştı. Batı gibi yaşamaya öykünme olarak adlandırabileceğimiz dönemdir. Karlofça Antlaşması'ndan (1718) sonra Nevşehirli Damat İbrahim Paşa önderliğinde Kağıthane de Sadabat Kasırlarının (1722) vur patlasın çal oynasın günleri Batı dünyasının dış görünüşünün maalesef bir öykünmesiydi. (Günyol, 1983, s. 255)

Lale devrinde İstanbul'a gelen elçilerle birlikte alimler, edipler hatta ressamlar da gelmiş ve Osmanlı ricalinin vermiş oldukları davetlerde bir araya gelinerek sohbetler ve fikir alışverişi yapmak imkanını yakalamışlardır. Elçiler vazo, saat, kıymetli mobilya gibi hediyeler getirmiştir. O dönemki ortamı özetlemek gerekirse, bir yandan eğitim için Avrupa'ya giden ya da yabancı dili olan ve kitap okuyan aydın kesim batı tesirlerini nakletmekte, bir yandan da Osmanlıda bulunan yabancı elçi ve onlarla gelen alim, ressam gibi kişiler bu tesirlerin daha da kuvvetli olmasına imkan sağlamıştır. Osmanlı batı ile girilen bu ilişki ve yakınlaşma ile ne kadar geri kaldığını artık farketmeye başlamıştır.

Avrupada eğitim alan, yabancı dil bilen bir çok aydın geri kalmışlığı yorumlarken bir yandan da modernleşmenin çatısı altında birleşmekteydi.

Sultan Üçüncü Ahmed Han (1703-1730) döneminde uzun süren savaşlar neticesinde yıpranan bir ordu vardı. Bu ordunun kuvvetlenmesi için uzun bir süre savaşlardan uzak kalmak gerekiyordu. Bu süreçte ülkede huzurun sağlanması, imarın yapılması ve devletin maddi manevi daha iyi bir seviyeye getirilmesi esas düşünce olmuştu. Bu dönemde Avrupa'da olup bitenleri ve ilmi teknik gelişmeler yakından takip edilmiştir. Bu amaçla Avrupaya elçiler gönderilmiştir.

Ahmed Han döneminde gerçekleşen en önemli faaliyet ise matbaanın getirilmesidir. İbrahim Müteferrika ve Yirmisekiz Çelebizâde Mehmed Sait Efendi'nin çalışmaları neticesinde kurulan matbaa ile büyük ilim ve sanat eserleri basılmıştır.

Damat İbrahim Paşa'nın Paris'e sefaretle yolladığı Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed Efendi gezdiği gördüğü yerlerin tasviri ile dolu olan bu sefaretname "Osmanlılar için garpte açılmış ilk pencere olacaktır." (Karal, 1940, s. 19) Bu seyahat sonrası ilk Türk matbaasını kurulmuştur.

Lale devri Avrupa ile iyi ilişkilerin de bir başlangıcı kabul edilebilir. Birçok eser tercüme heyetleri sayesinde çevrilmiş ve dünyada olup bitenler hakkında fikir sahibi olmak öğrenmek mümkün olabilmiştir. III. Ahmed dönemi kültürel alanda bir çok gelişmenin de görüldüğü bir dönem olmuştur.

III. Ahmed Kütüphanesi (Enderun Kütüphanesi) 1719 senesinde inşa edildi. Saray sınırları içerisinde böyle bir yapı daha önce yapılmamıştı. (Artan, 2011, s. 538-539)

Bilimsel gelişmelerin dışında, diğer bir gelişme de devlet memurları için hazırlanan talimatnamedir. Bu talimatname devlet görevlilerinin uyması zorunlu hususlar hakkındadır. Devlet çalışanlarının doğruluk, dürüstlükten vazgeçmemesi, rüşvet almaması, herkese eşit davranması gibi konular içermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu 18 yüzyıl ile askeri alanda kaybettiği irtifa ve yenilgilerin ardından daha öncesinde Batı'daki gelişmelere ne kadar kayıtsız kalsa da artık batıya yönelmeye başlamışır. Ancak, askeri ihtiyaçlarla da olsa Batıya yönelme ilk etkisini toplumda yaşam biçiminde değişim olarak gösterecektir.

Osmanlı'da ilk kez Lale devrinde Fransa'ya elçi gönderilmiştir. Sultan III. Selim'in şehzadeliği esnasında XVI. Louis ile gizlice mektuplaştığı ve bu mektuplarda Fransa Kralının da ona bir takım nasihatlerde bulunduğu söylenir. Fransız İhtilali ile aynı sene tahta çıkan III. Selim ekonomik ve askeri alanda Avrupa'nın ilim, fen ve teknik bilgilerinden yararlanılarak bazı ıslahat ve yenilikler yapılmasını istemiştir. Aslında kanunların uygulanamayışı olarak görse de III. Selim sonrasında bu terk edilen düzene dönmek yerine devletin kurumlarının Batı usulleriyle yenilenmesine karar vermiştir. (Özbilgen, 2003, s. 623-624)

Sadabat kasrı inşa edildi. O zamanın en ihtişamlı yapılarından biri oldu. Burada devlet erkanına ziyafetler verildi. At koşuları yapıldı ve koşuda kazananlara ödüller verildi. Derenin iki tarafı beyaz köşklerle doluydu ve hepsi saray erkanınındı.

Sivil yapıların inşaasındaki bolluk, bahçe düzenleme, çiçek yetiştirme, lale bahçelerindeki toplantılar, eğlenceli sportif hareketler, saray çevresi ve Osmanlı üst tabakasının yaşamında dünyevileşme anlayışının ön plana çıkmaya başlaması olarak görülebilir. Padişah ve sadrazamın lale bahçelerindeki toplantılarına katılan şair Nedim'in "Gülelim oynayalım kam alalım dünyadan, Ma-i tesnim içelim çeşme-i nevpeydadan" dizesinde dile getirdiği gibi yaşamdan tad alma, onu renkli ve değerli kılma bakış açısı revaçtaydı. Osmanlı'da dar anlamda bir kımıldanış olarak görülen bu durum ise III. Ahmed dönemine son veren Patrona ayaklanması ile yok edilmiştir. Bu anlayışın işareti sayılacak yaşam düzeninin işareti sayılan köşk ve bahçelerin üzerinden silindir gibi geçildi. Kağıthane'deki köşk ve bahçelerin yıkılıp bozulması için yeni padişahtan emir çıkmıştı ve 1730'daki bu tahribattan sonra Kağıthane hiçbir zaman III. Ahmed dönemindeki durumuna gelemedi. (Cezar, 2003, s. 10-11)

1718-1730 batılılaşmada ikinci önemli bir aşamadır. Damat İbrahim, Yirmisekiz Mehmed Efendi'yi Paris'e gönderdiği zaman ona verdiği talimatta, "Batı'da yeni teknolojik icatları tespit et, yaz, bildir" demiştir. Belki de batılılaşmanın ilk manifestosu sayılabilir. Çelebi'nin yanında Fransa'ya giden Said Efendi İstanbul'da ilk matbaayı açan kişidir. Damad İbrahim, Fransız elçisinden mikroskop ve teleskop gibi icatları kendisine göndermesini rica etmiştir. Fakat bir yandan bu devirde batılılaşma devam ederen bir lüks ve sefahat devresi, alafrangalık da kendini gösterir. Bu ilk kapsamlı batılılaşma bir dramla son bulmuştur. (Patrona İsyanı, 1730) (İnancık, 2011, s. 126)

Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi ismindeki Osmanlı elçisinin 5 Ekim 1720'de İstanbul'dan ayrılışından 8 Ekim 1721'de İstanbul'a dönmesine kadar elçiliğiyle ilgili gezi tam tamına 1 yıl sürmüştür. Osmanlı elçisi Paris ve yakın çevresini köşk, saray ve bahçeleri, bazı imalathaneleri, bilim ve sanat kurumlarını gezmiş ve Fransızların bazı törenlerini görmüş ve onlarla ilgili yaşayışlarıyla ilgili bilgi sahibi olmuştur. Daha sonra Osmanlı elçisi gezi raporu sayılabilecek yazılarını kaleme almış ve bunlar Paris Sefaretnamesi adıyla Osmanlı yönetici ve aydınlarına Fransa'yı ve Fransa örneği ile de tüm Batı Dünyasını tanıtmada oldukça önemli bir rol oynamıştır. (Cezar, 2003, s. 4-5)

Bu gezi esnasında matbaanın getirilmesi mümkün olmuştur. Kültürel bir devrim yaratan matbaanın Osmanlı'da batı dünyasından 300 yıl kadar sonra kullanılmaya başlaması Batı ile aradaki farkın kapanamamasının ön önemli sebeplerinden biri olarak görülmüştür. Eğitim konusunda da geri kalmışlık ve medreselerde insanlığın gelişimini sağlayacak bilim ve ilimden uzak sadece dini bir eğitimin veriliyor olması diğer sebeplerden biri olarak söylenebilir. Zaman zaman şeyhülislamların verdiği fetvalarla dini bilgiler dışında kitaplar kütüphanelerden uzak bile tutulmuştur. Sonuç olarak, bir toplumun sadece dini bilgilerle bilimsellikten uzak bir şekilde ileriye gitme ihtimali olamaz. Yenilik demek Osmanlıda aşılacak zorlu yollar demekti. Osmanlı padişahının bu yolda kararlı azimli bir şekilde taşlı bir yolu geçmesi gerekiyordu.

Batı ile fark çok fazlaydı. Batı XVIII.yüzyılda Aydınlanma çağını ve yüzyılın ikinci yarısında Sanayi Devrimi'ni yaşarken maalesef Osmanlı bu önemli gelişmelerin çok uzağındaydı. Bilhassa matbaa bilginin yayılabilmesi ve insanların eğitimi açısından

çok önemli bir yenilikti. Bu yenilik bile Osmanlı'da çok sıcak karşılanmamış. Şeyhülislamın fetvası ile ancak matbaanın kullanılabilmesi mümkün olmuştu. Fakat, Osmanlı bu önemli kültürel devrim yaratabilecek bilgiyi hızla yayabilecek imkanı gerektiği gibi değerlendiremedi. Matbaa çok fazla kitap basamadı. Diğer taraftan, toplumda daha hazır değildi, din ile ilgili kitaplar dışında ilim ve bilim alanda kitap okumak isteyen bir kesimde mevcut değildi. Modern okullar açılıp, ilim ve fen ile alakalı bilgiler verilen okullar açılması bu kitaplara ilgi ve ihtiyaç duyan kesimi oluşturmuştur.

3.6.2. III. Selim (1789-1807)

Sultan Üçüncü Selim Han (1789-1807) Yirmisekizinci Osmanlı Sultanıdır. Şehzadeliğinde oldukça değerli hocalardan eğitim almıştı. Aldığı iyi eğitim ile İslam ilimlerine, fen ilimlerine, Arapça ve Farsçaya hakimdi.

O devre kadar Şehzadeler sarayda şimşirlik adı verilen kafes arkasında ve sıkı bir kontrol altında yaşamlarını sürdürürlerdi. Sultan Birinci Abdülhamîd Han, yeğeni veliahd Şehzade Selim'e şefkatle muamele etti ve o ilimle meşgul olurken aynı zamanda memleket işleriyle de meşgul olmaya fırsat buldu. Avrupa devletlerinin siyasetini, idari ve askeri teşkilatını öğrenmeye çalışmıştır. (Yılmaz Ö. F., Osmanlı Târihi 5, 2014, s. 75)

1789 yılı dünyada birçok olayı bir arada görebileceğimiz yıllardan biridir. Osmanlı Avrupa'yı yakalayabilmek ve devlet düzenine yeni bir çeki düzen verebilmek adına yeni bir ordu kurmuştur. Osmanlı bu kurulan yeni ordu ile çağı yakalayabilme umudu içindeydi. Diğer yandan Fransa Ansiklopedistler devri denilen dönemi yaşamaktaydı. O dönemler Avrupa hayatı ya da garp medeniyeti denince Fransa akla gelmekteydi. Bu sebeple ordunun yeniden oluşturulması yani ıslahı için uzmanlar da Fransa'dan getirilmişti.

III. Selim'in padişahlığının başlarında Fransız İhtilâli olmuştu. Avrupa devletleri Fransa'ya karşı cephe alırken, Osmanlı Devleti karışmayıp Fransa ile olan ilişkilerini devam ettirmiştir. İhtilalle değişen yeni Fransız idaresini tanıyan ilk devlet de Osmanlı İmparatorluğu olmuştur.

İlk daimi elçimiz Fransa'ya gönderilmiş ve Osmanlı bir teşhis hatası ile Avrupa'yı sadece Latin felsefesi ve Latin tatbikatı olarak tanıyacağı dar bir görüşün içerisine girmiştir. Fransız büyük ihtilali dünyada yeni bir yaşama hasretinin ve yepyeni bir düzenin tatbikatı idi. Yaklaşık elli yıldır ve bilhassa Lale Devrinden sonra Avrupa hayatına girmenin tek kurtuluş yolu olduğuna inanan Osmanlı Devlet adamları, Fransa'da olup bitenleri adım adım takip etmişlerdir. III. Selim'in kafasında batılı düzene geçiş devlet kurtuluşunun tek yolu ve ümididir. Çünkü, o zamanlarda Osmanlı'da Avrupa medeniyeti deyince sadece Fransa gözünün önüne gelmekteydi. (Kabakçı Mustafa isyanı ile III. Selim tahtan indirilerek öldürülmüş ve yerine akli dengesinin bozukluğu mutlak olan IV. Mustafa geçirilmiştir. Yeni düzen hareketi de bu şekilde son bulmuştur.) (Kutay, 1992, s. 130)

Tımar ve zeametler de nizama sokuldu. Hak etmeyenlere verilmedi. Öte taraftan ilmiye sınıfı bir düzene sokulmaya çalışılmıştır. Nizâm-ı Cedîd yeniliklerinden ve Sultan Üçüncü Selim Han'ın büyük hizmetlerinden bir diğeri Avrupa'da daimi elçiliklerin kurulmasıdır. Daha önce bu elçiliklerin olmayışı, Avrupa'da gelişen durumu takip edememe gibi bir çok olumsuz etkisi görülmüştür. Oysa ki yabancıların İstanbul'da ve hatta çeşitli Osmanlı memleketlerinde kendilerini temsil eden elçilikler bulundurmaları, Osmanlı devletinin durumunu öğrenmelerini ve kendilerinin alacakları tedbirleri tesbit etmelerini ve kolayca anlamalarını sağlamıştır. Sultan Üçüncü Selim Han zamanına kadar Osmanlı Devleti aleyhine ve lehine gelişen durumları İstanbul'da bulunan yabancı elçilerden Dîvân-ı Hümâyûn tercümanları vasıtasıyla öğrenebilmekteydiler. Elçiler vasıtasıyla da aleyhte olan bir durumu lehe çevirmek daha kolay oluyordu. Hatta devletin gizli sırlarını bile bu elçiler öğrenip kendi devletlerine bildirmekteydiler. Alınacak en doğru tedbir, yabancı devletlerde elçiliklerin kurulmasıydı. (Yılmaz Ö. F., Osmanlı Târihi 5, 2014, s. 117-120)

I.Abdülhamit (1774-89) askeri yapılanmayı yeniden sağlamak için girişimlerde bulunmuştu. Ama onun halefi III. Selim (1789-1807) tüm kalbiyle reform çabalarına girişen bir padişahtı. Osmanlı silahlarını, teknik askeri okulları geliştirmeye çalışmıştır. (Davison, 1997, s. 27-28)

Sultan Selim Han, giriştiği askeri yenilikler sırasında sancaklar üzerinde de bazı değişiklikler yaptırmış ve kırmızı zemin üzerine ay yıldızlı bayraklar bu dönemde uygulanmaya başlamıştır. Donanmada önceden yeşil renkte sancaklar kullanılırken bunlar 18.yy sonunda kırmızı şâlî kumaşa çevrilmiş ve 1793 yılında da üzerlerinde bulunan hilalin önüne sekiz şuâlı bir yıldız konulması usulü gelmiştir. (Yılmaz Ö. F., Osmanlı Târihi 5, 2014, s. 160)

III. Selim zamanında Avrupa'da sürekli elçilikler açıldı. Ama devletin yapısı gereği bir sürü engelle karşılaşıldı. Yine de bu yenileşme çalışmaları devleti bir süre daha güçlü ve dengede tutabilmişti. O dönem Fransa örnek alınmış ve Fransa ile ilişkiler önemsenmekteydi.

3.6.3. Sultan Mahmud II (1808 -1839)

Sultan İkinci Mahmûd Han (1808-1839) otuzuncu Osmanlı Sultanıdır. Osmanlı maliyesinin kötü olduğu bir dönemde tahta çıkmıştır. Yağmalamayla hazinenin içi iyice boşaltılmıştı. Ardından, ordu kalmamış, tamamen dağılmıştı. Bu dönemde halkın ve ilmiye sınıfının hatta devlet adamlarının kıyafetlerine bir düzenleme getirilmiştir.

Sultan İkinci Mahmud Han zamanında modern sağlık müesseseleri kurulmaya başlanmıştır. Hekim ihtiyacını karşılamak üzere de bir tıp mektebi cerrah ihtiyacını karşılamak için bir okul açılmıştır. (Yılmaz Ö. F., Osmanlı Tarihi 4, 2014, s. 250-251) En ufak ayrıntısına kadar devlet işlerini bizzat kontrol eder, siyasi belgeler ile yazışma evraklarının anlaşılır dili ve yalın ifadesi üzerinde özellikle dururdu. Babıâli'ye verilen notaların yapılan çevirilerini anlatım ve satır aralarında gizlenen anlamlar yönünden incelemeye tutar, yabancı devletlere verilecek bazı önemli resmi belgeleri bizzat kendisi kaleme alırdı. Yine, kendisi ile ilgili ya da yaptıklarıyla ilgili yabancı basında çıkanları takip etmekle kalmaz, bunlardan istifade etmeye gayret ederdi. (Şahiner, 2012, s. 326)

Sultan Mahmut döneminde batı medeniyetine yaklaşılmak istenirken Asya halkına ait adetlerini yasaklayarak batı medeniyetine daha da yaklaştırmaya çalışan Büyük Petro'yu taklit etmeye çalışmış ve kendini tamamen görünüşe kaptırmıştı. Bunu

kendi yaşantısıyla da belli ediyordu. O dönemde Osmanlı'da hükümdarların haysiyetine temel sayılan adetleri, gururlu tavırları terk ettiği gibi eskiden geçerli olan kabul merasimlerini değiştirmişti. Bununla da kalmayarak bu değişikliği kıyafetlerine ve tavırlarına da taşımıştı.

Osmanlılarda Tanzimat öncesi Padişahın itibarının sarsıldığının ve sadece bir insan olarak görüldüğünün ilk 1808 yılında II.Mahmut döneminde ayaklanan yeniçerilerin verdiği cevapta görmek mümkündür. " Padişah bir adam değil mi? Kim olursa olsun, Padişah kim imiş!" (Karal, 2003, s. 26) Artık, padişah yeniçeriler üzerinde etki ve tesirini yitirmiş görünmektedir. Tanzimat ile birlikte düşünce özgürlüğü, ulusal egemenlik ve cumhuriyet sözcükleri kullanılır olmuştur.

Eski usul kıyafetlerle gezenleri azarladı. Devlet dairelerine resmini astırdı. Avrupa'da olduğu gibi doğum yıl dönümünü törenle kutlamayı adet haline getirtti. O zamana kadar Osmanlı imparatorları İstanbul'un dışına pek çıkmazken, o Avrupa'yı tanımak adına zaman zaman seyahatlerde bulundu.

II. Mahmud, "Avrupai anlamda çağdaş bir devlet yapısı meydana getirmek istemiş, girişilen ıslahatların dönüm noktasını ise Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması oluşturmuştur." (Şahiner, 2012, s. 335) Bu dönemde diğer dönemlerden farklı olarak kamuoyunu yanına çekmeyi hedefleyen bir siyaset anlayışı hakim olmuştur. 1831 senesinde çıkarılan Takvim-i Vekayi adlı gazete ile farklı dillerde basılarak yapılan reformlar hakkında halk bilgilendirilmiş ve bu şekilde kamuoyunun kazanılmasına çalışılmıştır.

Devlet memuru olanların kıyafetlerinde Avrupai tarzda değişiklikler yapılmış ve ceket, pantolon, fes giyme zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, II.Mahmud resmini devlet dairelerine, yurt dışında elçiliklere astırmıştır. Hatta yenilikler konusunda daha da ileri giderek, mehter müziğini kaldırmış, yerine opera parçaları çaldırmıştır. (Gavur padişah denmesine sebep olmuştur.) Bu yeni Avrupai yönetim tarzı ile Osmanlı devletini tekrar yükseltmeyi hedefleyen II. Mahmud Avrupa kabinesi benzeri bir sistemi benimsemiş ve hariciye, dahiliye, maliye, evkaf nazırlıkları kurmuştur. Bu nazırlardan bir tanesini

başvekill olarak atamış ve hükümet işlerini organize etme görevi vermiştir. Ayrıca, bu dönemde yabancı dil öğrenilmesi önemli hale gelmiş ve teşvik edilmiştir.

Günümüzde de protokol kurallarında kıyafet protokolü gereği kamu çalışanlarının giyim şekli ve şartları dikkat edecekleri hususlar net bir şekilde belirtilmiştir. O zamanda da memurların bu şekilde düzensiz ve keyfi zevklere göre dolaşması da kabul edilebilir bir şey değildi. Bu duruma çözüm getirmek amacıyla fes memurlarda serpuşun yerine kabul edilmiştir. Ancak halk için böyle bir zorunluluk yoktu. Halk kafasına istediğini takmakta özgür bırakılmıştı. Serpuş memur ve asker arasında bir ayırt edici unsur olmuştur.

Bu dönemde açılan okullar ile devlet memuru yetiştirilmiştir. Bir kısım da yurt dışına öğrenci olarak gönderilmiştir. II. Mahmud dönemi birçok yenileşmenin bir arada görüldüğü batının belki de üstünlüğünün kabul edilip, örnek alındığı bir dönem olarak görülebilir. Zaman zaman halk tarafından ne kadar halkla ilişkiler faaliyeti olarak gazetelerden ulaşılıp haberdar edilerek kamuoyunun kazanılması amaçlanmışsa da gavur padişah olarak görülmesinin de önüne geçilememiştir. Halk bir anda pek çok alanda yenilik ve değişimle yüz yüze kalmış ve zaman içinde sindire sindire olabilecek gelişmeler daha kısa sürelerde yapılmak durumunda kalmıştır.

İlk balo ve çatal kaşık ile ilk alafranga ziyafet: 1829 senesinde İngiliz elçisi tersane-i âmire halicindeki gemisinde bir balo tertip ederek vekilleri davet etmiştir. O zamana kadar alafranga yemek ziyafeti ve balo İstanbulda görülmüş bir durum değildi. "(1823) Görenlerin ve işitenlerin hayretine sebeb olabilecek sözler ortaya dökülmüştür. Davetli olan zevat, yatsı namazını tersane divanhanesinde eda ettikten sonra saat ikide sandallar ile gemiye gitmişlerdir. Ertesi gün kadılardan Yahya Bey serasker Hüsrev Paşaya: ziyafetten söz edildikte, "az vakitte çok tekellüf etmişler, biz bir ayda tanzim edemeyiz. Çare ne? Devletçe bir şey oldu. Gidilmese olmaz. (1824) Çatal, kaşık gibi bazı mekruh şeyler var idi diye münafıkane davranmışsa da, süslü çatal ve kaşığı padişaha arz eden ve böyle şeylere alıştıran, kendisidir." demiş olduğunu Tarihçi Es'ad efendi kaydeylemiştir. Aradan geçen beş gün sonra Fransız elçisi de bir balo tertiplemiştir. (Tarih-i Lütfi) (1825) (Rasim, 1999, s. 2135-2136)

Batı XV ve XVI. yüzyılda Reform ve Rönesans ile sanat ve düşünce alanındaki değişim ve gelişmeler ile eğitim ve sosyal alanda birçok değişimler yaşamıştı. Özellikle, dünyevileşme fikri en önemlisidir. Avrupadaki halk artık daha iyi bir öbür dünya için yaşamak yerine, daha rahat ve daha iyi bir dünyada yaşama gayreti içerisine girmiştir. Bunun sonucu olarak, eğitim alanında önemli yenilikler yapılmıştır. Dinsel bilgilerin dışında bilimle ilgili dersler önem kazanmıştır. Bunu matbaanın icat edilmesi oldukça desteklemiştir. Bilgi alışverişini kolaylaştıran bu önemli icat ile kültürel bir devrim gerçekleşmiştir. Osmanlı bu gelişmelerden uzak dinsel bilgiler üzerine kurulu bilimsellikten uzak eğitim anlayışına devam etmiştir.

Avrupalı 15.yy da dünyanın diğer yerleri ile ilgili yazılmış seyahatnameleri okuyup bir mukayese yapabilecek bilgiye erişmişti. Bilgi sahibi olma ve mukayese yapabilme yetisi Avrupa'yı öne çıkarmıştır.

Osmanlı ise gelişim ve ilerlemeleri çok sonradan farkedebilmişti. Tanzimat döneminde üzerinde durulacak nokta, dünyadaki gelişmelerin ve ilerlemenin farkına varamama ve bu değişimleri yakalayamamadır. Günümüzde de hızla gelişen dünyada geri kalmamak ve konumunu kaybetmemek adına teknoloji alanında, bilim alanında ya da kültürel alanlardaki gelişmeler takip edilmeli ve kaçırılmamalıdır.

Medreselerden oluşan Osmanlı eğitim kurumlarında yalnızca dinsel bilgiler öğretilmiş ve dinsel bilgilerle ilgili kitaplar okutulmuştur. Okullar bu şekilde eğitim verince ve ülke otoriter bir sistemle yönetilince topluma ışık tutacak bilim ve fikir adamları yetişmesi mümkün olmadı. Oysaki Batı dünyası, coğrafi keşifler, Reform, Rönesans, hümanizma hareketleriyle Ortaçağ karanlığından sıyrılmayı başarabilmişti.

18.yy Batı Avrupa'sına gelininceye kadar bilgi rahipler –din adamları sınıfının tekelinde kalmıştır. 16. Yy Batı Avrupa için ulus devletlerin ortaya çıkmaya başladığı bir dönem olmuştur. (Belge, 1985, s. 55)

Avrupa, Rönesans'tan itibaren önemli değişmeler içerisindeydi. Bu değişimler Avrupa'yı zamanla çok daha güçlü ve önemli bir konuma getirmişti. Mousnier 1745'te

Fransız akademisi adına şu açıklamada bulunmuştu: *"Paris akademisi, Avrupa'nın devamlı değişmiş ve halen değişmekte olan bir kıta olduğunu açıklar. Bu değişim, bizim gelişen bilgi ve bilincimizin bir eseridir. Akademiye göre dünyanın diğer bölgeleri durgunluk içindedir."* Ve 17.yüzyıl gezginlerinden Chardin de şöyle der: *"Asya atalet demektir, Avrupa ise sürekli değişen bir dünyadır."* Avrupa durağan bir dünyada gelişme ve ilerlemenin yaşamı değiştirmenin kendine ait bir durum olması ile gururluydu. (Ortaylı, 2016, s. 16-17)

Toplumsal evrim gerçekleşmişti. Akıl inanç sisteminin ötesine geçmiş modern dünyayı yaratacak bilgi ve düşünceleri insanlığın hizmetine sunan ilim ve düşünce adamları da yetişmeye başlamıştı. İnsanlığın kaderini olumlu yönde etkileyen bilim adamlarının yetişmesi XVII.yüzyılın Bilimde devrim yüzyılı olması sonucunu doğurmuştur. Batı artık XVII.yüzyılda akıl çağını yaşamaya başlamıştı ve bu ilerleme elbette artarak devam edecekti. XVIII.yüzyıl batı için Aydınlanma çağıdır. Yüzyılın ikinci kısmında, buhar gücü ile çalışan makinelerin ulaşım ve üretim alanına sokulmasıyla Sanayi devrimi başlar ve insanlık tarihinin en büyük değişimide başlamış olur. Aslında Batının sanayi devrimine ulaşması XV.yüzyılda başlayan ilerici hareketlerinin yani aklı öne çıkarak hareket etmesinin adeta doğal bir sonucu olmuştur. (Cezar, 2003, s. 2-3)

Osmanlı İmparatorluğu iki süreci bir yaşamıştır. Bir yandan çöküş sürecini yaşayan Osmanlı bir yandan da modernleşme sürecini yaşıyordu. Küçük bir beylikten doğan Akdeniz ve Avrupa'nın önemli devleti konumuna gelen Osmanlı 16. Ve 17. Yüzyıllarda gücünün doruk noktasındayken, batı emperyalizmi gibi dış baskılar ve milliyetçi ayrılıklar neticesinde gelişmesi durmuş ve gerilemeye başlamıştı. Batının 19. Yüzyıl başlarında elde ettiği teknolojik yenilikler ve ekonomik gelişmeler Osmanlı'yı yakalamasına hatta ekonomik, askeri ve politik alanda geride bırakmasına sebep olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu 19.yüzyıl boyunca Avrupa'da yayılan milliyetçilik akımından muaf kalamadı. Sınırlarının içinde ve dışında milliyetçilik ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. (Güngör, 2016, s. 66-67)

Osmanlı devlet yönetimi dini kurallara göre yapılmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalma durumunu sadece bununla değerlendirmek yeterli

olmayacaktır. “Dinsel anlayış, zamanla ve anlamsız yorumlarla düşünceyi sınırlayan geleneklerin türemesine yol açmış ve gelenekler din yerine geçerli olmuştur.” (Karal, 2003, s. 25) Birçok laik olmayan batı toplumu gibi yenilikler benimsenmemiş ve bilim kendini bu topluluklarda kabul ettirememiştir. Avrupa reformlarla gelişme ve değişme gösterirken bunu takip etmek ve değerlendirmek imkanı Osmanlı açısından mümkün olamamıştır. Batı dillerini öğrenme gereği duymayan Osmanlı Fransa ile ilişkileri sonrası Fransızca öğrenilmeye başlamıştır. Batıda yazılan birçok eser sonradan okunmuştur. Bilim ve teknik konularıda uzak kalınan konulardan bir tanesidir. Halifeliğin alınması sonrasında Osmanlı toplumunda başlayan dış dünyaya kapalı yapı etkili olmuştur. Bu yapı halifelik sonrası yavaş yavaş toplumu dönüştürmüştür. Gelenek ve görenekler bu yapının oluşumunun sonuçlarıdır. Eğitim daha çok dini yönde gelişmiş teknik ve bilime dayandırılmamıştır. Dolayısıyla da Osmanlılar, Fransız Devrimi ve İnsan Hakları Bildirisi gibi birçok önemli gelişmelere de ne yazık ki uzak kalmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu Ortaçağ sistemine sahipti. Din merkezli bir yapı olan bu sistem artık tıkanmıştı. Kurtuluşunu Batı’nın modernleşmesini örnek almada görerek, Tanzimat ile kapıyı aralamıştır. (Aybars, 2000, s. 9) Ancak, modernleşme ile Cumhuriyeti karıştırmak doğru olmayacaktır. Osmanlı 18. Yüzyılla beraber kabul etmek istemese de gücünü kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı’da daha başlarda bazı ıslahatlar yapılsa da mevcut yapıyı değiştirmekten çok batıya biraz olsun ayak uydurabilmek ve savaşlardan alınan yenilgilerin hızlı bir sona götürdüğünün farkındalığıyla yapılmıştı. 18.yüzyıla kadar daha çok askeri alanda ama geleneksel yapıyı bozmayacak şekilde yapılan bu yenilikler, sonrasında nihayet kurumlar ve devlet yapısını da kapsamaya başlamıştır.

Osmanlının yaşanan gelişmelere kayıtsız kalması, onu yorum yapamayacak ve olanları doğru algılayamayacak kadar vizyonsuz bırakmıştır.

Osmanlı devleti çok sonraları yüzünü Avrupa’ya dönmüştü. Ancak, Lale devrinde gerçekleşen modernleşme çabaları yine yüzeysel ve sadece yönetim kısmında gerçekleşmişti. (Türkdoğan, 2015, s. 31)

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları Avrupa'yı da kapsamasına rağmen oradaki ilim, sanat ve kültür alanlarında yapılan çalışmalara ilgi göstermemişti. Bunun sonucu her yönde gelişen Avrupa'ya karşı Osmanlı üstünlüğünü kaybetmeye başlamşıtı. Aslında, bu bir anda ve kısa bir sürede olmamıştı. Dolayısıyla, farkında olmadan Avrupa ile ara oldukça açılmıştı. O yüzden de reformlar ve yenileşme hareketlerine çok kolay adapte olunamamıştır. Modernleşme hareketlerinin de çok kısa sürede bir başarı göstermesi bu kadar uzun yıllar geride kalmışlık sonrası beklenemezdi. Çok sancılı ve zor bir dönem olan Modernleşme dönemi aslında Cumhuriyet öncesi ve sonrası ikiye de ayırılarak değerlendirilebilir.

Osmanlıda ilk batılılaşma hareketleri sosyal alanda gelişme imkanı bulamamıştır. Eğer, imkan bulabilseydi, bu çağdaşlaşma süreci çok daha kısa bir süreyi kapsayabilirdi. Toplum yaşam tarzı ile bazı değişiklikleri kabul edebilseydi, batıdan alınan birçok şey kabul görebilirdi. Ancak, toplum sosyal yaşamda henüz batılılaşmadığından bazı gerekli kurum ve hareketleri de benimseyemedi. Askerlik, idari, siyasi, ilim, bilim, kültür alanında kabul görmemesi belki de bu şekilde açıklanabilirdi.

Bu değişime ve gelişime önayak olan yöneticilerin, halkların örf ve adetlerine karşı besledikleri doğal bağlılığı zamanında değerlendiremeyişleri ve olayı tabii akışına bırakmaları en başında yarıda kalmasına sebep olmuştur. Çağdaşlaşma hareketlerine karşı herhangi bir reaksiyona maruz kalmamak için sonraki teşebbüsler ağır bir tempo içerisinde gelişebilmiştir. Bu sebeple de çağdaşlaşma Tanzimat dönemine gelinceye kadar kısmen etkili olmuş ve sosyal alanda bir etki gösterememiştir. (Koray, 1991, s. 112)

Lale devri sonrasında da batı ile kurulan zorunlu ilişkiler ve Avrupa'ya göreve gönderilen elçilerin yazmış oldukları sefaretnamelerde Avrupa hakkında bilgiler verilmiş ve toplum batının yaşayışı hakkında bilgi sahibi olabilmiştir. Bu da Osmanlı toplumunun batının etkisi altında kalmasına sebebiyet vermiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun ilk yenilik fikirleri, Sultan Osman ve Selim zamanlarında uyanmış ve Sultan Mahmud zamanında devam edilmiş, babasının izinden

giden Sultan Abdülmecid devrinde de inkılabın fiili tohumları atılmıştır. (Kuran, 1959, s. 49)

18.yy Osmanlı'da aydın bir zümre doğmuştu. Bu sınıf Latince öğrenmiş aydın bir gruptu. Dil bilmek ve sayının artması içinde olduğu dünyayı daha iyi anlayıp, yorumlayabilen bir kesimin de oluşmasına imkan verdi. Bu aydın sınıf gittikçe büyüyecekti. Bu sınıf bir bilinç getirmiş ve aydın sınıf kendi toplumu ile Avrupa toplumlarını karşılaştırmaya başlamıştır. Tabii ki sadece bir karşılaştırma olarak kalmamış, geride kalınan durum daha net görülme imkanına sahip olunmuştur.

II. Mahmut sonrası devlet ve halk ilişkilerinde önemli değişiklikler görülmüştür. Bu değişiklikler yönetim-yönetilen ilişkilerinin biçimiyle ilgili olmuştur. Öncelikle yeni araçlar devreye girmiştir. Sonrasında ilişkileri iyileştirme çabalarının önemli hale geldiği görülmektedir. Devlet kamuoyunu biçimlendirmek için yeni yöntemlere başvurmaktadır. Klasik devirde olduğu gibi meydanlarda okunan fermanlar ya da camilerde verilen vaazlar, halkı devlet adına etkileyecek propaganda yapmak üzere şeyhler yerine yavaş yavaş gazete kullanılmaya başlandığı görülmektedir. (Kazancı, 2006, s. 16)

İlk defa bu dönemde saray, köşk ve kasırlar üst düzey protokolün ziyaretine açılmıştır. Sonraki dönemlerde de özellikle Hazine-i Hümâyûn'un yabancı seyyah ve protokol tarafından ziyaret edilmeye başlanmıştır. II. Mahmud tarafından Avusturya Arşidüküne sarayda ziyafet verilmesi saray teşrifatında bir ilk olması açısından önemlidir. Padişah saray gelenekleri nedeni ile bu ziyafetlerde sofraya oturmazdı. (https://www.academia.edu/29469458/II._MEŞRUTİYET_DÖNEMİ_OSMANLI_SARAYINDA_PROTOKOL_KURALLARI, 22.08.2019)

3.6.4.Tanzimat Dönemi (1839 – 1876)

Tanzimat dönemi Osmanlının modernleşme dönemi olarak da bilinir. Tanzimat kelime anlamı olarak düzenlemeler, reformlar anlamına gelmektedir. Batıda yenileşme hareketleri reformlar olarak değerlendirilir. Tanzimat Dönemi farklı kaynaklarda 1876 ile sınırlandırılmakla birlikte II. Abdülhamit'in tahta çıkışı ve I.Meşrutiyet'in ilanı

sonrasında da genel anlamda yenileşme çabalarının aslında 1922 yılında Osmanlı Devleti'nin çöküşüne kadar devam etmesi sebebiyle bu yenileşme ve reform dönemini 1922'ye kadar değerlendireceğiz.

19. yüzyılın ikinci yarısına baktığımızda, Osmanlı dünyasında siyasi, sosyal, iktisadi ve kültürel alanlarda yapılan pek çok değişim ve dönüşüm yaşandığı görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğun'da Tanzimat dönemi Gülhane Hatt-ı Şerif'in (Tanzimat Fermanın) okunmasıyla başlar. 8 Kasım 1839'da Eski Saray içindeki Gülhane Köşkü'nde Sultan Abdülmecid'in hazır bulunduğu ve etrafında da yüksek rütbeli subayların, vükelanın, eski kıyafetleri ile ulemanın, gayrimüslimlerin seçkin üyelerinin, elçilerin ve hatta Fransa Kralının oğullarından Prens Jonivillenin de bulunduğu bir tören yapılmıştır. (Engelhardt, 1999, s. 44)

Tanzimat Fermanı ya da diğer adıyla Gülhane Hatt-ı Hümayunun ana maddeleri; Osmanlı vatandaşlarının can, mal ve ırz güvenliğinin sağlanması, herkesin kazandığı oranında vergi vermesi gibi konuları içermekteydi. Tanzimat Fermanı anayasa benzeri bir içeriğe sahipti.

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın okunması ile başlayan bu reformlarda en önemli nokta, İmparatorluk'ta ilk defa bir Osmanlı padişahının sonsuz kabul edilen yetkisinin üstünde bir güce yani kanunlara dayandırıldığını görüyoruz. Aslında bu ferman Osmanlı Devleti için bir anayasal düzenin ilk aşamalarına girmek olarak kabul edilebilir. Bu ferman ile müslüman olmayanlara da haklar müslüman olanlar ile eşit şekilde verilmiştir. Aslında bu durum müslümanları rahatsız ederken, gayrimüslimler ise bu durumu yeterli bulmamışlardır. II. Mahmut zamanında hazırlıkları başlayan bu ferman Abdülmecit zamanında Gülhane bahçesinde okunduğu için Gülhane Hatt-ı Hümayunu da denilmiştir.

Tanzimatın ilan edilmesi sebeplerinden birisi Avrupa'nın devletin iç işlerini karışmasına müdahale etmektir. Bu dönemde yapılan demokratikleşme çabaları yeterli

olmasa bile önemli sayılabilecek gelişmelerdir. Bu fermanla demokratikleşme adına yapılan önemli kararlardan biri padişahın yetkilerinin sınırlandırılmasıdır. Bu bize monarşik yönetimin son bulmak üzere olduğunun da bir göstergesidir.

Gülhane Hatt-ı Hümayunu, daha sonraki yıllarda Osmanlı'nın kurumsal, ekonomik ve toplumsal görünümünü büyük oranda değiştirecek oldukça kapsamlı bir reform programının çıkış noktasını oluşturmuştur. Tanzimat (düzenleme anlamındaki Arapça tanzim kelimesinin çoğulu) adı ile anılan reform hareketi en tepe noktasına 1876 yılında ilk Osmanlı anayasasının ilan edilmesi ile ulaşmıştır. (Gündüz, Osmanlı Tarihi, 2012, s. 488)

18.yüzyılın sonlarından 20.yüzyılın başlarına kadar Osmanlı hükümeti pekçok değişiklik yaşamıştır. Bu değişikliklerin hepsi batılılaşma yönündeydi. Avrupadaki değişen yapı ve gelişim ile Osmanlının takip edememesi ve geride kalması sonrası değişim süreci oldukça zordu. Osmanlı İmparatorluğu eski gücünde değildi. Çok fazla toprak kaybetmişti. İçte askeri meseleler ile uğraşıyor ve maddi açıdan da büyük sıkıntılar yaşıyordu. Bağımsızlık isteyen birçok azınlık vardı. Tüm bunların etkisiyle gelişme engellenmiş adeta durdurulmuştur.

Tanzimat, Osmanlı Devletine Avrupai bir idare şekli vermek gayretiydi. Tanzimat, iktisadi ve hukuki bir düzenleme devri olmayıp, tamamen siyasi bir durumdu. (Yılmaz Ö. F., Osmanlı Târihi 5, 2014, s. 330)

Batı ilmini almayan Osmanlı tanzimat ile birlikte batı ilimini de olduğu gibi kabullenmek zorunda kalmıştır. (Özbilgen, 2003, s. 622)

Tanzimat'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma sürecini durdurmaya çalışan ve diğer yandan cemiyet ve hukuk alanında yenilikler getiren ve de modern Türkiye'ye bu şekilde adım atılmasını sağlayan bir rejim olarak görülmesi gerekmektedir. (Ortaylı, 2014, s. 47)

Abdülmecid zevkleri ile alaturka musiki ve garp musikisinde ve giyimde çok önemli bir rol oynamıştır. İstanbul lüksü Mısırlılar sayesinde tanımış, kâgir binaları onlar sayesinde görmüştü. Pera'daki levantenlerin yani Osmanlı dış ticaretini elinde tutanların da Osmanlı'ya lüksü tanıtmada büyük payları olduğunu söylemek doğru olur. Dolmabahçe'den önce padişahın sarayı modern devlet protokolüne hitap edecek bir vaziyette değildi. 19.yüzyılın Osmanlı sarayını israf olarak nitelendirmek doğru olmaz. (Ortaylı, İmparatorluğun Son Nefesi , 2014, s. 49)

Padişah III. Mustafa zamanında bile yabancı elçilik mensuplarıyla Türk yöneticileri ve hanımları arasında sıkı bir ilişki görülmekteydi. Buna rağmen tanzimat dönemine gelinceye kadar çağdaşlaşma ancak belli kurumlarda kendini gösterebilmiş ve sosyal hayatta bir etki yaratamamıştır. II. Mahmud döneminde kıyafet konusunda bazı önemli değişiklikler görülür. Memurların ceket ve pantolon giymeleri mecbur tutulur. II. Mahmud'un resimlerinin devlet dairelerine asılması mecburiyeti gibi o zamana kadar ilki görülmeyen bazı Avrupa adetleri Osmanlı toplumuna mal edilme çabaları görülür. Avrupa ile temaslar toplumu ister istemez sosyal yönden de etkiler. Sultan Abdülmecid'in önayak olduğu davranışları ve ona ayak uydurmaya çalışan devlet adamları özellikle bunlar arasında batıyı tanıyanların bu konudaki girişimleri toplumun üst tabakalarında Avrupai hayat tarzının Türkiye'de benimsenmesi ve yayılmasına yol açmıştır. Devamlı ve sürekli hale gelen dış ilişkiler sebebiyle yabancıların sosyal hayatımızdaki tesiri gözle görülür hale gelir. 1853 Kırım Savaşın'dan dolayı İstanbul'da yoğunlaşan İngiliz ve Fransız kolonisi mensuplarının Türk toplumu içinde yayılışı da önemlidir. Yabancı elçiliklerde tertip edilen balo, konser ve tiyatro gibi batı kökenli sosyo-kültürel hareketler, Türk saraylarında ve paşa konaklarında da görülmeye başlar. (Koray, 1991, s. 112-113)

XVIII. Yüzyılda Fransa ile ilişkilerde farklı bir yaklaşım kendini gösterir. Avrupa Osmanlıya elçiler göndermesine rağmen Osmanlılar buna gerek duymamıştı. Savaşlar sonunda barış anlaşması imzalamak üzere elçi göndermenin dışında siyasal bir ilişki içerisinde bulunmayan Osmanlı, Avrupaya daimi elçiler göndermeye başlar.

Yüzeysel batılılaşma saray zevklerini ve mimariyi etkilemesine rağmen derin bir şekilde yayılmamıştır. Aslında ekonomik zorlukların ve köylerden İstanbul'a yeni

göçlerin olduğu dönemde Fransız adetleri halkın düşmanlığını uyandırmıştır. (Davison, 1997, s. 26-27)

XVII.yüzyılda Osmanlı teknolojik seviyesi ile Avrupa'da gelinmiş olan seviye oldukça farklıydı. Avrupa çok önde ve arada ulaşılması güç bir uçurum oluşmuştu. Çöküşün temel sebeplerinden biri olan askerlik alanındaki teknolojide oldukça geri kalınmasıdır.

Osmanlı hızlı bir şekilde toprak kaybetmiş ve artık sona yaklaşmıştır. Savaşların kaybedilmesi Osmanlı Devletinin gelirlerinde ciddi bir azalma yaratmıştır. Osmanlıda modernleşme tesirinde Avrupa yaşam tarzının benimsenmesi bütçesi kötü Osmanlıyı daha da zora sokmuştur. Padişahların sık değişmesi cülus bahşişlerinin hazineyi boşaltmasına sebep vermiştir.

Osmanlı'da askeri alanda gerçekleşen reformların başarısız olması teknolojik alt yapıyı sağlayamamak olmuştur. Bunun için ekonomik bir güç gerekmekteydi ve Osmanlı ciddi maddi sorunlarla yüzyüzeydi. Savaşa hazır ordu bulundurmak çok büyük bir maddiyat gerektiriyordu.

Tanzimat dönemi Osmanlı İmparatorluğunda yenileşme hareketlerinin görüldüğü ve ilerde kurulacak cumhuriyetin temellerini oluşturacak gelişmeleri barındırması bakımından oldukça önemlidir. Bu dönemde ilk padişah Abdülmecid (1839 – 1861) olmuştur. Tahta çıktığında çok genç olan Abdülmecid daha önceki Osmanlı sultanlarından giyimi, yaşam biçimi ile farklılaşmıştır.

Tanzimat dönemi padişahlarından Sultan Abdülmecid Han (1839-1861) otuz birinci Osmanlı Sultanıdır. Çocuk denecek bir yaşta 16 yaşında Osmanlı tahtına çıkmıştır. Batı hayranı idareciler ile çalışmak durumunda kalmıştır. Abdülmecid, padişahların sarayda kapalı bir şekilde yönetimi sürdürmelerinden ayrılmış ve halkın içine katılarak onlarla ve sorunlarıyla ilgilenmiştir. Başka bir değişiklik de, yabancı elçiler ile siyasi konularda padişahlar görüşmezken, elçilerin bu taleplerine cevap vermiştir. Artık elçiler ile siyasi konularda yapılan bu görüşmeler de Osmanlı

İmparatorluğu'ndaki değişiklikleri göstermesi açısından önemli bir durumdur. Bu dönemde İngiliz elçisi padişah ile randevu almadan görüşme yapabilmiştir. Yine, Osmanlıda sadece elçi olarak kabul edilen ve randevusuz görüşülmeyen bu elçilere ilk iade-i ziyaret Abdülmecid zamanında, Fransız elçiliğine giderek Prens Napolyon'un ziyaretine karşılık yapılmıştır. İlk defa ağır savaş masrafları sebebiyle dış borç alınmıştır. (1854) Osmanlıda dış ülkelere nişanlar gönderilir ancak kabul edilmezdi. Yine, ilk defa Fransız İmparatorunun (III. Napolyon) nişanını kabul edilmiş ve böylelikle bu gelenekte bozulmuştur.

Batılı hükümdar modeli çizen Abdülmecid (1839-1861) Avrupalı krallar gibi okul ve kışlaların açılış törenlerine katılmakta, sarayını Paris ve Viyana'dan gelmiş olan sanat yapıtlarıyla donatmaktaydı. Avrupa usulü giysiler kullanmaktaydı. Halefi Abdüllaziz batılılaşma sürecine ayak uydurmakta onun ilerisine gitmiş ve 1867 senesinde ilk kez yurtdışı gezisine gitmiştir. Abdülmecid, Fransızca konuşan, modern sanatlar ve bilimler konusunda eğitim almış bir sultandı. Ondan sonra iktidara gelen Abdüllaziz, reformlar konusunda ağabeyinin göstermiş olduğu kararlılığı sürdürmüştür. Tanzimat sürecinin en önemli ismi Mustafa Reşit Paşa, Paris ve Londra büyükelçiliği görevleri sonrası, dışişleri bakanlığına getirilmiştir. Fransızcası çok iyi olan Paşa, Avrupa gündemini yakından takip edebilmiştir. (Gündüz, Osmanlı Tarihi, 2012, s. 489)

Osmanlı modernleşme ve çağı yakalamak adına eğitim alanında önemli değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikleri Sultan Abdülmecid döneminde görmek mümkündür. Sultan Abdülmecid eğitim ile alakalı yenilikler için bir heyet oluşturulmasını istemiştir. Bu heyet yayınladığı kanun ile Darülfünun (üniversite) kurulmasını ve okulların mümkün olduğu kadar ulemanın elinden alınıp hükümet idaresine verilmesini karar almıştı.

Saray teşkilat ve teşrifatında başlatılan yenilikler Sultan Abdülmecid döneminde devam ettirilmiş, yeni inşa edilen saray, köşk ve kasırların mimarisine ve mekân düzenlemelerine de yansımıştır. Dolmabahçe Sarayı'nın özellikle Mâbeyn ve Hünkâr daireleri, Tanzimat Dönemi'nin temsil ve teşrifat anlayışına göre düzenlenmiştir. Sarayın Mabeyn dairesinde yer alan Süfera Salonu, elçi bekleme ve kabul odaları, elçi yemek

odası gibi mekânlar bu dönemde diplomasiye verilen önemin önemli göstergeleri olmuştur. Aynı zamanda mütekabiliyet yani karşılıklılık esaslı teşrifat anlayışına geçişin mekânsal ifadeleri olarak dikkat çekicidir. Dolmabahçe Sarayı'nın "Muâyede Salonu" ve "Divân Yeri" de denilen büyük tören salonunda büyükelçilere ve yabancı devlet misafirlerine locaların ayrılmıştır. Bu salonda yapılan törenleri rahatlıkla izleyebilmeleri için Harem mensuplarına seyirlik pencerelerin açılmıştır. Tüm bu değişiklikler protokol konusunda gerçekleşen değişimin önemli noktaları olmuştur. (https://www.academia.edu/29469458/II._MEŞRUTİYET_DÖNEMİ_OSMANLI_SARAYINDA_PROTOKOL_KURALLARI, 22.08.2019)

Tanzimat döneminde sosyal hayatta çağdaşlaşma, milli eğitim, ekonomi, askerlik ve adalet sahalarında olduğu gibi devlet tarafından kanun ve nizamlar çıkarılmak suretiyle olmamıştı. Bu değişimler ve yenilikler batı ile kurulan sıkı ilişkiler sonucu kendiliğinden meydana gelmişti.

Osmanlı artık yüzünü batıya dönmüş ve kendi kurtuluşunu batı kaynaklı siyasal ve toplumsal modellerde aramaya başlamıştır. Fakat, Tanzimat tek başına çöküşü durdurabilecek bir reçete olamaz. Osmanlı Modernleşmeye çalışırken bir yandan da büyük güçlerin siyasi manevralarını ve imparatorluğu sarsan ulusçu akımları da savuşturmak zorundadır. Siyasi istikrarsızlık en önemli sorundur. Şunu akıldan çıkarmamak gerekir ki, Tanzimat örgütlenmiş bir reformlar dizisinin adıdır. (Gündüz, Osmanlı Tarihi, 2012, s. 488)

Osmanlı modernleşmesinde değişim ve dönüşüm ev ve aile hayatında başlamıştır. Geç dönem Osmanlı toplumunda değişen hayat tarzı alaturka ve alafranga (Türk ve Frenk usulü) arasında ciddi bir ayrışma gelirken bu ayrışma ev içi mekânların kullanımından başlayarak aile hayatının içine de sızarak Osmanlı da hayata nüfuz etti. (Yaşar, 2013, s. 2919)

Değişim derken eğlence hayatından, kılık – kıyafete ve âdâb-ı muaşerette birçok alanı kapsamaktadır. Bu alanlarda daha belirgin kendini göstermiştir. Özellikle ise, en önemli değişimin âdâb-ı muaşeretteki Batılılaşma olduğunu söylemek doğru olacaktır.

(Karabulut M. , 2010, s. 133) Tanzimat döneminde piyano gibi Batı kültürüne ait musiki aletlerine önem kazanmış ve pek çok sultana piyano dersi verilmiş ve bazı şehzâde ve sultanlar da Fransızca eğitimi bile almışlardır. (Acar, 2015, s. 194) Ortaylı'ya göre, Osmanlı'da modernleşmeyi Tanzimat devriyle sınırlamak yanlış olur. Çünkü, Osmanlı modernleşmesi eskiye dayanmaktadır. Osmanlı modernleşmesi Avrupalılar ile ani karşılaşmanın yarattığı bir şok değildir. Coğrafyası itibariyle, Osmanlı tarih boyunca Avrupa ile siyasi, iktisadi yönden bir beraberlik içinde olmuştur. Ancak, Osmanlı çok farklı din ve dilleri barındırmasından dolayı değişiminde eşzamanlı olması pek mümkün olamamıştır. Osmanlı modernleşmesi Osmanlı Türkiye'sini ve diğer müslüman toplumları da kapsamaktadır.

Batılılaşma hareketi, bilindiği gibi tanzimat ile birlikte başlar. Bu ilk yenileşme hareketleri taklitçilikten öteye pek fazla yol katedememiştir. Bazı tarih kitaplarının da belirttiği üzere manevi değerlerin de kayba uğradığı bir dönem olarak görülür. Tanzimat döneminde Batılılaşmayla birlikte Türklerin hayatında önemli değişiklikler görmekteyiz. İstanbul denizden ve karadan önemli bir mevkiideydi ve ticaretin yapıldığı ve bu sebeple ziyaretlerin çok yapıldığı bir yerdi. Mevcut konumu sebebiyle de bu değişiklerden en çok İstanbul etkilenmiştir. Bu değişim çok fazla alanı kapsar.

Tanzimat'tan sonra protokolde sıralanma, sadrâzam, şeyhülislâm, bakanlar, kazaskerler, nakibüleşraf, İstanbul kadısı, İçişleri müşteşarı, Valide Sultan kapu kethüdası şeklindeydi. Protokole girecek olanların isimleri her seferinde Padişah'a yeniden sunulurdu. Elçilere, eşlerine Padişah tarafından değerli hediyeler verilirdi. Fransa Elçisi Lavalet'e Tasvir-i Hümâyun ile süslü murassa bir kutu ve eşine de bir çift şal verilmişti. İngiltere elçisinin eşi ise, murassa bir bilezik ve arkadan da bir çiçek hediyesi ile sevindirilmiştir. Hediyelerin değeri ise 50-100 bin kuruş arasında olurdu (Râsim, 1994:172) Elçilere hediyeler verilmesi Osmanlının önemli adetlerinden biriydi. Osmanlı gücünü ve büyüklüğünü hediyeler ile de göstermek istemiştir. Birçok kaynakta da elçilere hediyeler dağıtıldığı ve iyi bir şekilde ağırlandığı belirtilmiştir. Osmanlı kültüründe hediye olmakla birlikte devlet yönetiminde gücün ve üstün olmanın bir göstergesi gibi kullanılmıştır.

Modernleşme ile, hakim olan dinin tartışıldığını, ona atfedilen kurum ve kuralların sarsıldığını ve de değişikliğe uğradığını görüyoruz. Din dışı bir yaşam tarzı, Avrupa dillerinin ve bilimin etkinliği, kamu hayatında ve aile hayatında geleneksel kalıpların sarsılması Osmanlı Türkiyesinde görülmeden önce Rusya Çarlığı'ndaki Müslümanlarda görülmektedir. (Ortaylı, 2016, s. 13) Karlofça Antlaşması adeta bir kırılma noktası olmuş, askerî, siyasî ve iktisadî üstünlüğünü noktalayan Osmanlı Devleti, bundan sonrasında bilhassa harp tekniği bakımından örnek olarak almış olduğu Batı'nın zamanla kültüründen de etkilenmeye başlamıştır. Sefer odaklı bir devlet yapısına sahip Osmanlı Devletinin haklı sebeplerle başlatmış olduğu bu askerî revize çalışmaları birçok alaturka Osmanlı kurumunun en baştan yenilenmesi şeklinde devam etmiş ve sarayın kalın duvarları bir nevi aşılmıştır. (Acar, 2015, s. 200)

Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma süreci çeşitli aşamalardan geçerek ilerlemiştir. İlk başlarda Avrupa'nın silah ve aletlerini almak öncelikliydi. Çünkü, askeri açıdan çok geride kalmış Osmanlı Batıyla aynı seviyeye gelmek ve eski gücüne yeniden kavuşmak arzusu içindeydi. Bu askeri güç aynı zamanda Doğulu rakiplerine karşı da bir üstünlük getirecekti.

Islahat Fermanı 1856

Bitmek üzere olan Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmak için yapılan bu ferman Abdülmecid zamanında yapılmıştır. Osmanlı artık eski yöntem ve kurumlarıyla hızla değişen Avrupa ile başa çıkamayacağını anlamıştır. O sebeple bu ıslahat da daha önce yapılmaya çalışılan yenileşme hareketlerinden daha radikal bir yol izlemiştir. Bir süre Avrupa'daki demokrasi ile ilgili gelişmelere bizi ilgilendirmez gözüyle bakmak, Osmanlı'nın sonunu getirmiştir.

Devletin dağılmasının önüne geçmek için yapılan bu ferman aslında dış baskıların sonucunda çıkmıştı. (1856 Paris Antlaşması) Fransa'nın ısrarları ve diğer İngiltere ve Avusturya gibi devletlerin de katılımıyla bu fermanın maddeleri belirlenmişti. Yani bir önceki ferman asker ve idari üst düzey kesim tarafından yapılırken, bu fermar dış güçlerin yönlendirmesi ve etkisi ile yapılmıştır. Böylece batının artık yönetimin ne kadar içinde

olduğu ve nasıl yönlendirebilecek Osmanlı üzerinde bir güce sahip olduğu görülebilir. Osmanlı Devleti Paris Antlaşması şartlarını kendi lehine çevirebilmek adına bu fermanı ilan etmek mecburiyetinde bırakılmıştır. Bu ferman ile Osmanlının çöküşü hızlanmıştır.

1839 Fermanı ile beklenen olmadı. Bilhassa müslüman ve gayri müslimler arasındaki eşitsizlik devam etmekteydi. Bu sebeple yabancı devletler Osmanlıyı baskı altına aldılar. Bunun neticesi olarak da 1845 senesinde yeni bir Hattı Hümayun yapıldı.

Tanzimat devrinde yapılan bu ıslahatlar maalesef olumlu neticeler vermemiştir. Osmanlı tarihinde ilk anayasa Ahmed Mithat Paşanın çabalarıyla 1876'da yayınlanmıştır. Bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyonda devlet memurlarından, ilimle uğraşanlardan ve yüksek rütbedeki subaylardan oluşturulmuştur. Fransız anayasası incelenerek 1876 anayasası hazırlanmıştır.

Tanzimat dönemi padişahlarından Sultan Abdülazîz Han (1861-1876) otuz ikinci Osmanlı padişahıdır. Şehzadeliği sırasında iyi bir tahsil görmüş olan Abdülazîz dünya siyasetine ilgi duymuştur. Mazbut bir hayatı olmuş ve halkın sevgisini kazanmıştır. Onun döneminde Osmanlı eski gücünü ve haşmetini kaybetmişti.

Fransa elçisi Tuvenel'in 1856 senesinde verdiği baloda Sultan Abdülmecid'in katılması herkesi şaşırtmıştı. Çünkü, o zamana kadar Padişahın herhangi bir baloya katılması söz konusu olmamıştı. Elçi, generaller ve bakanlar ile birlikte padişahı karşılamak üzere kapıya gittiler. Karşılama töreninde hassa (hükümdarı korumakla yükümlü asker) ve deniz askerlerinden başka, o dönem İstanbul'da bulunan Fransız kuvvetlerinden de seçme bir birlik selam resmini yerine getirmiş ve Fransız bandosu da güzel bir şekilde Osmanlı marşını çalmıştır. (Râsim, 1994, s. 171-172)

O zamana kadar Osmanlı padişahlarının yapmadığı bu ziyaret ve baloya katılım önemli bir gelişmedir. Daha öncesinde, protokol sadece sarayda elçilerin kabulleri esnasında uygulanıyordu. Saraya protokol öğrenmek için yabancı ülkelerden görevliler gönderilirken, artık sarayın dışında ziyaret yapan bir Padişah ve burada yeni protokol kurallarını görmek mümkün olmuştur. Tanzimat dönemi teşrifatın uygulandığı mekanları

da değiştirmiş ve çoğaltmıştır. Teşrifat ya da protokol artık padişahın sarayının dışında davetlerde diplomaside uygulanır olmuştur.

III. Napolyon da 1856 yılında Paris'teki elçiliğimizde yapılan büyük baloya giderek padişah hareketine bir karşılık vermiştir. Yalnız o tarihe kadar maalesef elçilikte bir imparatoru ağırlayacak eşya yoktu. Ali Paşa bu sebeple gümüş, billur, porselen takımları alınması ve hizmetle elbiseleri dikimi için 150.000 frank daha fazla bir ödeneği bu elçiliğe göndermişti. (Râsim, 1994, s. 172)

Fransa İmparatoru Üçüncü Napolyon, Paris'te açılan Milletlerarası Sanayi Sergisine birçok devlete davet gönderdiği gibi Sultan Abdülaziz Han'a da davet göndermişti. Diğer taraftan, Kraliçe Victoria da, padişahı İngiltereye davet etmişti. Bu gelen tüm davetler, mecliste görüşüldü ve devletin itibarı bakımından da kabul edilmesi uygun görüldü. *"Sultan Abdülazîz Han, 21 Haziran 1867 Cuma günü Dolmabahçe Sarayı önünden Sultâniye yatına binerek yola çıktı. Böylece Osmanlı tarihinde yabancı ülkelere seyâhate çıkan tek pâdişâh ve ilk halîfe Abdülazîz Han oldu."* (Yılmaz Ö. F., Osmanlı Tarihi 6, 2015, s. 45-47) (asıl kaynak Hilmi Efendi, "Sultan Abdülazîz'in Avrupa Seyahatnâmesi", TOEM,cüz 49/62, Nisan 1335)

"Şehzâde Yusuf İzzeddîn, Şehzâde Murad, Şehzâde Abdülhamîd, Hariciye Vekili Fuad Paşa, pâdişâhın maiyeti, husûsî hizmetçileri ve muhâfız vazîfeliler yanında; Fransız sefirinin de birlikte seyâhatine izin verilmişti. Sultaniye yatını üç zırhlı takip ediyordu. Yata, Fransa'ya kadar refâkat edecek Fransız donanması, Çanakkale Boğazı'nın dışında sultanı karşıladı. 28 Haziran'da Sultan Abdülazîz Han ve maiyetindeki heyet İtalya'nın Napoli şehrine vardı. Burada Türk elçisi Rüstem Bey, Sultan Abdülâziz Han'ın iltifatlarına nail oldu. 29 Haziran'da Sultan Abdülazîz Han, bir zamanlar Fransızlara himaye etmek için Barboros Hayreddin Paşa'nın üs edindiği Fransa'nın Toulon limanına girdi. Bir Osmanlı pâdişânın geldiğini haber alan Fransız halkı muazzam bir kalabalık ve çoşkun tezahürâtlarda bulunarak, misli görülmemiş şenliklerle Sultan Abdülazîz Han'ı karşıladılar. Burada askerî merasimle karşılanan Sultan Abdülazîz Han, trenle Paris'e geçti." ((Yılmaz Ö. F., Osmanlı Tarihi 6, 2015, s. 47)

Paris'te, istasyon baştan başa Osmanlı bayraklarıyla süslenmiş, yollara ise halılar serilmişti. İstasyonda Fransa İmparatoru Üçüncü Napolyon tarafından karşılanan Abdüllaziz Han'ı halk heyecanla beklemekteydi. Geçeceği yol üzerindeki evler bile o dönem yüksek kiralara verilmişti. Osmanlı padişahını görmek halk için çok önemliydi. O dönem benzeri görülmemiş bir tezahürat ile saraya vardı. Protokol kuralları gereği devlet yöneticilerinin araçlarından alınmaları ve törenle karşılanmaları eskide olduğu gibi günümüzde devam etmektedir.

Sultan Abdülazîz Han, daha sonra İngiltere'ye de ziyarette bulunmuştur. Askeri bir merasimle İngiltere'ye giden padişahı top atışı ile İngiliz donanması karşılamıştır. Osmanlı padişahları ziyaret yapmazken bu siyasi geziler ile Avrupadaki gelişimi ve değişimi yakından görme imkanını bulmuşlardır. İstanbul'a 47 gün süren seyahat sonrası dönen padişah 47 pare top atışı ile karşılandı.

Osmanlı padişahları savaşlara fetih gayesi ile giderlerken, artık protokol ziyaretleri sebebiyle Avrupa'ya gezilere başlamıştı. Bu yurt dışına yapılan seyahatler hem barış köprülerinin kurulması bakımından, hem de Avrupadaki gelişmeleri yakından görüp takip etmek açısından oldukça faydalı olmuştur. Halkla ilişkiler faaliyeti artık sadece elçilerin kabulü ya da savaş meydanlarından saraylara yemek masalarına taşınmıştı. Karşılamalar özenli ve belli bir düzende yapılmakta protokol karşılamaları halkla ilişkilere meydan ve fırsat veren ortamlar olmaya başlamıştı. Kamusal ilişkiler, uluslararası ilişkiler, tanıtım için oldukça uygun ortamlardı.

Bu seyahat sonrası dönemde bir çok iyileştirme çabası görmek mümkündür. Bunlardan biri de askeri alanda yapılan yeniliklerdir. Donanmanın eksikleri farkedilmiş, yeni silahlar alınmış, bununla yetinmeyip silah fabrikaları kurulmuştur. Bunun yanısıra eğitimle ilgili de yenilikler mevcuttur. İlk öğretim mecburi tutuldu Birçok alanda okul (tıp, mühendislik, öğretmen vb.) kurulmuş, eğitim daha sistemli hale getirilmiştir. Eğitime önem verilmiş ve bu konuda çalışmalar içine girilmiştir. Devlet dâirelerinde çalışacak memurları yetiştirmek üzere Mekteb-i Mahrec-i Aklam, Yabancı dil eğitimi vermek için Lisan Mektebi, Eczacı Mektebi, Kaptan ve Çarhçı Mektebi, Mekteb-i

Tıbbiyye-i Şâhâne isminde tıp fakültesi, 1868'de Fransızca eğitim yapan Mekteb-i Sultânî (Galatasaray Lisesi) gibi okullardır.

Yabancı devlet elçilerinin misafir edilmesi için Yıldız, Beylerbeyi, Çırağan ve Ayazağı sarayları yapılmıştır. Sanayi Islah Komisyonu kurulmuştur. Yerli malların Avrupa malları ile rekabet edebilmesi için, yeterli bilgiye sahip eleman yetiştirmek için bir Sanayi Mektebi açılarak çeşitli meslekler öğretildi. Ulaşımın süratli ve sıhhatli olması için çalışmalar yaptırdı. 452 km olan demiryolları onun zamanında 3 katına çıkartıldı. İstanbul'a tramvay getirilerek Galata-Beyoğlu arasında tünel işletmesi kurulmuştur. (Yılmaz Ö. F., Osmanlı Tarihi 6, 2015, s. 127-128)

Hristiyan hükümdarlarını tek taraflı elçi bulundurmaları bir saygı göstergesi olarak kabul edilmekteydi. Bu yabancı devletlerin elçileri görüşmeler sırasında ve huzura alındıklarında çoğunlukla küçümsenmekteydiler. Buna rağmen bilhassa yeniçerilerin üç aylık ulufelerinin dağıtılması esnasında yabancı elçiler çağrılıp küçük tepeler gibi yığılan akçe torbalarıyla gösteriş yapılıp devletin kudreti hakkında propaganda yapılmaktan da geri kalınmıyordu. Elçilerinde Osmanlı sınırlarına girişlerinden başlayarak yol boyunca ve menzillerde tüm istekleri, korunmaları aynı devlet ricaline yapıldığı şekliyle sağlanıyordu. Ancak onsekizinci yüzyılda gücünü tamamen yitiren Osmanlı İmparatorluğu 1789 Fransız devrimi sonrası bu dengenin değişmesiyle Osmanlı Devleti'ni İngiltere, Fransa, Prusya ve Avusturya'ya üç senede bir değiştirilmek üzere beraberlerinde tercüman, sır kâtibi (sekreter) ve maiyet memuruyla birlikte bir ikamet elçisi yollanmıştır. Aslında bu elçiler diğer yandan da Avrupa'da iş yapacak olan Osmanlı tüccarlarının haklarını kollamak için de gönderilmişti. (Özbilgen, 2003, s. 625-626)

1861'de Abdülmecid'in ölümü üzerine yeni geçen kardeşi Abdüllaziz'in padişahlığı zamanında Avrupai yaşam tarzının imparatorluk halkının yeni bir bölümü tarafından iyice benimsendiği görülmektedir. Bu devirde zevk ve eğlencede olduğu kadar, muaşerette ve giyimde Tanzimatın ilk yıllarında atılan tohumların iyice yeşerdiği ve imparatorluk merkezini tamamen etkisi altına aldığı görülür. Bu devir İstanbul'unun Beyoğlu bölgesi lokanta ve kahveleriyle en basit gündelik ihtiyaçtan en pahalı zevk unsurlarına kadar her şeyi Avrupa'dan getirilmiş zengin mağazalarıyla, haraketli gece

hayatı ile Avrupa'nın küçük bir örneğidir. Artık İstanbul her çeşit moda akımlarıyle, büyük Avrupa şehirlerine özellikle Paris'e uymuştur. Giyim kuşamda da olduğu gibi, lüks ve sefahatte de onu izlemektedir. Bulvar tiyatroları, kafeşantanlar, fransız ve ingiliz sistemi mobilya, alafranga sofra, Fransız şarabı, ecnebi mürebbiye, yabancıdil hocası artık İstanbul hayatının doğal unsurlarıdır.

XVIII. yüzyılın ortaları ile birlikte Avrupa'nın üstünlüğü de artık kabul edilmeye başlanmıştır. Önceki ıslahat denemeleri bir sonuç vermemiş ya da yeterli olamamıştır. Aslında sadece askeri alanda kısıtlı yapılan bu değişiklikler, devletin yapısında ve kurumlarda yapılmamasından ötürü yeterli derecede etkili olamamıştır. Osmanlı için ufak iyileştirmelerden çok köklü ve birçok alanda yenileşmeye ihtiyaç vardı.

1860 yılları sonrasında toplum değişmeye başlamış ve gazete, tiyatro, roman ile tanışmıştı. Aynı zamanda sivil örgütlenme hareketleride görülmekteydi. Halkın mevcut yönetimden memnun olmadığı çok ortadaydı. Çok ağır şartlar üst yönetimden halka herkesi etkilemekteydi.

1860 yılında bir grup entelektüel Osmanlı Genç Osmanlılar olarak bilinen gizli bir cemiyet kurmuşlardır. İçlerinde yüksek rütbeli subaylarda bulunmaktaydı. Abdüllaziz'in tahtan indirilmesini isteyen bu grup genç Abdüllaziz'i tahttan indirmiş ve arkasından da 1876 Anayasasının çıkarılmasında etkili olmuşlardı. Bu anayasanın kurduğu genel meclisin kısa süreli olması II. Abdülhamit'in ne siyasal bir reformcu ne de anayasal hükümete inanan birisiydi. Doğal olarak bu anayasal süreç kısa süreli olmuştur. (Hughes, 2009, s. 13)

I.Meşrutiyet (23 Aralık 1876) ve II. Meşrutiyet (23Temmuz 1908)

Tanzimat Dönemi'nin liberal reformları 1876'da ilan edilen Osmanlı Anayasası ile zirveye ulaşmıştır. Bu kısa ömürlü parlamentolu hükümet deneyimi (1876-1877) bu konuda bir monografi yayımlayan Devereux'e göre, aslında oldukça başarılı bulunmuştu. Avrupa dışındaki ilk anayasalardan biri olan bu anayasa 1923 Türkiye Cumhuriyetine doğru atılan önemli bir adım olarak kabul edilir. (İnancık, 2011, s. 30-31)

Tanzimat dönemi, devlet ve idare mekanizmasını geliştirmek, düzeltmek ve bir düzen getirerek keyfi yönetime son verip hukuka ve daha doğrusu şeriat kanunlarına uygun bir devlet kurmak amacıyla girişilen bir dönemdir. Tanzimat dönemi Mustafa Reşit Paşanın Gülhane'de okumuş olduğu Hattı Hümayunda Osmanlı Devletinin şeriaat kurallarına uygun bir şekilde yönetildiği sürelerde Devletin milletin geliştiği, güçlendiği, refaha kavuştuğu ancak Şeriat kanunları ve özellikle de Kuran'ın hükümlerine bağlılıkta kusur edildiğinden itibaren bir çöküşe sürüklendiği 150 yıllık felaketin sebebinin de bu olduğu belirtilmişti. (Arsel, 1975, s. 23)

Sultan Beşinci Murad Han (1876-1876) otuz üçüncü Osmanlı Sultanı olup, babasını tavsiyesi üzerine Fransızca eğitimi almıştır. Okumayı seven V. Murad çok farklı kültürlere ait kitaplarda okurdu. Bunun için Avrupa'dan birçok kitap getirtmişti. Dilen bilen padişahlar aldıkları iyi eğitimlerle Avrupa kültürüne daha yakın olabiliyordu.

Ancak, tahta çıktığı ilk günlerde saray bir yağmalama atlatmıştı ve değerli bir çok eşya alınmıştı. Dağılma sürecindeki Osmanlının zor günleri devam etmekteydi. Yapılan ıslahat ve yenilikler Avrupa'dan çok geç kalmanın dezavantajıyla çok da iyi gitmiyordu. Tahta uzun kalmayan padişah II. Abdülhamid'e yerini bıraktı.

Sultan İkinci Abdülhamîd Han (1876-1909) Otuz dördüncü Osmanlı Sultanıdır. Birinci Meşrutiyet bu dönemde ilan edilmiştir. Yine Osmanlı devletinin sonunu hazırlayan Osmanlı Rus harbi de bu dönemde gerçekleşmiştir. Osmanlıda geçilen meşrutiyet ile Padişahın görev ve sorumluluklarının azalması, monarşik yapılı Avrupa devletlerinde de bir temsil dışında çok fazla kararda tek başına alamıyor olması söz konusu olmuştu.

Görsel 19. Sultan II. Abdülhamid yeni parlememtonun açılışı 1908
Kaynak: (https://indigodergisi.com/2014/07/monarsik-yonetim-ve-osmanli-devleti/ , 21.06.2019)

Sultan Abdülhamid Han, tahta çıktıktan sonra, devletin içinde bulunduğu durumu ve siyasetini şöyle anlatmaktadır. *" Amerika'da genç ve kuvvetli bir devlet doğmuştu. İspanya, müstemlekelerinden (sömürgelerinden) sürekli olarak çıkarılıyordu. Dünya Yahudileri teşkilatlanmıştı. Mason locaları yolu ile arz-ı mev'ûdun (Yahudilerin kendilerine verilmiş olduğunu iddia ettikleri Nil'den Fırat'a kadar olan topraklar) peşine düştüler. Bunlar daha sonra bana da gelmiş ve Filistin'de Yahudileri yerleştirmek için büyük paralar karşılığı toprak istemişlerdi. Tabii reddettim. Apaçık görüyordum ki, Avrupanın büyük devletleri kendi aralarında dünyayı bölüşmeye çıkmışlardı. Bölüşülecek ülkeler arasında Osmanlı mülkü de vardı. Ben bu kuvvetlerin önünde tek başıma duramazdım. Gücüm yetmezdi. Yapabileceğim tek şey, aralarındaki rekabetten yararlanıp, her birine daha büyük lokma ümidi ile birini ötekine düşürmekten ibaretti. Yine apaçık görüyordum ki, Almanya'nın kurulması ile bozulan Avrupa dengesi, eninde sonunda bu büyük devletleri birbirine düşürecekti. Eğer o güne kadar memleketimi parçalanmaktan kurtarabilirsem, o çatışma koptuğu zaman, kümelenmelerden birine katılıp öteki tarafı kırmakla varlığımızı koruyabilirdim. Bunun ne zaman olacağı belli*

değildi ama, uzak da görünmüyordu. Bunun sonu birbirleriyle kapışmak ve hesaplaşmak olacaktı." (Yılmaz Ö. F., Osmanlı Tarihi 6, 2015, s. 230-234)

Görsel 20. II. Abdülhamid Dönemi Yenilikleri Ve I. Meşrutiyet Osmanlı Padişahı 2. Abdülhamit Devri Reformları Ve I. Meşrutiyeti Osmanlı Padişahı İslam Halifesi
Kaynak: (http://abdulhamid.site/2-abdulhamid-hakkinda/mesrutiyet-ve-meclisi-mebusan/ii-abdulhamid-donemi-yenilikleri-i-mesrutiyet/, 19.08.2019)

Abdülhamid ulusal ve kişisel bir siyasi amacı olmayan bir düşüncedeydi. "Bütün güç ve kozları birbirine karşı denge unsuru olarak kullanıyor. Kimin arabası güçlüyse ona biniyor, kimi kendi çıkarına yakın buluyorsa ona yaklaşıyordu." (Eroğlu, Gönülal, & Arıkan, 1981, s. 96)

Sultan Beşinci Mehmed Reşâd Han (1909-1918) Abdülmecîd'in sırasıyla tahta çıkan dört oğlunun üçüncüsü, otuz beşinci Osmanlı sultanıdır. Zayıf bir iktidar uygulamıştır. Bunun altında çok fazla idari bir yeteneğe sahip olmaması yatar. Zaten kötü durumda olan çıkmaza girmiş, Osmanlı yetersiz bir iktidarla daha da sıkıntı çekmiş ve

daha da düşüşe devam etmiştir. Sultan Altıncı Mehmed Vahîdüddîn Han (1918-1922) Osmanlı devletinin otuz altıncı ve son padişahı olan Vahidettin Osmanlı'nın en kötü döneminde tahta çıkmıştır. 1299'dan beri bir çok kıtada güçlü ve kudretli olan Osmanlı İmparatorluğu artık tükenmiş ve son yıllarını yaşamaktadır.

1918 yazında tahta çıktığında onu iki büyük sorun beklemekteydi. Büyük bir felakate dönüşen Birinci Dünya Savaşı diğer taraftan da "1913'ten beri imparatorluğa egemen olan İttihat Terakki rejimine karşı bir siyasi alternatif oluşturmak" (İnal, 2007, s. 20)

Vahidettin tahta çıkması onun çok beklediği ve hazır olduğu bir durum değildi. Hatta bu durumdan Şeyhülislam Kazım Efendi'ye şöyle bahsetmiştir: *"Ben bu makam için hazırlanmadım. Çocukluğumdan beri vücuden rahatsız olduğumdan lâyıkiyle tahsil edemedim, sinnim (yaşım) kemale erdi, dünyada emelin kalmadı. Biraderle hangimizin evvel gideceğimiz ma'lum olmadığından bu makama intizarda değilim. Fakat takdir-i ilâhi ile teveccüh etti. Bu ağır vazifeyi deruhde eyledim. Şaşmış bir haldeyim, bana dua ediniz"* Aktaran (Sakallı B. , 1997, s. 64)

Mondros ile Türkiye işgal edilmeye başlanmıştı. Sevr ile de işgal şekil almaya başlamıştı. "Bütün mücadelelerine rağmen yıllar boyu Türkiye'yi parçalayıp bölmek ve etkisiz hale getirmek isteyen emperyalist güçler, yeni bir Türk devletinin kurulmasına" (İnal, 2007, s. 60) engel olamayacaklardı.

Ankara'da kurulmuş bulunan yeni Türkiye idaresi yöneticileri bir taraftan önönde aşılması gereken bir engel olarak gördüğü hilafet makamının varlığına son vermeye hazırlanırken, diğer yanda Osmanlı hanedanına mensup tüm üyelerin sınır dışı edilmeleri konusunda müzakerelere başlamışlardı. 3 Mart 1924 tarihinde öngörülmüş olan karar alınmıştır. (Hülagü, 2008, s. 277)

Garp tesirlerinin Osmanlı İmparatorluğuna girmeye başladığı ve bunların etkisinde ıslahat çalışmalarının yapıldığı asır XVIII. Asırdır. (Karal, 1940, s. 16)

İkinci Meşrutiyet dönemi, Kanunu I Esasi'nin yeniden yürürlüğe konduğu 23 Temmuz 1908'den, Meclisi Mebusan'ın dağıtıldığı 21 Aralık 1918'e kadar sürer. Abdülhamit II'nin Kanunu Esasi'yi askıya alması ve meclisleri kapatması üzerine kendisine karşı muhalefet daha da artmıştır.

XIX.yüzyıl Osmanlı Devleti'nin en çalkantılı, aynı zamanda fikirsel tartışmaların da en yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönemdir. Bu yüzyılda devlet erkânı hem içeride hem dışarıda çeşitli sorunlarla uğraşmak zorunda kalmış ve bir yandan da eski günlere dönmenin yöntemlerini aramıştır. Osmanlı Devleti'nin modernleşme evrelerini Tanzimat, Birinci Meşrutiyet ve son olarak ikinci Meşrutiyet dönemleri olarak sıralayabiliriz. Yapılan çalışmalarda görüyoruz ki modernleşme hareketleri genel olarak Tanzimat'la başlar. Ancak bu konuda daha öncesinde de adımlar atıldığını biliyoruz. O sebeple modernleşme hareketlerinin daha eskiye dayanan bir geçmişi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Osmanlı Devletinde Tanzimatla başlayan değişim yarattığı birikimlerle devam etmiş ve genç aydın bir kuşak yetişmiştir. Bu aydın kuşak daha sonra batı uygarlığı doğrultusunda ülkede yenilikler yaratmaya çabalamıştır. Günümüzde var olan pek çok modern kurumun temelleri de o dönemde atılmıştır. Bakanlıkların büyük bir kısmı, yüksek yargı organları ve pek çok kamu hizmeti veren kurum bu dönemde ortaya çıkmıştır. (Karakoç, 2015, s. 76-78)

Tanzimat sonrasında hükümet adamları ve subaylarla mahalli avukatlar, muallimler, doktorlar ve büyük kentlerde yaşayan ve hükümet çarkının bir tarafına tutunan diğer okumuşlar, bir sınıf değil, fakat toplumu ya da hükümeti yöneten bir zümre olarak hiyerarşide yer alıyorlardı. (Sakallı B. , 1997, s. 289)

Abdülhamit Osmanlı Rus savaşı sonrası İslamcı modeli getirmişti. 1908 devrimiyle Jön Türkler yani İttihat Terakki Türk-İslam-Batı sentezine doğru yol almıştı Ancak, Mondros ile 1918 yılında şunun farkına varıldıki ne yapılırsa yapılsın hiçbir model Osmanlı İmparatorluğunun kurtarılması ve imparatorluğun devam etmesi için yeterli olmuyordu.

3.6.5. Cumhuriyet Öncesi Durum

Osmanlı İmparatorluğu icatlar konusunda uzaktan bakarken, mevcut olanı bile alamayacak bir basiretsizlik içerisindedir. Batı ile aradaki fark sanayi, tarım, ulaşım gibi birçok konuda hızla açılmıştır. Asla tek bir alanda yüzeysel değişiklik ve yeniliklerin çözüm olamayacaktır. Osmanlı için köklü değişiklikler gerekmektedir.

Osmanlı padişahları imparatorluğu kurtarmak için reform yapmaya çalışmışlardı Lale devri ile gördüğümüz ve son aşama Tanzimat ile bir süreci kapsayan bu reformlar maalesef yeterli olmamıştır.

30 Ekim 1918 tarihinde imzalamış olduğu Mondros Mütarekesi ile birlikte Osmanlı Devleti, esasen fiilî bağımsızlığını kaybetmiş bulunuyordu. Çünkü, bu antlaşma Osmanlı Devletini bir yandan yönetimden savunmaya, haberleşmeden ulaşıma bir denetim altına sokarken, diğer taraftan sömürge haline getirilen Osmanlı'nın kalan topraklarını da işgallere ve parçalanmaya da açık hale getirmekteydi. Çünkü, Mondros Mütarekesi, İtilâf devletlerine kendi güvenliklerini herhangi bir tehlikeye düşürecek bir durumda stratejik bölgeyi işgal etme hakkı sunuyordu. (Öztürk C. , 2007, s. 140)

1919 yılında Mustafa Kemal önderliğinde yeni bir model ortaya konmuştur. Bütün kötü şartlara imkansızlıklara karşın, emperpalizme karşı bağımsızlık savaşı ve ulusal iradeyi egemen kılma modeli uygulanmıştır. ABD mandası ve İngiliz Mandasına karşı başarı sağlamış ve bu model tam bağımsızlık için yöntemin adını koymuştu. "Ya İstiklal, Ya Ölüm!" 1922'de savaş kazanılır kazanılmaz, ulusal egemenlikçi bu model, gelişme çizgisinin önündeki en önemli engel olan Saltanat'ı kaldırmıştır. (Aybars, 2000, s. 9) Osmanlı İmparatorluğunun yüzyıllardır saltanat ile yönetilmekteydi. Son yüzyıllarda saltanat yüzünden girdiği kaos ve sorunlar artık bu yeni model ile Saltanattan vazgeçilerek sona erecekti. Bu büyük değişiklik yani Monarşik yapıdan cumhuriyete atılan adımlar aslında seneler içerisinde yavaş yavaş oluşan gelişmelerin devamıdır.

Mustafa Kemal'in monarşik yapıya bakış açısını en güzel yansıtan sözlerinden bir tanesi de şudur: " Bir millet, unsur-u aslinin içinden çıkan şahıs tarafından idare

edilmiyorsa izmihlal mutlak ve mukadderdir." Milleti yine milletin kendisinin yönetmesi gerektiği ve bunu onun seçtiği bir meclis ile yapmanın gerekliliğini birçok sözünde çeşitli şekillerde bahsetmiştir.

1919 Lozan Barış Antlaşması'nın imzalandığı günden 1923 Temmuz'una kadar geçen 4 yıllık zaman içinde Mustafa Kemal ve yakınındakiler birçok iç ve dış sorunu çözüme kavuşturmuşlardı. Yeni devletin temelleri 23 Nisan 1920'de Ankara Büyük millet Meclisi toplantısında atılmıştı. 21 Ocak 1921'de kabul edilen ilk Anayasa'nın ilk maddesinde yer alan "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir." İlkesi bu yoldaki çok önemli bir adım olmuştur. (Karacalı, 2004, s. 58-59)

Laikliğin, yani din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması 18.yy ikinci yarısından itibaren görmek mümkündür. O tarihe kadar bütün toplumlarda dini bir temel üzerine kuruluydu. Bunu Avrupadaki haçlı seferlerinde ya da Osmanlılarda fetihlerin temel amacında görmek mümkündü. Bu yapılan seferlerin ve fetihlerin asıl amacı ya da ana teması din adınaydı. Din toplumda sadece buralarda değil aynı zamanda o toplumun kültüründe sanatında ve mimarisinde de etkili olmuştur.

BÖLÜM 4. CUMHURİYET DÖNEMİNDE PROTOKOL

Cumhuriyet dönemi ile birlikte yapısal değişiklikler çerçevesinde idari ve bürokratik alanda değişiklikler görmek mümkündür. Değişen yapı ve düzen protokol kurallarında da değişimler meydana getirmiştir.

Atatürk, kültür ve medeniyet ayrılığı gibi bir bakış açısını reddeder. Batılılaşmayı Tanzimatçılar gibi en radikal haliyle algılar. Atatürk ve tanzimatçılara göre birçok karmaşık soruna ve sosyo-kültürel anlaşmazlıklara en iyi çözüm Laiklik'tir.

Lozan Barış antlaşmasıyla tam bağımsız bir ülke haline gelen Türkiye, üniter, demokratik, lâik bir ulus devlet inşa etme sürecine girmiştir. Bu süreç, siyasi, hukuki, iktisadi, eğitimsel, kültürel gibi alanlarda yapılan bir dizi reform ve devrimle devam ettirilmiştir. Bunların tek amacı Türkiye'yi muasır medeniyetler seviyesine çıkarmaktır. (Öztürk C. , 2007, s. 142)

1915 yılında Atatürk kaleme aldığı bir mektubunda şöyle bahseder: "Türkiye modern bir ülke haline getirilmelidir. Tıpkı Avrupa gibi. Türkiye tepeden tırnağa tamamen değiştirilmelidir….Peçe hemen kaldırılmalıdır. Bir erkek bir kadından fazla kadınla evlenmemelidir. Erkekler Avrupalılar gibi şapka takmalıdır. Kadın ve erkek eşit haklara sahip olmalıdır, Avrupalı gibi yaşamalıdır." (Hughes, 2009, s. 25-26)

Mustafa Kemal, batının emperyalist gayelerine yolu kapatmış ve her taraftan sarılmış, yıkılmak üzere olan bir imparatorluğu "tamamen mütecanis olmasa bile en azından büyük ölçüde Türk ağırlıklı bir millî devlete dönüştürmüştür." (Dumont, 1993, s. 111) Tabi yapacaklar bununla bitmeyecektir. Ekonomik ve siyasi alanda çökmüş bitmiş bir Osmanlının tekrar toparlanması için büyük mücadeleler gerekmektedir. İktisadi, siyasi

ve toplumsal alanda yapılması gereken çok şey bulunmaktadır. Önce iktisadi yapılanma ile başlayan yenilenme sonrasında mesleki kongreler ve bankacılık alt yapısı üzerine çalışmaları görmek mümkündür. Ziraat yapanlara maddi yardımlar ile desteklenirken, yabancı teşebbüse verilen imtiyazlar kaldırılmıştır. Ardından eğitim alanında çalışmalar yapılmıştır. Laik ve demokratik bir eğitim sistemine geçilmesi adına alfabe ve sonrasında Dumont'un da belirttiği gibi "dinin akılcılaştırılması ve Türkleştirilmesi, yaşam tarzı ve düşüncenin modernleştirilmesi" gibi konular ele alınmıştır.

4.1. Cumhuriyetin İlanı ve İnkılaplar

Osmanlı İmparatorluğu Mondros'a kadar dayanmıştır. 30 Ekim 1918 tarihinde artık Mondros antlaşmasıyla birlikte çok eski bir imparatorluk son bulmuştur. Resmen varlığına devam etse bile, siyasi egemenlik hakkı olmayan ve hasta adam olarak bilinen Osmanlı artık İtilaf Devletlerinin elindedir. Sevr ise Osmanlının resmen parçalanmasının belgesi olarak kabul edilmiştir. Ancak uygulanamaması Anadolu'da Mustafa Kemal tarafından başlatılan Milli Mücadele olmuştur. Tam bağımsızlık fikri bu mücadeleye yön vermiştir. Bu tam bağımsız bir Türkiye kurma fikri ise Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasıyla fiiliyata dökülmüştür. Diğer yandan Amasya genelgesi de bu bağımsızlık hareketinin başlangıcı kabul edilebilir.

Atatürk kurtuluşun milletin hakimiyetine dayanan yepyeni ve bağımsız bir Türk devleti kurmak olduğunu söylemektedir. Osmanlının kurtuluşu değil Türk ulusuna yeni bir Türk devleti kurmak esas gaye olmuştur. Böylelikle Atatürk'ün büyük eseri olarak bilinen ve kabul edilen Türkiye Cumhuriyetinin temelleri Ulusal Bağımsızlık savaşı sırasında atılmıştır. Türk ulusunun adı binlerce yıl sonra kurulan bu yeni devlete verilmiştir. Öncesinde Türk devletleri kurucularının adıyla anılmaktadır. Bu seneler sonra yapılan Türk ulusunun adının yeni kurulan devlete verilmesi hadisesi aslında devlet adının ulusla bütünleşmesinden daha fazlası olarak değerlendirilmelidir. Çünkü, bu durum egemenlik kavramının temelinden değiştiğinin de bir kanıtı kabul edilmiştir. Egemenlik artık kayıtsız şartsız milletin olmalıdır. Atatürk'ün yaptığı devrim ve sosyal, kültürel ve eğitim konulu reformlar demokratik bir toplum olma yolunda önem

arzederken bir yandanda siyasi sistemin değişikliğinin yerleşmesine uygun bir zemin oluşturması açısından önemli sayılmaktadır.

Cumhuriyet ile artık devlet yönetimi monarşiden yani tek kişi ile yönetilmekten halkın seçtiği meclis ve kanunlar ile yönetilmesi aşamasına geçmiştir. Cumhuriyet ile yeni kurulan Türkiye'de birçok alanda yapılan değişiklik ve gelişmelerin dışında devlet törenlerinde ve protokol sıralarında da değişiklik göstermiştir.

Bu bölümde amaç görsel kaynaklara da başvurarak protokoldeki değişim ve gelişmeleri gösterebilmektir. Bir devletin yapısının düzgün işlerliği kendi yönetimsel faaliyetleri esnasında gösterdiği Halkla ilişkiler faaliyeti ve protokoldeki düzenlemeler ile mümkün olabilmektedir.

Devletin dış ilişkilerindeki Halkla ilişkiler faaliyeti, devlet törenleri, yabancı elçilerin kabulleri Osmanlı döneminde de, Cumhuriyet döneminde de hep önemli olmuştur. Devletin gücü ve itibarının görüldüğü alanlardaki bu düzen ve protokol kuralları hem kendi halkı açısından hem de uluslararası çevrede önem ve değer verilen bir konudur. Devletlerin yönetimi bu düzen getiren yazılı kurallar ve kanunlarla devam ettirilebilmektedir. Bu devletin itibarlı bir şekilde devamını sağlayan kuralların önemli bir bölümü de protokol kurallarıdır.

4.1.1. Cumhuriyetin İlanı

12 Ocak 1920 tarihinde Meclisi Mebusan toplanmış ve önemli kararlar almıştır. Bu meclisin aldığı en önemli karar yeni Türkiye Cumhuriyetinin sınırlarının ve bağımsızlığının netleştirilmesi olmuştur. İtilaf devletlerine bir meydan okumada sayılabilecek bu kararlara meclis and içmiştir.

Atatürk, 24 Nisan 1920 ve 13 Ağustos 1923'te TBMM Başkanlığına seçilmiştir. Cumhuriyet 29 Ekim 1923 yılında ilan edilmitir. Atatürk ilk cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Anayasa gereğince dört yılda bir cumhurbaşkanlığı seçimiyle 1927, 1931, 1935 yıllarında Atatürk TBMM tarafından yeniden cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.

29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve parçalanmış bir imparatorluğun yıkıntılarından Türkiye devleti kurulması Mustafa Kemal'in ileri görüşlülüğü ve azmi sayesinde gerçekleşmiştir. (Hughes, 2009, s. 11)

Cumhuriyet sözcüğü Republic sözcüğünden gelmektedir. Halkın iradesi üstünde hiçbir otorite yoktur. Hukuk düzeni olmaksızın devletin varlığından söz etmek imkansızdır. Cumhuriyetin örgütlenebilmesi, anayasa ve yasalarla oluşturulacak hukuk düzeni ile mümkündür. (Çeçen, 1996, s. 15-16)

Cumhuriyet kelime anlamıyla; Milletin egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimi (Ağakay, 2005, s. 375) olarak ifade edilmektedir. Halk tarafından seçilen bir başbakanın yönettiği bir devlet idaresidir.

Görsel 21. Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde Atatürk ve milletvekilleri
Kaynak:(https://onedio.com/haber/13-maddede-einstein-a-gore-ataturk-dunyanin-en-buyuk-lideriydi-448935 , 21.06.2019)

İstanbul ihtilaf devletlerinin kontrolü altında olduğu için bir süre sonra meclis artık Ankara'dan çalışmaya başlamıştır. Ankara'da TBMM'nin yeni merkezi olmuştur. (23 Nisan 1920) Artık milletin egemenliğine dayanan milli irade meclisin Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak tanınmasıyla gerçeklik kazanmıştır.

TBMM 390 üyeden oluşmaktadır. 233'ü asker ve memur, 47'si ise din adamı kalanlar ise çiftçi, tüccar ve aşiret reisidir. Bu meclisin önemli işleri arasında 20 Ocak 1921 Anayasasının yayımlanması yer almaktadır. 13 Ağustos 1920 yılında Mustafa Kemal'in hazırlayıp sunduğu ilk tasarıda "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir" maddesi en başta temel prensip olarak yer almıştır. (İnancık, 2007, s. 17)

Cumhuriyet Batı'dan alınan ve uygulanan bir yönetim şeklidir. Avrupanın Aydınlanma çağı sonrası ve Amerika'nın Cumhuriyet ile bir yönetim uygulaması tüm dünyada ulus-devlet anlayışının yerleşmesi ile Osmanlı'da modernleşme ile Avrupa'ya ayak uydurma çabaları içine girmiştir. Gelişme dönemi bir hayli uzun olan bu yönetim biçimi onaltıncı yüzyıda başlamış ve onsekizinci yüzyılda hız kazanmıştır. "Cumhuriyet, ilk kez Fransa'da Büyük Devrim'in ortaya atmış olduğu İnsan Hakları Bildirisinin bir sonucu olarak 1792'de kurulmuştur. Türkiye'de kurulması bu tarihten 131 yıl sonra olmuştur." (Karal, 2003, s. 25)

Cumhuriyet öncesi ve sonrası Batılılaşma ikiye ayrılabilir. Ancak, bazı farklar olsa da tüm yenileşme hareketlerini ve değişiklikleri bir bütün olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Cumhuriyet öncesi Batının birçok yaşantısı ve hayat görüşü kabul edilmiş olsa da Cumhuriyet sonrası Batıya uygun atılan temellerin daha da ötesine taşınması mümkün olmuştur.

İkinci bölümde de belirtildiği gibi Tanzimat adı altında birçok alanda yapılan yeniliklere değinilmiştir. Bu Osmanlının son dönemlerinde gerçekleşen değişiklikler Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte etkileri devam eden ve yeni süreci etkileyen değişikler olmuştur. Osmanlıdaki yenileşme hareketleri diğer adıyla Batılılaşma adı altındaki modernleşme tecrübeleri Cumhuriyete aktarılmış ve bu yenileşme çok daha ciddi

boyutlarda yapılmıştır. Yeni yapı ile ilk anda eğitim, mali ve yönetim gibi konularda yeniliklere ihtiyaç vardı. Cumhuriyet öncesi yapılan yenilikler Cumhuriyetin ilk yıllarında da temel oluşturmuştur. O dönem yetişen birçok aydın Osmanlı İmparatorluğu sonrası yeni yönetime hazır önemli bir miras olarak görülebilir.

Cumhuriyetin kurucuları, Osmanlı'dan devralınan toprak ve nüfus üzerinde yeni ve modern bir devlet inşa etmek gayesiyle siyasi rejim, hukuk ve kültürün çeşitli aşamalarında oldukça geniş çapta ve yine oldukça köklü değişiklikler yapmışlardır. Kısa dönemde radikal olarak değerlendirilen bu değişimlerin aslında uzun döneme bakıldığında Osmanlı'nın son dönemlerinde başlamış bulunan yenileşme ve modernleşme çabalarının Cumhuriyet döneminde güçlenerek devam eden uzantıları olduğunu görmemek mümkün değildir. (Elmas, 2011, s. 386)

Eski kültürün yerine yeni bir yapı inşaa etmek istenmiştir. Milli ve modern bir oluşum için Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları açılmıştır. Bu elbette yeterli olmayacaktır. Ardından bu kültürü topluma aktaracak ve benimsetecek eğitim inkılapları yapılmıştır.

1933 senesinde Darülfünun yerine İstanbul Üniversitesi adıyla Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı yeni bir üniversite kurulmuştur. Atatürk'ün 1 Mart 1923'deki Türkiye Büyük Millet Meclisindeki konuşmasında kapsamlı bir eğitime sahip olmak için müzelerin kurulmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte kültür varlıklarının araştırılıp ortaya çıkarılması ve müzelerin ülke çapında yaygınlaştırılması çabalarına önem verilmiştir. Toplumsal kültürel değişim sürecinin en hızlı yaşandığı dönem Cumhuriyet dönemi ile birlikte Batılılaşma ve onun üzerinde yükselecek bir milli kimlik kültür inkılâbıyla gerçekleştirilmek istenmiştir. Çağı yakalama ideali peşinde anayasa, medeni kanunlar, ekonomi, giyim, eğitim, dil, din ve tarih yeniden yapılandırılmıştır. Bu hızlı modernleşme ve Batılılaşma gayretleri bir nevi Batılı bir toplum yaratma projesinin pratiğe dökülmesi olarak da görülebilir. (Elmas, 2011, s. 389-392)

Mustafa Kemal'in komutasında Kurtuluş Savaşı sadece düşmanların bozguna uğratılmamış, sonrasında da siyasi alanda iç dış birçok sorunun çözümüne başlangıç

olmuştur. Mustafa Kemal, Türkiye Devleti'ne Cumhuriyet demesinde ön önemli sebepler; halifelik ve saltanatın ardından bir bunalım yaratılmaması, Avrupa'nın artık istikrara kavuşmuş bir rejim görmesi ve modernleşme yolunda devam edilecek adımlarda dini tesirleri elemektir.

Atatürk Büyük Nutkunda şöyle bahseder: "Osmanlı Devleti'nin temelleri çökmüş, ömrü tamam olmuştu. Osmanlı memleketleri tümden parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türk'ün barındırdığı bir Anayurt kalmıştı. O halde ciddi ve gerçek kurtuluş kararı ne olabilirdi? Bu durum karşısında bir tek karar vardır. O da, ulusal egemenliğe dayalı kayıtsız ve şartsız bağımsız yeni bir Türk devleti kurma. İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz yürütülmesine başladığımız karar, bu karar olmuştur." (Atatürk'ün Nutkundan) (Atatürk, 1950, s. 12)

Elbette bu kararın dayandığı mantık şuydu: "Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas ancak istiklâli tamme malikiyetle temin olunabilir. Ne kadar zengin ve müreffeh olursa olsun istiklâlden mahrum bir millet, beşeriyeti mütemeddine muvacehesinde uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye kesbi liyakat edemez." (Atatürk, 1950, s. 13)

Yukarıda da söylediğimiz gibi Atatürk'ün en büyük amacı ve arzusu ulusunu çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırmaktır. Atatürk'ün ortaya koyduğu ilkelerin özünde, Türk toplumunun temel kimliğini kaybetmeden, zamanın gerçek ve gereklerine göre gelişmesini ifade eden inkılapçı bir anlayış yatmaktadır. Zaten Kemalizm'in özünde en başta inkılapçılık yer almaktadır. (Erdentuğ, 1981, s. 2-3)

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üstüne, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Türk Kurtuluş Savaşı'nın büyük bir zaferle sonuçlanmasının arkasından çağdaş bir ulus devleti olarak kurulmuştur. (Öztürk C. , 2007, s. 139) Saltanatın düşmesi ile birlikte Cumhuriyet dönemi başlar. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edilir. Ardından Osmanoğulları soyunun hepsi yurt dışına çıkarılmıştır.

Dünya için XIX. Yüzyıl sonlarından XX. Yüzyılın başlarına süren dönem oldukça önemli gelişmelerin yaşandığı bir süreçtir. Arka arkaya iki büyük savaş yaşanması yanı sıra ekonomik ve kültür alanında birçok karmaşa yaşanmıştır. Osmanlı işgal altındadır ve artık yıkılmak üzeredir. Kurtuluş Savaşı ile Türkiye Cumhuriyeti kurulur.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte çağdaş dünyanın çağdaş devlet yönetimini uygulayan ilk ülkelerden biri olarak kurulan genç Türk Cumhuriyeti, XX.yüzyılın çağdaş düşünce yapısına sahip bir insan yapısı yaratmayı hedefler. Bu sebeple de siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda başlayan yenilenme süreci birbiri ardına gerçekleşen devrimlerle 1923-1933 arasında Türkiye'de eşi görülmemiş bir hareket başlatır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kentsel yaşam tarzında modernleşme başlamış ve kültür, sanat alanlarında geçmişe göre bir devrim yaratmıştır. Atatürk, Osmanlı modernleşme hareketlerinden beri süregelen kültür-medeniyet ayrımını reddederek radikal bir batılılaşmayı ve onunla birlikte yükselecek bir milli kimliği kültür inkılâbıyla gerçekleştirmek istemektedir. Toplumun içerisindeki geleneksel ve modern ayrımına son veren ve geleneksel ne kadar kurum varsa ortadan kaldıran Cumhuriyet inkılâbı yeni kurumlar inşa eder. Çağı yakalamak gayesiyle, çağdaşlaşma adına, anayasa, medeni kanunlar, ekonomi, eğitim, din, dil, giyim ve tarihin yeniden yapılandırılması zorunluluğuyla paralel bir yol izlemiştir. Her alanda süregelen bu çalışmaların temelinde kültürel düzenlemeler yer alır. Bu hızlı modernleşme ve Batılılaşma çalışmaları Avrupai bir toplum yaratmak düşüncesinin merkezindeki gelişmelerdir. (Elmas, 2011, s. 386-387)

Cumhuriyet ile ilgili önemli bir gelişmeye değinmekte faydalı olacaktır. II. Meşrutiyet dönemi Türkçülük akımının siyasal yönden gelişmesi için önemlidir. Cumhuriyet ile ilgili bir ilerleme sağlanamamış olsa da, önündeki en büyük engellerden biri olan halifelik makamının temelleri sarsılmıştır.

Bu duruma en güzel örnek ise Süleyman Nazif'in 29 Nisan 1911 yılında Kastamonu'da vali olan ve aynı zamanda Tasviri Efkâr gazetesine muntazaman makaleler yazan Ebüzziya Tevfik'e göndermiş olduğu mektupta bahsi önemlidir:

“ Söz aramızda kalsın: Hilâfet bizim için daima bir bâr olmuş ve dört asırdanberi şevketi milliyemizi kemirmekle tegaddi edip duyurmuştur. Dikkat edilmiyor ki bizim genişleme ve yükselme dönemimiz halifeliğin Osmanlı’lara geçmesinden sonra kapanmaya başlamıştır…. Asker ve memurlarımızın senede 4 ay maaş alamadıkları zamanlarda bile Mekke ile Medine’ye para gönderilmiş hatta çıplak gezen askerleri giydirmek yerine Hicaz’a kutsal mezarlara örtüler armağan edilmiştir.” (Nazif, 1956, s. 44-45) Bu eleştirel ve irdeleyen bakış açısı o dönem birçok aydın tarafından benimsenmişti. Burada Osmanlının maddi olarak zor zamanlar geçirdiğinde bile hatta askerler çıplak gezerken bile Mekke ve Medine’ye yardım yapılmasına devam edilmiştir.

Saltanat ve halifelik Cumhuriyetin önünde ne kadar bir engel olarak görülsede sonraki dönemde yani Birinci Dünya savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğunun tarihe karışmasından sonra bile “saltanat ve halifeliğe bağlılık” (Karal, 2003, s. 29) görmek mümkündür. 18 Mart 1920’de İstanbul’un İtilaf devletleri tarafından işgal edilmişti. Halifelik artık itibarını iyice kaybetmişti. Hemen sonrasında Türkiye Büyük Millet Meclisi Egemenliğin kayıtsız şartsız ulusun olduğunu söyler. Artık saltanat tamamen kalkmıştır.

3 Mart 1924 senesinde Halifelik kaldırılmıştır. Türkiye Cumhuriyetinde rejim bakımından oldukça önemli bir değişikliktir. Saltanat Halifelikten ayrıldıktan ve halife yurt dışına kaçtıktan sonra TBMM aynı hanedandan olan Abdülmecit Efendiyi halife olarak seçmişti. Kendisinden bazı şartlar yerine getirilmesi istenmiştir. Öncelikle meclisin kendisini seçmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmesi ve ardından Vahdettin’i kınaması istenmişti. Teşkilatı Esasiye Kanununun Türkiye ve İslam alemi için en faydalı ve en uygun olan idare şekli olduğu belirtilecekti. (İnan, 1977, s. 131-132)

1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanmış olan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi günümüz siyasal modellerinde bir ölçü olması bakımından önemlidir. Bu sebeple bir gözatmak dünyada demokrasi anlamında gelinen noktayı anlamak açısından daha belirleyici olacaktır. Bu sistem üç modelden oluşmaktaydı. Bu modellerin hepsi demokrasi ile eşleşmiştir.

1- İngiliz Modeli : Meşrutiyet – Demokrasi
2- ABD Modeli: Başkanlık – Demokrasi
3- Fransız Modeli: Cumhuriyet – Demokrasi

Bu demokrasilerin temelinde Greko-Romen, Rönesans, Hümanizm, Reform, Kapitalizm, Ulusal Kültür, Hıristiyanlık gibi ortak değerler bulunmaktadır. Halbuki Türkiye bu ortak değerlerin hemen bütünüyle dışında yer almaktadır. Osmanlı toplumunun Türk-İslam unsuru bu değerlerle 19.yüzyılda tanışmıştı. Türkiye'de demokrasi konusu incelenirken bu büyük farklılığı gözönünde bulundurmak gerekir. (Aybars, 2000, s. 8-9)

Demokrasi için önemli kavramlardan biri anayasadır. Bazı kaynaklar 1215 yılındaki Magna Charta'yı ilk anayasal düzenlemeler olarak kabul etse bile "ilk yazılı anayasa Amerikan Bağımsızlık Savaşı sonrasında oluşturulan A.B.D yasasıdır." (Sezer, 2003, s. 261) Anayasa devletin yapısını, biçimini, temel organlarını ve bütün bunların birbiri arasındaki ilişkisini düzenler. Diğer taraftan kişiler ile devlet arasındaki hakları da karşılıklı olarak netleştiren bir üst yasa durumundadır. Cumhuriyet hukuk kuralları ile birlikte bir anayasa ile yürütülen bir yönetim şeklidir. Devlet gücünü bu anayasa ve hukuk kurallarına dayandırır.

Osmanlı İmparatorluğu iki süreci bir yaşamıştır. Bir yandan çöküş sürecinin yaşayan Osmanlı bir yandan da modernleşme sürecini yaşıyordu. Küçük bir beylikten doğan Akdeniz ve Avrupa'nın önemli devleti konumuna gelen Osmanlı 16. Ve 17. Yüzyıllarda gücünün doruk noktasındayken, batı emperyalizmi gibi dış baskılar ve milliyetçi ayrılıklar neticesinde gelişmesi durmuş ve gerilemeye başlamıştı. Batının 19. Yüzyıl başlarında elde ettiği teknolojik yenilikler ve ekonomik gelişmeler Osmanlıyı yakalamasına hatta ekonomik, askeri ve politik alanda geride bırakmasına sebep olmuştu. Batı devletleri askeri güçleri ve fikirleri ile Osmanlıya sızmaya başladı. Osmanlı İmparatorluğuna giren en önemli düşünce akımı kuşkusuz milliyetçilik olmuştur. 19.yüzyıl boyunca Avrupa'da yayılan bu akımdan muaf kalamadı. Sınırlarının içinde ve dışında milliyetçilik ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. İmparatorluk içindeki milliyetçi siyasi partilerin ve isyanların sayısı hızla artmıştı. (Güngör, 2016, s. 66-67)

1952'de, şehzâdeler dışında Hanedan'ın diğer üye ve mensupları, Türkiye'ye girmek ve Türk vatandaşı olmak hakkını kazandı. Bugün bu hakka sahip olmayan 29 şehzade var. Bunların son 12'si 1924 sürgününden sonra yurt dışında doğmuşlardır. (Öztuna T. Y., 1967, s. 253)

4.1.2. Atatürk İnkılapları

Atatürk Devrimleri ya da Atatürk İnkılâpları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1922 ve 1938 yıllarında yapılan yasal değişikliklerdir. Bu yapılan inkılaplarla, amaç Türkiye'yi gelişmiş devletler seviyesine çıkarmaktır.

Osmanlı saltanatı ile ilişkinin kesilmesinden sonra 105 maddelik anayasada tekrar değişiklikler yapılmıştır. (20 Nisan 1924) Kuvvetler birliği prensibine göre kabul edilen maddelerde TBMM üzerinde hiçbir güç tanınmamaktadır. Yalnız yargı kuvveti bağımsızdır. Bu tarihler sonrası Devrim kanunları meclisten çıkmaya başlamıştır. (İnan, 1977, s. 132-133)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, zamana en uygun milli egemenlik esaslarını ve hükümlerini kapsar;

Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir

Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin tek ve gerçek temsilcisi olup, millet adına egemenlik hakkını kullanır.

Görsel 22. Atatürk ve Meclis Konuşması
Kaynak: (addizmir.com/sayfalar/Ataturk-un-Tesvikiyle-Cok-Partili-Rejime-Gecis-Denemesi-/144, 21.06.2019)

Yasama ve yürütme kuvveti, Büyük Millet Meclisinde oluşur ve toplanır.

Siyasi kuvvet, milli irade ve egemenlik milletin bir bütün halinde ortak kişiliğine aittir ve birdir. Bölünemez, ayrılamaz ve devredilemez. Millette olduğu gibi, onun tek temsilcisi olan mecliste toplanır. Yani, kuvvetler ayrılığı teorisi esas değildir.

Meclis yasama yetkisini kullanır, yürütme yetkisini kendi tarafından seçilmiş Cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği Bakanlar kurulu aracılığı ile kullanır. Meclis hükümeti her daim kontrol edebilir ve düşürebilir. Yargı yetkisi ise millet adına usüller ve kaideler çerçevesinde bağımsız mahkemeler tarafından kullanır. (Başkanlığı, 1984) sf. 34

Atatürk'ün Yeni Türkiye'yi kurarken dayandığı temel fikirler içerisinde sıhhatli bir bünyeye sahip Türkiye Cumhuriyeti için, Atatürk'ün gösterdiği ilk hedef çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak olmuştur. (Köymen, 1980, s. 6-8) Birçok kaynakta da Atatürk'ün muassır medeniyetler seviyesine çıkmak düşüncesi üzerinde durulur. Burada Osmanlı döneminde özellikle de son yüzyıllarda batı ile olan farkın bilim, sanat, edebiyat

gibi bir çok konuda açılması ve bunun için hiçbir çaba içerisine girilmemesi ve Osmanlının bunu daha sonrasında çok ağır bedellerle ödemesi yer alır.

- Cumhuriyetçilik

Cumhuriyetçilik Türk Devrimi ile başlayan bir süreçtir. Gerçekte bir devlet yönetim şekli olan Cumhuriyet, siyasal bir kavram olarak karşımıza 4 Temmuz 1776'da Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulmasıyla çıkar. 14 Temmuz 1789 Fransız İhtilâli'nden sonra da yayılır. (Uğurlu, 2003, s. 19) Bundan sonra da birçok ülkede uygulama alanı bulur. Türk devrimi konusunda literatürde görüşler başladığı tarihle alakalı olarak iki görüşe ayrılır. Bir kısım tarihçiye göre Amasya Genelgesi başlangıç olarak alınırken, kimi tarihçiler ise Sivas Kongresini başlangıç olarak alırlar. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının ardından sömürgeci dış düşmanlara karşı birlik ve mücadele için kurulmuş olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa Hukuk Cemiyeti sonrasında şiddetle bir mücadeleye girilmiştir.

Kurulan yeni devlet uzun zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adıyla anılmış, sonrasında ise Türkiye Cumhuriyeti adını almıştır.

Cumhuriyette son söz millet tarafından seçilmiş meclistedir. Millet adına adına her türlü kanunları bu meclis yapar. (Başkanlığı, 1984, s. 47)

- Milliyetçilik

Bir millet meydana geldikten sonra, kişilerin devlet hayatında, ekonomik ve fikirsel hayatta ortak çalışması sayesinde meydana gelen milli kültürde şüphesiz milletin her ferdinin çalışma payı, katkısı, hakkı vardır. Buna göre aynı kültüre sahip olan insanlardan oluşan topluma millet demek milletin kısa tanımı olarak değerlendirilebilir.

- Halkçılık

II. Meşrutiyet dönemi halkçı düşüncelerin gerçek anlamda Türk toplumu ve düşünce hayatına girdiği bir dönemdir. Temel felsefenin "halka doğru gidiş" olduğu, Rusya'daki Narodnik hareketinin etkilerinin de görüldüğü bu dönemde halkın kültür seviyesinin yükseltilebilmesi için ona doğru gitmenin gerekliliği kabul edilmiştir. (Bayındır Uluskan, 2010) Bu çalışmalar II. Meşrutiyet ile tanışılmış olsa da Cumhuriyet dönemi ile birlikte tekrar gündeme gelmiştir.

Halkın eğitimiyle ilgili olarak yapılanlardan bir tanesi öncelikle yazı inkılabıdır. Türk halkı çağdaş bilimin değerlerinden mümkün olduğunca yararlanabilmeliydi. Ancak bunun için okur yazarlığın artması gerekiyordu. Okur yazarlığın artması dünyaya da ayak uydurabilmekte önemli bir adım olacaktı. Aynı zamanda dünyadaki gelişmeler takip edilecek ve gerekliliği ile ilgili zamanında iyileştirmeler sağlanabilecekti. Arap alfabesi bayağı zor bir alfabe olduğu için bu dilde yazılmış eserleri okumak çok kolay olmuyordu. Okunması daha kolay olan Latin alfabesi ile yeni bir alfabe (1928) hazırlamak uzun vadede yapılan en doğru adımlardan bir tanesi olmuştur. Bunun üzerine yeni bir alfabe hazırlandı. Bu alfabe özellikle latin harflerinden oluşturuldu.

Atatürk Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini kültür olarak görmüştür. Atatürk'e göre kültürün tanımını da, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mâna çıkarmak, ders almak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir.

1924 yılında Tevhid-i Tedrisat kanunu çıkarılarak batılı tarzda eğitim verecek fakülte ve üniversiteler kurulmuştur. Öncesinde Osmanlı döneminde kurulmuş olan batı modelinde okullar yeniden düzenlenmiştir. Halkçılık tüm inkılapların temelindedir ve Atatürk bu konuda Halk Eğitimine büyük önem vermiştir. Halkevleri 1932'de açılmış ve dil, edebiyat, tarih, güzel sanatlar, spor, sosyal yardım, halk dershaneleri, kurslar, kütüphaneler, müze ve sergiler açılmıştır. Buralarda düzenlenmiş olan kurslar, sergiler ve tiyatro oyunlarıyla, hatta heykel sergileri gibi sergilerler hem çağdaş bir toplum yaratma çabası hem de Cumhuriyet rejim ve ideolojisinin halka benimsetilmesi amaç edinilmiştir. (Elmas, 2011:386-388)

- Laiklik

Laiklik, yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması değil, tüm yurttaşların vicdan, ibadet ve din özgürlüğü de demektir. Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan herkes istediği dini seçmekte serbesttir. Herkesin ibadet hürriyeti vardır.

"Din gerekli bir kurumdur. Dinsiz ulusların devamına olanak yoktur. Şurası var ki, din, Allah ile kul arasındaki bağlılıktır." Atatürk (Angı, 1987, s. 83)

Batı laiklik konusunda XIV. Yüzyılda önemli gelişmelere sahne olur. Öncelikle din adamları siyasal nüfuzlarını kaybeder. Rönesans ve Reform hareketleri düşüncenin laikleşmesini hızlandırmıştır. Ardından 1789 Fransız devrimi bu düşüncenin yayılmasını sağlar. İslam'da devlet başkanı hem de dinin de başkanı olduğu için durum daha farklı gelişmiştir.

Türkiye'nin laikliğe geçişi Batı'dakinden farklıdır. Batı'da dinsel konular kilisenin, dünyasal sorunlar ise hükümdarların kontrolünde kaldığından din ve dünya işlerinin ayrılması kolay olmuştur. Hristiyanlığın dünyasal sorunlarla ilgilenmemesi özellikle uhrevi konulara ait kuralları kapsaması laikliğe geçişi kolaylaştıran etkenlerden biridir. (Angı, 1987, s. 85)

- Devletçilik

Kurtuluş Savaşı bittiğinde Türk Ulusu, bitkin, yorgun ve oldukça yoksul bir durumdaydı. Elde kalan tek güç Kuvayi Milliyenin yaratmış olduğu manevi güçtü. 10 yıldan fazla aralıksız süren savaşlar çok yıpratmıştı.

Ulusal ekonomiyi sağlam temeller üzerine oturtmayı amaç edinen ekonomik devrim, devletçilik olarak geçmiştir. (Angı, 1987, s. 72)

- İnkilapçılık

İnkılapçılık, inkılapları benimsemek, korumak ve daha sonra onları uygar yaşayışın gereği olarak görmektrir. İnkılap hareketleri 1923-1934 yılları arası en yoğun olduğu dönemdir. İnkılapçılık ileriye, çağdaş uygarlığa doğru yönelmektir. Aklın, bilimin ve ışığında sürekli gelişmeyi amaçlar.

4.2. Cumhuriyet Dönemi Protokol

9 Eylül 1923`te Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulmuş olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasi partisidir. Başlangıçta adı "Halk Fırkası" olan parti 1924 yılındaki kurultayda adını "Cumhuriyet Halk Fırkası" olarak değiştirdi. 1927 yılında "Cumhuriyetçilik", "Halkçılık", "Milliyetçilik", ve "Laiklik" ilkelerini tüzüğüne ekledi. 1935 yılındaki kurultayda daha önceki dört ilkeye "Devletçilik" ve '"Devrimcilik" ilkeleri de eklenerek ilkeler altıya çıkarıldı ve partinin adı "Cumhuriyet Halk Partisi" oldu. (https://www.nedirturk.com/turkiye-cumhuriyeti-siyasi-tarihi/tek-partili-donem-nedir.html, 08.08.2019))

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 17 Kasım 1924 yılında kurulmuştu. Başkanlığına Kazım Karabekir getirilmişti. Böylelikle, ilk çok partili döneme de geçilmiş oluyordu. Ancak, çok kısa bir süre sonra 1925 de yaklaşık 3 ay sonrasında Şeyh Sait ayaklanması baş gösterdi. Ayaklanma bastırıldıktan sonra sıkıyönetim ilan edildi. Birkaç kez uzatılan sıkıyönetim 23 Kasım 1927 tarihine kadar sürmüştü. Ardından bir süre geçtikten sonra Atatürk muhalefet partisi konusunda tekrar adım atmak istedi. " iki partinin birbirini denetlemesini, birbirinin görüşleri, eylemleri hakkında kamuoyunu aydınlatmalarını, özellikle tek parti yönetiminin sakıncalarının ortadan kalkmasını öngördüğü ve yeni partinin yapay bir kuruluş olmaması için" (Karacalı, 2004, s. 83) çabalamaktaydı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı Atatürk 10 Kasım 1938'de vefatının ardından TBMM, İnönü'yü cumhurbaşkanı seçti. Başbakan Bayar ve

Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak Atatürk'ten sonra Cumhuriyet'i en iyi şekilde devam ettirebilecek kişinin İnönü olduğu konusunda hemfikirlerdi.

"Cumhuriyet dönemi dış politikamızın temelleri Milli Mücadele yıllarında atılmıştır. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının hemen ardından oluşturulan ilk Milli Hükümetle birlikte "Hariciye Vekaleti" de 2 Mayıs 1920 tarihinde resmen kurulmuş ve başına Bekir Sami Bey getirilmiştir." (Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa, 31.01.2019)

Birinci bölümde de belirtildiği üzere, bir devletin diğer devletlerle olan ilişkisi, karşılama, uğurlama, törenler protokol kuralları içinde yürütülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde Devlet Protokolunun yükümlülüğü ve sorumluluğu, Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olarak imzasını taşıyan Ocak 1927 tarihli ve 4611 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Dışişleri Bakanlığında bulunan Protokol Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. (Fenmen, 1990, s. 13)

4.3.1. Devlet Protokolü ve Öndegelim

Devlet yönetimlerinde kişilerin değil makamların önde gelme sıralaması öndegelim listeleri ile belirlenmiştir. Ek.3'de Öndegelim listeleri görülmektedir.

4.3.1.1. Resmi ve Bürokratik ortamlarda Selamlaşma, Hitâp

TDK'da da belirtildiği gibi Hitap sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme (Ağakay, 2005, s. 895) anlamındadır. Kişilerle ilk iletişimde önemli olan konulardan bir tanesi karşı tarafa nasıl hitap edeceğimizdir. İletişimde ilk söylenen sözlerden biri olması sebebiyle son derece önemlidir. İletişimin nasıl başladığı iletişimin nasıl devam edeceği ile ilgili de önemli bir noktadır.

Hitap konusunun tüm kültürler ve tüm zamanlar için önemli olan bir konu olduğunu söylemek doğru olacaktır. Çünkü, karşı tarafa doğru şekilde yapılan sesleniş

yani hitap olumlu ilişkilerin de başlangıcı sayılacaktır. Yanlış bir hitap ise son derece sıkıntılar getirebilmektedir. İnsanlar isimleri konusunda son derece hassastırlar. Birine ismiyle hitap etmek her zaman son derece etkili olmuştur. Karşımızdaki kişinin ismini öğrenerek doğru bir şekilde isimde hataya düşmeden hitap etmek iletişimde ilk olması gereken noktalardan bir tanesidir. Yapılabilecek hatalar, ismin yanlış söylenmesi ya da unvanın yanlış söylenmesi karşı tarafta son derece rahatsızlık yaratacaktır.

Kişinin ismi doğru bir şekilde alınmalı, eğer ismin doğruluğundan ya da unvandan emin değilse, muhakkak tekrar sorularak, kartvizit alınarak kişiye doğru bir şekilde hitap etmek için dikkat edilmedilir. Kişinin karşısındaki kişiye nasıl hitap edeceğini bilmesi çok önemlidir. Yapılan hatalar hoş karşılanmayacağı gibi kınama ve ayıplama gibi durumlara sebep olacaktır. Toplum içerisinde her zaman karşı taraf üzerinde olumlu bir etki bırakmak önemli olmuştur. Bu olumlu etki için ilk adım, iletişimin başlangıcında karşı tarafa doğru iletişim kurmak yani doğru hitap ile başlamaktır.

Sosyal alanda da önemlilik gösteren hitap şekli resmi ortamlarda çok daha önemlidir. Resmi hitap esnasında hataya asla düşmemek gerekir. Kime nasıl hitap edeceğini bilmek ve doğru hitap şeklini kullanmak kamusal alanda oldukça önemlidir. Yapılabilecek hata önemli sorunlar doğurabilir ve ilişkileri bozabilir. Kime nasıl hitap edeceğimiz kadar önemli olan diğer bir nokta ise "nerede" ve "nasıl" hitap edileceğidir.

Resmi ortamlarda devlet adamlarına daima unvanlarıyla hitap edilmesi gerekir. Örnek verecek olursak; Sayın Cumhurbaşkanım, Sayın Başbakanım, Sayın Valim, Sayın Kaymakamım, Sayın Genel Müdürüm, Sayın Bakanım, Sayın Müdürüm gibi hitaplar edilmelidir. İsim söylenmesi gerekmez sadece "görev" ve "Sayın" kelimeleri kullanılmaktadır. İsim Soyad ile ya da bey hanım kelimeleriyle hitap şekli kamuda üstlerle konuşurken kullanılmamaktadır. Üstlerine hitap ederken ast Sayın Bakanım, Sayın Müdürüm olarak hitap etmektedir. Asla isim ve sonuna bey ya da hanım kelimeleri kullanılmamaktadır.

Astlara hitap ederken, isimleriyle birlikte bey ya da hanım sözcüklerini kullanmak yeterli olacaktır. Ancak resmi bir ortamda hitap şekli soyadlarına sayın sözcüğü

getirilerek yapılmalıdır. Resmi bir protokolda, bir ast üstünden bahsederken asla sayın ardından soyad ile değil, sayın ve tüm ismini söyleyerek hitapta bulunmalıdır. Ast üst gibi sayın ve soyad kullanarak ismi asla kısaltmamalıdır. Yazılı hitaplarda, sayın isim soyad ve sonra unvan yazılır. Kişi makam sahibi ya da meslek sahibi ise kişilere adlarının yerine unvanları ile hitap edilebilmektedir. Örnek olarak, Doktor hanım, Avukat bey, Mühendis bey, Öğretmen hanım gibi.

TDK Selam kelimesini şöyle tanımlamıştır: Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba, (selam durmak: bir büyüğe, bir üste veya saygı duyulan bir şeye ayakta selam vermek.) (Ağakay, 2005, s. 1724-1725)

Selamlaşma, kişilerle ilk görüşmede söylenen sözlerin başında gelir. Bu kısa karşılaşmalar olsun ya da daha uzun görüşmeler olsun iletişimin en başında söylenilmesi gerekmektedir. Karşı tarafa değer ve saygının bir ifadesi olarak önemli bir sözdür. Tüm kültürlerde olan bu selamlama yere ve zamana göre değişiklik gösterebilmektedir. Sosyal ortamlarda kişiler birbirlerini gördüklerinde saate göre Günaydın, Tünaydın, İyi Akşamlar sözleriyle birbirlerine selam vermektedirler. Selam vermek için bir tanışma gerekmez. Eski İstanbul'da insanlar sabah vapurda gördüklerine ya da mahalleden geçerken esnafa selam verirlerdi. Eskiden İstanbul'da yaşayan insanlardan duyduğumuz bu görgü kuralı bugün artık fazla uygulanmamaktadır. İnsanların iyi niyet belirtisi olan bu söz esnasında ses tonu ve tonlama da önemlidir. Resmi ortamlarda daha ciddiyet içeren bir ses tonu ve ifade ile söylenirken, sosyal ortamlarda tebessüm ile daha yumuşak bir ses tonu ile söylenmesi daha doğru kabul edilir.

Bir resmi ortamda iki kişi karşılaştıklarında astlık üstlük durumlarına göre selam vermektedirler. Resmi ortamda her zaman ast üste selam vermek durumundadır. Yine günün saatine göre selam sözcüğü seçilerek, günaydın, tünaydın, iyi akşamlar demek gerekir. Sosyal ortamlarda Merhaba selamlama sözü olarak kullanılabilirken resmi ortamlarda selamlama sözü olarak kullanılmamaktadır. Karşımızdaki kişi bize günaydın diyerek selam veriyorsa, aynı sözle bizimde karşı tarafa selam vermemiz doğru olacaktır.

Selamı kabul etmemek ya da duymamazlıktan gelmek kabalık, saygısızlık olarak kabul edilirken, resmi ortamlarda daha büyük sorunlara sebep olacaktır.

Selam vermek için konuşan kişilerin sözü kesilip, araya girilmez. Kişinin konuşmasını bitirmesi az mesafe ileride beklenir ve konuşması bittiğinde selam vermek daha uygun olacaktır. Eğer, selam verilip geçilmek isteniyorsa, göz göze gelinmesi beklenmeli yine de selam vermek istenilen üst görmediyse konuşmayı bölmek ve onu rahatsız etmemek adına selam vermeye gerek yoktur. Üst asta baktığı sırada astın selam vermesi de daha uygundur. Selamlama sonrası üst hatır sorarsa sadece cevap vermek ya da karşı tarafa o zaman hatır sormak daha doğru olacaktır. Üstlerin zamanları daima kıymetlidir ve yoğundur. Dolayısıyla, araya girmek ya da yolda durdurmak nezaketsizlik olarak değerlendirilecektir.

4.3.1.2. Resmi ve Bürokratik Ortamlarda Tanıma, Tanıştırma, Tanıtma

Sosyal ortamlarda önemli bir konu olan tanıma ve tanıştırma resmi ortamlarda son derece önem verilmesi gereken konulardan biridir. Kişiler kendilerini tanıtırken el sıkarak ve kartvizit vererek yaptıkları tanıtmadan sonra kişinin ismini yanlış söylemek ya da unutmak doğru olmaz. Ayrıca, insanlar isimlerini başkalarının ağzından duymaktan hoşlanırlar. İsmin yanlış söylenmesi karşı tarafa önemsenmeme ve değer vermeme olarak algılanabileceğinden ismin doğruluğuna ya da benzer isimlerle karışmamasına dikkat edilmelidir.

İyi iletişim doğru bir hitap ile başlar. Kişinin kendini tanıtmasından sonra ona yanlış bir isimle hitap etmek büyük bir saygısızlık olacaktır. Her zaman ast üst'e tanıştırılmalıdır. Resmi bir kişi bir üste takdim edilirken, önce unvanı sonra sayın sözcüğü ile adı ve soyadı söylenmelidir. Tanıtmalarda rütbe, akademik unvan ve meslek unvanı isimden önce söylenir. Görev unvanı daha sonra gelir. "Doç.Dr. Ayşe Deniz, Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi" gibi. Kişi kendini tanıtırken dikkat etmesi gereken nokta öncelikle unvanını ardından adını soyadını söylemelidir. Milli Eğitim Müdürü Ali Yılmaz gibi.

Karşılama ve uğurlama törenleri ast tarafından üst için yapılır. Gelen konuklar arasındaki en üst kişi için yapılır. Karanlıkta ya da yağışlı havalarda karşılama yapılmaz. Uçak ile gelen bir konuk eş düzey bir yetkili tarafından uçaktan iner inmez karşılanır. Uğurlanırken en son evsahibi kişi durur ve konuğu en son o güle güle der. Uçaktan inişlerde önce en üst olan iner. Uçağa binerken de üst olan en son uçağa biner. Böylelikle kimseyi beklemek zorunda kalmaz.

Resmi üst konuklarda yani devlet ve hükümet başkanı üst konuklarda kırmızı halı serilir. Konuklar kırmızı halıdan yürür. Araç ile gelen konuklar da evsahibi olan yöneticiler öndegelme sırasına göre dizilerek beklerler. En üst olan karşılamada en önde, uğurlamada en sonda yer alır. Devlet büyükleri daima kurum kapısında karşılanırlar. Araçlarından karşılanıp yine araçlarına kadar uğurlanırlar.

4.3.1.3. Resmi ve Bürokratik Ortamlarda Yemekte Protokol

Resepsiyonlar ve kokteyller resmi ortamların önemli iletişim alanıdır. Bu alanlar kişinin protokol kurallarına daha fazla dikkat etmesi gereken yerlerdir. Buralarda uygulanması gerekli protokol kuralları uygulanmalı ve hataya düşülmemelidir.

Davet eden kişi ya da kurum evsahibi durumundadır. Davetlerde en önemli ilk konu davetin kabul edildikten sonra çok gerekli bir durum olmadıkça davete gidilmesidir. Eğer gidileceği belirtildiği halde davete katılınmadıysa nezaketen hoş bir durum olmadığı gibi protokol sorunu yaşamak kurumlar ya da ülkeler arası ilişkilerin bozulması durumuyla karşı karşıya kalınacaktır. Davet ancak haklı bir gerekçe ile öncesinde katılım yapılamayacağı gerekçesi ile birlikte bir özür yazısı ile bildirilmelidir.

Davetler sadece davetiye gönderilen kişiler içindir. Bu sebeple davete başkalarının gönderilmesi ya da götürülmesi hoş karşılanmaz. Davetler özel organizasyonlardır ve belli hazırlıklar yapılarak organize edilir. Karşı tarafı hazırlıksız bir duruma düşürmek ve rahatsızlık vermek ne sosyal hayatta ne de resmi ortamlarda hoş karşılanmaz. Götürülmesi gereken kişi varsa önceden bu konu ile ilgili haber vermek ve müsaade almak yerinde olacaktır.

Davetlerde ikinci önemli konu davete giderken ne giyildiğidir. Görgülü insan Her zaman yerine göre giyinmeyi tercih eder. Resmi bir yemek sözkonusu olduğunda bu konu çok daha önemli hale gelir. Genellikle davetlerde ne giyileceği davetiye üzerinde de belirtilir. Yine de genel olarak resmi ortamların kıyafeti koyu renk takım elbiselerdir.

Kokteyllerde içecek sol elde tutulmalı sağ el tokalaşmak ya da ikram almak için serbest bırakılmalıdır. Resmi akşam yemeği 20.00 – 20.30 saatleri arasında başlatılır. Yemek davetlerine gecikmek hoş karşılanmaz. Vaktinde orada olmak ve masaya herkesle birlikte oturmak önemlidir. Yemekten saat 23.00'den önce ayrılmak hoş karşılanmayacaktır. Daha öncesinde ayrılmak gerekiyorsa evsahipliği yapan kişiden durumu ve mazereti bildirerek müsaade alınmalı ve yemekle ilgili teşekkür iletilmelidir. Davetlerden habersiz ayrılmak olumlu karşılanmaz.

Davetlerde masa oturma düzeni oldukça önemlidir. Protokole uygun yapılmadığı taktirde davetliler de rahatsızlık yaratabilir. Resmi davet ve ziyafetler masa ve oturma düzenleri devlet protokol listelerine göre yapılır. Oturma düzeninde bir aksaklık olmaması için davete katılacak olan konukların önceden tespit edilmesi uygundur. Netleştirilen listeler üzerinden uygun şekilde davetliler organize edilir. Aynı masaya aynı konum ve düzeyde kişiler yerleştirilir.

Resmi yemeklerde uzun masalar bazen U ya da baş kısmı belli olan yuvarlak masalar kullanılır. Masalarda konukların rahat edeceği yer 60-80 cm olacak belirlenmiştir. Tüm davetlerde masalara davetlilerin ismi oturacakları yere bırakılır. Resmi yemek davetlerinde isim yazılı kartlar masalarda bulundurulur. Ayrıca salon girişlerinde plan ile gösterilmeli ve eşlik edecek bir görevli bulundurulmalıdır.

Evsahibi yerine karşılayacak bu görevli nezaket ile gelen misafiri güleryüzle karşılayarak yorulmaması için masasına kadar eşlik etmeli ve başka bir ihtiyacı olup olmadığını söyledikten sonra oradan ayrılmalıdır. Yemek davetlerinde herkesle birlikte evsahibinin kısa bir konuşmasından sonra yemeğe başlanır. Burada dikkat edilecek diğer ayrıntı masalara bırakılan kartlara resmi yemeklerde unvanla birlikte isim yazılır. Çok üst düzey devlet yöneticilerinin isimleri yerine sadece unvanlarını yazmak yeterli olacaktır.

Eğer, unvan sahibi olmayan bir davetli varsa, Bayan/Bay'dan sonra soyadları yazılır. Yemekte ya da davette protokol'ün olması davetlilere önem verildiğini de göstermektedir. Ev sahibi konuğu diğer protokol kurallarında olduğu gibi daima sağına alır. Asıl konuk evsahibinin sağında onunla gelen diğer misafir sol tarafa alınır. Eğer davet sahibi, daha üst mevkide birini ağırlıyorsa, üst kişi ortada, davet sahibi onun sağında ev sahibinin altında 2.makam sahibi kişi ise davetlinin solunda oturmalıdır.

Yemekte eşler yani hanımlar sağ tarafa alınır. Önemli bir konuk var ise özel yemeklerde masa başına oturtulur. Fakat, resmi yemekler önde gelim listelerine göre olmalıdır. Menü listesi masaya konulmalı ve bu sıraya göre yemek servisi yapılmalıdır.

Yemek davetlerinde konuklara servis yapılırken çok dikkat edilmelidir. Servis herkes masaya oturduktan sonra başlamalıdır. Servise evsahibinin sağ tarafındaki konuktan başlayarak devam edilir. Servis iki şekilde yapılabilir. İngiliz yöntemi ya da Fransız yöntemine göre iki şekilde yapılır. İngiliz yönteminde tabaklara garson tarafından konurken, Fransız yönteminde servis tabağı konuklara yaklaştırılıp konuğun alması sağlanır. Resmi yemeklerde Fransız yöntemi uygulanmaktadır.

Resmi yemeklerde elle yenen ya da kokan türde yemekler ikram edilmemeli, eğer elle yenen bir yemek konuyorsa da, içi limonlu ılık su bulunan kaseler (parmak yıkama kasesi) bulundurulmalıdır.

4.3.1.4. Resmi ve Bürokratik Ortamlarda Ast Üst İlişkileri

Ast üstünü gördüğü yerde selam vermek durumundadır. Ast hal hatır sormaz. Selam veren üst hal hatır sorarsa teşekkür ederim diyerek cevap verir. Bazı durumlarda üste nasılsınız diye sorması uygun olur. Ancak, ast hiçbir zaman üste öncelikle hatır soramaz.

Ast üst ile konuşurken dikkat etmeli, gayet iyi bir şekilde tüm dikkatiyle verilen emri dinlemelidir. Üstün odasına girerken müsaade alarak girmeli, otur denmeden oturmamalıdır. Üstünün oturması için gösterdiği yere oturmalı, üstünün sözünü asla

kesmemelidir. Üst eğer başka bir konu ile ilgili konuşulması gerekiyorsa, astın sözünü kesebilir. Üstün her zaman vakti kıymetlidir ve önemli kararlar verdiği için konuşma üstün yönlendirmesinde devam etmelidir. Üstün yanında ceketin düğmesi iliklenmeli ve rahat bir şekilde oturarak konuşma devam ettirilmemelidir. Daha önce ifade edildiği gibi üste hitap ederken doğru hitap kullanılmalı "Sayın Müdürüm", "Sayın Valim" gibi saygı ve hürmet içeren sözler kullanılmalıdır.

Ast Üstüne her zaman saygılı davranmak zorundadır. Verilen emirleri derhal yerine getirmelidir. İletişim devam ettiği müddetçe gerek hal ve tavırlarıyla gerekse konuşması, ses tonuyla nezaketine dikkat etmelidir. Emirle ilgili anlamadığı noktada kısa sorular sormalı, yöneticisi ile gereksiz ve yersiz sohbetlere girmekten kaçınmalıdır. Yöneticisinin odasına izin almadan girmemeli, odaya girerken hangi konuda görüşecekse bilgi vermelidir. Konuyla ilgili ne kadar bir zaman meşgul edeceğini de belirtmesi yerinde olacaktır.

Ast üstünün odasına girdiğinde üstü otur demeden oturmamalıdır. Üstü meşgul ve müsait değilse konuyla ilgili aciliyet durumu yoksa, daha sonra ziyaret etmek üzere odadan çıkılmalıdır.

İletişimde önemli olan konulardan bir tanesi sesimizin tonudur. Doğru şekilde konuşmak, doğru kelimeleri tercih etmek Üst ile ilişkilerde yeterli olmayacaktır. Sesimizin tonuna, tonlamasına dikkat ederek konuşmak gereklidir. İletişimde üstleri yormayan, zorlaştırmayan bir tavır sergilemek son derece doğru olacaktır.

Üstlerle ilişkilerde samimiyete dikkat edilmeli, hiçbir zaman saygıda kusur edilmemelidir. Herhangi bir yanlış anlaşılmada hemen özür dilenerek, kısa açıklamasını yapmak uygun olacaktır.

Üstlerin astlara emir verirken, kendi makam odalarını tercih etmeleri gerekmektedir. Verilen emir ya da görevler neticesinde hazırlanan çalışmalarda yine makam odasına astlar tarafından getirilmelidir. Yol ya da kapı girişlerinde yapılacak

konuşma ve iş planları uygun olmayacaktır. Üstün verdiği emir her zaman en kısa ve en doğru şekilde hazırlanarak gerekli şekil ve formatta yerine getirilmelidir.

4.3.1.5. Resmi ve Bürokratik Ortamlarda Resmi Yazışmalar

Bir kurum için tüm resmi yazı ve mektuplar çok önemli yazılı iletişim araçlarıdır. Bu konuda dikkat edilmesi gereken hususlar Resmi Yazışmalarda Uygulanacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik'de belirtilmiştir. Ticari kuruluş ya da işletmeler ise Türk Standartları Enstitüsü tarafından belirtilen hususlara uyarlar. Kurum dışana yazılan Resmi yazılarda hitap önemlidir. Resmi hitap biçimlerinden birkaçı şöyledir.

Cumhurbaşkanlığı Yüce Katına
Başbakanlık Makamına gibi.

Resmi yazılarda diğer üzerinde durulması gereken konu mektubun sonlandırılması yani "arz" ve "rica" edilmesidir. Rica resmi yazışma dilinde emir vermek anlamına gelmektedir. Bu sebeple ast makam üst makama asla rica edemez. Alt makama rica edilirken, Üst makama yazılan yazılarda arz edilir.

Burada önemli bir noktaya değinilecek olursa, devlet veya il protokol listelerinde önde gelmeye göre rica ederim deme hakkı yoktur. Çünkü o listeler astlık üstlük listeleri değildir. Hiyerarşik bir sıralama kabul edilemez. Sadece bir itibar sıralamasıdır.

Resmi yazışmalar, yönetmelikte belirtildiği şekilde kurallara uygun olarak tüm kamu kurumları tarafından uygulanmak zorundadır. Şekil ve içerik yönetmelikte belirlendiği şekilde uygulanmalıdır. Yazı ile ilgili her detay yönetmeklikte ayrıntılı bir şekilde belirtilmektedir.

6349

ÖRNEK 15

OLUR ÖRNEĞİ

T.C.
BAŞBAKANLIK
Strateji Geliştirme Başkanlığı

Sayı : 35826416-020-985 28.05.2014
Konu : Ön Malî Kontrol Yetkisi

BAŞKANLIK MAKAMINA

İlgi : 24.04.2014 tarihli ve 35826416-904.01-782 sayılı Başkanlık Oluru.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

İmza
Adı SOYADI
Daire Başkanı

OLUR
(Tarih)

İmza
Adı SOYADI
Başkan

Başbakanlık Merkez Bina 06573 Bakanlıklar-ANKARA
Telefon No: (0 312) 123 45 67 Faks No: (0 312) 123 45 68
e-Posta: sgb@basbakanlik.gov.tr İnternet Adresi: www.basbakanlik.gov.tr

Bilgi için: Adı SOYADI
Unvan
Telefon No: (0 312) 123 45 70

Görsel 23 Resmi Yazışma Örneği

Kaynak;

(http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20147074&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=), 20.07.2019)

4.3.1.6. Resmi Törenlerde Protokol

Resmi törenler, devlet yönetiminde oldukça önemlidir. Ulusal ve kurumsal açıdan önemli olan ve protokol kurallarının tam olarak görüldügü bu faaliyetler devlet yönetimlerinin vazgeçilmezidir. Törenler tüm devlet ve kurumlar için imaj oluşturmada önemli alanlardır. Cumhurbaşkanının katıldığı her tören devlet törenidir. Törenlerde, öndegelim listelerine göre kim nereye oturacak bellidir. Törene katılan herkes mevzuatta bulunan protokol kuralları neyse onlara uymak durumundadır. Kılık kıyafet yönetmeliklerinde de belirtildiği üzere, resmi törenlerde koyu renk takım elbise giyilmesi zorunludur.

Bayrak, devletin bütünlüğünü, bağımsızlığını ve ulusal egemenliği sembolize etmektedir. Bu sebeple bayrağa saygı her vatandaşın görevidir. Bayrak asla yamalı, yırtık, sökük, kirli olamaz. Belirlenen ölçülerde yapılan bayrak yırtılamaz, yere atılamaz ya da yakılması söz konusu olamaz.

Bayrak çekilecek ve konulacak yerler yine mevzuatta belirtilmiştir. Makam odalarında bayrağın yeri sağ arkadır. Yine mevzuatta belirtildiği gibi belli günlerde bayrak yarıya çekilir. Devlet idaresinin yürütüldüğü binalarda ve kurumlarda bayrak durması gerekir. Bayrağın devamlı bulunması gereken yerler ise Cumhurbaşkanlığı, TBMM, Anıtkabir, Hükümet Konakları, Polis, Jandarma, hudut, gümrük karakollarıdır.

Madde 3 – Bayrak, kamu kurum ve kuruluşlarıyla yurt dışı temsilciliklerine ve kamu kuruluşlarıyla gerçek ve tüzel kişilerin deniz vasıtalarına çekilir. Yurt içinde ve yurt dışında yetkililerin araçlarına takılır. Bayrak çekilirken ve indirilirken tören yapılır. Bayrak törenlerinin gereken biçimde yapılmasından o mahaldeki yetkili amirler sorumludur.

(Değişik : 14/7/1999 - 4409/1 md.) Kamu kurum ve kuruluşlarında Türk Bayrağı sürekli çekili kalır.

(Değişik : 14/7/1999 - 4409/1 md.) Bayrağın; nerelerde daimi olarak çekilmeyeceği, hangi kapalı yerlere konulacağı, nerelere fon olarak takılacağı veya asılacağı, kamu kurum ve kuruluşlarından başka yerlerde ne zaman ve nasıl çekileceği,

Türk Silahlı Kuvvetleri ile Sahil Güvenlik Komutanlığı yüzer birliklerinde ve Türk Bandıralı ticaret gemilerinde Bayrak çekme ve indirme zamanları ile Bayrak çekilirken ve indirilirken yapılacak törene ilişkin hususlar, yönetmelikte gösterilir.

(http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2893.pdf, 16.10.2018)

Türk bayrağı kanununda görüldüğü gibi bayrak ile ilgili gerekli görülen hususlar belirtilmiştir.

Törenlerle ilgili Yönetmelik; ulusal bayram Cumhuriyet Bayramı ve resmi bayramlar Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı, Zafer Bay-ramı ile mahalli kurtuluş günleri, Atatürk günleri ve tarihi günlerin kutlanmasını sağlamak amacıyla yapılacak törenleri kapsamaktadır. (http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20123073&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Ulusal%20ve%20Resmi%20Bayramlar(%20ile%20Mahalli%20Kurtulu%C5%9F, 15.07.2019)

Görsel 24. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Anıtkabir Töreni

Kaynak: (https://www.haberankara.com/29-ekim-cumhuriyet-bayrami-kutlamalari-anitkabir-deki-resmi-toren-ile-basladi/69085/, 21.08.2019)

Resmi ortamda karşılama protokolü önemlidir. Gelen konukların nasıl karşılanması ve uğurlanması gerektiği hususu kamusal alanda sorun yaşatmaması açısından dikkat edilen bir konudur. Kurumda her konuk önem derecesine göre makamda, odanın kapısında ya da bina girişinde arabasından karşılanabilir. Bu kurallarda kurumdaki kişinin insiyatifine bırakılmamıştır. Konukların karşılanması ve uğurlanması ile ilgili yapılması gerekenler eksiksiz yapılmalıdır. Ast durumdaki konuklar odadaki masa başında, denk olanlar odanın kapısında, üst olanlar bina kapısında ve hatta daha üst bir devlet yöneticisi arabasından indiği esnada karşılanır. Konuk kişinin aynı düzeydeki misafiri için kullanılır. Ancak, daha üst bir ziyaret durumunda misafir onur konuğu durumundadır.

Onur konuğu eğer uçak ile geliyorsa hava alanında, araçla geldiğinde kurum binasının kapısında karşılamak gerekir. Onur konuğu şayet emekli bir yönetici ise resmi protokol uygulanması zorunlu değildir ve sosyal protokol uygulanması yeterlidir. Üstlerin astı ziyaretleri onur verici bir durumdur. O yüzden evsahibi üstünün misafirliği sırasında çok dikkatli olmalı eksik bir şey yapmamalıdır.

Makam araçlarında arka sağ koltuk onur yeridir. Makam sahibi her zaman sağ tarafa oturur. Eşi, yardımcısı yanında her kim varsa sol tarafa oturmalıdır. Ön sağ koltuk da her zaman tercüman, koruma görevlisi, özel kalem müdürü gibi bir görevli oturur. Makam sahibi araçta olmasa bile sağ arka koltuğa onun yerine eşi ya da başka biri oturamaz. Sağ koltuk boş kalarak yolculuk yapılmalıdır. Makam araçlarına önce üstler biner ardından astlar binmelidir. Yine üstler inmeden daha kıdemsiz olanlar inemezler. Sadece, koruma görevlisi ya da şoför kapıyı açmak üzere binebilir.

4.4. Teşrifat ve Protokol Kuralları Farklılıkları

Osmanlı İmparatorluğu ilk günden itibaren belli kurallar ve düzen içerisinde yürütülmüştür. Osmangazi'den itibaren halka nasıl davranılacağı ve yönetileceği Ertuğrul Gazi'den itibaren bir sonraki padişaha nasihatlerle anlatılmış ve vasiyet edilmiştir. İmparatorluğun kuruluşundan itibaren halkla iyi ilişkiler içerisinde yönetilen Osmanlı Devletinin de büyümesi ve istikrarlı gidişi mümkün olmuştur. Osmanlı ilk dönemlerinde

devlet yönetimi ve idaresi ile alakadar olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun idaresi Saray'dan yapılmıştır. Saray 3 bölümden oluşup tüm tören ve toplantılar bu alan üzerinde belirli yerlerde yapılmaktaydı. Elçilerin kabulünden, bayram törenlerine birçok görüşme ve teşrifatın gerçekleştiği ortamlardı. (Görsel 2.3.5)

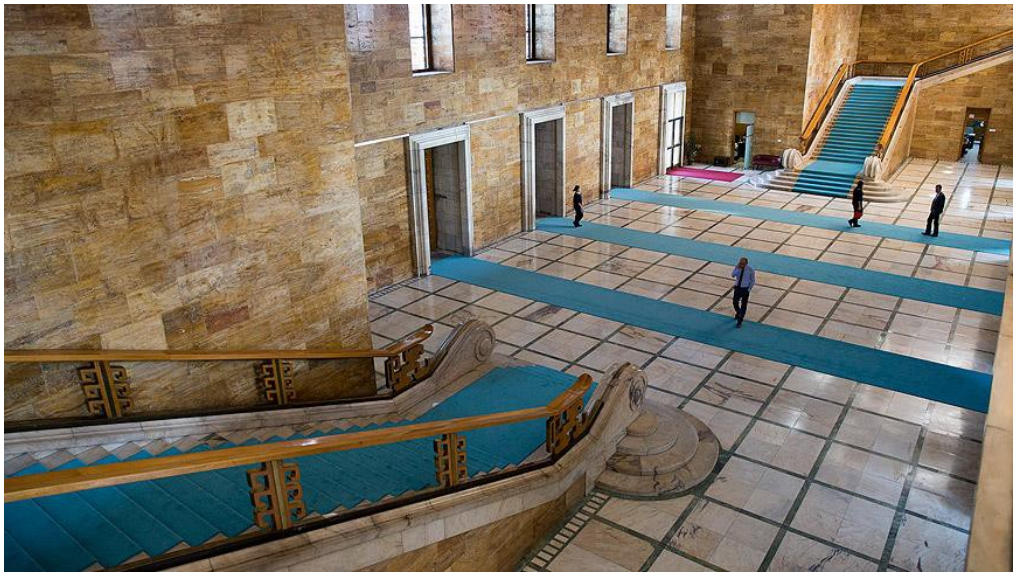
Cumhuriyet ile beraber protokol TBMM'den Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığına birçok alanda kullanılmaktadır. Elçilerin kabulü günümüzde başbakanlık ya da cumhurbaşkanlığı külliyesinde yapılmaktadır. Osmanlı Döneminde elçi kabulleri ile ilgili görsellere baktığımızda (Görsel 13,14,15) Babıali Tercümanı (Sadrazamla Elçiler Arasında Tercümanlık Eden), Avrupalı Sefir (Avrupalı bir Elçi Tipi), Reisülküttab (Dış İşleri Bakanı), Buhara Sefiri (Buharalı Elçi), İç Ağası (Sadaret Dairesinin İç Hizmetlerine Memur) görülmektedir. Günümüzde ise Görsel 27,28'de görüldüğü şekliyle karşılanmakta ve törenler devlet yönetmeliğine uygun olarak yapılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunda törenler ve usuller Fatih Sultan Mehmed dönemi ile başlayıp, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki gelişmelerle devam etmiştir.

Son dönemlerde protokol ile ilgili değişikliklere bakmak yerinde olacaktır. Cumhuriyet sonrası yapılan önemli değişiklikler görmek mümkündür. Başbakanlık Merkez Bina'da bulunan kırmızı renkli protokol halısının yerine Görsel 29'da görüldüğü gibi Türk Cumhuriyetleri'nin rengi olan turkuaz renkli halı serilmiştir. (https://www.yenisafak.com/politika/protokole-turkuaz-hali-583705, 15.07.2019)

Son dönemdeki bu değişikliklerde kırmızı halının yerine turkuaz halı kullanılmaya başlanmış ve bununla ilgili değişiklikler tüm kurumlarda yapılmıştır. Başbakanlık merkez bina girişinde merdivenlerde bulunan kırmızı renkli protokol halısı Aralık 2015'ten itibaren turkuaz rengindeki halıyla değiştirilmiştir. Başbakanlık başta olmak üzere birçok bakanlık ve kamu kurumunda bu değişiklik gerçekleşmiştir. (https://www.ntv.com.tr/turkiye/protokol-rengi-artik-turkuaz,2pONvR1gT0uhy3d_dmx_1g, 15.07.2019)

Milliyet gazetesinin bununla ilgili verdiği 19.11.2013 tarihli haber kullanılan fotoğrafta yeni renkle döşenen merdivenler basın ve halk tarafından oldukça ilgiyle karşılanmıştır. Senelerdir kullanılan halının rengindeki değişiklik uzun zaman halk tarafından da konuşulmuştur.

Cumhurbaşkanlığı, başbakanlık protokol halıları, polis üniformaları, tbmm, tcdd, milli takım formaları gibi Türkiye'de devletin birçok kademesindeki törenlerde kullanılan halıların, nöbet tutan polislerin üniformalarının rengi yıllar içerisinde turkuaz olarak değiştirilmiştir. Devlet kurumlarında turkuaz rengin kullanımına 2013 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlığı döneminde başlanmıştır.

Görsel 25. TBMM halıları

Kaynak: (https://140journos.com/devletin-yeni-rengi-turkuaz-18d377f88407,20.08.2019)

Tek değişiklik turkuaz halı değildir. Sarayda nöbet tutan askerlerin kıyafetlerinde de değişiklikler yapılmıştır. Daha önce turkuaz renkli üniformanın üzerinde işlemeli dikişler bulunmaktadır. Yeni kıyafette işlemelerin yerine sadece düğmeler konulmuştur. Kemerde de değişiklik yapılmış ve siyah tonların yerini yeni kıyafette açık renklere bırakmıştır. Daha önce bel bölgesinde biten kıyafet, diz altına kadar uzatılmıştır.

TBMM ana bina şeref kapısı ve meclis yönetiminde bulunan Dolmabahçe Sarayı saltanat kapısında görev yapan TBMM Koruma Dairesi Başkanlığına bağlı polislerin saygı nöbetinde giydikleri üniformalarda ocak 2017 itibariyle değişiklik yapılmıştır. Üniforma Selçuklu rumi desenleri ile yaldızlı sarı sim işlemeli dik yaka, omuzlarda sarı sim işlemeli turkuaz mavi apolet, altın rengi ve ayaklı metal düğme, göğüste TBMM logolu lacivert zemin üzerine sim işlemeli arma, altın yaldızlı kuşam takımı, kollarda sarı sim işlemeli selçuklu rumi desenli kol süslemesi yer almaktadır. Polislerin ceketi turkuaz mavi kruvaze kapama, pantolon da lacivert rengindedir. Apoletlerde de 8 kollu selçuklu yıldızı sarı sim işleme ile yine selçuklu rumi desenleri yaldızlı sarı sim işleme bulunmaktadır. (https://140journos.com/devletin-yeni-rengi-turkuaz-18d377f88407, 25.08.2019) (http://www.milliyet.com.tr/gundem/kirmizi-hali-turkuaz-oldu-1794308, 01.07.2019)

Görsel 26. Saray nöbetçilerinin yeni kıyafetleri
Kaynak:
(http://www.cumhuriyet.com.tr/foto/foto_galeri/652016/1/iste_Saray_nobetcilerinin_yeni_kiyafetleri.html, 05.07.2019)

Osmanlı zamanında Teşrifat konusunda önemli olan hususlardan biri de elçilerin karşılanması olmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ı resmi bir törenle Cumhurbaşkanlığı Sarayında (Görsel 27) karşılamıştır. Tören esnasında saray nöbetçileri kıyafetleri yeni haliyle görülmektedir. Sarayın merdivenlerinde yine eski Türk devletlerinin askerlerini sembolize eden kıyafetler giymiş görevliler yerleştirilmiştir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Dünya İnsani Zirvesi'ne katılan heyet başkanları onuruna Dolmabahçe Sarayında vermiş olduğu akşam yemeğinde davete katılan misafirleri, eski Türk devletlerinin askerlerini sembolize eden kıyafetler giymiş görevliler karşılamıştır. Erdoğan ve eşinin saraya gelişi sırasında Mehter takımı tarafından Devlet Marşı çalınmıştır. (https://www.cnnturk.com/turkiye/erdogan-saraya-mehterin-devlet-marsi-ile-girdi, 01.07.2019)

Görsel 27. Filistin devlet başkanını karşılama

Kaynak: (https://www.sondakika.com/fotogaleri/filistin-devlet-baskani-mahmud-abbas-turkiye-de/,01.07.2019)

Görsel 28. Yabancı devlet başkanının askeri selamlaması (https://www.sondakika.com/fotogaleri/filistin-devlet-baskani-mahmud-abbas-turkiye-de/,01.07.2019)

Görsel 29. Cumhurbaşkanı Cumhurbaşkanlığı sarayından çıkışı

Kaynak: (https://140journos.com/devletin-yeni-rengi-turkuaz-18d377f88407, 17.07.2019)

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Edoğan'ın 2014'ten itibaren devam eden cumhurbaşkanlığı döneminde, beştepe'deki cumhurbaşkanlığında düzenlenen protokol törenlerinde bu uygulamayı devam etmektedir. Cumhurbaşkanlığı'nda nöbet tutan polisler ve atlı süvarilerin üniformaları da yine aynı renkte yani turkuaz renk kullanılmaktadır. (https://140journos.com/devletin-yeni-rengi-turkuaz-18d377f88407, 26.08.2019)

Türk malı imajının oluşturulması ve yerleştirilmesi amacıyla devlet tarafından desteklenen ve oluşturulan konusunda ilk ve tek markalaşma programıdır. (https://www.turquality.com/hakkimizda/turquality-nedir, 22.09.2019) Turkuaz renkle Türkiye'de bir markalaşma yolunda yapılan önemli adımlar olarak kabul edebiliriz.

Protokolde eğitim ve tecrübe değişimi de yapılmış, Protokol Genel Müdür Yardımcılığı (Diplomatik İşler) tarafından, 19 Aralık 2018'de Afganistan Dışişleri Bakanlığı diplomatlarına yönelik protokol eğitimi düzenlenmiştir. (http://cd.mfa.gov.tr/news/news-detail?ApplicationId=5240, 21.08.2019)

BÖLÜM 5. SONUÇ

İdari ve Bürokratik Protokol Kurallarının Halkla İlişkiler Perspektifinde Tarihsel Dönüşümü başlıklı tezimizde, Halkla İlişkilerin protokol yoluyla devlet itibarının fark edilmesi, sürdürülmesi için ne kadar önemli olduğu görülmüştür. Bu noktada Osmanlıdan Cumhuriyete kadar yapılan devlet protokolüne ilişkin uygulamalara baktığımızda, Devletlerin itibarının kamuoyu ve uluslararası ilişkilerde ortaya koyulması, törenler, elçi kabulleri, etkinliklerde görünür olması için ise çeşitli yöntem ve teknikler kullandıkları görülmektedir. Örneğin, Osmanlı'da sikke bastırılması, hutbe okunması bu tekniklerin başında gelmektedir.

Toplulukların zaman içerisinde yerleşen örf ve adetleri onların kültürlerinde önemli bir yere sahip olmasının dışında o toplumdaki birçok sosyal ve hukuksal kuralın temelini oluşturmuştur. İnsanların yaşayış şekli ve yönetilişleri o kültürle alakalı birçok önemli noktayı göstermektedir. Tezimizin ilk bölümüne konu edilen Osmanlı Devleti 1299 yılında tarih sahnesine çıkmış ve zamanla büyük bir imparatorluğa dönüşürken Anadolu topraklarında kendinden önce yaşamış olan medeniyetlerden miras aldığı kültürel, siyasal ve toplumsal değerleri hem içselleştirmiş hem de kendi gelişimine uygun olarak zenginleştirmiştir.

Hilafetin Osmanlı'ya geçişi devletin yapısı ve yaşayışını da etkilemiş yukarda belirtilen Anadolu kültürünün yanısıra İslam anlayışı da hissedilir olmuştur. Bu nedenle özellikle XVI. Yüzyıl sonrasında Osmanlı Devletini bir Türk İslam sentezi olarak tanımlayabilmek mümkündür. XIX. Yüzyılda tanzimat ile başlayan batılılaşma hareketleri Osmanlı Devlet yapısında yeni bir değişime yol açmıştır. Bunu temizimin konusu olan protokol kurallarında da gözlemlemek mümkündür. Bir diğer büyük değişim Cumhuriyetin kurulması ile yaşanmıştır.

Yönetim şeklinin değişmesi birçok düzen ve kuralın geçerliliğinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Yeni yönetim şekli kamuyu tekrardan yaratırken buna uygun sistemi de getirir. Teşrifat olarak gördüğümüz monarşik yapıdaki kamuda uygulanan kurallar Cumhuriyet ile beraber protokol kuralları olarak görülmektedir. Tüm kuralların temeli adab-ı muaşeret kurallarıdır. Kişilerin birbirine saygı çerçevesinde davranması esastır. Devlet yönetimlerinde yönetenleri saymak, onların gücünü ve kararlarını kabul etmek, davranışlarla da göstermek gerekmektedir.

Osmanlı'da cülus, elçi kabulleri, padişah adına hutbe okutulması şeklinde yapılan duyurum ve tanıtımların modern günümüz Cumhuriyet döneminde PR araçları ile basın bülteni, basın bildirisi ve yeni teknolojik araçlar olan; sosyal medya, twitter, vb.. kullanımlarla hem ülke içi hem uluslararası alanda duyuru ve tanıtımları yapılabilmektedir.

Halkla İlişkilerin Osmanlı'dan günümüze Protokol bağlamında dönüşümünü görmek hem gelişmeleri objektif olarak değerlendirebilmek imkanını vermekte hem de Halkla İlişkilerin hangi dönemde olursa olsun devlet yönetimlerinde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Örneğin, Osmanlı'da kişi yani Padişah odaklı PR çalışmaları, Cumhuriyetle birlikte yerini devlet odaklı PR çalışmalarına bıraktığı görülmektedir.

Burada önemli olan halkla ilişkilerde devletlerin kurumsal itibar sağlayıcı etkinliklerine önem vererek planlamalarını düzgün ve sistematik bir şekilde yapmalarıdır. Bu sayede etkinlik düzenleme organizasyon gerçekleştirme yeteneği elde edeceklerdir. Eğer bu bakış açısı kamusal alanının tüm tabakalarına yayılırsa her türlü halkla ilişkiler organizasyonu ve etkinliğin amacına uygun bir şekilde yönetilmesini sağlayacaklardır. Aynı zamanda da bu etkinlikler içerisinde protokole yönelik etkinlikler düzenlenmesi ve bu doğrultuda protokol kurallarının da bilinmesi ülke yönetiminde bürokrasiye olan itibarı arttıracaktır.

İletişim teknolojilerindeki son dönemdeki artan gelişmeler, buna bağlı olarak yüz yüze iletişimin azalması, sosyal paylaşım ağlarıyla hedef kitlelerin artan etkileşimi nedeniyle halkla ilişkiler kavramının devletin siyasi ve idari yapısında direkt etkili olmasına neden olmaktadır. Bu da günümüzde protokol kurallarının eski katı görünümünden uzaklaşıp halka dokunmak, temas etmek kavramlarının ön plana çıkmasını sağlamaktadır.

Protokol'un devlet yönetimlerinin ve siyasal yapısının itibarının göstergesi olduğu ve yine tarihsel boyutta bakıldığında ister Osmanlı döneminde, isterse de Cumhuriyet döneminde olsun devletin gücüne güç kattığı görülmüştür. Protokol kurallarının devletlerin yönetimin de önemli bir Halkla İlişkiler faaliyeti olduğudur. Bu faaliyet Devletin itibarına ve gücüne doğrudan fayda sağlamaktadır. Gelişen teknoloji protokol kurallarının değişmesine sebep olmuş ve görünürlüğünü arttırmıştır. Son yıllarda gelişen teknoloji ile protokol kurallarının var olduğu alanlar sosyal medyadan Web sayfalarına kadar birçok alanı kapsamış, böylece daha göz önünde olan bu kuralların bilinirliliği de artmıştır.

EK'LER

Ek.1 Başkent Protokol Listesi (09.06.2019 https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/baskent-protokol-listesi

Ek.2 Türk Bayrağı Kanunu (09.06.2019 http://www.mfa.gov.tr/bayrak-ve-istiklal-marsi.tr.mfa)

Ek.3 Resmi Yazışma Yönetmeliği (09.06.2019 http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20147074&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=)

Ek.4 Ulusal ve Resmi Bayramlar ile Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihi Günlerde Yapılacak Törenler Yönetmeliği (09.06.2019 http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20123073&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Ulusal%20ve%20Resmi%20Bayramlar%20ile%20Mahalli%20Kurtulu%C5%9F)

Ek.5 Etik Yönetmeliği (09.06.2019 http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.8044&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Kamu%20G%C3%B6revlileri%20Etik)

Ek.6 Resmi Bayram ve Anma Günlerinde Anıtlara Konulacak Çelenklerin Hazırlanma, Taşınma ve Sunulması Hakkında Yönetmelik(09.06.2019 http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.77058.pdf)

KAYNAKÇA

1993, 1. T.-2. (1999). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar.* Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Acar, F. (2015). Osmanlıda Padişah Kızlarının ve Oğullarının Eşitlendiği Alan: Teşrifat. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 183-202.

Açıkgöz, Ö. (2008). *Osmanlı Modernleşmesi* . Ankara: Lotus Yayınevi.

Adanır, O. (2013). *Osmanlı ve Avrupalılar.* Ankara: Doğu Batı Yayınları .

Ağakay, M. A. (1969). *Türkçe Sözlük.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ağakay, M. A. (2005). *Türkçe Sözlük.* Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aker, Z. (1969). *Protokol Kuralları(sosyal davranışlar)* . İstanbul: Yaylacık Matbaası.

Aktepe, M. (1958). *Patrona İsyanı (1730)* . İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları .

Alderson, A. (1998). *Osmanlı Hanedanının Yapısı.* İstanbul : İz Yayıncılık.

Allard, G. (2006). *Osmanlı Şehzadesi Cem Sultan.* İstanbul : İletişim Yayınları.

Altınöz, M., & Tutar, H. (2007). *İş Ortamında Protokol.* Ankara: Seçkin Yayınları.

And, M. (1993). *16. Yüzyılda İstanbul:Kent, Saray, Gündelik Yaşam.* İstanbul : Akbank .

Angı, H. (1987). *Atatürk İlkeleri ve Türk Devrimi* . Ankara : Angı Yayınları .

Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu (Çeviri: Bahadır Sina Şener).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Armağan, M. (2001). *İlber Ortaylı ile Tarihin Sınırlarına Yolculuk.* İstanbul : Ufuk Kitapları.

Arsel, İ. (1975). *Teokratik Devlet Anlayışından Demokratik Devlet Anlayışına* . Ankara : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları .

Artan, T. (2011). Sanat ve Mimarlık . S. Faraqhi içinde, *Türkiye Tarihi 1603-1839 Genç Osmanlı İmparatorluğu* (s. 475-553). İstanbul : Kitap Yayınevi.

Asna, A. (2012). *Halkla İlişkiler.* İstanbul: Pozitif Yayınları.

Asna, A. (2012). *Kuramda ve Uygulamada Halkla İlişkiler.* İstanbul: Pozitif Yayınları.

Atalar, M. (2015). *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları.* Ankara: DİB Yayınları.

Ataol, A. (1991). *Halkla İlişkiler - Örgütlerin Temsil Edilmesinde Kavramsal Bir Model* . İstanbul: Tanık Matbaacılık.

Atasoy, N., & Uluç, L. (2012). *Osmanlı Kültürünün Avrupa'daki Yansımaları 1453-1699.* İstanbul: Armağan Yayınları.

Atatürk, K. (1950). *Nutuk Cilt: 1 1919-1920.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Aybars, E. (2000). *Atatürkçülük ve Modernleşme.* İzmir: Ercan Kitabevi.

Aytürk, N. (2011). *Protokol Bilgisi* . Ankara: Nobel .

Babür Tosun, N. (2010). *İletişim Temelli Marka Yönetimi.* İstanbul : Beta Yayınları.

Balta Peltekoğlu, F. (2012). *Halkla İlişkiler Nedir?* İstanbul: Beta.

Bardakçı, İ. (1995). Sultan Abdüllaziz Avrupa'da. *Tarih ve Medeniyet Dergisi* , sayı:16 s.21.

Başkanlığı, G. K. (1984). *Atatürkçülük/Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Bayındır Uluskan, S. (2010). *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi .

Belge, M. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Ansiklopedisi* . İstanbul : İletişim Yayınları .

Belge, M. (1985). *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Belge, M. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bilgili, C., & Tan Akbulut, N. (2008). *Medya Eleştirileri 2008 Küreselleştirme Makinesi: Medya.* İstanbul: Beta Yayınları.

Boyar, E., & Fleet, K. (2014). *Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi* . İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Canpolat, M., Demiray, K., & Tezcan, S. (1983). *Türkçe Sözlük.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları .

Cezar, M. (2003). *Osmanlı'nın Dış Dünyaya Bakışı- 3 Aralık 1999 Seminer Bildirileri.* İstanbul : Sanat Tarihi Derneği Yayınları: 6.

Cutlip, S. M., Center, A. H., & Broom, G. M. (1994). *Effective Public Relations.* United States Of America: Prentice Hall İnternational Inc.

Cutlip, S., Center, A., & Broom, G. (1994). *Effective Public Relations.* United States Of America: Prentice Hall International Inc.

Çeçen, A. (1996). *Kültür ve Politika.* Ankara: Gündoğan Yayınları.

Çeçen, A. (1998). *Atatürk ve Cumhuriyet.* Ankara: İmge Kitabevi.

Çobanoğlu, A. V., & Tiryaki, Y. (2002). *Türk Dünyası Kültür Atlası/A Cultural Atlas Of The Turkish World.* İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.

Çorlu, P. S. (2015). *Geçmiş Zamanlar/II. Abdülhamid Devri Osmanlı Diplomasisi, İstanbul ve Paris Hatıraları.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Danişmend, İ. H. (1971). *Osmanlı Devlet Erkânı.* İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Davies, D. (2002). Risk Management-Protecting Reputation Risk Management-The Holistic Approach. *Computer Law&Security Report*, 414-420.

Davison, R. H. (1997). *Osmanlı'da Batı Tesiri.* Adana: Akademi Kitabevi.

Demirel, F. (2011). *Sultan II. Abdülhamid'in Mirası.* İstanbul : İklim Matbaacılık.

Demirkasımoğlu, N. (2015, Mart). Toplum Yaşamında Kurallar: Birey- Kural İlişkisi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 138-156.

Dinçkol, A. (2016). *Hukuka Giriş.* İstanbul: 2016.

Dingeç, E. (2011, Ocak). 18.Yüzyılın İkinci Yarısında Saray Atlarının Binit Takımları. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 1-20.

Dumont, P. (1993). *Mustafa Kemal* . Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Efendi, A. Ş. (1995). *Osmanlı Devleti Tarihi 1*. İstanbul: Kaynak Yayınları .

Elçilerin Protokoldeki Yerleri . (2014). İstanbul.

Elmas, H. (2011). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kültürel Değişim Hareketleri ve Resim Sanatına Yansıması. A. Aytaç içinde, *V. Uluslararası Türk Kültürü ile Sanatlar Kongresi* (s. 386). Madrid: Konya Fikir, Sanat, Kültür Adamları Derneği .

Emecen, F. M. (2011). *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları - I* . İstanbul: İsam Yayınları.

Engelhardt. (1999). *Tanzimat ve Türkiye* . İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Erdentuğ, N. (1981, Mart cilt: 2). Sosyo-Kültürel Değişme Kavramı ve Kemalizm. *Milli Kültür/ Kültür Bakanlığı Yayınları* , s. 2-3.

Eren, E. (2007). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi.* İstanbul: Beta Yayınları .

Eren, G. (1999). *Osmanlı Ansiklopedisi.* Ankara: Yeni Türkçe Yayınları.

Eren, G. (1999). Osmanlı Estetik Dünyasına Bir Bakış . *Yeni Türkiye Yayınları*.

Eroğlu, H., Gönülal, İ., & Arıkan, M. (1981). *Atatürk ve Türk Toplumu.* Ankara: Türkiye Zirai Donatım Kurumu Yayınları .

Ertuğrul, İ., & Deniz, G. (2018). 4.0 Dünyası: Pazarlama 4.0 ve Endüstri 4.0 . *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 158-170.

Eryılmaz, B. (2000). *Kamu Yönetimi.* İstanbul : Erkam Matbaası.

Eton, W. (2009). *19.yy'ın Başında Osmanlı İmparatorluğu.* İstanbul : Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Faroqhi, S. (1997). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam- Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* . İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 48.

Fenmen, Ş. (1990). *Protokol ve Sosyal Davranış Kuralları.* Ankara: Ajans Türk Matbaacılık .

Findley, C. V. (2012). *Modern Türkiye Tarihi* . İstanbul : Timaş Yayınları.

Geçikli, F. (2010). *Halkla İlişkiler ve İletişim.* İstanbul: Beta Basım Yayım.

Geçikli, F. (2010). *Halkla İlişkiler ve İletişim.* İstanbul: Beta .

Göral, G. (2004). *Yönetimde Armoni.* İstanbul : Dharma Yayınları.

Grunig, J. E. (2005). *Halkla İlişkilerde ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik.* İstanbul: Rota Yayın.

Gün, F. (1994). *İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu ve Halkla İlişkiler.* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Anabilim Dalı.

Gündüz, T. (2012). *Osmanlı Tarihi.* Ankara: Grafiker Yayınları .

Gündüz, T. (2012). *Osmanlı Teşkilat Tarihi* . Ankara : Grafiker Yayınları.

Güngör, U. Ü. (2016). *Modern Türkiye'nin İnşası/Doğu Anadolu'da Ulus, Devlet ve Şiddet (1913-1950).* İstanbul : İletişim Yayınları.

Günyol, V. (1983). Batılılaşma . M. Belge içinde, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (s. 255-259). İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürata, M. (1975). *Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar.* Ankara : Tisa Matbaacılık.

Habermas, J. (2014). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Halaçoğlu, Y. (2010). *Türkiyenin Derin Kökleri.* İstanbul : Babıali Kültür Yayıncılığı.

Harris, T. L., & T., W. P. (2009). *21. Yüzyılda Pazarlama Profesyonelinin Halkla İlişkiler El Kitabı* . İstanbul: Rota Yayın.

Hekimgil, M. (1968). *Türkiye'nin Tanıtılması - Halkla İlişkiler* . Ankara: Türk Matbaacılık Sanayi.

Hoban, C. F. (1965). *From Theory to Policy Decision.* Auv Communication Review.

Hughes, P. (2009). *Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Atatürkçülük.* Ankara (Çeviri: Narin Özlem): Arkadaş Yayınevi.

Hughes, P. (2009). *Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Atatürkçülük (Çeviri: Narin Özlem).* Ankara: Arkadaş Yayınevi .

Hutton, J. G. (1999). *"The Definition, Dimensions, and Domain of Public Relations"* . Public Relations Review.

Hülagü, M. (2008). *Yurtsuz İmparator Vahdeddin.* İstanbul: Timaş Yayınları .

İnal, H. İ. (2007). *Vahdettin ve Milli Mücadele* . İstanbul : Nokta Kitap .

İnan, A. A. (1977). *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi .

İnancık, H. (2007). *Atatürk ve Demokratik Türkiye.* İstanbul: Kırmızı Yayınları.

İnancık, H. (2011). *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı Devlet, Kanun, Diplomasi.* İstanbul: Timaş Yayınları .

İnancık, H. (2013). *Osmanlı ve Modern Türkiye* . İstanbul: Timaş Yayınları.

Jefkins, F. (1992). *Public Relations.* Pitman Publishing.

Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 5 (1774-1912).* İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Kadıbeşegil, S. (2013). *İtibar Yönetimi* . İstanbul: MediaCat.

Kafesoğlu, İ. (1984). *Türk Milli Kültürü* . İstanbul : Boğaziçi Yayınları .

Kantemir, D. (1979). *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi 1.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları .

Kapani, M. (2013). *Kamu Hürriyetleri* . Ankara: Yetkin Yayınları.

Karabulut, M. (tarih yok).

Karabulut, M. (2010, Nisan). Tanzimat Dönemi Romanlarında Eğlence Hayatı, Âdâb-ı Muâşeret ve Kılık-Kıyafet. *Türk Dünyası Araştırmaları*, s. 133-148.

Karacalı, A. (2004). *Cumhuriyet Tarihi* . İstanbul : DenizBank Yayınları .

Karakoç, E. (2015). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Genç Bakışlar.* İstanbul : Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Derneği .

Karal, E. Z. (1940). Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri (1718-1839). T. T. Kurumu içinde, *Tanzimat I* (s. 13 - 30). İstanbul : Maarif Matbaası.

Karal, E. Z. (1961). *Osmanlı Tarihi V.Cilt, 2.Baskı Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Karal, E. Z. (1983). *Osmanlı Tarihi VIII. Cilt Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876 - 1907.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Karal, E. Z. (2003). *Atatürk ve Devrim.* Ankara: Odtü Yayıncılık.

Karateke, H. T. (2017). *Padişahım Çok Yaşa! - Osmanlı Devletinin Son Yüzyılında Merasimler.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Karatepe, S. (2008). İtibar Yönetimi: Halkla İlişkilerde Güven Yaratma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 77-97.

Karpat, K. (2014). *Osmanlı Modernleşmesi.* İstanbul : Timaş Yayınları .

Kazancı, M. (1978). *Halkla İlişkiler Açısından Yönetim ve Yönetilenler.* Ankara : Sevinç Matbaası.

Kazancı, M. (1980). *Halkla İlişkiler.* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Kazancı, M. (2004). *Halkla İlişkiler.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Kazancı, M. (2006). Osmanlı'da Halkla İlişkiler. *Selçuk İletişim*, 5-20.

Kocatürk, V. M. (1968). *Osmanlı Padişahları.* Ankara: Edebiyat Yayınevi.

Koloğlu, O. (1998). *Avrupa'nın Kıskacında Abdülhamit.* İstanbul : İletişim Yayınları.

Koloğlu, O. (1999). *Cumhuriyetin İlk Onbeş Yılı (1923-1938).* İstanbul : Boyut Kitapları.

Koray, E. (1991). *Türkiye'nin Çağdaşlaşma Sürecinde Tanzimat.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları .

Köymen, M. A. (1980, Ağustos, Eylül, Ekim cilt:2). Atatürk'ün Yeni Türkiye'yi Kurarken Dayandığı Temel Fikirler. *Millî Kültür / Kültür Bakanlığı* , s. 6-8.

Kuran, A. B. (1959). *Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cumhuriyetinde İnkılâp Hareketleri* . İstanbul : Çeltüt Matbaası.

Kuran, A. B. (2012). *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele.* İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları .

Kutay, C. (1992). *Osmanlıdan Cumhuriyete - 2 - Yüzyılımızda Bir İnsanımız.* İstanbul: Kazancı Kitap.

Kutay, C. (1992). *Osmanlıdan Cumhuriyete - II.* İstanbul: Kazancı Matbaacılık.

Kütükoğlu. (2018). *Mübahat S.* . Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Lane, S. (2012). *Osmanlı Hikayesi(1250-1880) Ertuğrul Gazi'den Sultan II. Abdülhamid'e.* İstanbul : Kariyer Yayıncılık.

Lewis, B. (1991). *Modern Türkiye'nin Doğuşu.* Ankara Çeviri: Metin Kıratlı: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Lybyer, A. H. (2000). *Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Yönetimi* . İstanbul : Sarmal Yayınevi.

Marx, K. (1966). *Türkiye Üzerine.* İstanbul: Gerçek Yayınevi Çeviri: Selâlattin Hilâv - Attilâ Tokatlı .

Moles, A. A. (1983). *Kültürün Toplumsal DİnamiĞi* . İzmir : Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 21 Çeviri Nuri Bilgin.

Mucuk, İ. (2012). *Pazarlama İlkeleri.* İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Nazif, S. (1956). Halifelik ve İttihadı İslâm Osmanlılara Ne Kazandırdı? *Resimli Tarih Mecmuası*, 44-45.

Nazır, B. (2007). *Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupadaki Yankıları.* İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Nazır, B. (İstanbul). *Ottoman Hospitality and It's Impact on Europe* . 2008: İstanbul Chamber of Commence.

Okay, A., & Okay, A. (2012). *Halkla İlişkiler Kavram Strateji ve Uygulamaları.* İstanbul: Der Yayınları.

Onay, A. (1996). *Eski Tük Edebiyatı'nda Mazmunlar ve İzahı (haz. Cemal Kurnaz).* İstanbul: MEB.

Orrick, J. B. (1967). *Halkla İlişkiler* . Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yayın No:1.

Ortaylı, İ. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadî ve Sosyal Değişim Makaleler 1.* Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.

Ortaylı, İ. (2000). *Osmanlı Toplumunda Aile* . İstanbul: Pan Yayıncılık.

Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda.* İstanbul : Merkez Kitapçılık Yayıncılık .

Ortaylı, İ. (2014). *İmparatorluğun Son Nefesi* . İstanbul: Timaş Yayınları.

Ortaylı, İ. (2016). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* . İstanbul : Timaş Yayınları.

Ortaylı, İ. (Teşkilat 6 (5 Toplum)). *Osmanlılarda Bürokrasi Merkezin Yönetimi.* Ankara: Ankara Üniversitesi.

Osmanlı Devleti'nin 700.Kuruluş Yıl Dönümü Anma Programı. (1999). Ankara: TC. Kültür Bakanlığı.

Özbek, M. (2010). *Kamusal Alan* . İstanbul : Hil Yayın.

Özbilgen, E. (2003). *Bütün Yönleriyle Osmanlı Âdâb-ı Osmâniyye* . İstanbul : İz Yayıncılık .

Özodaşık, M. (2014). *Halkla İlişkiler ve İletişim.* Eskişehir : T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

Özodaşık, M. (2014). *Halkla İlişkiler ve İletişim.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Öztuna, T. Y. (1967). *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi 12. Cilt.* Ankara: Hayat Kitapları.

Öztuna, Y. (1998). *Osmanlı Devleti Tarihi- 2 "Medeniyet Tarihi".* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2069.

Öztürk, C. (2007). *Türk Tarihi ve Kültürü.* Ankara : Pegem A Yayıncılık.

Öztürk, M. C. (2003). *Dijital İletişim ve Yeni Medya* . Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Öztürk, N. (2012). *Osmanlı Devlet Düzeni.* İzmir: Yitik Hazine Yayınları .

Öztürk, N. (2014). *Osmanlı Kültür Tarihi, Devlet Düzeni ve Sosyal Hayat.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın.

Öztürk, N. (tarih yok). *Saray Penceresinden 14-15.yüzyıl Osmanlı Sosyal Hayatı.* Yitik Hazine Yayınları.

Özyüksel, M. (2007). *Feodalite ve Osmanlı Toplumu.* İstanbul : Derin Yayınları .

Pektaş, H. (2011). Geleneksel Türk El Sanatlarında Püsküller . A. Aytaç içinde, *V.Uluslararası Türk Kültürü ile Sanatlar Kongresi* (s. 453). Madrid: Konya Fikir, Sanat, Kültür Adamları Derneği Yayını.

Râsim, A. (1994). *Osmanlı Tarihi (Seçmeler).* İstanbul : Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları .

Rasim, A. (1999). *Osmanlı 700. yıl/Ahmet Rasim ve Osmanlı Tarihi VI.* İstanbul : Emir Yayınları.

Refik, A. (1932). *Lâle Devri.* İstanbul: Hilmi Kitaphanesi .

Sakallı, B. (1997). *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi.* İstanbul : İz Yayıncılık.

Sakallı, N. (2013). *Sosyal Etkiler* . Ankara : İmge Kitabevi.

Sallabi, M. A. (2008). *İstanbul'un Fethi ve Fatih Sultan Mehmed.* İstanbul: Ravza Yayınları.

Saltuk, N., & Sudioğlu, N. (1962). *Görgü Ansiklopedisi.* İstanbul : Okat Yayınevi.

Savaş Gün, F. (1992). İşletme Yönetimlerinde Halkla İlişkiler . *Marmara İletişim Dergisi* , 171-183.

Saydam, A. (1999). *Osmanlı Medeniyeti Tarihi.* Trabzon: Derya Kitabevi.

Serdaroğlu, V. (2006). *Sosyal Hayat Işığında Zâtî Divanı* . İstanbul : İsam Yayınları .

Sevinç, N. (2005). *Osmanlı'nın Yükselişi ve Çöküşü.* İstanbul: Bir Harf Yayınları.

Sezer, A. (2003). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* . Ankara: Siyasal Kitabevi.

Sılanoğlu, N. (1962). *Modern Muaşeret.* İstanbul : Hamle Matbaası.

Simavi, & Lütfi. (tarih yok). *Teşrîfât ve Âdâb-ı Muâşeret* . İstanbul .

Stoyanov, V. (1988). Resmî Belge Düzenlemesi ve Osmanlı Fermanları. M. Tunçay içinde, *Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi 10* (s. 32-35). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Şahiner, A. (2012). *Osmanlı Tarihi 1300-1923.* İstanbul: Timaş Yayınları .

Şapolyo, E. B. (1946). *Osmanlı - İnkilâp ve Avrupa Tarih Özü.* Ankara: Berkalp Kitabevi.

Tanilli, C. S. (1995). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, I.Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. yüzyılın sonuna.* İstanbul : Cem Yayınevi.

Tansel, S. (1971). *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti* . İstanbul : Millî Eğitim Basımevi.

Thornton, T. (2015). *Osmanlıda Siyaset, Toplum, Din, Yönetim.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tiryaki, Y. (2009). *Türk Dünyası Kültür Atlası - Osmanlı Dönemi I.* İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.

Tiryaki, Y. (2009). *Türk Dünyası Kültür Atlası/ A Cultural Atlas Of The Turkish World.* İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.

Tortop, N. (1993). *Halkla İlişkiler.* Ankara: Yargı Yayınları.

Tortop, N., & İsbir, E. G. (1982). *Yönetim Bilimi.* Ankara: Bilim Yayınları.

Tulum, M. (1985). *Temel Türkçe Sözlük.* İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.

Tunç Yaşar, F. (2012). Geç Dönem Osmanlı Âdâb-ı Muâşeret Kitaplarında Hane Tanzimi ve Salon Âdâbı. *Turkish Studies*, 2919-2938.

Turhan, M. (1969). *Kültür Değişmeleri* . İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Türk Kültür Tarihi (Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe). (1990). Ankara: Olgaç Matbaası.

Türkdoğan, O. (2015). *Kemalist Sistem ve Sosyo-Kültürel Yapısı.* Konya : Çizgi Kitabevi.

Uğurlu, N. (2003). *Atatürk ve Türk Devrimi* . İstanbul: Örgün Yayınevi.

Uzunçarşılı, İ. H. (1982). *Osmanlı Tarihi Cilt 3 Bölüm 2.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Üçel-Aybet, N. (2003). *Osmanlı Dünyası ve İnsanları* . İstanbul : İletişim Yayınları.

Ülgen, H., & S.Kadri, M. (2007). *İşletmelerde Stratejik Yönetim.* İstanbul: Arıkan Yayıncılık.

Ülger, B. (2003). *İletişim ve Halkla İlişkiler* . İstanbul: Der Yayınları.

Yaşar, F. T. (2013). Geç Dönem Osmanlı Âdâb-ı Muâşeret Kitaplarında Sofra Âdâbı. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, s. 157-176.

Yıldız, M. (2014). Türk Resmî Ziyafet Kültüründe Zirve: Fransa İmparatoriçesi Eugenie Onuruna Verilen Muhteşem Ziyafetler (1869). *Millifolklor* , s. 123-137.

Yılmaz, C. (2010). *II. Mahmud.* İstanbul : Seçil Ofset .

Yılmaz, Ö. F. (2005). *Muhtasar Osmanlı Târihi (1299-1922).* İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.

Yılmaz, Ö. F. (2014). *Osmanlı Tarihi 3.* İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık.

Yılmaz, Ö. F. (2014). *Osmanlı Tarihi 4.* İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık.

Yılmaz, Ö. F. (2014). *Osmanlı Târihi 5.* İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık.

Yılmaz, Ö. F. (2015). *Osmanlı Tarihi 6.* İstanbul : T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık .

Yörükân, T. (2011). *Alfred Adler Sosyal Roller ve Kişilik.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnternet Kaynakları

(*http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b97e1ac4672b8.84503186 (11.09.2018)*

(https://www.tbmm.gov.tr/baglantilar/kamu_kurum_kuruluslar.htm, 20.08.2019)

(https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/omer_ertekin-tubitak_sunum.pdf5, 07.08.2019)

(https://dergipark.org.tr/download/article-file/497084, 06.08.2019)

(http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf, 01.07.2019)

(https://www.turkishnews.com/tr/content/2016/03/06/osmanli-devleti-1299-tarihinde-sogutte-degil-1302-yilinda-yalovada-kurulmustur/prof-inalcik-osmanli-1302de-kurulduqxkknqjf202ksuetxijwoq/ 21.06.2019)

(http://www.antikalar.com/germain-fabius-brest,08.08.2019)

(https://topkapisarayi.gov.tr/tr/content/babüs-saade, 21.08.2019)

(https://osmanli.site/osmanli-devleti/saray-harem-ve-ailesi/harem-i-humayun-nedir-haremi-humayun-kimler-vardir/, 21.08.2019)

(www.derintarih.com/osmanli-tarihi/imparatorluk-sarayinda-bayram-merasimi/, 24.08.2019)

(http://www.derintarih.com/osmanli-tarihi/imparatorluk-sarayinda-bayram-merasimi/, 24.08.2019)

(http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa, 31.01.2019)

(https://www.academia.edu/29469458/II._MEŞRUTİYET_DÖNEMİ_OSMANLI_SARAYINDA_PROTOKOL_KURALLARI, 22.08.2019)

(https://www.yenisafak.com/foto-galeri/hayat/osmanli-da-saray-ve-ordu-gorevlileri-nasil-giyinirdi-2014200?page=27, 21.06.2019)

(http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1267/14572.pdf, 26.08.2019)

(http://haberciniz.biz/fatihin-fermanlari-kitapta-toplaniyor-2009011h.htm,08.08.2019)

(https://listelist.com/osmanli-imparatorlugu-solaklar/, 21.08.2019)

(https://www.oguztopoglu.com/2014/04/yavuz-sultan-selimin-culusu-hunername.html, 21.08.2019)

(https://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/divan-i-humayun-ozellikleri/, 19.06.2019)

(https://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/divan-i-humayun-ozellikleri/ , 24.06.2019)

(http://1.bp.blogspot.com/_I_mMdJm4i9o/TUFRNLztUrI/AAAAAAAAAfI/vn0vrAkMKys/w1200-h630-p-k-no-nu/110%2BH1524_256b%25236B31.jpg, 21.08.2019)

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı_İmparatorluğu%27nun_dış_ilişkileri#/media/Dosya:Reisülküttab.jpg , http://www.mkutup.gov.tr/osmanli/4, 21.06.2019)

(Jean-Baptiste van Mour - http://www.rijksmuseum.nl/aria/aria_assets/SK-A-4078?lang=nl , 21.06.2019)

(https://insanvehayat.com/wp-content/uploads/2013/09/Elci.jpg, 20.08.2019)

(www.derintarih.com/osmanli-tarihi/imparatorluk-sarayinda-bayram-merasimi/,22.08.2019)

(https://www.beyaztarih.com/uploads/default/photos/8eff2de7652a314ab639dd2cac856973_big_r.jpg, 21.08,2019)

(https://www.tgrthaber.com.tr/fotogaleri/osmanlidan-diyet-ve-saglik-tavsiyeleri-22508?pg=3,21.08.2019)

http://www.turkish-cuisine.org/print.php?id=21&link=http://www.turkish-cuisine.org/food-and-social-life-2/ceremonial-and-celebratory-meals-21.html, 24.08.2019)

(https://www.academia.edu/29469458/II._MEŞRUTİYET_DÖNEMİ_OSMANLI_SARAYINDA_PROTOKOL_KURALLARI, 22.08.2019)

(https://indigodergisi.com/2014/07/monarsik-yonetim-ve-osmanli-devleti/ , 21.06.2019)

(http://abdulhamid.site/2-abdulhamid-hakkinda/mesrutiyet-ve-meclisi-mebusan/ii-abdulhamid-donemi-yenilikleri-i-mesrutiyet/, 19.08.2019)

(https://onedio.com/haber/13-maddede-einstein-a-gore-ataturk-dunyanin-en-buyuk-lideriydi-448935 , 21.06.2019)

Kaynak: (addizmir.com/sayfalar/Ataturk-un-Tesvikiyle-Cok-Partili-Rejime-Gecis-Denemesi-/144, 21.06.2019)

(https://www.nedirturk.com/turkiye-cumhuriyeti-siyasi-tarihi/tek-partili-donem-nedir.html, 08.08.2019))

(Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa, 31.01.2019)

(http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20147074&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=), 20.07.2019)

(http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2893.pdf, 16.10.2018)

(http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20123073&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Ulusal%20ve%20Resmi%20Bayramlar(%20ile%20Mahalli%20Kurtulu%C5%9F, 15.07.2019)

(https://www.haberankara.com/29-ekim-cumhuriyet-bayrami-kutlamalari-anitkabir-deki-resmi-toren-ile-basladi/69085/, 21.08.2019)

(https://www.yenisafak.com/politika/protokole-turkuaz-hali-583705, 15.07.2019)

(https://www.ntv.com.tr/turkiye/protokol-rengi-artik-turkuaz,2pONvR1gT0uhy3d_dmx_1g, 15.07.2019)

Kaynak: (https://140journos.com/devletin-yeni-rengi-turkuaz-18d377f88407,20.08.2019)

(https://140journos.com/devletin-yeni-rengi-turkuaz-18d377f88407, 25.08.2019)
(http://www.milliyet.com.tr/gundem/kirmizi-hali-turkuaz-oldu-1794308, 01.07.2019)

(http://www.cumhuriyet.com.tr/foto/foto_galeri/652016/1/iste_Saray_nobetcilerinin_yeni_kiyafetleri.html, 05.07.2019)

(https://www.cnnturk.com/turkiye/erdogan-saraya-mehterin-devlet-marsi-ile-girdi, 01.07.2019)

Kaynak: (https://www.sondakika.com/fotogaleri/filistin-devlet-baskani-mahmud-abbas-turkiye-de/,01.07.2019)

(https://www.sondakika.com/fotogaleri/filistin-devlet-baskani-mahmud-abbas-turkiye-de/,01.07.2019)

(https://140journos.com/devletin-yeni-rengi-turkuaz-18d377f88407, 17.07.2019)

(http://cd.mfa.gov.tr/news/news-detail?ApplicationId=5240, 21.08.2019)